olumella)
[redacted] De re rust. a l. XI.
Palladius Rutilius De re rustic. ap. Gryphium 1521.
linus Pompon. Fortunat. interpret. Columella in carminib.

68
9 D
30

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

IV. 13. e

5.16. C. 12

Collezione di Giunti
fino all'anno 1521.

26.5.16

5.15. C. 13

Coll. Rom. Soc. Jesu cat. inscr. Biblio. Mureti

LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA LIBER VNDECIMVS.

Quæ intra uillam agi debeant ab homine officio uillicationis præpoſito. Cap. I.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LAVDIVS Auguſtalis tam ingenuæ na
turæ, quàm eruditiõis adoleſcens complurium
ſtudioꝝ, et p̃cipue agricolationũ ſermonibus
inſtigatus excudit mihi, cultus hortorũ proſa
ut oratione componerem. Nec me tñ fallebat
hic euẽtus rei, cũ prædictã materiam carminis
legibus implicarem, ſed tibi Publi Siluine per/
tinaciter expetenti uerſificatiõis noſtræ guſtũ negare non ſuſtine/
bã, facturus mox, ſi collibuiſſet, qđ nunc aggredior, ut olitoris cu
rã ſubtexerẽ uillici officiis, qui quãuis primo rei ruſticæ libro uide
bar aliquatenus executus, quoniã tamen eã ſimili deſyderio no/
ſter idem Auguſtalis ſæpius flagitabat, numeꝝ, quẽ iam quaſi
conſumaueram, uoluminũ exceſſi, & hoc undecimũ præceptũ ru/
ſticatiõis memoriæ tradidi. Villicũ fundo familiæq; præponi cõ/
uenit ætatis nec primæ, nec ultimæ, nam ſeruitia ſic tirunculum
cõtemnũt, ut ſenem, qm̃ ille nondũ nouit opera ruris, hic exequi
iam nõ pôt. Atq; hũc adoleſcentia negligentem, ſenectus illũ fa/
cit pigrũ. Media igit̃ ætas huic officio eſt aptiſſima, poteritq; ab
anno trigeſimo uſq; in ſexageſimũ, ſi non interueniant fortuita
corporis uitia, ſatis ualidi fungi muneribus agricolæ. Quiſquis
aũt deſtinabit̃ huic negotio, ſit oportebit idẽ ſciẽtiſſimus, robu/
ſtiſſimusq;, ut edoceat ſubiectos, et ipſe cõmode faciat, q̃ præcipit,
ſiquidẽ nihil recte ſine exẽplo docetur, aut diſcitur. Præſtatq; uil/
licũ magiſtrũ eſſe operariorũ non diſcipulũ, cum etiã de patrefa
milias priſci moris exemplũ Cato dixerit, male agitur cũ dño,
quẽ uillicus docet. Itaq; in œconomico Xenophontis, quem. M.
Cicero latino ſermõi tradidit, uir egregius ille Iſchomacus Athe
nienſis rogatus à Socrate utrũ ne, ſi res familiaris deſyderaſſet,
mercari uillicũ tãq̃ fabrũ, an à ſe inſtituere cõſueuerit. Ego uero
inqt ipſe inſtituo. Etenim q me abſente in meũ locũ ſubſtituit̃, et
uicarius meæ diligentiæ ſuccedit, is ea, quæ ego, ſcire debet. Sed

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

hæc nimiũ priſca, & eius quidẽ tp̄is fuit, quo idem Iſchomacus negabat quẽquã ruſticari neſcire. Nos aũt memores ignorantiæ noſtræ uigentis ſenſus adoleſcentulos, corporiſq; robuſti peritiſſimis agricolis cõmendemus, quoꝝ monitiõibus, uel unus ex multis (nam eſt difficile erudire) non ſolũ ruſticationis, ſed imperãdi cõſequatur ſcientiã. Quidam enim, quãuis operũ ꝓbatiſſimi artifices, imperitandi parũ prudentes, aut ſæuius, aut etiã lenius agendo rẽ dominorũ corrũpunt. Quare, ſicut dixi, docendus, et à pueritia ruſticis operibus edurãdus, multiſq; prius experimẽtis inſpiciendus erit futurus uillicus. Nec ſolũ an perdidicerit diſciplinam ruris, ſed an etiã domino fidẽ, ac beneuolentiã exhibeat, ſine quibus nihil ꝓdeſt uillici ſumma ſciẽtia. Potiſſimũ aũt eſt in eo magiſterio ſcire, & æſtimare, quale officiũ, & q̄s labor ſit, cuiq; iniungendus, nã nec ualentiſſimus poſſet exequi, quod imperatur, ſi neſciat q̄d agat, nec peritiſſimus, ſi ſit inualidus. Qualitas itaq; cuiuſq; rei conſyderãda eſt. Quippe aliqua ſunt opera tantũmodo uiriũ tanquã promouendi onera, portãdiq;, aliqua ſociata uiribus, & arti, ut fodiendi, arandiq;, ſegetes, et prata deſecandi, nõnullis minus uiriũ plus artis adhibetur, ſicut putationibus, inſitiõibuſq; uineti. Plurimũ ẽt ſciẽtia pollet in aliq̄bus, ut in paſtione pecoris, atq; eiuſdem medicina. Quorũ omnium officiorũ uillicus, quẽ iam prius dixi, æſtimator bonus eſſe nõ põt, niſi fuerit etiã peritus, ut in uno quoq; corrigere queat perperam factũ. Neq; enim ſatis eſt reprehendiſſe peccantẽ, ſi nõ doceat recti uiã. Libenter igiť eadem loquor, tã docendus eſt futurus uillicus, q̃ futurus figulus, aut faber. Et haud facile dixerim, nũ illa tanto expeditiora ſint diſcentibus artificia, quãto minus ampla ſunt. Ruſticatiõis aũt magna, & diffuſa materia eſt, ꝑteſq; ſi uelimus eius ꝑcenſere, uix numero comprehendamus. Quare ſatis admirari nequeo, quod primo ſcriptoꝝ meoꝝ exordio iure conqueſtus ſum. Cæterarũ artiũ minus uitæ neceſſariarum repertos antiſtites, agriculturæ neq; diſcipulos, neq; præceptores inuẽtos, niſi magnitudo rei pepererit reuerentiã uel diſcendi, uel profitendi penè immenſam ſcientiã, cum tñ non ideo turpi deſperatione oportuerit eam negligi. Nã nec oratoria diſciplina deſeritur, q̄a perfectus orator nuſquã reꝑtus eſt, nec philoſophia, q̄a nullus cõſumatæ ſapientiæ, ſed è cõtrario plurimi ſemetipſos exhortantur uel aliquas partes earũ addiſcere, quãuis uniuerſas percipere nõ

*poſſint. Et enim quæ probabilis rõ eſt ob muteſcendi, q̃a nequeas
orator eſſe ꝑfectus, aut in ſocordiã cõpelli, q̃a deſponderis ſapien
tiã? Magnæ rei, quantuluncunq; poſſederis, fuiſſe participem nõ
minima eſt gloria. Quis ergo inq̃s, docebit futurum uillicum, ſi
nullus ꝓfeſſor eſt? & ego intelligo difficillimũ eſſe ab uno uelut
auctore ruſticationis cõſequi præcepta. Verũtamen ut uniuerſæ
diſciplinæ uix aliquem conſultum, ſic plurimos partium eius in/
uenias magiſtros, per quos efficere queas perfectum uillicum, nã
& arator reperitur aliquis bonus, & optimus foſſor, aut fœni ſe/
ctor, nec minus arborator, & uinitor, tum etiam ueterinarius,
& probus paſtor, qui ſinguli rationem ſcientiæ ſuæ deſyderanti
nõ ſubtrahant. Igitur complurium agreſtium formatus artibus,
qui ſuſceperit officium uillicationis, in primis conuictum dome/
ſticum, multoq; ẽt magis externum uitet. Somni, et uini ſit abſti/
nentiſſimus, quæ utraq; ſunt inimiciſſima diligentiæ. Nã et ebrio
ſo cura officij pariter cum memoria ſubtrahitur, & ſomniculoſo
plurima effugiunt. Quid enim poteſt aut ipſe agere, aut cuiquã
dormiẽs imperare? Tum etiam ſit à ueneréis amoribus auerſus,
quibus ſi ſe dediderit, nõ aliud quicquã poſſit cogitare, q̃ illud,
quod diligit. Nam uitijs eiuſmodi pellectus animus, nec præmi/
um iucundius, q̃ fructum libidinis, nec ſuppliciũ grauius, quàm
fruſtrationem cupiditatis exiſtimat. Igitur primus omnium ui/
gilet, familiamq; ſemper ad opera cunctantem pro temporibus
anni feſtinanter producat, & ſtrenue ipſe præcedat. Plurimum
enim refert colonos à primo mane opus aggredi, nec lentos per
otium pigre procedere. Siquidem Iſchomacus idem ille. Malo in
quit unius, agilem atq; induſtriam, q̃ decem hominum, negli/
gentem & tardam operam. Quippe plurimum affert mali, ſi
operario meretricandi poteſtas fiat, nam ut in itinere conficien/
do ſæpe dimidio maturius peruenit is, qui nauiter, & ſine ullis
conceſſationibus permeabit, q̃ is, qui cum ſit unà profectus um/
bras arborum fonticulorumq; amœnitatem, uel auræ refrigeratio
nem captauit, ſic in agreſti negotio dici uix poteſt, quid nauus
operarius, ignauo & ceſſatore præſtet. Hoc igitur cuſtodire opor
tet uillicum, ne ſtatim à prima luce familia cunctanter, & lan/
guide procedat, ſed uelut in aliquod prælium cũ uigore, et ala/
critate animi præcedentem eum tanquam ducem ſtrenue ſequa
tur, uarijsq; exhortationibus in opere ipſo exhilaret laborantes.*

Et interdũ tanquam deficienti ſuccurſurus ferramentum auferat parũper, & ipſe fungaẗ eius officio, moneatq́; ſic fieri debere, ut ab ipſo fortiter ſit effectũ. Atq; ubi crepuſculũ inceſſerit, nemině poſt ſe relinquat, ſed oẽs ſubſequatur more optimi paſtoris, qui ě grege nullã pecudẽ patitur in agro relinqui. Tũ uero, cum tectũ ſubierit, idem faciat, quod ille diligẽs opilio, nec in domicilio ſuo ſtatim deliteſcat, ſed agat cuiuſq; maximã curã. Siue q̃s (quod accidit plerũq;) ſauciatus in opere noxã cęperit, adhibeat fomenta, ſiue alter lãguidior eſt inualetudinarium confeſtim deducat, & conueniẽtẽ ei caeterã curationem adhiberi iubeat. Eorũ uero, qui recte ualebunt, nõ minor habẽda erit rõ, ut cibus, & potio ſine fraude à caellarijs praebeaẗ. Conſueſcatq́; ruſticos circa larem domini, focũq́; familiarẽ ſemp epulari, atq; ipſe in cõſpectu eorũ ſimiliter epuletur. Sitq́; frugalitatis exẽplũ, nec niſi ſacris diebus accubans cœnet, feſtosq; ſic agat, ut fortiſſimũ quenq;, & frugaliſſimũ largitionibus pſequatur, nonnunquã etiã ſuae me ſae adhibeat, et uelit alijs quoq; honoribus dignari. Tũ etiã per ferias inſtrumentũ ruſticũ, ſine quo nullũ opus effici põt, recognoſcat, & ſaepius inſpiciat ferramenta, eaq́; ſemper duplicia comparet, ac ſubinde refecta cuſtodiat, ne ſi quod in opere uitiatum fuerit, à uicino petendũ ſit, quia plus in operis ſeruorũ auocandis, q̃ in precio rerũ eiuſmodi dependitur. Cultã ueſtitãq́; familiã utiliter magis habeat, q̃ delicate, ideſt munitã diligenter à frigoribus, et imbribus, quae utraq; pbibentur optime pellibus manicatis, & ſagatis cucullis, idq́; ſi fiat, omnis penè hyemalis dies in opere tolerari põt. Quare tam ueſtem ſeruitiorum, q̃, ut dixi, ferramenta bis debebit ſingulis menſibus recenſere, nam frequens recognitio nec impunitatis ſpem, nec peccandi locũ praebet. Itaq; mancipia uincta, quae ſunt ergaſtuli, per nomina quotidie citare debebit, atq; explorare, ut ſint compedibus diligenter innexa, tum etiam cuſtodiae ſedes an tuta, & recte munita ſit, nec ſiquem dominus, aut ipſe uinxerit, ſine iuſſu patrisfamiliae reſoluat. Sacrificia niſi ex praecepto domini facere neſciat, aruſpicem, ſagamq́; ſua ſpõte nõ nouerit, quae utraq; genera uana ſuperſtitione rudes animos infeſtant. Non urbẽ, non ullas nũdinas niſi uendendae, aut emendae rei neceſſariae cauſa frequentauerit, neq; enim coloniae ſuae terminos egredi debet, nec abſentia ſua familiae ceſſandi, aut delinquendi ſpatium dare. Semitas, nouosq́; limites in agro fieri pro-

bibeat.Hoſpitem niſi ex amicitia dñi quã rariſſime recipiat. Ad miniſteria ſua conſeruos nõ adhibeat. Nec ulli terminos egredi (niſi magna coegerit neceſſitas) ꝑmittat. Pecuniã domini neq; in pecore, nec in alijs rebus ꝓ mercalibus occupet, hæc enim res auocat uillici curã, & eũ negociatorem potius facit, quàm agricolã, nec unquã ſinit eũ cũ rõnibus domini paria facere, ſed ubi æris numeratio exigitur, res pro numis oſtendit. Itaq; tã iſtud uitandũ habebit, q̃ hercule fugiendũ uenandi, aut aucupandi ſtudiũ, qbus rebus plurimæ operæ auocant. Iam illa, quæ etiam in maioribus imperijs difficulter cuſtodiunt, cõſyderare debebit, ne aut crudelius, aut remiſſius agat cum ſubiectis, ſemperq; foueat bonos & ſedulos, parcat etiam minus probis, & ita tẽperet, ut magis eius uereantur ſeueritatem, q̃ ut ſæuitiam deteſtentur. Poteritq; id cuſtodire, ſi maluerit cauere ne peccet operarius, q̃, cum peccauerit, ſerò punire. Nulla eſt autem uel nequiſſimi hominis amplior cuſtodia, q̃ quotidiana opis exactio. Nã illud uerum eſt. M. Catonis oraculum, nihil agendo hoies male agere diſcũt. Itaq; curabit uillicus, ut iuſta reddantur. Itaq; non ægre cõſequetur, ſi ſemꝑ ſe repreſentauerit. Sic enim & magiſtri ſingulorum officioꝝ diligenter exequentur ſua munia & familia poſt operis exercitationem fatigata, cibo quietiq; potius ac ſomno, q̃ maleficijs operam dabit. In uniuerſa porrò uillicatiõe, ſicut in cætera uita, precioſiſſimũ eſt intelligere quenq; neſcire ſe qđ neſciat, ſempꝗ; cupere, quod ignoret addiſcere. Nam et ſi multum ꝓdeſt ſcientia, plus tamen obeſt imprudentia, uel negligentia maxime in ruſticatione, cuius diſciplinæ caput ſemel eſt feciſſe quicqd exegerit ratio culturæ, nã quamuis interdũ emendatum ſit ꝑperam factum uel imprudentia uel negligentia, res tñ ipſa iam domino decoxit. Nec mox intantum exuberat, ut & iacturam capitis amiſſi reſtituat, & quæſtum reſarciat. Prælabentis uero temporis fuga q̃ ſit inreparabilis, quis dubitet? Eius igitur memor præcipue ſemper caueat, ne improuidus ab opere uincatur. Res eſt agreſtis inſidioſiſſima cunctanti, quod ipſum expreſſius uetuſtiſſimus auctor Heſiodus hoc uerſu ſignificauit.

αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι παλαίει.

Quare uulgare illud de arborum poſitione ruſticis uſurpatum, ſerere ne dubites. Id uillicus ad agri totum cultũ referri iudicet. credatq; prætermiſſas non duodecim horas, ſed annum periſſe,

niſi ſua quaq; die quod inſtat effecerit, nam cum pprijs penè mo mentis fieri quicq; debeat, ſi unum opus tardius q̃ oportæat per/ actum ſit, cætera quoq; quæ ſequuntur, culturæ, poſt iuſta tpa ſe rius adhibentur, omniſq; turbatus operis ordo ſpem totius anni fruſtrat, quare neceſſaria eſt menſtrui cuiuſq; officij monitio ea, quæ pendet ex ratione ſyderum & cœli, nam, ut ait Virgilius,

Tam ſunt arcturi ſydera nobis
Hædorumq; dies ſeruandi, & lucidus anguis,
Quàm quibus in patriam uentoſa per æquora uectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abidi.

Contra quam obſeruationem multis argumentationibus diſſe/ ruiſſe me non infiďor in ijs libris, quos aduerſus aſtrologos cõpo/ ſueram, ſed illis diſputationibus exigebatur id, quod improbiſſi/ me Chaldæi pollicentur, ut certis quaſi terminis, ita diebus ſtatis aeris mutationes rñdeant. In hac aũt ruris diſciplina non deſy/ deratur eiuſmodi ſcrupuloſitas, ſed (quod dicitur pingui Miner/ ua) quamtũuis utile continget uillico tempeſtatis futuræ pſagiũ ſi perſuaſum habuerit, modo ante, modo poſt, interdum ẽt ſtato die orientis, uel occidentis competere uim ſyderis, nã ſatis proui/ dus erit, cui licebit ante multos dies cauere ſuſpecta tempora.

Quid quoq; menſe faciendum ſit, temporibus accommodando opera. Cap. II.

ITAQVE *Præcipiemus quid quoq; menſe faciendum ſit, ſic temporibus accõmodantes opera ruris, ut permiſerit ſtatus cœ/ li. Cuius uarietatem, mutationemq;, ſi ex hoc cõmentario fuerit præmonitus uillicus, aut nunquam decipietur, aut certe non fre/ quenter, & ne diſcedamus ab optimo uate, qui ait, ille uere no/ uo terram proſcindere incipiat. Noui aũt ueris principium non ſic obſeruare ruſticus debet, quemadmodum aſtrologus, ut expe/ ctet certum diem illũ, qui ueris initium facere dicitur, ſed aliquid ẽt ſumat de parte hyemis, qm̃ conſumpta bruma, iam intepeſcit annus, permittitq; clementior dies opera moliri, poſſunt igit̃ ab idibus Ianuarijs (ut principem menſem romani anni obſeruet) auſpicari culturarum officia, quorũ alia ex priſtinis reſidua con/ ſumabit, atq; alia futuri temporis inchoabit. Satis autem erit p dimidios menſes exequi quodq; negotium, qa neq; præfeſtinatũ opus nimium inmature uideri poſſit ante quindecim dies factũ,*

nec rurſus poſt totidem nimium tarde. Idibus Ianuarijs uentoſa tempeſtas, & incertus ſtatus. XVIII. Cal. Feb. tempeſtas incerta. XVII. Cal. Feb. Sol in Aquarium tranſit, Leo mane incipit occidere, africus, interdum auſter cum pluuia. XVI. Cal. Febr. Cancer deſinit occidere, hyemat. XV. Cal. Feb. Aquarius incipit oriri, uentus africus tempeſtatē ſignificat. XI. Cal. Feb. fidicula ueſpere occidit, dies pluuius. IX. Cal. Feb. ex occaſu priſtini ſyderis ſignificat tempeſtatē, interdum ēt tempeſtas. VI. Cal. Feb. Leonis quæ eſt in pectore clara ſtella occidit, nonnunquā ſignificatur hyems bipartita. V. Calen. Feb. auſter, aut africus hyemat, pluuius dies. III. Cal. Feb. delphinus incipit occidere. Item fidicula occidit. Pridie Cal. Feb. eorum, quæ ſupraſcripta ſunt ſyderum occaſus, tempeſtatem facit, interdū tantummodo ſignificat. Hoc igitur ſemeſtrium, & deinceps ſequentia tempeſtatibus annotatis pcenſuimus, quo cautior uillicus (ut iam dixi) uel abſtinere poſſit operibus, uel feſtinationē adhibere. Itaq; ab idibus Ianuarijs, quod habetur tempus inter brumā, & aduentū fauonij, ſi maior eſt uineæ, uel arbuſti modus, quicquid ex autumno putationis ſuperfuit, repetendum eſt, ſed ita ne matutinis tpibus uitis ſaucietur, qm̄ pruinis, & gelicidijs nocturnis adhuc rigētes materiæ, ferrum reformidāt, itaq; dum hæ regelare ſinuntur, uſq; in horam ſecundam, uel tertiā poterunt uepres attenuari, ne incremento ſuo agrū occupent, ſegetes emundari, aceruí uirgarū fieri. ligna deniq; confici, ut tum demū tepenti iam die putatio adminiſtret. Apricis ēt, & macris, aut aridis locis prata iā purganda, et à pecore ſunt defendēda, ut fœni ſit copia. Siccos quoq;, & pingues agros tempeſtiuum eſt proſcindere, nā et uliginoſi, & mediocris habitus ſub æſtate, uere'ue agendi ſunt, macerrimi uero, & aridi poſt æſtatem, primo autūno arandi, & ſubinde cōſerendi. Sed iugerū agri pinguis hoc tpe anni cōmode duabus operis pſcinditur, qa hybernis pluuijs adhuc madens terra facilem cultum ſui præbet. Eodemq; menſe ante Cal. Feb. ſarriendæ ſegetes autumnales, ſiue illæ ſeminis adorci ſunt, quod quidā far uernaculum uocāt, ſeu tritici. Eorumq; tempeſtiua ſarritio eſt, cū enata frumenta quatuor fibrarū eſſe cœperūt. Ordeū quoq; maturum, qbus ſupereſt opera, nūc demū ſarrire debebunt. Sed & faba eandem culturā exigit, ſi iam coliculus eius in quatuor digitos altitudinis creuerit, nā prius ſarriuiſſe nimium tenerā nō ex-

pedit. Eruum ꝗdem melius priore mẽſe, nec tñ improbe hoc ipſo
uel proximo ſeremus, nã Martio nullo modo terræ cõmittendũ
eſſe ruſtici præcipiunt. Vineæ, quæ ſunt palatæ, & ligatæ recte iã
fodiunt. Surculi, ꝗ primi florem afferunt, ſtatim circa idus inſe/
rendi ſunt, ut ceraſoꝝ tuberum, amygdalaꝝ, perſicorũq;. Ridi/
cis uel ẽt palis conficiendis idoneũ tempus eſt, nec minus in ædi
ficia ſuccidere arborem cõuenit, ſed utraq; melius fiunt Luna de
creſcente ab uigeſima uſq; in trigeſimam, qñ omnis materia ſic
cæſa iudicatur carie non infeſtari. Palos una opera cædere, et ex/
putatos acuere centũ numero poteſt. Ridicas aũt querneas, ſiue
oleaginas findere, & dedolatas utraq; parte exacuere numero
ſexaginta. Item ad lucubratiõem ueſpertinã palos decem, uel ri
dicas ꝗq; cõficere, totidemq; ꝑ antelucanam lucubrationẽ. Ma
teries ſi roborea eſt, ab uno fabro dolari ad unguem ꝑquadrata
debet pedũ. XX. hæc erit uehis una. Pinus aũt ꝗq; & uiginti
pedũ æque ab uno expeditur, quæ & ipſa uehis dicitur, nec mi/
nus ulmus, & fraxinus pedũ. XXX. cupreſſus aũt pedũ. XL.
tum etiam ſexagenũ pedum abies, atq; populus, ſingulis operis
ad unguem quadrant, atq; omnes hæ menſuræ ſimiliter uehes
appellantur. His etiã diebus maturi agni, et reliqui fœtus pecu/
dũ, nec minus maiora quadrupedia charactere ſignari debent.
Calen. Feb. fidis incipit occidere, uentus eurinus, & interdũ au/
ſter cum grandine eſt. III. Nonas Februa. fidis tota, & leo me/
dius occidit, corus, aut ſeptentrio. nõnunquam fauonius. Nonis
Febru. mediæ partes Aquarij oriuntur, uentoſa tempeſtas. VII.
Idus Feb. Caliſto ſydus occidit, fauonij ſpirare icipiũt. VI. Idus
Feb. uentoſa tempeſtas. III. Idus Febr. eurus. ꝑ hoſce dies locis
maritimis, & calidis, & ſiccis prata, uel arua purgantur, & in
fœnũ ſubmittũtur. Reliquæ partes uinearũ ꝓpter brumam, uel
frigora omiſſæ, nunc palandæ, & alligandæ ſunt, ne poſtea tu/
mentes gemmæ lædantur, et oculi atterant. Item uineaꝝ foſſio
ijſdem locis peragenda, arbuſtorũq; ſiue putatio, ſiue alligatio
finiẽda eſt, quoꝝ iuſta certa eſſe nõ poſſunt. Inter nonas deinde,
& idus, pomoꝝ ſeminaria facienda ſunt, et maturæ plantæ de ſe/
minarijs in ſcrobes transferendæ. Paſtinatio quoq;, quæ menſe
Decẽbri, uel Ianuario cœpta eſt, iam nũc includẽda, & uitibus
cõſerenda eſt. Paſtinatur aũt terreni iugeꝝ ita, ut ſolũ in altitu/
dinem triũ pedũ defodiatur operis. LXXX. uel in altitudinem

dipondíj ſemiſſis, operis. L. uel ad bipaliũ, cui eſt altitudo duoꝝ pedũ, oꝑis. XL. Hæc tñ in agro ſicco ſurculis cõſerendis minima paſtinatiõis menſura eſt. Nã oleribus deponẽdis poſſit uel ſeſquipedalis altitudo ſatisfacere, quæ plerũq; in ſingula iugera triginta oꝑis conficit. Hoc eodem tꝑe ſtercoris pars in prata digerenda, pars oleis & cæteris arboribus inſpergenda, qn etiã uitiaria diligenter facienda, malleolisq; quàm recentiſſimis curioſiſſime pangenda. Populos, & ſalices, & fraxinos, prius q̃ frondeãt, plantasq; ulmorũ nunc ponere utile eſt, aut ante ſatas nunc ex putare, & circũfodere, ac ſummas earum æſtiuas radiculas amputare. Sarmenta quoq; (uineis nondũ foſſis) atq; arbuſtoꝝ ramos è ſegetibus, aut rubos, & qcqd deniq; iacens, fodientem, uel alio genere terrã molientem põt impedire, nũc egereri, & ad ſepem applicari oportet. Roſaria noua conſerere, uel antiqua curare. Arũdineta nũc ponere, uel etiã priſtina colere. Salicta facere, uel deputare, rũcare, ac fodere. Geniſta ſemine uel plãtis in paſtinato, uel etiã ſulco deponere. Trimeſtriũ quoq; ſatio nõ eſt aliena huic tꝑi, quãuis tepidis regiõibus melius adminiſtretur ꝑ menſem Ianuariũ. Idibus Februaríjs Sagittarius ueſꝑe occidit, uehemẽter hyemat. XVI. Cal. Martíj ueſpere crater orit᷑, uẽti mutatio. Quintodecimo Cal. Martíj ſol in piſces tranſitũ facit, nõnunq̃ uentoſa tempeſtas. Tertiodecimo, et duodecimo Cal. Martíj fauonius uel auſter cũ grandine, & nimbis. Decimo Cal. Martíj Leo deſinit occidere, uenti ſeptemtrionales, q uocant᷑ ornithiæ, ꝑ dies triginta eſſe ſolent, tũ et hirũdo aduenit. IX. Cal. Martíj arcturus prima nocte oritur, frigidus dies aqlone, uel coro. interdum pluuia. VIII. Cal. Martíj ſagitta crepuſculo incipit oriri, uariæ tempeſtates, halcyonei dies uocant᷑, in atlantico qdem mari ſumma trãquillitas notata eſt. VII. Cal. Martíj uentoſa tempeſtas, hirũdo cõſpicitur. Per hos dies frigidis locis eaꝝ rerũ, quas ſupra ſcripſimus, tempeſtiua eſt adminiſtratio. Locis ãt calidioribus, quãuis ſera, tñ neceſſaria. Cæterũ malleoli, & uiuiradicis poſitio huius tꝑis eſſe uidetur optima, nec tñ deterior etiã inter Cal. & idus ſequentis menſis, utiq; ſi nõ ſit feruentiſſima regio, ſi uero ẽt magis frigida, uel melior eſt. Inſitio quoq; arboꝝ, atq; uitiũ tepidis locis hoc tꝑe cõmode adminiſtrabitur. Cal. Martíj africus, interdũ auſter cũ grandine. VI. Nonas Martíj uindemiator apparet, quem græci τρυγητῆρα dicũt, ſeptentriõales uenti. IIII. Non.

Martij fauonius, interdũ auſter hyemat. Nonis *Martij equus ma ne orit, flatus aqlonis.* III. Idus *Martij piſcis aqlonius deſinit oriri, ſeptentrionales uenti.* Pridie *idus Martij argo nauis exoritur, fauonius, aut auſter, interdũ aquilo.* His *diebus cõmode inſtruũtur horti, de qbus ſuo loco dicã ſecretius, ne inter hãc quaſi turbã operũ negligentius olitoris officia deſcripſiſſe uidear, aut nũc ordinem reliquarũ culturarũ cœptũ interrupiſſe.* Igit *à Cal. Martij eximia eſt uitiũ putatio uſq; in decimũ Calendarũ Aprilium, ſi tñ ſe gemmæ nõdũ moueãt. Surculi quoq; ſilentes ad inſitionem nunc pcipue, utiliterq; leguntur, et ipſa inſitio uitiũ, atq; arborũ longe nũc eſt optima. Frigidis quoq; locis, & humidis uitium ſatio nunc pcipua eſt, ſed et ficulnea cacumina iã tumentia utiliſſime ponuntur. Sarritura quoq; frumẽtorũ iteratur egregie, modios tres una opa recte ſarrit. Prata purgare, & à pecore defendere iã tempeſtiuũ eſt, locis quidem calidis, & ſiccis ẽt à menſe* Ianuario, *ut ſupra diximus, id fieri debet, nã frigidis uel à quinquatribus prata recte ſubmittuntur. Scrobes omnis generis, quos eris autũno cõſiturus, hoc tpe præparare oportebit, eorũ quaternarij, hoc eſt quoquouerſus pedũ quatuor, ſi eſt cõmodũ terrenũ.* XIIII. *ab uno fiunt. Ternarij aũt.* XVIII. *Cæterũ ad deponẽdas uites, uel nõ magni incrementi arbores, ſulcus q ſit pedu centum & uiginti, latitudine bipedanea, in altitudinem deprimi debet dipondio ſemiſſe, eumq; ſimiliter una opera efficit. Roſarium ſerotinum perfoſſum, & cultum habere iã tempus eſt. Oleis laborantibus circũ radices amurcã, quæ ſalem nõ habeat, nũc cõueniet infundere, maximis ſex cõgij, mediocribus arboribus urnæ ſatisfaciũt, cæteris æſtimanda erit portio, ſed tñ quæ nihil uitij habuerint, aliquãto lætiores fient, ſi amurca rigentur inſulſa. Nonnulli hoc optimũ tempus eſſe ſeminarijs inſtituendis dixerũt, tũ ẽt baccas lauri, & myrti, cæterorũq; uiridium ſemina in areolas diſſerere præceperũt. Orthociſſos, & ederas ab idibus Februarij, uel ẽt* Cal. *Martijs poni oportere ijdẽ cenſuerũt.* Idibus *Martij nepa incipit occidere, ſignificat tempeſtatem.* XVII. Cal. Apri. *nepa occidit, hyemat.* XVI. Cal. April. *Sol in Arietẽ trãſitũ facit, fauonius, uel corus.* XII. Cal. April. *equus occidit mane, ſeptentrionales uenti.* X. Cal. April. *Aries incipit exoriri, pluuius dies, interdũ ningit.* IX. & VIII. *Calendarũ Apriliũ, æquinoctiũ uernũ, tempeſtatẽ ſignificat. Ab idibus eadẽ, q̃ ſupra, utiq;*

peragenda ſunt, optime aũt uliginoſa, et pinguia loca nunc de/
mum proſcindũtur, & quæ menſe Ianuario ueruacta fecimus,
nunc ultima ꝑte Martij ſunt iterãda, & ſiquæ ꝑgulæ uitiũ gene/
roſaꝗ́, uel ſiquæ in agris, aut uepribus ſingulares arbores maritæ
à putatoribus relictæ ſunt, añ Cal. April. utiq; deputari debẽt,
poſt quem diem ſera, & infructuoſa ſit huiuſmodi rerum cultu/
ra. Milij quoque, & panici, hæc prima ſatio eſt, quæ ꝑagi debet
circa Id. April. utriuſq; ſeminis ſextarij quini ſingula iugera oc
cupant, quinetiam pecus lanatum, cæteraq; quadrupedia tẽpus
idoneum eſt caſtrandi. Locis autem tepidis ab idibus Februarij
uſq; in idus April. In locis frigidis ab idibus Martij uſq; in idus
Maias omnia recte pecora caſtrantur. Calen. April. nepa occi/
dit mane, tempeſtatem ſignificat. Non. April. fauonius, aut au/
ſter cum grandine, nonnunquam hoc idem pridie. VIII. Idus
April. uergiliæ ueſpere cælantur, interdum hyemat. VII. Idus
April. &. VI. et. V. auſtri, et africi, tempeſtatẽ ſignificat. IIII.
Idus April. Sole oriente, Libra occidere incipit, interdum tem/
peſtatẽ ſignificat. Pridie Id. April. ſuculæ cælantur, hyemat. His
diebus locis frigidis prima uinearum foſſio utique ante idus per/
agenda eſt, quæq; mẽſe Martio poſt cõfectum æquinoctium fieri
debuerunt, nunc denique quãprimum exequenda ſunt. Fici, ui/
teſq; adhuc recte inſeruntur. Seminaria, quæ ſunt ante facta, rũ/
cari, & adhuc cõmode fodiri poſſunt. Oues tarentinæ radicæ la/
naria lauari debent, ut tonſuræ præparentur. Idib. April. ut ſu/
pra libra occidit, hyemat. XVIII. Calen. Maias uentoſa tempe
ſtas, & imbres, nec hoc cõſtanter. XV. Cal. Maias Sol in taurũ
tranſitum facit, pluuiam ſignificat. XIIII. Cal. Maias, ſuculæ
ſe ueſperi cælant, pluuiam ſignificat. XI. Cal. Maias uer bipar/
titur, pluuia, & nonnunquam grando. X. Cal. Maias uergiliæ
cum Sole oriuntur, africus, uel auſter, dies humidus. IX. Calen.
Maias prima nocte fidicula apparet, tempeſtatem ſignificat.
IIII. Cal. Maias auſter ferè cũ pluuia. III. Calen. Maias ma/
ne Capra exoritur, auſtrinus dies, interdum pluuiæ. Pridie Cal.
Maias canis ſe ueſpere cælat, tempeſtatem ſignificat. Per hos di/
es eadem, quæ ſupra, perſequemur. Poſſuntq; ſi iam librum remit
tunt inſeri oleæ, uel emplaſtrari, cæteræq; pomiferæ arbores eodẽ
emplaſtratiõis genere inſeri, ſed et prima pampinatio recte inco
hatur, dum prorepentes oculi digito decuti poſſint. Siqua p̃terea

in uineis aut foſſor diſturbauit, aut negligentia omiſit, diligens uinitor reſtituere debet, & fracta iuga conſyderare, & reſarcire, aut dieiectos palos reponere, ita ne teneros pampinos explātet, eodem tpe ſecūdi fœtus pecudes ſignari oportet. Cal. Maias hoc biduo ſol unam dicit tenere particulā. VI. Non. Maias ſuculæ cū ſole exoritur, ſeptētrionales uenti. V. Non. Maias cētaurus totus apparet, tēpeſtatem ſignat. III. No. Maias idem ſydus pluuiā ſignificat. Pridie Non. Maias nepa medius occidit, tempeſtatem ſignificat, Non. Maijs uergiliæ exoriuntur mane, fauonius. VII. Idus Maias æſtatis initium, fauonius, aut corus, interdum etiā pluuia. VI. Idus uergiliæ totæ apparent, fauonius, aut corus, interdum & pluuiæ. Tertio Idus Maias fidis mane oritur ſignat tēpeſtatem. Per hos dies runcandæ ſegetes ſunt, fœniſiciæ iſtituēdæ. Bonus operarius prati iugerum deſecat, nec minus mille ducentos manipulos unus obligat, q ſint ſinguli quaternarum librarū. Arbores quoq; tps eſt ablaqueatas circunfodere, & operire, una opera nouellas circūfodiet arbores octuaginta, mediocres LXV. magnas qnquaginta, hoc mēſe ſeminaria oia crebro fodere oportebit, ſed à Cal. Martij uſq; in Idus Septēbres, oibus menſibus non ſolum ſeminarijs, ſed etiam nouellis uineis danda foſſio eſt. Iiſdem diebus, ubi prægelidum, & pluuium cœlum eſt oleæ putantur, & emuſcantur. Cæterum tepidis regionibus duobus temporibus anni facere iſtud oportebit. Primo, ab Idibus Octo. uſq; in Idus Decēbres, iterū ab idibus Februa. uſq; in idus Martias, ſi tñ arbor librum non remittit. Hoc eodem menſe in paſtinato ſeminario nouiſſima poſitio eſt olearis taleæ, eamq; oportet cū panxeris, fimo, & cinere miſtis oblinire, & ſuper ponere muſcum, ne ſole findat, ſed hoc idē opus melius fiet ultima parte menſis Martij, uel prima menſis Aprilis, & cæteris tpibus, qbus præcepimus ſeminaria, plantis uel ramis conſerere. Idibus Maijs fidis mane exoritur, auſter aut euronotus, interdum dies humidus. XVII. Cal. Iunias idem, quod ſupra. C. XVI. & XV. Cal. Iunias, euronotus, uel auſter cum pluuia. XIIII. Calen. Iun. Sol in geminos introitum facit. XII. Cal. Iun. ſuculæ exoriuntur, ſeptentrionales uenti, nōnunq̃ auſter cum pluuia. XI. et X. Cal. Iuni. arcturus mane occidit, tempeſtatem ſignificat. VIII. & VII. et VI. Cal. Iun. capra mane exorit, ſeptētriōales uenti. Ab Idibus uſq; in Cal. Iunias ueteranam uineam prius q̃ florere incipiat,

iterũ ſodere oportet, eãdemq́;, & cæteras omnes uineas itidem pã pinare. Quod ſi ſæpius feceris, puerilis una opera iugerũ uineti pampinabit, q̃buſdam regionibus oues nũc tõdentur, & pecoris nati, aut amiſſi rõ accipit̃. Item q̃ lupinũ ſtercorãdi agri cauſa ſerit, nunc demũ aratro ſubuertit. Calen. Iun. & .IIII. Non. Aquila exoritur, tempeſtas uentoſa, & interdum pluuia. VII. Idus Iunij, arcturus occidit, fauonius, aut corus. IIII. Idus Iun. delphinus ueſpere exorit̃, fauonius, interdũ rorat. His diebus ſi nõ opere uicti ſumus, eadem, q̃ extremo menſe Maio, facienda ſunt, item oẽs arbores fructiferæ circũfoſſæ aggerari debent, ut añ ſolſtitiũ id opus pactũ ſit, q̃netiam p̱ conditione regionis, & cœli, terra uel proſcindit̃, uel iteratur. Eaq́;, ſi eſt difficilis, p̱ſcinditur opis tribus, iteratur duabus, tertiatur una. Lirãt̃ aũt iugera duo opa una, at ſi facilis eſt terra, proſcinditur iugerũ duabus operis, iteratur una. Liranť una, iugera quatuor, cũ in ſubacta iam terra latiores porcæ ſulcãt̃. Quæ rõ colligit, ut p̱ autumnũ facile poſſint uno iugo, triticĩ obſeri modij centũq̃nquaginta, cæterorũq́; leguminũ modij centũ. Iiſdem diebus area trituræ præparanda eſt, ut quæq; res deſecta erit, in eã conferat̃. Vinearum quoq; cultus, q̃bus maior eſt modus, iteratus eſſe debet. Añ ſolſtitiũ pabulũ (ſi facultas eſt) uel nunc, uel etiã ſup̱ioribus. XV. diebus, q̃ fuerint añ Cal. Iunij, pecori præberi oportet. A Cal. aũt Iunijs, ſi iam deficit uiridis herba, uſq; in ultimũ autumnũ frondem cæſam p̃bebimus. Idi. Iunijs calor incipit. XIII. Cal. Iul. ſol introitum in cancro facit, tempeſtatem ſignificat. XI. Cal. Iulij, anguifer, qui à græcis dicitur ὀφιοῦχος mane occidit, tempeſtatem ſignificat. VIII. & . VII. & . VI. Cal. Iulij ſolſtitiũ, fauonius, & calor. III. Calen. Iul. uentoſa tempeſtas. His diebus eadem, quæ ſupra. Sed et uiciã in pabulum ſecare oportet, prius q̃ ſiliquæ eius durentur; ordeũ metere, fabam ſerotinam ducere, fabam maturam conterere, & paleam eius diligenter recondere, ordeũ terere, paleaſq́; omnes recondere, aluos caſtrare, quas ſubinde nono quoq; aut decimo die ab æq̃noctio uerno uſq; ad Cal. Maias conſyderare, et curare oportebat. Nunc aũt ſi ſunt pleni, atq; operculati faui demetendi ſunt. Sin aũt maiore p̱te uacant, aut ſine operculis adaperti ſint, nondũ eſſe maturos ſignificatur, itaq; mellatio eſt differẽda. Quidam in prouincijs tranſmarinis uel hoc uel ſequẽte mẽſe ſeſama ſerũt. Cal. Iulijs fauonius, uel au-

ſter, et calor. Quarto Non. Iul. corona occidit mane. pridie No. Iul. cancer medius occidit, calor. Octauo idus Iul. Capricornus medius occidit. Septimo idus Iul. Cepheus ueſpe exorit̃ tẽpeſtatem ſignificat. Sexto idus Iul. ꝓdromi flare incipiũt. His diebus eadẽ, q̃ ſupra. Sed & ꝓſciſſum ueruactũ optime nũc iteratur, & ſyluestris ager decreſcente luna utiliſſime extirpat̃. Idibus Iulÿ Procyon exoritur mane tẽpeſtatem ſignificat. Tertiodecimo Cal. Auguſtas ſol in Leonem trãſitũ facit, fauonius. Nono Cal. Auguſtas leonis in pectore clara ſtella exoritur interdũ tempeſtatẽ ſignificat. Octauo Cal. Auguſtas aquarius incipit occidere clare, fauonius, uel auſter. Septimo Cal. Auguſtas canicula apparet, caligo æſtuoſa. Sexto Cal. Auguſtas aq̃la exorit̃. IIII. Cal. Auguſtas leonis in pectore claræ ſtellæ exoriũtur, interdũ tempeſtatem ſignificat. III. Cal. Auguſtas aquila occidit, ſignificat tẽpeſtatem. His diebus locis temperatis, et maritimis meſſis cõficit̃, & intra dies triginta qua deſecta eſt, ſtramenta p̄ciſa in acerũ cõgerũtur. Iugeꝝ ſtramentoꝝ opera una deſecat, ꝗbus remotis prius q̃ ſol acrior exurat terrã, omnes arbores, q̃ fuerãt in ſegete, circũfodere, & adobruere oportet. Item ꝗbus magna ſementis p̄paratur, nunc debent iterare. Nam de fodiendis, colendis'ue nouellis uineis, ſæpius iam dixi nullum eſſe menſem omittendũ, donec autũnale æquinoctiũ conficiatur. Meminiſſe aũt oportebit, ut per hos, & Auguſti menſis dies antelucanis, et ueſꝑtinis temporibus frõdem pecudibus cædamus. Item quaſcũq; uineas culturi ſumus, ne per æſtum, ſed mane uſq; in tertiam, & à decima uſq; in crepuſculum fodiamus. Quibuſdã regiõibus ſicut in Cilicia, & Pãphilia hoc menſe ſeſama ſeruntur. Italiæ aũt regionibus humidis poſſunt ultimo menſe Iunio ſeri. Quinetiã tempus eſt ficulneis arboribus caprificum ſuſpendere. Quod quidam exiſtimant iccirco fieri debere, ne fructus decidat, & ut celerius ad maturitatem ꝑueniat. Cal. Auguſti Etbeſiæ. Pridie Nonas Auguſti leo medius exoritur, tempeſtatem ſignificat. VII. Idus Augu. Aquarius occidit medius, nebuloſus æſtus. Pridie Idus Auguſti fidis occidit mane, et autumnus incipit. His diebus eadem, quæ ſupra. Nõnullis tñ locis faui demetũtur, qui ſi nõ ſunt melle repleti, nec operculati, differenda eſt in menſem Octobrem mellatio. Idibus Auguſti delphini occaſus tẽpeſtatẽ ſignificat. XIX. Cal. Septembris eiuſdem ſyderis matutinus occaſus tempeſtatẽ

ſignificat. XIII. Cal. Septemb. ſol in uirginem tranſitum facit. Hoc et ſequenti die tempeſtatē ſignificat, interdū & tonat. Hoc eodem die fidis occidit. X. Cal. Septembris ex eodem ſydere tempeſtas plerūq; oritur, et pluuia. VII. Cal. Septembris uindemiator exoritur mane, & arcturus incipit occidere, interdū pluuia. III. Cal. Septemb. humeri uirginis exoriūtur. Etheſiæ deſinunt flare, & interdū hyemat. Pridie Cal. Septemb. Andromeda ueſperi exorit̃, interdū hyemat. His q̄dem diebus arbores ficoꝝ inoculātur, q̄d genus inſitiōis emplaſtratio uocatur. Idq; licet uel cōmodius facere ſupiore mēſe poſt Idus Iulias, quo tpe ēt aliaꝝ arborū nonnulli emplaſtrationem faciūt. Quibuſdā locis, ut in Bætica maritimis regiōibus, & in Africa uindemia cōficit̃. Sed frigidioribus regiōibus pulueration em faciūt, quā uocāt ruſtici occationem, cū oīs gleba in uineis refringit̃, & reſoluit̃ in puluerem. Hoc eodē tpe, prius q̄ uineæ puluerent̃, ſi pexilis eſt, uel rara ipſa uitis, lupini modij tres, uel quatuor in ſingula iugera ſparguntur, & inoccant̃, q, cū fruticauerint, prima tum foſſione cōuerſi ſatis bonū ſtercus uineis præbent. Multi ēt, ſi pluuius eſt ſtatus cœli, ſicut ſuburbana regione Italiæ pampinis uitē ſpoliant, ut percoqui fructus poſſint, nec putreſcere imbribus. At ė cōtrario locis calidioribus, ut modo nominatis prouincijs, circa uindemiam adumbrant̃, uel ſtramentis, uel alijs tegumentis uuæ, ne uentis, aut caloribus exareſcant. Hoc idem tempus eſt aridis uuis, ficisq; conficiendis, de quibus quemadmodū paſſæ fiant, ſuo loco dicemus, cū uillicæ perſequemur officia. Filix quoq;, aut carex ubicūq; naſcitur, Auguſto menſe recte extirpat̃, melius tn̄ circa Idus Iulias ante caniculæ exortum. Calen. Septembris calor. quarto Non. Septembris piſcis auſtrinus deſinit occidere, calor. Non. Septemb. arcturus exoritur, fauōius, uel corus. VII. Idus Septembris piſcis aqlonius deſinit occidere, & capra exorit̃, tempeſtatem ſignificat. Tertio Idus Septembris fauōius, aut africus uirgo media exoritur. His diebus locis maritimis, & calidis uindemia, & cætera, quæ ſupraſcripta ſunt, cōmode adminiſtrantur. Iteratio quoq; arationis pacta eſſe debet, ſi ſerius terra ꝓſciſſa eſt. Sin aūt celerius, ēt tertiatum ſolum eſſe conuenit. Hoc etiā tpe qui conſueuerunt uina condire, aquam marinam præparāt, & aduectam decoquunt, de qua conficienda, cum uillicæ officia exequar, præcipiā. Idibus Septembris ex priſtino ſydere nōnunq̄,

tempeſtatem ſignificat.XV.Cal.Octobris arcturus exoritur, fauonius, aut africus, iterdum eurus, quem qdam uulturnum appellant.XIIII.Cal.Octobris ſpica uirginis exoritur, fauonius, aut corus.XIII.Cal.Octobris ſol in libram tranſitum facit, crater matutino tpe apparet.XI.Cal.Octob. piſces occidunt mane, item aries occidere incipit, fauonius, aut corus, iterdum auſter cũ imbribus.X.Cal.Octobris argò nauis occidit, tẽpeſtatẽ ſignificat, iterdum ẽt pluuiam.IX.Cal.Octobris centaurus incipit mane oriri, tempeſtatem ſignificat, interdum & pluuiã.VIII.Calen.Octobris, & VII.& VI.æquinoctium autumnale, pluuiã ſignificat.V.Ca.Octobris hædi exoriuntur, fauonius, nõnunq̃ auſter cum pluuia.IIII.Cal.Octobris uirgo deſinit oriri, tẽpeſtatem ſignificat.His diebus uindemiæ pluribus regionibus fiunt, quarum maturitatem alij aliter interpretati ſunt.Quidam cũ uidiſſent partem aliq̃ uuarum uireſcere, crediderunt tempeſtiuam eſſe uindemiam.Quidam cum coloratas, et perlucidas uuas animaduertiſſent, nonnulli etiam cũ pampinos, ac folia decidere cõſyderaſſent, quæ omnia fallacia ſunt, q̃m immaturis uuis omnia eadem poſſunt accidere, ꝑꝑ itemperiem ſolis, aut anni.Itaq; nõnulli guſtu explorare maturitatem tentauerunt, ut ſiue dulcis eẽt ſapor uuæ, ſiue acidus, proinde æſtimarẽt.Sed & hæc ipſa res habet aliq̃ fallaciam.Nam quædam genera uuarum nunquam dulcedinem capiũt propter auſteritatem nimiam.Itaq; opportunũ eſt (quod nos facimus) ipſam naturalem cõtemplari maturitatẽ. Naturalis autem maturitas eſt, ſi cũ expreſſeris uinacea, q̃ acinis celantur, iam ĩfuſcata, & nonnulla propemodum nigra fuerint. Nam colorem nulla res uinaceis poteſt afferre, niſi naturæ maturitas, preſertim cum ita in media parte acinorum ſint, ut & à ſole æſtuante, & à uentis protegantur, humorq; ipſe non patitur ea percoqui, aut infuſcari, niſi ſuapte natura. Hoc igitur cum exploratum habuerit uillicus, ſciat uindemiam ſibi eſſe faciendam. Sed ante quàm fructum cogere incipiat, cuncta præparanda erunt ſuperiore (ſi fieri poſſet) menſe. Si minus, certe ut ante quindecim dies dolia partim picata, partim defricata, & diligenter lota marina, uel aqua ſalſa, & recte ſiccata. Tum & opercula, colaq;, et cætera, ſine quibus probe confici muſtum nõ põt. Torcularia uero, & fora diligenter emundata, lotaq;. Et, ſi res ita exegerit, picata, præparataq; habeat ligna, qbus defrutum, & ſapã

decoquat. Tum ēt ſalem, atq; odoramenta, qbus condire uina cō ſueuerint, multo ante repoſita eſſe oportet. Nec tñ hæc cura totū auocet eum à cætera ruris cultura, nam & napinæ, itemq; rapinæ ſiccaneis locis p hos dies fiūt. Farragiaria quoq; pecori futura p hyemem pſidio, itemq; ſiliq, qd ruſtici fœnum græcum uocant nec minus in pabulum uicia nunc demum conſeruntur. Tum ēt lupini hæc erit pcipua ſatio, quem qdam uel ab area ptinus in agrum deferri putāt oportere. Miliū, & panicum hoc tpe demetitur, quo faſeolus ad eſcam ſeritur, nam ad pcipiendum ſemen ultima parte Octobris circa Calē. Nouēb. melius obruitur. Quare cum hæc cuncta in agris exequi debeāt, poſſit eorum curam, quæ intra uillam facienda ſunt, uillicæ delegare. Ita tñ, ut ipſe cōſyderet an recte facta ſint. Cal. Octobribus, & VI. Non. interdum tēpeſtatem ſignificat. Quarto Non. Octobris auriga occidit mane, uirgo deſinit occidere, ſignificat nōnunq̄ tempeſtatem. III. Nō. Octobris corona incipit exoriri, ſignificat tempeſtatē. Pridie Non. Octobris hædi oriuntur ueſpere, aries medius occidit. aqlo. VIII. Idus Octobris coronæ clara ſtella exorit. VI. Idus Octobris uergiliæ exoriuntur ueſpere, fauonius, et interdum africus cū pluuia. Tertio, & pridie Idus Octobris corona tota mane ex oritur, auſter hybernus, & nonnunq̄ pluuia. Per hos dies frigidis regionibus uindemia, & cætera, quæ ſupraſcripta ſunt, fieri ſolent. Iiſdemq; regionibus frumenta matura ſeruntur, & præcipue far adoreum. Locis etiam opacis triticum nunc recte ſeritur. Et quoniam ſementis mentionem fecimus, non intempeſtiue quantum cuiusq; ſeminis iugerum agri recipiat referemus. Iugerum agri recipit tritici modios quatuor uel quinq; farris adorei modios nouē uel decem, ordei modios quinque uel ſex, milij uel panici ſextarios quatuor uel quinq;, lupini modios octo uel decem, faſeoli modios quatuor, piſi modios tres uel quatuor fabæ modios ſex, lentis modium unum, uel paulo amplius, lini ſeminis modios nouē uel decem, cicerculæ modios tres uel quatuor, ciceris modios duos uel tres, ſeſami ſextarios quatuor uel quinq;, uiciæ pabularis modios ſeptem uel octo, uiciæ ſeminalis modios quinque uel ſex, erui modios quatuor uel quinque farraginis ordeaceæ modios ſeptem uel octo, ſiliquæ modios ſex, medicæ ſingulos cyathos ſerere oportet in areolis longis pedū denum, latis pedum quinum. Canabis grana ſex in pede quadrato ponunt. Idibus Octobris, et ſequen

ti biduo interdum tempeſtas, nonnunq̃ rorat. XIIII. Calend. Nouembris *ſol in Scorpionē tranſitū facit.* Tertiodecimo, et duodecimo Calen. Nouēb. *ſolis exortu uergiliæ incipiūt occidere, tēpeſtatem ſignificat.* Vndecimo Calē. Nouemb. *Tauri cauda occidit, auſter, interdū pluuia.* Octauo Calen. Nouemb. *Cētaurus exoriri mane deſinit, tempeſtatē ſignificat.* Septimo Calē. Nouē. *nepæ frons exoritur, tempeſtatē ſignificat.* Quinto Calē. Nouēbris *uergiliæ occidūt, hyemat cum frigore, & gelicidijs.* Quarto Calen. Nouemb. *arcturus ueſpere occidit, uentoſus dies.* Tertio Calen. *& pridie Nouembris, Caſſiope incipit occidere, tempeſtatem ſignificat. Per hos dies quæcūq; ſemina differri debent, arbuſculæq; omnis generis recte ponunt. Vlmi quoq; uitibus recte maritantur, ipſæq; uites in arbuſtis, & uineis cōmode ꝓpagantur. Seminaria rūcare, & fodere tempus eſt. Tum etiā arbores ablaqueare, nec minus uineas, eaſdemq; putare. Itemq; in arbuſtis uitem deputare, ſeminaria, q̃ ſuo tpe pampinata nō ſunt, arbuſculæq; fico ꝑ in ſeminarijs putari, & ad ſingulos ſtylos redigi debent, quæ t ñ melius, dum tenera ſunt, p geminationē pampinātur. Sed cū omnia in agricultura ſtrenue facienda ſint, tū maxime ſementis. Vetus eſt agricolarū ꝓuerbiū. Maturā ſationem ſæpe decipere ſolere, ſeram nunquā, qn mala ſit. Itaq; in totū præcipimus, ut quiſq; natura locus frigidus erit, is primus conſeratur, ut quiſq; calidus, nouiſſimus. Vicia, & faba ſtercorare agrū dicuntur. Lupinum niſi in florem uerteris, nihil agrum ſtercoraueris. Sed nec ulla res magis uacui operis aut ſeritur, aut conditur. Nam & primis temporibus ante aliam ſementim poteſt id obrui, & nouiſſimis poſt coactos fructus tolli. Sementi facta inoccare oportet, quod ſparſeris. Duo iugera tres operæ commode occabunt, arboreſq;, quæ intererūt, ablaqueabunt, quamuis antiqui ſingulis operis ſingula iugera ſarriri, et occari uelint, quod an recte fieri poſſit, affirmare non auſim. Eodem tempore foſſas, riuoſq; purgare, & elices, ſulcoſq; aquarios conuenit facere. Iiſdem temporibus ſi ſit, fraxineam, ſi minus. orneā, ſi nec hæc ſit, iligneam frondem bubus recte præbebimus. Glandis quoq; non inutile eſt ſingulis iugis modios ſingulos dare, nec tamen amplius, ne laborent, nec minus diebus.* XXX. *præbueris, nam ſi paucioribus diebus detur (ut ait Higinius) per uer ſcabioſi boues fiunt. Glans autem paleis immiſcenda eſt, atq; ita bubus appoſ*

nenda. Tum etiam ſyluam ſiquis barbaricam, ideſt conſeminẽ uelit facere, recte conſeret glandibus, & cæteris ſeminibus. Tum & olea diſtringenda eſt, ex qua uelis uiride oleum efficere, quod fit optimum ex uaria oliua, cum incipit nigreſcere, nã acerbum niſi ex alba olea fieri non debet. Calen. Nouembribus, & poſtri die caput tauri occidit, pluuiam ſignificat. III. Non. Nouembris fidicula mane exoritur, hyemat, & pluuit. VIII. Idus Nouembris idem ſydus totũ exoritur, auſter, uel fauonius, hyemat. VII. Idus Nouẽbris ſtella clara Scorpionis exoritur, ſignificat tempeſtatem, hyemat, uel uulturnus, interdũ rorat. Sexto Idus Nouembris Vergiliæ mane occidunt, ſignificat tempeſtatẽ, hyemat. Quinto Idus Nouembris hyemis initiũ, auſter, aut eurus, interdum rorat. His diebus uſq; in idus, quæ ſuperiore menſe facere nõ potueris, adhuc tolerabiliter efficies. Sed & proprie hoc obſeruabis, ut pridie, q̃ plenilunium ſit, ſi minus certe ipſo plenilunio omnem, quam ſaturus es, fabã uno die ſpargas, ſed poſtea licebit ab auibus, & pecore defenſam obruas. Eamq;, ſi ita cõpetierit lunæ curſus, ante idus Nouẽbris occatam habeas quã pinguiſſimo, & nouo loco, ſi minus quamſtercoratiſſimo. Satis erit in ſingula iugera uehes ſtercoris comportare numero decem & octo. Vehes aũt ſtercoris habet modios octoginta. Ex quo colligitur oportere in denos quoquouerſus pedes, modios quinos ſtercoris ſpargere. Quæ ratio docet uniuerſo iugero ſatisfacere modios. M.CCCCXL. Tum etiam conuenit oleas ablaqueare. Et ſi ſunt parũ fructuoſæ, uel cacuminibus retorridæ frondis, magnis arboribus quaternos modios ſtercoris caprini circunſpargere, in cæteris autem pro magnitudine portionem ſeruare. Eodem tempore uineis ablaqueatis columbinum ſtercus ad ſingulas uites, quod ſit inſtar unius ſextarij, uel urinæ hominis cõgios, uel alterius generis quaternos ſextarios ſtercoris infundere. Iugerum uinearum in ſenos pedes poſitarum duæ operæ ablaqueãt. Idibus Nouembris dies incertus, ſæpius tamen placidus. Sextodecimo Calen. Decembris fidis exoritur mane, auſter, interdum aquilo magnus. Quintodecimo Calendas Decembris aquilo, interdum auſter cum pluuia. Quartodecimo Calendas Decembris ſol in Sagittarium tranſitũ facit, ſuculæ mane oriuntur, tempeſtatẽ ſignificat. Duodecimo Calendas Decembris tauri cornua ueſperi occidunt, aquilo frigidus, et pluuia. Vndecimo Cal. Decembris

ſucula mane occidit, hyemat. Decimo Calendas Decembris lepus occidit mane, tempeſtatem ſignificat. Septimo Calend. Decēbris canicula occidit ſolis ortu, hyemat. Pridie Calē. Decembris totæ ſuculæ occidūt, fauonius, aut auſter, interdum pluuia. His diebus, quæ præterita erunt ſuperioribus opera conſequi oportet. Et ſi non plurimū ſeruimus, optimum eſt intra Calen. Decembris ſementem confeciſſe. Sed etiam longis noctibus ad diuturnū tempus aliquid adÿciendū eſt. Nam multa ſunt, quæ in lucubratione recte aguntur. Siue enim uineas poſſidemus, pali, & ridicæ poſſunt dolari, exacuiq́; ſiue regio ferulæ, uel corticis ferax eſt, apibus aluearia fieri debent, ſiue palmæ ſparti'ue fœcunda eſt, fiſcinæ, ſportæq́; ſeu uirgultorū corbes ex uimine. Ac ne cætera nunc perſequar, nulla regio non aliquid affert, quod ad lucubrationē confici poſſit. Nā inertis eſt agricolæ expectare diei breuitatem, præcipue in ÿs regionibus, in quibus brumales dies horarum nouem ſunt, noctesq́; horarum quindecim. Poſſit etiam ſalix deciſa pridie ad lucubrationem expurgari, & ad uitium ligamina pparari. Quæ ſi natura minus lenta eſt, ante dies quindecim præcidenda, & purgata in ſtercore obruenda eſt, ut lenteſcat. Sin autem iampridem cæſa exaruit, in piſcina macerãda eſt. Tum etiam per lucubrationem ferramenta acuere, & ad ea facere, uel facta manubria aptare, quorum optima ſunt ilignea, deinde carpinea, poſt hæc fraxinea. Calēdis Decembris dies incertus, ſæpius tamē placidus. Octauo Idus Decembris Sagittarius medius occidit, tempeſtatē ſignificat. Septimo Idus Decembris Aquila mane oritur, africus, interdum auſter, irrorat. Tertio Idus Decēbris corus, uel ſeptentrio, interdum auſter cum pluuia. His diebus quæ præterita erunt ſuperiore menſe opera peragi debebunt, utiq; in locis temperatis, aut calidis, nam frigidis recte fieri iam non poſſunt. Idibus Decembris Scorpio totus mane exoritur, hyemat. Sexto decimo Calen. Ianuarÿ ſol in Capricornum tranſitū facit, brumale ſolſtitium, ut Hipparcho placet, itaq; tempeſtatē ſæpe ſignificat. XV. Cal. Ianuarÿ uentorum commutationem ſignificat. X. Calend. Ianuarÿ capra occidit mane, tempeſtatem ſignificat. Nono Calen. Ianuarÿ brumale ſolſtitium (ſicut Chaldæi obſeruant) ſignificat. Sexto Calen. Ianuarÿ delphinus incipit oriri mane, tempeſtatem ſignificat. Quarto Calend. Ianuarÿ aquila ueſpere occidit, hyemat. Tertio Cal. Ianuarÿ canicula occidi

occidit ueſpere, tempeſtatem ſignificat. Pridie Calend. *Ianuarij tempeſtas uentoſa.* His diebus *qui religioſius rem ruſticā colūt, niſi ſi uinearum cā paſtines, negant debere terram ferro cōmoueri.* Itaq; *quicquid citra id genus effici poteſt, id ab his comprehēditur, ut olea legatur, & oleum conficiatur, ut uitis paletur, & capite tenus alligetur, ut iuga uineis imponantur, & capiſtrentur.* Cæterum palmare, *ideſt materias alligare* hoc tpe non expedit, *quia plurimæ propter rigorem, qui fit ex frigore, frangunt.* Poſſunt ēt *his diebus cæraſi, et tuberes, et armeniacæ,* atq; amygdalæ, *cæteræq; arbores, quæ primæ florent, inſeri commode.* Nonnulli ēt legumina *ſerunt.* Calen. Ianuarij *dies incertus.* Tertio Nonas Ianuarij Cancer occidit, *tempeſtas uaria.* Pridie Nonas *Ianuarij media hyems, auſter multus, interdum pluuia.* Nonis *Ianuarijs fidis exoritur mane, tempeſtas uaria.* Sexto Idus *Ianuarij auſter, interdū fauonius.* Quinto Idus *Ianuarij auſter, interdum imber.* Pridie Idus *Ianuarij incertus ſtatus cœli.* Per *hos quoq; dies abſtinent terrenis* operibus religioſiores agricolæ, *ita tñ ut ipſis* Calendis *Ianuarijs auſpicandi cauſa* omne genus *operis inſtaurent.* Cæterum *differant terrenam molitionem uſq; in* pximas *Idus.* Sed nec ignorare debebit *uillicus, quid uni iugo boum quoquo menſe per ſingulos dies præſtari ſatis fit.* Quare *huius quoq; curæ rōnem ſubijciemus.* Menſe Ianuario paleas *cum erui macerati ſextarijs ſex,* uel paleas *cum cicerculæ freſæ ſemodio, uel frondis corbem* pabulatoriū *modiorum uiginti, uel paleas quantum uelint, & fœni* pondo *uiginti,* uel *affatim* uiridē *frondem ex ilice, uel lauro, uel quod his omnibus præſtat, farraginem* ordeaceā *dabit ſiccam,* Februario *menſe* idē, Martio idē. Vel *ſi opus facturi ſunt, fœni* pondo *quinquaginta.* Aprili *frondem querneam,* et populneā. Ex Calen. ad Idus, *uel* paleas, *uel fœni* pondo quadraginta. Maio pabulū *affatim,* Iunio ex Calendis *frondem affatim,* Iulio *idem,* Auguſto idē, *uel* pabuli ex *eruo* pōdo *quinquaginta,* Septēbri *frondē affatim,* Octobri *frōdem, & ficulnea folia.* Nouēbri *ad* Idus *frōdē, uel folia ficulnea quæ ſint corbis unius.* Ex Idibus *glandis modiū unū paleis immiſtum, & lupini macerati modium unū paleis immiſtum, uel maturā farraginem.* Decembri *frondem aridam, uel* paleas *cum erui ſemodio macerato, uel lupini,* qđ *ex ſemodio macerato exierit, uel glandis modiū unū, ut ſupra ſcriptū eſt, uel farraginem.*

Proſa de cultu hortorum, & herbis hortenſibus. Cap. III.

ET QVONIAM *peracnſuimus opera, quæ ſuis quibuſq;
temporibus anni uillicum exequi oporteret, memores polliciti no
ſtri ſubiungemus cultus hortorũ, quoꝝ æque curam ſuſcipere de/
bebit, ut & quotidiani uictus ſui leuet ſumptum, & aduenienti
domino præbeat, quod ait poeta, inemptas ruris dapes.* Demo/
*critus in eo libro, quem georgicon appellauit, parum prudenter
cenſet eos facere, qui hortis extruant monimenta, quod neq; late/
re fabricata materies perennare poſſit, pluuijs ac tempeſtatibus
plerunq; infeſtata, neq; lapides ſupra rei dignitatem poſcat im/
penſa, ſi uero amplũ modũ ſepire qs uelit, patrimonio eſſe opus.
Ipſe igitur oſtendã rationem, qua nõ magna opera hortum ab
incurſu hominum, pecudumq; munimus.* Vetuſtiſſimi auctores
*uiuam ſepẽ ſtructuli prætulerunt, quia non ſolũ minorem impẽ
ſam deſyderaret, uerũ ẽt diuturnior immenſis temporibus ꝑma/
neret, itaq; uepres efficiendi cõſitis ſpinis rõnem talem reddide/
runt.* Locus, *quẽ ſepire deſtinaueris, ab æquinoctio autũnali ſi/
mulatq; terra maduerit imbribus, circũuallãdus eſt duobus ſul/
cis tripedaneo ſpatio inter ſe diſtantibus.* Modum *altitudinis, et
latitudinis eoꝝ abunde eſt eſſe* bipedaneum, *ſed eos uacuos per/
hyemare patiemur præparatis ſeminibus, quibus obſerantur, ea
ſint uaſtiſſimarum ſpinarum, maximeq; rubi, & paliuri, et eius,
quam græci uocãt* κυνόσβατον, *nos ſentem canis appellamus.*
H*orum aũt ruborum ſemina quãmaturiſſima eligi oportet, &
erui moliti farinæ immiſcere, quæ cũ eſt aqua conſperſa, illinitur
uel nauticis ueteribus funibus, uel quibuslibet alijs reſtibus, ſicca
ti deinde funiculi reponuntur in tabulato, mox ubi bruma confe/
cta eſt, intermiſſis quadraginta diebus circa hirũdinis aduentũ,
cum iam fauonius exoritur, poſt idus* Februarij, *ſiqua in ſulcis ꝑ
hyemem cõſtitit aqua exhaurit, reſolutaq; humus, quæ erat au/
tumno regeſta, uſq; ad mediam ſulcoꝝ altitudinem reponitur.*
P*rædicti deinde funes de tabulato prompti explicãtur, & in lõ/
gitudinem per utrunq; ſulcum porrecti obruunt, ſed ita ut non
nimium ſupergeſta terra ſemina ſpinarum, quæ inhærent toris
funiculoꝝ enaſci poſſint, ea ferè circa trigeſimum diem prepũt,
atq; ubi cœperunt aliquod incrementum habere, ſic inſueſci de/
bent, ut in id ſpatium, quod ſulcis interiacet, inclinentur.* Opor/

*tebit autem uirgeam ſepem interponere, quam ſuperſcendãt ſen/
tes utrinſq; ſula, & ſit, quo interdum quaſi adminiculo, prius q̃
corroborentur, acquieſcant. Hunc ueprem manifeſtum eſt interi/
mi non poſſe, niſi radicitus effodere uelis. Cæterũ etiã poſt ignis
iniuriam melius renaſci nulli dubium eſt, & hæc quidem clau/
dendi horti ratio maxime eſt antiquis ꝓbata. Locum aũt prius
eligi conueniet, ſi permittit agri ſitus, iuxta uillam præcipue pin
guem, quiq́; adueniente riuo, uel ſi non ſit fluens aqua, fonte pu/
teali poſſit irrigari. Sed ut certam perennitatis puteus habeat fi
dem, tum demum effodiendus eſt, cũ ſol ultimas partes uirginis
obtinebit, ideſt menſe Septembri ante æquinoctiũ autumnale, ſi/
quidem tunc maxime explorant̃ uires fontium, cum ex longa ſic
citate æſtatis terra caret humore pluuiali. Prouidendũ eſt autẽ,
ne hortus areæ ſubiaceat, ne per triturã uenti poſſint paleas, aut
puluerem in eũ perferre, nam utraq; ſunt oleribus inimica. Mox
ordinandi paſtinandiq́; ſoli, duo ſunt tempora, qm̃ duæ quoque
olerum ſationes, nã & autũno, & uere plurima ſerunt̃, melius
tñ uere riguis locis, qm̃ & naſcentis anni clementia excipit pro/
deuntia ſemina, & ſitis æſtatis reſtinguitur fontibus. At ubi lo/
ci natura neq; manu illatã, neq; ſuæ ſpontis aquã miniſtrari pati
tur, nullum q̃dem aliud auxilium eſt, q̃ hyemales pluuiæ. Poteſt
tamen etiam in ſicciſſimis locis opus cuſtodiri, ſi depreſſius paſti/
netur ſolum, eiusq́; abunde eſt gradum effodere tribus pedibus,
ut in quatuor conſurgat regeſtum. At ubi copia eſt rigãdi, ſatis
erit non alto bipalio, ideſt minus q̃ duos pedes ferramento noua
le conuerti. Sed curabimus, ut ager quẽ uere conſeri oportet, au
tumno circa Calendas Nouembris paſtinetur. Quem deinde ue
limus autũno inſtituere, menſe Maio conuertemus, ut aut hye/
mis frigoribus, aut æſtiuis ſolibus & gleba ſoluatur, & radices
herbarum necent̃, nec multo ante ſtercorare debebimus, et cum
ſationis appropinquabit tempus, ante quintũ diem exherbãdus
erit locus, ſtercorandusq́;, & ita diligenter foſſione iterandus, ut
fimo terra cõmiſceat̃. Optimũ uero ſtercus eſt ad hunc uſum aſi/
ni, quia minimũ herbarum creat, ꝓximum uel armẽti, uel ouiũ
ſi ſit anno maceratũ, nam quod homines faciunt, quãuis habeat̃
excellentiſſimum, non tñ neceſſe eſt adhibere, niſi aut nudæ gla/
reæ aut ſine ullo robore ſolutiſſimæ arenæ, cũ maior. ſ. uis alimen
ti deſyderatur. Igitur ſolũ, quod conſerere uere deſtinauerimus,*

poſt autumnum patiemur effoſſum iacere brumæ frigoribus, & pruinis inurendũ. Quippe è contrario ſicut calor æſtatis, ita uis frigoris excoquit terram fermentatáq; ſoluit, quare peracta bru/ma tum demũ ſtercus inÿcietur, et circa Idus Ianuarias humus refoſſa in areas diuidetur, quæ tamen ſic informandæ ſunt, ut faci le runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earꝝ per ueniant, ne qui perſequũtur herbas, ſemina proculcare cogãtur, ſed potius per ſemitas ingrediãtur, et alterna uice dimidias are as erunceent. Hæc quæ ante ſationem facienda ſunt dixiſſe abũde eſt. Nunc quid quoq; tempore uel colendum, uel ſerendũ ſit, præ cipiamus, & primum de his generibus loquendum eſt, quæ pñt duobus ſeri temporibus, ideſt autumno, & uere. Sunt autem ſe/mina braſſicæ, & lactucæ, cinaræ, erucæ, naſturcÿ, coriãdri, chæ rephyli, anethi, paſtinacæ, ſiſeris, papaueris. Hæc enim uel circa Calendas Septembris, uel melius ante Calend. Martias Febru a rio ſerũtur. Locis uero ſiccis, aut tepidis qualia ſunt Calabriæ, et Appuliæ maritima, poſſunt circa Idus Ianuarias terræ commit/ti. Rurſus quæ tantum autumno conſeri debent (ſi tamen uel ma ritimum, uel apricum agrum incolimus) hæc ferè ſunt, allium, cepæ capitula, ulpicum, ſinapis. Sed etiam nunc quo quidq; tem pore terræ mandari plerunq; conueniat, per menſes digeramus. Ergo poſt Calendas Ianuarias confeſtim recte ponetur lepidiũ. Menſe autem Februario uel planta uel ſeminæ ruta, atq; aſpara gus, & iterum cepæ ſemen, & porri, nec minus ſi uernũ, & æſti/uum fructum uoles habere, ſyriacæ radicis, & rapæ, napiq; ſemi na obrues, nam allÿ, & ulpici ultima eſt huius temporis poſi/tio. At circa Calẽdas Martÿ locis apricis licet porrum (ſi iam in granduit) transferre. Item panacem ultima parte Martÿ mẽſis. Deinde circa Calendas Apriles æque porrum, atq; inulam, et ſe rotinam plantam rutæ. Item ut maturius naſcatur cucumis, cu/curbita, caparis ſerenda eſt, nam ſemen betæ, cum punicum ma/lum florebit, tum demũ optime ſeritur. Porri autem caput circa Idus Maias tolerabiliter adhuc transfertur. Poſt hoc nihil in/gruente æſtate obrui debet, niſi ſemẽ apÿ, ſi tamen rigaturus es, ſic enim optume per æſtatem ꝑuenit. Ceterũ Auguſto circa uul canalia tertia ſatio eſt, eaq; optima radicis, & rapæ, itemq; napi, & ſiſeris, nec minus oleris atri, atq; hæc ſunt ſationũ tempora. Nunc de ÿs, quæ aliquam curam deſyderant, ſingulis loquar,

quæq; præteriero intelligi oportebit nullã operam poſtulare niſi rũcatoris, de qua ſemel hoc dicendũ eſt, omni tempore conſulendum eſſe, ut herbæ exterminentur. Vlpicum, quod quidã allium punicum uocant, græci aũt ἀφροσκόροδον appellãt, lõge maioris eſt incrementi, q̃ allium. Idq; circa Calẽdas Octobris, ante q̃ deponatur ex uno capite in plura diuidet̃. Habet.n. uelut allium plures cohærentes ſpicas, eæq; cum ſint diuiſæ, liratim ſeri debent, ut in puluinis poſitæ minus infeſtentur hyemis aqs. Eſt autem lira ſimilis ei porcæ, quam in ſationibus campeſtribus ruſtici faciunt, ut uliginem uitent, ſed hæc in hortis minor eſt facienda, & per ſummã partẽ eius, ideſt in dorſo inter palmaria ſpatia ſpicæ ulpici, uel allij (nã id quoq; ſimiliter cõſerit̃) diſponẽdæ ſunt. ſulci lirarum inter ſe diſtent ſemipedali ſpatio. Deinde cũ ternas fibras emiſerunt ſpicæ, ſarriãtur, nã quo ſæpius id factum eſt, maius ſemina capiunt incrementum. Deinde ante q̃ caulem faciãt, omnem uiridem ſuperficiem intorquere, & in terràm proſternere conueniet, quo uaſtiora capita fiant. Regionibus aũt pruinoſis neutrum horum per autumnum ſeri debet, nam brumali tempore corrũpuntur, quod ferè menſe Ianuario miteſcit, & icirco frigidis locis tempus optimum eſt allium, uel ulpicum ponẽdi circa Idus prædicti menſis. Sed quãdocunq; uel cõſeremus, uel iã matura in tabulatum reponemus, ſeruabimus in ijs locis, qbus aut obruentur, aut eruentur, ut luna infra terrã ſit. Nam ſic ſata, et rurſus ſic recondita exiſtimantur, neq; acerrimi ſaporis exiſtere, neq; mandentium halitus inodorare. Multi tñ hæc ante Calen. Ianuarias medijs diebus ſerunt menſe Decembri, ſi cœli tẽpor, et ſitus terræ permittit. Braſſica, cum. VI. foliorũ erit, transferri debet, ita ut radix eius liquido fimo prius illita, et inuoluta tribus algæ tæniolis pangatur. Hæc.n. res efficit, ut in coctura celerius madeſcat, & uiridem colorem ſine nitro conſeruet. Eſt autẽ frigidis, & pluuijs regionibus poſitio eius optima poſt Idus Aprilis, cuius depreſſæ plantæ, cum tenuerint quantum olitoris ratio patit̃, ſæpius ſarrita, et ſtercorata melius cõualeſcat, plenioriſq; incrementi, & coliculum facit, & cymam. Nonnulli hãc eãdem locis apricioribus à Calendis Martijs deponunt, ſed maior pars eius in cymam proſilit, nec poſtea hybernum caulem amplum facit, cum eſt ſemel deſecta. Poſſis autem uel maximos caules bis transferre, idq; ſi facias, plus ſeminis, & maioris incrementi præ

bere dicuntur. Lactuca totidem foliorum quot Braſſica trãſferri debet. Locis quidem apricis & maritimis optime autũno ponit, mediterraneis et frigidis contra, hyeme non æque cõmode diſpergitur, ſed & huius quoq; radix fimo liniri debet, maioremq; copiam deſyderat aquæ, ſicq; fit tenerioris folij. Sunt autem cõplura lactucæ genera, quæ ſuo quoq; tpe ſeri oportet, earum, quæ fuſci, & ueluti purpurei, aut etiã uiridis coloris, & criſpi folij, uti Cæciliana, menſe Ianuario recte diſſeritur. At Cappadocia, q̃ pallido, & pexo, denſoq; folio uiret, menſe Februario, quæ deinde cãdida eſt, & criſpiſſimi folij, ut in prouincia Bætica eſt finibus gaditani municipij, menſe Martio recte pangitur. Eſt & cyprij generis ex albo rubicunda, leui & tenerrimo folio, quæ in idibus Aprilis cõmode diſponitur. Ferè tñ aprico cœli ſtatu, quibus locis aquarũ copia eſt, penè toto anno lactuca ſeri poteſt, quæ quo tardius caulẽ faciat, cum aliquod incrementum habuerit, exiguam teſtam media parte accipiat, eo quaſi onere coercita in latitudinem ſe diffundit, eadem eſt rõ etiam intybi, niſi quod hyemem magis ſuſtinet, ideoq; uel frigidis regionibus proximo autumno ſeri poteſt. Cinaræ ſobolem melius per autumni æquinoctium diſponemus, ſemen cõmodius circa Cal. Martij feremus, eiusq; plãtam circa Cal. Nouemb. deprimemus, & multo cinere ſtercorabimus. Id enim genus ſtercoris huic oleri uidetur aptiſſimũ. Sinape, atq; coriãdrũ, nec minus crucã, et ozimũ ita uti ſata ſunt ſua ſede immota permanent, neq; eſt eoꝝ cultus alius q̃ ut ſtercorata runcentur. Poſſunt aũt non ſolum autumno, ſed & uere cõſeri. Plantæ quoq; ſinapis prima hyeme tranſlatæ plus cymæ uere afferunt. Panax utroq; tpe leui, & ſubacta terra rariſſime diſſeritur, quo maius incrementũ capiat, melius tamen eius uerna ſatio eſt. Porrum ſi ſectiuum facere uelis, denſius ſatum præcepերunt priores relinqui, & ita cum increuerit, ſecari. Sed nos docuit uſus longe melius fieri, ſi differas, & eodem more, quo capitatum modicis ſpatijs, ideſt inter quaternos digitos depangas, et cũ conualuerit, deſeces. In eo autem, quod magni capitis efficere uoles, ſeruandum ſit, ut ante q̃ tranſlatum deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarum ſummas partes intondeas. Tum teſtulæ, uel conchæ, quaſi ſedes in ſingulis ſubiectæ ſeminibus adobruuntur, ut fiant capita latioris incrementi. Cultus autem porri capitati aſſidua ſarritio, & ſtercoratio eſt, nec alius tñ ſectiui niſi

quod toties rigari, et ſtercorari, ſarririq; debet, quoties demetitur, ſemen eius locis calidis menſe Ianuario, frigidis Februario ſerit͂. cuius incrementum quo maius fiat, raris linteolis complura grana illigant͂, atq; ita obruunt͂. Enatum autem in his locis, q̇bus aqua ſubminiſtrari nõ p̃ot deferri debet circa æquinoctiũ autumni, at quibus poſſis humorem præbere, menſe Maio recte transfertur. Apium quoq; poſſis plantis ſerere, nec minus ſemine. Sed p̃cipue aqua lætatur, et ideo ſecũdũ fontem cõmodiſſime ponitur. Quod ſiquis id uelit lati foliꝗ facere, quantũ ſeminis poſſint tres digiti comprehendere, raro linteolo illiget, & ita in areolas diſpoſitum releget. Vel ſi criſpæ frõdis id fieri maluerit, ſemen eius inditum pilæ, & ſaligneo palo pinſitum, expoliatumq;, ſimiliter in linteolis ligatum obruet. Poteſt etiam citra hanc operam fieri criſpum qualitercunq; ſatum, ſi cum eſt natum, incrementũ eius ſupuoluto cylindro coerceat. Satio eius eſt optima poſt idus Maias uſq; in ſolſtitium, nã teporem deſyderat. Ferè etiã his diebus ozima ſeruntur, quorũ cũ ſemen obrutum eſt, diligenter inculcat͂ panicula uel cylindro, nam ſi terrã ſuſpenſam relinquas, plerũq; corrumpitur. Paſtinaca, et ſiſer, atq; inula conualeſcunt alte paſtinato, & ſtercorato loco, ſed quamrariſſime ponenda ſunt, ut maiora capiant incrementa. Inulam uero interuallo trium pedum ſeri conuenit, quoniam uaſtos facit frutices, et radicibus, ut oculus arundinis ſerpit, nec eſt alius cultus horum omnium, niſi ut ſarritionibus herbæ tollantur. Commodiſſime autem deponentur prima parte Septembris, uel ultima Auguſti parte. Atrum olus, quod græcorum quidam uocant ἱπποσέλινον nonnulli σμύρνιον paſtinato loco ſemine debet conſeri maxime iuſta maceriam, quoniam & umbra gaudet, & qualicunq; conualeſcit loco, idq́; cum ſemel ſeueris, ſi nõ totum radicitus tollas, ſed alternos frutices in ſemen ſummittas, æuo manet, paruamq́; ſarritionis exigit culturam, ſeritur à uulcanalibus uſq; in Calend. Septembris, ſed etiam menſe Ianuario. Menta dulcem deſyderat uliginem, quam ob cauſam iuxta fontem menſe Martio recte ponit͂. Cuius ſi forte ſemina defecerunt, licet de noualibus ſylueſtre mẽtaſtrum colligere, atq; ita inuerſis cacuminibus diſponere, q̃ res feritatem detrahit, atq; edomitam reddit. Rutam autũno ſemine ſatã menſe Martio differre oportet in apricũ, et cinerẽ aggerare, rũcariq;, donec cõualeſcat, ne herbis enecet͂, ſed uelata manu

debebit runcari, quam niſi contexeris, pernicioſa naſcuntur ulce-
ra. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, & pruri
go, atq; tumor inceſſerit, oleo ſubinde perunguito. Eiuſdem fru-
tex pluribus annis permanet innoxius, niſi ſi mulier, quæ in me-
ſtruis eſt, contigerit eum, & ob hoc exaruerit. Thymum, & trãſ-
marina cunila, & ſerpyllum, ſicut priore libro iam retuli, magis
aluearia curantibus, q̃ olitoribus ſtudioſe conſeruntur. Sed nos
ea condimentoꝝ cauſa (nam ſunt quibuſdã eſculentis aptiſſima)
non alienum putamus etiam in hortis habere locum neque pin-
guem, neq; ſtercoratum, ſed apricum deſyderant, ut quæ macerri
mo ſolo per ſe maritimis plerũq; regionibus naſcuntur. Hæ res et
ſemine, & plantis circa æquinoctiũ uernum ſeruntur, melius ta-
men eſt thymi nouellas plantas diſponere, quæ cum ſubacto ſolo
depreſſæ fuerint, ne tarde cõprehendant, aridi thymi fruticẽ cõ-
tundi oportet, atq; ita pinſito pridie q̃ uolueris uti, aqua medica
re, quæ, cum ſuccum eius pcæperit, depoſitis fruticibus infundiť,
donec eos recte confirmet. Cæterum cunila uiuacior eſt, q̃ ut in-
penſius curãda ſit. Lepidiũ cum ante Cal. Martias habueris di-
ſpoſitum, uelut porrum ſectiuum demetere poteris, rarius tñ, nã
poſt Cal. Nouemb. ſecandum non erit, qm̃ frigoribus uiolatum
emoritur, biennio tñ ſufficiet, ſi diligenter ſarritum, & ſtercoratũ
fuerit. Multis ẽt locis uiuacitatem ſuam uſq; in annos decem ꝓ-
rogat. Beta florente punico malo ſemine obruiť, & ſimulatque
quinq; folioꝝ eſt, ut braſſica differť æſtate, ſi riguus eſt hortus, at
ſi ſiccaneus autũno cum iam pluuiæ inceſſerint, diſponi debebit,
chærephylum, itemq; olus atriplicis, quod græci uocant ἀτρά-
φαξιν Circa Cal. Octob. obrui oportet nõ frigidiſſimo loco, nam
ſi regio ſæuas hyemes habet, poſt idus Februarias ſemine differẽ
da ſunt, ſuaq; de ſede partienda. Papauer, & Anethum eãdem
habent conditionem ſationis, quam chærephylum & ἀτράφα-
ξις. Satiui aſparagi, quam corudam ruſtici uocant, ſemina, fe-
rè biennio præparanť. Ea cũ pingui, & ſtercoroſo ſolo poſt idus
Februarias ſic obrueris, ut quantum tres digiti ſeminis cõprehẽ-
dere queunt, ſingulis foſſulis deponas. Ferè poſt quadrageſimũ
diem inter ſe implicanť, et quaſi unitatẽ faciunt, quas radiculas
ſic illigatas, atq; cõnexas olitores ſphongias appellant, eaſq; poſt
quatuor & uiginti mẽſes in locum apricum, & bene madidum,
ſtercoratumq; trãſferri cõuenit. Sulci aũt inter ſe pedali mẽſura

diſtantes ſiunt non amplius dodrãtalis altitudinis, in quam ita ſphongiolæ deprimuntur, ut facile ſuperpoſita terra germinent, ſed in locis ſiccis partibus ſulcoꝝ imis diſponẽda ſunt ſemina, ut tanq̃ in alueolis maneant, at uliginoſis è cõtrario in ſummo porcæ dorſo collocanda, ne humore nimio lædantur. Primo deinde anno, cũ ita conſita ſunt, aſparagum, quem emiſerint, infringi oportet, nã ſi ab imo uellere uolueris, adhuc teneris inualidisq; radiculis tota ſphongiola ſequetur. Reliquis annis non erit decerpendus, ſed radicitus uellendus, nam niſi ita fiat, ſtirpes p̃fractæ angunt oculos ſphongiarum, & quaſi excæcant, nec patiuntur aſparagum emittere. Cæterum ſtylus, qui nouiſſime autumnali tp̃e naſcitur, nõ omnis eſt tollendus, ſed aliqua pars eius in ſemen ſummittenda eſt. Deinde cũ ſpinam fecerit, collectis ſeminibus ipſis, Scorpiones ita uti ſunt, in ſuo loco perurendi ſunt, et deinde ſulci omnes cõſarriẽdi, herbæq; eximẽdæ, mox uel ſtercus, uel cinis inijciendus, ut tota hyeme ſuccus eius pluuijs manãs ad radicẽ p̃ueniat. Vere deinde prius quam cœperit germinare, capreolis, quod genus bicornis ferramenti eſt, terra commoueatur, ut & facilius ſtylus emicet, & relaxa humo plenioris craſſitudinis fiat radix. Raphani radix bis anno recte ſeritur, Februario menſe, cum uernum fructum expectamus, et Auguſto mẽſe circa uulcanalia, cũ maturius, ſed hæc ſatio ſine dubio melior hr̃. Cura eſt eius, ut terra ſtercorata, & ſubacta obruat̃, poſt ubi cœperit aliquod incrementum ſubinde aggeretur. Nã ſi ſuper terram emerſerit, dura, & fungoſa fiet, Cucumis, et cucurbita, cũ copia eſt aquæ, minorem curam deſyderant, nam plurimum iuuantur humore. Sin autem ſicco loco ſeri debuerint, quo rigationem miniſtrari nõ expediat menſe Februario ſeſquipedali altitudine ſulci faciendi ſunt. Poſt idus deinde Martias quaſi tertia pars altitudinis ſulci ſtramentis inditis tegenda, mox ſtercorata terra uſque in dimidiũ ſulcũ aggeranda, poſitisq; ſeminibus tãdiu eſt aqua præbenda, donec enaſcantur, atq; ubi cõualeſcere cœperint, adiecta humo incrementa eoꝝ proſequẽda ſunt, donec ſulcus coæquetur. Sic exculta ſemina ſine rigatione tota æſtate ſatis ualebunt, fructumq; iucũdioris ſaporis, q̃ rigua præbebũt. Aquoſis autem locis primo quoq; tempore non tamen ante Cal. Mar. ſemen ponendum eſt, ut deferri poſſit æquinoctio confecto, idq; de media parte cucurbitæ ſemen inuerſo cacumine ponito, ut fiat incre-

mēti uaſtioris, nam ſunt ad uſum uaſorum ſatis idoneæ, ſicut alexandrinæ cucurbitæ, cũ exaruerint. At ſi eſculentæ meri præparabis, recto cacumine de collo cucurbitæ ſumptum ſemen ſerendũ erit, quo prolixior & tenuior fructus eius enaſcatur, qui ſcilicet maius cæteris inuenit precium. Sed cuſtodiendum eſt, ut quãminime ad eum locum, in quo uel cucumis, aut cucurbitæ conſitæ ſunt, mulier admittatur, nam ferè contactu eius langueſcunt incrementa uirentium, ſi uero etiam in menſtruis fuerit, uiſu quoq; ſuo nouellos fœtus necabit. Cucumis tener, & iucundiſſimus fit, ſi ante q̃ ſeras, ſemen eius lacte maceres. Nonnulli etiam quo dulcior exiſtat, aqua mulſa idem faciunt, ſed q præmaturum fructũ cucumeris habere uolet, confecta bruma ſtercoratam terram inditam cophynis obſerat, modicũq; præbeat humorem. Deinde cũ enata ſemina fuerint, tepidis diebus, & inſolatis iuſta ædificium ſub diuo ponat, ita ut ab omni afflatu protegantur. Cæterum frigoribus, ac tempeſtatibus ſub tectũ referat, idq; tãdiu faciat, dum æquinoctium uernum conficiatur, poſtea totos cophynos demittat in terram. Sic enim præcoquem fructũ habebit. Poſſunt etiam, ſi ſit operæprecium, uaſis maioribus rotulæ ſubijci, quo minore labore producantur, & rurſus intra tecta recipiantur. Sed nihilo minus ſpecularibus integi debebunt, ut etiam frigoribus ſerenis diebus tutò producantur ad ſolem. Hac ratione ferè toto anno Tiberio Cæſari cucumis præbebat. Nos autem leuiore opera iſtud fieri apud ægyptiæ gentis Dolum Mendeſium legimus, qui præcipit aprico, et ſtercoroſo loco alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis conſitas habere. deinde eas confecto æquinoctio paulum infra terram ſecare, & ligneo ſtylo laxatis uel rubi, uel ferulæ medullis ſtercus immittere, atq; ita ſemina cucumeris inſerere, quæ ſcilicet incremento ſuo coeant rubis, & ferulis. Nam ita non ſua, ſed quaſi materna radice aluntur, ſicq; inſitã ſtirpem frigoribus quoq; cucumeris præbere fructum. Satio ſecũda eius ſeminis ferè quinquatribus obſeruatur. Capparis plurimis prouincijs ſua ſponte noualibus naſcitur, ſed q̃bus locis eius inopia eſt, ſi ſerenda fuerit ſiccum locum deſyderabit. Iſq; debebit ante circundari foſſula, quæ repleatur lapidibus, & calce, uel punico luto, ut ſit quaſi quædam lorica, ne poſſint eam perrumpere prædicti ſeminis frutices, qui ferè per totum agrum uagantur, niſi munimento aliquo prohibiti ſint. Quod tamen nõ tan/

tum incommodum eſt(ſubinde enim poſſunt extirpari (q̃tum q̃d noxium uirus habent,ſuccoq; ſuo ſterile ſolum reddũt. Cultu aut nullo,aut leuiſſimo contenta eſt. Quippe quæ res etiam in deſertis agris citra ruſtici operam conualeſcat. Seritur utroq; æquinoctio. Cepina magis frequenter ſubactam poſtulat terram,q̃ altius conuerſam. Itaq; ex Calẽdas Nouembris proſcindi ſolum debet, ut hyemis frigoribus,& gelicidis putreſcat,intermiſſisq; quadraginta diebus,tum demum iterari,& interpoſitis uno,ac uiginti diebus tertiari,ac protinus ſtercorari,mox bidentibus æqualiter perfoſſum in areas diſponi deletis radicibus omnibus. Deinde ad Cal. Februarias ſereno die conueniat ſemina ſpargi, quibus aliquod ſatureiæ ſemen intermiſcendum erit, ut eam quoq; habeamus,nam & uiridis eſui eſt iucunda, nec arida inutilis ad pulmentaria condienda. Sed cepina uel ſæpius,certe non minus debet q̃ quater ſarriri. Cuius ſi ſemen excipere uoles capita maxima generis aſcaloniĳ,quod eſt optimum, menſe Februario diſponito quaternorum uel etiam quinum digitorum ſpatĳs diſtantia, & cum cœperint uirere,ne minus ter conſarrito,deinde cum fecerint caulem humilioribus quaſi canteriolis interpoſitis rigorem ſtylorum conſeruato, nam niſi arundines tranſuerſas in modum iugatæ uineæ crebras diſpoſueris,thalli cæparum uentis proſternẽtur,totumq; ſemen excutietur,quod ſcilicet nõ ante legendum eſt q̃ cum matureſcere cœperit,colorẽq; nigrum habere. Sed nec patiendum eſt,ut perareſcat,aut totum decidat,uerum integri thalli uellendi ſunt, & ſole ſiccandi. Napus & rapa duas ſationes habent,& eandem culturam,quam raphanus. Melior eſt tamen ſatio menſis Auguſti. Iugerum agri quatuor ſextarios ſeminis eorũ poſcit, ſed ita ut radicis ſyriacæ ſuper hanc menſuram paulo plus quàm heminam ſeminis recipiat. Qui æſtate iſta feret,caueat,ne propter ſiccitates culex adhuc tenera folia prorepentia conſumat. Id quoq; ut uitetur,puluis etiam,qui ſupra cameram inuenitur, uel etiam fuligo,quæ ſupra focos tectis inhæret,colligi debet deinde pridie quàm ſatio fiat,commiſceri cum ſeminibus, & aqua conſpergi. ut tota nocte ſuccum trahant,nam ſic macerata poſtero die recte ſeruntur. Veteres quidem auctores, ut Democritus,præcipiunt ſemina omnia ſucco herbæ, quæ ſedum appellatur,medicare,eodemq; remedio aduerſus beſtiolas uti, quod uerum eſſe,nos experientia docuit. Sed frequentius tñ, quoniam

eius herbæ minus larga eſt facultas, fuligine, & prædicto puluere utimur, ſatisq; commode tuemur his incolumitatem plantarum. Rapæ ſemina Higinius putat poſt triturã iacentibus adhuc in area paleis inſpergi deberi, quoniam fiunt naſtiora capita, cum ſubiacens ſoli duritia non patitur in altum deſcendere. Nos iſtud ſæpe fruſtra tentauimus, itaq; rapum, & raphanum, & napum melius exiſtimamus ſubacta terra obrui. Sernãtq; adhuc antiquorum conſuetudinem religioſiores agricolæ, qui cum ea ſerunt, precantur, ut & ſibi, & uicinis naſcantur. Locis frigidis, ubi timor eſt, ne autumnalis ſatio hyemis gelicidijs peruratur, arundinibus humiles cantery fiunt, usq; uirgæ tranſuerſæ imponuntur, & uirgis ſtramenta ſupra iaciuntur, & ſic à pruinis ſemina defenduntur. Vbi uero apricis regionibus poſt pluuias noxia inceſſerunt animalia, quæ à nobis appellantur erucæ, græce autem κάμπαι nominantur, uel manu colligi debent, uel matutinis temporibus frutices olerũ cõcuti. Sic enim dum adhuc torpent nocturno frigore, ſi deciderint, non amplius in ſuperiorem partem prorepunt. Id tamen ſuperuacuum eſt facere, ſi ante ſationem ſemina, uti iam prædixi, ſucco herbæ ſedi macerata ſunt. Nihil enim ſic medicatis nocent erucæ. Sed Democritus in eo libro, qui græce inſcribitur περὶ ἀντιπαθῶν affirmat has ipſas beſtiolas enecari, ſi mulier, quæ in menſtruis eſt, ſolutis crinibus, et nudo pede unamquanq; aream ter circumeat, poſt hoc enim decidere omnes uermiculos, & ita emori. Hactenus præcipiendum exiſtimaui de cultu hortorum, & officiꝗs uillici, quem quãuis inſtructum, atq; eruditum omni opere ruſtico eſſe oportere prima parte huius exordij cenſuerim, quoniam tamen plerunq; euenit, ut eorum, quæ didicerimus, memoria nos deficiat, eaq; ſæpius ex commentariꝗs renouanda ſint, omnium librorum meorum argumenta ſubieci, ut, cũ res exegiſſet, facile repiri poſſit, qd in quoq; quærendum, & qualiter quidq; faciendum ſit.

LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE RVSTICA LIBER DVODECIMVS, ET VLTIMVS.

Villica.

ENOPHON *Athenienſis eo libro Publi Siluine, qui œconomicus inſcribitur, prodidit maritale coniugium ſic comparatum eſſe natura, ut nō ſolum iucundiſſima, uerumetiam utiliſſima uitæ ſocietas iniretur, quod iam pridem etiā Cicero ait, & ne genus humanum temporis lōginquitate occideret, propter hoc marem cum fœmina eſſe coniunctum. Deinde ut ex hac eadem ſocietate mortalibus adiutoria ſenectutis, nec minus propugnacula præpararentur, tum etiā cum uictus, & cultus humanus nō uti feris in propatulo, ac ſyluestribus locis, ſed domi ſub tecto accurandus erat, neceſſariū fuit alterutrū, foris & ſub dio eſſe, qui labore, & induſtria cōpararet, intus q̃ tectis reconderet, atq; cuſtodiret, ſiquidē uel ruſticari uel nauigare, uel etiā alio genere negotiari neceſſe erat, ut aliquas facultates acquireremus. Cū uero paratæ res ſub tectū eſſent congeſtæ, alium eſſe oportuit, qui & illatas cuſtodiret, & cætera conficeret opera, q̃ domi deberent adminiſtrari, nam & fruges, & cætera alimenta terreſtria indigebant tecto, & ouium, cæterarumq; pecudum fœtus, atq; fructus clauſo cuſtodienda erant, nec minus reliqua utenſilia, quibus aut alitur hominū genus, aut etiam excolitur. Quare cum & operam & diligentiam, ea quæ propoſuimus, deſyderarent, nec exigua cura foris acquirentur, quæ domi cuſtodiri oporteret, iure, ut dixi, à natura comparata eſt opera mulieris ad domeſticam diligentiam, uiri aūt ad exercitationē forenſem et extraneā. Itaq; uiro calores, et frigora perpetienda, tum ēt itinera, & labores pacis ac belli, ideſt ruſticationis, & militariū ſtipēdiorum diſtribuit. Mulieri deinceps, q̃d omnibus his rebus eā fecerat inhabilē, domeſtica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc ſexum cuſtodiæ, & diligētiæ aſſignauerat, idcirco timidiorem reddidit, q̃ uirilem, nā metus plurimū confert ad diligentiā cuſtodiendi. Quod aūt neceſſe erat*

ſoris, & in aperto uictum quærentibus nonnunquam iniuriam propulſare, icirco uirum, q̃ mulierem fecit audaciorẽ. Quia uero partis opibus æque fuit opus memoria & diligentia, nõ minorem fœminæ, q̃ uiro earum rerum tribuit poſſeſſionem. Tum ẽt quod ſimplex natura non oẽs res commodas amplecti uolebat, icirco alterum alterius indigere uoluit, qñ quod alteri deeſt, præſtò plerunq; eſt alteri. Hæc in œconomico Xenophon, & deinde Cicero, qui eum latinæ conſuetudini tradidit, non inutiliter diſſeruerunt, nã & apud græcos, & mox apud Romanos uſque in patrum noſtroꝵ memoriam ferè domeſticus labor matronalis fuit tanquã ad requiem forenſium exercitationum omni cura depoſita patribusfamilias intra domeſticos penates ſe recipientibus. Erat.n.ſumma reuerentia cum cõcordia & diligentia miſta, flagrabatq; mulier pulcherrima diligentiæ æmulatione, ſtudens negotia uiri cura ſua maiora, atq; meliora reddere. Nihil conſpiciebatur in domo diuiduum. Nihil, quod aut maritus, aut fœmina proprium eſſe iuris ſui diceret, ſed in commune conſpirabatur ab utroq;, ut cũ forenſibus negotijs, matronalis ſedulitas induſtriæ rationem parem faceret. Itaq; nec uillici quidem, aut uillicæ magna erat opera, cum ipſi domini quotidie negotia ſua reuiſerẽt, atq; adminiſtrarent. Nunc uero cum pleræq; ſic luxu, & inertia defluant, ut ne lanificij quidem curam ſuſcipere dignentur, ſed domi ſedentes confectas ueſtes faſtidio habeant, peruerſaq; cupidine pciosiores alias à uiris pelliceant, quæ grãdi pecunia, & totis penè cenſibus redimunt, nihil mirum eſt eaſdem ruris, & inſtrumentoꝵ agreſtium cura grauari, ſordidiſſimumq; negotium ducere paucoꝵ dierum tempus in uilla morari. Quam ob cãm cum in totum nõ ſolum exoleuerit, ſed ẽt occiderit uetus ille matrumfamiliarũ mos Sabinarum atq; Romanarũ, neceſſaria irrepſit uillicæ cura, quæ tueret̃ officia matronæ, qñ & uillici quoq; ſucceſſerunt in locum dominoꝵ, qui quondam priſca conſuetudine non ſolum coluerant, ſed habitauerant rura. Verũ, ne uidear intempeſtiue cenſorium opus obiurgandis moribus noſtroꝵ temporum ſuſcepiſſe, iam nunc officia uillicæ proſequar.

Cura rei domeſticæ, & pcæpta, q̃ uillica exeq debeat. Cap. I.

EA porrò (ut inſtitutum ordinem teneamus, quem priore uolumine incohauimus) iuuenis eſſe debet. i. nõ nimiũ puella ꝓpter

eaſdem cauſas, quas de ætate uillici retulimus, integræ quoq; ualetudinis, nec fœdi habitus, nec rurſus pulcherrimi, nam illibatū robur & uigilijs, & alijs ſuffiiet laboribus, fœditas faſtidioſum, nimia ſpecies deſidioſum faciet eius contubernalem. Itaq; curandum eſt, ut nec uagum uillicū, nec auerſum contubernio ſuo habeamus, nec rurſus intra tecta deſidem, & complexibus adiacentem fœminam. Sed nec hæc tantum, quæ diximus, in uillica cuſtodienda ſunt. Nam in primis conſyderandum erit, an à uino, ab eſcis, à ſuperſtitionibus, à ſomno, à uiris remotiſſima ſit, & ut cura eam ſubeat, quid meminiſſe, quid in poſterum proſpicere debeat, ut ferè eum morem ſeruet, quem uillico præcepimus, quoniam pleraq; ſimilia eſſe debent in uiro, atq; fœmina, & tam etiam malum uitare, q̄ premium recte factorum ſperare. Tum elaborare, ut quamminimam operam uillicus intra tectum impendat, cui & primo mane cum familia prodeundum eſt, & crepuſculo peractis operibus fatigato redeundum. Nec tamen inſtituēdo uillicam domeſticarū rerum uillico remittimus curam, ſed tātummodo laborem eius, adiutricæ data, leuamus. Cæterum munia, quæ domi capeſſenda, non in totū muliebri officio relinquēda ſunt, ſed ita deleganda ei, ut identidem oculus uillici cuſtodiātur. Sic.n. erit diligentior uillica, ſi meminerit ibi eſſe, cui ratio frequenter reddenda ſit. Ea porrò perſuaſiſſimū habere debebit, aut in totum, aut certe plurimum domi ſe morari oportere. Tunc q̄bus aliquid in agro faciendum erit ſeruis, eos foras emittere, q̄bus autem in uilla quid agendum uidebitur, eos intra parietes continere, atq; animaduertere, ne diuturna ceſſatione fruſtrentur opera. Quæ domum autem inferuntur diligenter inſpicere, ne delibata ſint, et ita explorata, atq; inuiolata recipere, tum ſeparare, quæ conſumenda ſunt, & quæ ſuperfieri poſſunt cuſtodire, ne ſumptus annuus menſtruus fiat, tū ſiquis ex familia cœperit aduerſa ualetudine affici, uidendum erit, ut is quam commodiſſime miniſtretur. Nā ex huiuſmodi cura naſcit̄ beneuolētia, nec minus obſequium. Quinetiam fidelius, q̄ prius ſeruire ſtudent, qui conualuerint, cum eſt ægris adhibita diligentia.

Quemadmodū tractare debeat penora, ſiue cellaria. Cap. II.

POST hæc meminiſſe debebit, q̄ inferant̄, ut idoneis, & ſalubribus locis recondita ſine noxa permaneāt. Nihil.n. magis curād

dum eſt, q̃ præparare, ubi quidq; reponatur, ut, cum opus ſit, p/
matur. Ea loca qualia eſſe debeant, & in primo uolumine, cum
uillam conſtitueremus, & in undecimo, cum de officio uillici di/
ſputaremus, iam dicta ſunt. Sed ne nunc quidem demonſtrare
breuiter pigebit, nam quod excelſiſſimum eſt conclaue precioſiſſi
ma uaſa, & ueſtem deſyderat, quod deniq; borreum ſiccum atq;
aridum frumentis habet idoneum, quod frigidum cõmodiſſime
uinũ cuſtodit, quod bene illuſtre fragilem ſupellectilem, atq; ea
poſtulat opera, quæ multi luminis indigent. Præparatis igit̃ re
ceptaculis, oportebit ſuo quidq; loco generatim, atq; ẽt ſpãliter
nonnulla diſponere, quo facilius, cũ quid expoſtulabit uſus reci/
pere poſſit. Nam uetus eſt prouerbiũ, paupertatem certiſſimam
eſſe, cũ alicuius indigeas, uti eo nõ poſſe, quia ignoretur, ubi pro/
iectum iaceat, quod deſyderat̃. Itaq; in re familiari laborioſior
eſt negligentia, q̃ diligentia. Quis enim dubitet nihil eſſe pul/
chrius in omni rõne uitæ, diſpoſitione atq; ordine? quod ẽt ludi/
cris ſpectaculis licet ſæpe cognoſcere. Nam ubi chorus canentiũ
non ad certos modos, neq; numeris præeũtis magiſtri cõſenſit, diſ
ſonum qddam, ac tumultuoſum audientibus canere uidetur, at
ubi certis numeris, ac pedibus uelut facta cõſpiratione conſenſit,
atq; concinuit, ex eiuſmodi uocum concordia non ſolum ipſis ca
nentibus amicũ quiddam, & dulce reſonat, uerũetiã ſpectãtes,
audientesq; lætiſſima uoluptate permulcentur. Iam uero in exer
citu neq; miles, neq; impator, ſine ordine ac diſpoſitione qcquã
ualet explicare, cũ armatus inermem, eques peditẽ, plauſtrũ eq/
tes, ſi ſint permiſti, confundant. Hæc eadem rõ p̃parationis, atq;
ordinis ẽt in nauigijs plurimum ualet, nam ubi tempeſtas inceſ
ſit, et, eſt rite diſpoſita nauis, ſuo quidq; ordine locatũ armamen/
tum ſine trepidatione miniſter promit, cũ eſt à gubernatore po/
ſtulatum. Quod ſi tantũ hæc poſſunt, uel in theatris, uel in exer
citibus, uel etiam in nauigijs, nihil dubium eſt, quin cura uillicæ
ordinem, diſpoſitionemq; rerum, quas reponit, deſyderet. Nã &
unũquodq; facilius conſyderatur, cũ eſt aſſignatum ſuo loco, &
ſiquid forte abeſt, ipſe uacuus locus admonet, ut quod deeſt, requi
ratur. Siquid uero curari, aut concinnari oportet, facilius intelli
gitur, cum ordine ſuo recenſetur, de quibus omnibus. M. Cicero
auctoritatẽ Xenophõtis ſecutus in œconomico ſic inducit Iſcho/
machum ſciſcitanti Socrati hæc narrantem.

Diſtributio

Diſtributio inſtrumenti, & ſupellectilis. Cap. III.

PRAEPARATIS *idoneis locis inſtrumentum, & ſupellectilem diſtribuere cœpimus, ac primum ea ſecreuimus, quibus ad res diuinas uti ſolemus, poſtea mundum muliebrem, qui ad dies feſtos comparatur, deinde ad uirilem, item dierũ ſolẽnium ornatum, nec minus calciamenta utriq; ſexui conuenientia, tum iam ſeorſum arma, ac tela ſeponebãtur, & in altera parte inſtrumenta, quibus ad lanificia utuntur.* Poſt *quæ ad cibum conficiendum uaſa (ut aſſolent) conſtituebantur, inde quæ ad lauatiõem, quæ ad exornatiõem, quæ ad menſam quotidianam, atq; epulationem pertinerent, exponebantur.* Poſtea *ex ijs, quibus quotidie utimur, quod menſtruũ eſſet ſepoſuimus, quod annuum, quoq; in duas partes diuiſimus, nam ſic minus fallit, qui exitus futurus ſit.* Hæc *poſtquam omnia ſecreuimus, tum ſuo quæq; loco diſpoſuimus. deinde quibus quotidie ſeruuli utũtur, quæ ad lanificia, quæ ad cibaria coquenda, & conficienda pertinent.* Hæc *ipſa ei, qui uti ſolet, tradidimus, & ubi ea ponerent, demonſtrauimus, & ut ſalua eſſent, præcepimus.* Quibus *autem ad dies feſtos, & ad hoſpitum aduentum utimur, et ad quædã rara negotia, hæc primo tradidimus, & loca ſingulis demõſtrauimus, et cuiq; ſua annumerauimus, atq; annumerata ipſi exſcripſimus, eumq; admonuimus, ut quodcũq; opus eẽt, ſciret unde daret, et meminiſſet, atq; annotaret quid, & qñ, & cui dediſſet, & cũ recæpiſſet, ut qdq; ſuo loco reponeret.* Igitur *hæc nobis ab antiquis p Iſchomachi perſonam præcepta induſtriæ, ac diligentiæ tradiderunt, quæ nũc nos uillicæ demonſtramus.* Nec *tñ una eius cura eſſe debebit, ut clauſa cuſtodiat, quæ tectis illata recæpit, ſed ſubinde recognoſcat, atq; conſyderet, ne aut ſuppellex, ueſtis'ue cõdita ſitu dilabat̃, aut fruges, alia'ue utenſilia negligentia, deſidia'ue ſua corrumpant̃.* Pluuijs *uero diebus, uel cum frigoribus, aut pruinis mulier ſub dio ruſticum opus obire non poterit, ut ad lanificiũ reducatur, præparatæ ſint, et pectitæ lanæ, quo facilius iuſta lanificio perſequi, atq; exigere poſſit.* Nihil.n.nocebit, *ſi ſibi atq; actoribus, & alijs in honore ſeruilis ueſtis domi confecta fuerit, quo minus patrisfamilias rõnes onerentur.* Illud *uero etiã in ppetuum cuſtodiendũ habebit, ut eos, qui foris ruſticari debebunt, cum iam è uilla familia proceſſerit, requirat, ac ſiquis (ut euenit)*

cura contubernalis eius intra tectum tergiuerſans feſellerit, cau / ſam deſidiæ ſciſcitetur; exploretq́; utrum aduerſa ualetudine inhi bitus reſtiterit, an pigritia delituerit. Et ſi cõpererit, uel ſimulan / tem langorem ſine cunctatione in ualetudinariũ deducat. Præ / ſtat enim opere fatigatum ſub cuſtodia requieſcere, unũ, aut al / terum diem, q̃ preſſum nimio labore ueram noxã concipere. De / niq; uno loco quamminime oportebit eam conſiſtere, neq; enim ſedentaria eius opera eſt, ſed modo ad telam debebit accedere, ac ſiquid melius ſciat docere, ſi minus addiſcere ab eo, qui plus intelligat, modo eos, qui cibum familiæ conficiunt inuiſere, tum etiam culinam, & bubilia, nec minus præſepia mundãda cura re. Valetudinaria quoq; uel ſi uacent ab imbecillis, identidẽ ape rire. & immunditijs liberare, ut cum res exegerit, bene ordina / ta, & ornata, & ſalubria languentibus præbeãtur. ꝓmis quoq;, & cellarijs aliquid attendentibus, aut metuentibus interuenire, nec minus intereſſe paſtoribus in ſtabulis fructũ cogentibus, aut fœtus ouium, aliarum'ue pecudum ſubrumantibus, tonſuris uel / lerum quoq; intereſſe, & lanas etiam diligenter percipere, et uel / lera ad numerum pecoris recenſere, tum inſiſtere atrienſibus, ut ſupellectilem exponant, & ferramenta deterſa nitidentur, atque rubigine liberentur. Cæteraq́;, ſi refectionem deſyderant, fabris concinnanda tradantur. Poſtremo his rebus omnibus conſtitu / tis, nihil hanc arbitror diſtributionem profuturam, niſi, ut iam dixi, uillicus ſæpius, & aliquando tamen dominus, aut matro / na conſyderauerit, animaduerteritq́;, ut ordinatio conſtituta cõ / ſeruetur. Quod etiam in bene moratis ciuitatibus ſemper eſt ob / ſeruatum, quarum primoribus, atque optimatibus, non ſatis ui / ſum eſt bonas leges habere, niſi cuſtodes earum diligentiſſimos ciues creaſſent, quos græci νομοφύλακας appellant. Horum erat officium, eos, qui legibus parerẽt, laudibus proſequi, nec mi nus honoribus, eos autem, qui non parerent, pœna mulctare. Quod nunc ſcilicet faciunt magiſtratus aſſidua iuriſdictiõe uim legum cuſtodientes. Sed hæc in uniuerſum adminiſtranda tradi diſſe abunde ſit.

Quæ, & qualia uaſa parare debeat penoribus, & ſalgamis cõ diendis. Cap. IIII.

NVNC de cæteris rebus, quæ omiſſæ erãt prioribus libris, qm̃ uillicæ reſeruabantur officijs, præcipiemus, & ut aliquis ordo cuſtodiatur, incipiemus à uerno tempore, qm̃ ferè maturis, atq; trimeſtribus conſumatis ſationibus uacua tempora iam contingũt ad ea exequenda, quæ deinceps docebimus. Paruarum rerũ curam non defuiſſe pœnis, græcisq; auctoribus, atq; ẽt romanis memoria tradidit. Nam & Mago Carthaginienſis, et Hamilcar, quos ſecuti uidentur græcæ gentis non obſcuri ſcriptores Mnaſeas, atq; Paxamus, tum demum noſtri generis, poſtquam à bellis otium fuit, quaſi quoddam tributum uictui humano conferre dedignati nõ ſunt, ut. M. Ambiuius, & Mænas Licinius, tum etiã C. Matius, quibus ſtudium fuit piſtoris, & coci, nec minus cellarij, diligentiã ſuis præceptis inſtituere. His aũt omnibus placuit eum, qui rerũ harum officiũ ſuſceperit, caſtum eſſe, continentẽq; oportere, qm̃ totum in eo ſit, ne contrectent pocula, uel cibi, niſi aut ab impube, aut certe abſtinentiſſimo rebus uenereis, qbus ſi fuerit operatus uel uir, uel fœmina, debere eos flumine, aut penni aqua, priusq̃ penora contingant, ablui, propter quod his neceſſarium eſſe pueri, uel uirginis miniſterium, per quos ꝓmantur, quæ uſus poſtulauerit. Poſt hoc præceptum locũ & uaſa idonea ſalgamis ꝑparari iubent, locũ eſſe debere auerſum à ſole, quã frigidiſſimum, & ſicciſſimũ, ne ſitu penora mucorem contrahant. Vaſa aũt fictilia, uel uitrea plura potius, q̃ ampla, & eorũ alia recte picata, nonnulla tñ pura pro ut conditio conditura exegerit. Hæc uaſa dedita opera fieri oportet patenti ore, & uſq; ad imum æqualia, nec in modum doliorũ formata, ut exemptis ad uſum ſalgamis qcquid ſupereſt æquali pondere uſq; ad fundum deprimatur, cũ ea res innoxia penora cõſeruet, ubi nõ innatent, ſed ſemper ſint iure ſubmerſa, quod in utero dolij uix fieri poſſet propter inæqualitatem figuræ, maxime aũt ad hoc neceſſarium eſſe aceti, & duræ muriæ uſum, quæ utraq; ſic conficiuntur.

Quemadmodum ex uino uapido acetum fiat. Cap. V:

IN Vini uapidi, ut acre fiat, ſextarios duodeqnquaginta, fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, ſalis ſextariũ ſubterito, et ſubtrita cũ quartario mellis aceto diluito, atq; ita in ꝑdictã menſurã adijcito. Quidã ordei toſti ſextarios quatuor, & nuces ardẽtes inglãdes quadraginta, et mẽtæ uiridis pondo ſelibrã

in eandem menſuram adijciũt. Quidam ferri maſſas exurũt, ita ut ignis ſpeciem habeant, easq; in eandem menſuram demittũt. Tum etiam ex emptis nucleis ipſas nuces pineas uacuas numero quinq; uel ſex incendunt, & ardentes eodem demittunt. Alij nucibus ſapineis ardentibus idem faciunt.

Quomodo muria dura fiat. Cap. VI.

MVRIAM duram ſic facito, doliũ quàmpatentiſſimi oris locato in ea parte uillæ, q̃ plurimum ſolis accipit. Id doliũ aqua cœleſti repleto, ea eſt enim huic rei aptiſſima, uel ſi nõ fuerit pluuialis, certe fontana dulciſſimi ſaporis, tum indito ſportam iunceam, uel ſparteam, quæ replẽda ſit ſale candido, quo candidior muria fiat, cum ſalem p aliquot dies uidebis liqueſcere, ex eo intelliges nõdum eſſe muriam maturam. Itaq; ſubinde aliũ ſalem tandiu ingeres, donec in ſporta pmaneat integer, nec minuatur, quod cum animaduerteris, ſcies habere muriam maturitatẽ ſuã, & ſi aliam in id uas facere uolueris, hãc in uaſa bene picata diffundes, & opertã in ſole habebis, omnem enim mucorem uis ſolis aufert, & odorem bonum præbet, Eſt aliud muriæ maturæ experimentũ, nam ubi dulcem caſeum demiſeris in eam, ſi peſſum ibit, ſcies eſſe adhuc crudam, ſi innatabit, maturam.

Quæ p quatuor anni tpa herbæ, et quõ condiantur. Cap. VII.

HIS præparatis circa uernũ æquinoctiũ herbas in uſum colligi, & reponi oportebit, cymã, caulẽ, capparim, apij coliculos, rutam, olus atrum cum ſuo caule ante q̃ de folliculo exeat, itẽ ferulas cum coliculo ſilentes, quãtenerrimum florem paſtinacæ agreſtis, uel ſatiuæ cũ coliculis, ſilentẽ florem uitis albæ, & aſparagi, & ruſci, & thanni, & digitelli, & puleij, & nepetæ, & lapſanæ, & battis, & eius coliculũ, q miluinus pes appellaƭ, qnetiã tenerum coliculũ fœniculi. Hæc oĩa una cõditura cõmode ſeruãtur, ideſt aceti duas partes, & tertiã duræ muriæ ſi miſcueris, ſed uitis alba, ruſcus, & thannũ, & aſparagus, lapſana, et paſtinaca, & nepeta, & battis generatim in alueos cõponuntur, et ſale cõſperſa biduo ſub umbra, dũ cõſudent, reponũtur. Deinde ſi tm̃ remiſerint humoris, ut ſuo ſibi iure ablui poſſint, ſi minus ſupfuſa dura muria lauãtur, et pondere impoſito exprimũtur. Tum ſuo qdq; uaſe cõditur, et ius, ut ſupra dixi, quod eſt miſtum duabus

partibus aceti, & una muriæ infunditur, fœniculiq; aridi, quod eſt per uindemiam proximo anno lectum ſpiſſamentum imponitur, ita ut herbas deprimat, & ius uſq; in ſummum labrum fideliæ perueniat. Olus atrum, & ferulam, & fœniculum cum legeris ſub tecto exponito, dum flacceſcat. deinde folia, & corticem omnem folliculorum detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores, arundine ſecato, et in duas partes diuidito, ipſos quoq; flores, ne ſint inmodici, diduci, & partiri oportebit, atq; ita in uaſa cōdi. deinde ius, quod ſupra ſcriptum eſt, infundi, & paucas radiculas laſeris, quod græci σίλφιον uocant, adiectas, ita ſpiſſamēto fœniculi aridi contegi, ut ius superueniat. Cymā caulem, capparim, pedem milui, puleium, digitellū compluribus diebus ſub tecto ſiccari, dum flacceſcat, & tum eodem mō condiri cōuenit, quo ferulā, rutā, ſatureiam, cunilam. Sunt qui rutam muria tm̄ dura ſine aceto condiant, deinde, cū uſus exigit, aqua, uel etiam uino abluant, & ſupfuſo oleo utantur. Hac conditura poſſet cōmode ſatureia uiridis, & æque uiridis cunila ſeruari.

Oxygala quomodo fiat. Cap. VIII.

OXYGALAM ſic facito, ollam nouam ſumito, eamq; iuxta fundum terebrato. deinde cauum, quem feceris, ſurculo obturato, & lacte ouillo quam recentiſſimo uas repleto, eoq; adijcito uiridium condimentorum faſciculos origani, mentæ, cepæ, coriādri. Has herbas ita in lacte demittito, ut ligamina earum extent. Poſt diem quintum, ſurculum, quo cauum obturaueras, eximito, & ſerum emittito, cum deinde lac cœperit manare, eodē ſurculo cauum obturato, intermiſſoq; triduo, ita, ut ſupra dictum eſt, ſerum emittito, & faſciculos condimentorum exemptos abijcito, deinde exiguū aridi thymi, et cunilæ aridæ ſuper lac diſtringito, conciſiq; ſectiui porri quantum uidebitur, adijcito, et permiſceto, mox intermiſſo biduo rurſus ſerum emittito, cauūq; obturato, & ſalis triti, quantum ſatis erit, adijcito, et miſceto, deinde operculo impoſito, & oblinito, non ante aperueris ollam q̄ uſus exegerit. Sunt qui ſatiui, uel ēt ſylueſtris lepidij herbā cum collegerunt, in umbra ſiccent, deinde folia eius abiecto caule, die & nocte muria macerata, expreſſaq; lacti miſceant ſine cōdimentis, & ſalis q̄tum ſatis arbitrant̄, adijciant, tum cætera, quæ ſupra p̄cepimus faciant. Nonnulli recentia folia lepidij cum dulci lacte

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſin olla miſcent, et poſt diem tertium quemadmodū p̄cæpimus, ſerum emittunt. deinde compertam ſatureiam uiridem, tum etiā arida ſemina coriandri, atq; anethi, & thymi, et apij in unum bene trita adyciunt, ſalemq́; bene coctum cribratum permiſcent. Cætera eadem, quæ ſupra, faciunt.

Conditura lactucæ. Cap. IX.

CAVLES lactucæ ab imo depurgatos eatenus, qua tenera folia uidebuntur, in alueo ſalire oportet, diemq́; unum, & noctē ſinere, dum muriam remittant, deinde muria eluere, & expreſſos in cratibus pādere, dū aſſicæſcant, tum ſubſternere anethum aridum, & fœniculum, rutæq́; aliquid & porri concidere, atque ita miſcere, tum ſiccatos coliculos ita componere, ut faſeoli uirides integri interponantur, quos ipſos ante dura muria die, et nocte macerare oportebit, ſimiliterq́; aſſiccatos cū faſciculis lactucarum condi, et ſuperfundi ius, quod ſit aceti duarum partiū, atq; unius muriæ. deinde arido ſpiſſamento fœniculi ſic comprimi, ut ius ſupernatet, quod ut fiat, is, qui huic officio præerit, ſæpe ſuffundere ius debebit, nec pati ſitire ſalgama, ſed extrinſecus munda ſpongia uaſa pertergere, & aqua fontana quamrecentiſſima refrigerare, ſimili ratiōe intubum, & cacumina rubi, qua lactucam condire oportet, nec minus thymi & ſatureiæ, & origani, tum etiam armoraciorum cymam, hæc autem, quæ ſupraſcripta ſunt, uerno tempore componuntur.

Cepæ, pyroꝝ, & maloꝝ, cætrorūq́; pomoꝝ cōpoſitio. Cap. X.

NVNC quæ p̄ æſtatem circa meſſem, uel ēt exactis iam meſſibus colligi, & reponi debeāt, præcipiemus. Pompeianā, uel aſcaloniam cepam, uel ēt marſicam ſimplicē, quā uocant unionem ruſtici, eligito. Ea eſt aūt, quæ non fruticauit, nec habuit ſoboles adhærentes. Hanc prius in ſole ſiccato, deinde ſub umbra refrigeratam ſubſtrato thymo, uel cunila cōponito in fidelia, & infuſo iure, quod ſit aceti trium partium, & unius muriæ faſciculum cunilæ ſuperponito, ita ut cepa deprimatur, quæ cum ius combiberit, ſimili miſtura uas ſuppleat. Eodem tempore corna, et pruna onychina, & pruna ſylueſtria, nec minus genera pyrorū, & maloꝝ condiunt. Corna quibus pro oliuis utamur. Item pruna ſylueſtria, & pruna onychina adhuc ſolida, nec maturiſſima le-

genda ſunt, nec tamen nimiũ cruda, deinde uno die umbra sic-canda, tũ æquis partibus acetum, et ſapa, uel deſrutum miſcea-tur, & infundatur. Oportebit autem aliqd ſalis adijcere, ne uer-miculus, aliud'ue animal innaſci poſſit. Verũ cõmodius ſeruan-tur ſi duæ ptes ſapæ cũ aceti una pte miſceant. Pyra dolobellia-na, cruſtumina, regia, ueneria, uolema, neuiana, latertiana, de-cumana, laurea, mirappia, pruna purpurea, cũ imatura nõ tñ pcruda legeris, diligenter inſpicito, ut ſint integra ſine uitio, aut uermiculo, tũ in fictili picata fidelia cõponito, & aut paſſo, aut deſruto cõpleto ita ut omne pomũ ſubmerſum ſit, opculo deinde impoſito gypſato. Illud in totũ pcipiendũ exiſtimaui, nullũ eſſe genus pomi, quod nõ poſſit melle ſeruari. Itaq; cũ ſit hæc res in-terdum ægrotantibus ſalutaris, cenſeo uel pauca poma in melle cuſtodiri, ſed ſepata generatim, nã ſi cõmiſceas, alterũ ab altero gñe corrũpitur, & qm opportune mellis ſecimus mentionẽ, hoc eodem tpe alui caſtrandæ, ac mel cõficiendum, cera facienda eſt, de qbus nono libro iã diximus, nec nũc aliam curã exigimus à uillico, q̃ ut adminiſtrantibus interſit, fructumq; cuſtodiat.

De mella facienda, qua in conditurís utuntur. Cap. XI.

CAETERVM *cum eodẽ tpe mella, nec minus aqua mul-ſa in uetuſtatem reponi debeat, meminiſſe oportebit, ut cũ ſecũ-darium mel de fauis fuerit exceptũ, ceræ ſtatim minute reſoluã-tur, & aqua fontana, uel cœleſti macerent, expſſa deinde aqua coletur, & in uas plumbeũ defuſa decoquatur, omnisq; ſpurcitia cum ſpumis eximatur, quæ decocta, cũ tam craſſa fuerit q̃ deſru-tum, refrigeretur, et bene picatis lagænis condatur. Hac quidam mella pro aqua mulſa utuntur, nonnulli etiam pro deſruto in cõ-dituras oliuarum, quibus quidem magis idoneam cenſeo, quod cibarium ſaporem habet, nec poteſt languentibus pro aqua mul-ſa remedio eſſe, quoniam ſi bibatur, inflationem ſtomachi, et præ-cordiorũ facit, itaq; ſepoſita eſſe, & ad condituras deſtinata.*

De aqua mulſa facienda. Cap. XII.

PER *ſe facienda erit optimo melle aqua mulſa. Hæc aũt non uno mõ componitur, nã qdam multos ante annos cœleſtẽ aquã uaſis includunt, & ſub dio in ſole habent. deinde cum ſæpius eã in alia uaſa transfuderint, & eliquauerint (nam quoties etiam*

per lōgū tempus diffundiť, aliquod craſſamentū, in imo ſimile feci reperitur) ueteris aquæ ſextarium cum libra mellis miſcent. Nonnulli tñ cum auſteriorem uolunt efficere guſtum, ſextarium aquæ cum dodrante, pondo mellis dilunt, & ea portione replētam lagenā, gypſatamq; patiunť per caniculæ ortū in ſole quadraginta diebus eſſe, tum demū in tabulatū, qđ fumū accipit, reponunt. Nonnulli, quibus non fuit cura cæleſtem inueterare aquā, recentē ſumunt, eamq; uſq; in quartā partem decoquunt. deinde cū refrixerit, ſiue dulciorē mulſam facere uolunt, duobus aquæ ſextarÿs, ſextariū mellis permiſcent. Si uero auſteriorē, ſextario aquæ dodrantem mellis adÿciunt, et his portionibus factā in lagenam diffundunt, eamq;, ut ſupra dixi. XL. diebus inſolatam, poſtea in tabulatum, quod ſuffumigatur, reponunt.

De caſeo in uſus domeſticos ſeruando, & de quibusdam herbis condiendis. Cap. XIII.

CASEO uſibus domeſticis præparando, hoc maxime idoneū tp̄s eſt, quo & caſeus fieri minimum remittit, et ultimo tpe, cum iam exiguū lactis eſt, non tam expedit operas morari ad foꝛͬ fru ctibus deferendis, & ſanè ſæpè deportati per æſtum, acore uitiātur. Itaq; præſtat eos hoc ipſo tpe in uſum conficere. Id autē ut quāoptime fiat opilionis offm̄ eſt, cui ſeptimo libro præcepta dedimus, q̄ ſequi debeat. Sunt ēt quædā herbæ, quas appropinquāte uindemia cōdire poſſis, ut portulacā, & olus cordū, quod qdam ſatiuum battim uocant. Hæ herbæ diligenter purganť, & ſub umbra expanduntť. deinde quarto die ſal in fundis fideliarū ſubſterniť, & ſeparatim unaquæq; earum cōponiť, acetoq; infuſo iterum ſal ſuperponitur, nam his herbis muria non conuenit.

De malis, & pyris in ſole ſiccandis. Cap. XIIII.

HOC Eodem tempore, uel etiā primo menſe Auguſto mala, & pyra dulciſſimi ſaporis mediocriter matura eliguntur, & in duas, uel tres partes arundine, uel oſſeo cultello diuiſa in ſole ponuntur, donec areſcant. Eorum ſi eſt multitudo, non minimam partem cibariorum per hyemem ruſtici uindicant, nam pro pulmentario cedit, ſicuti ficus, quæ cum arida ſepoſita eſt, hyemis tēporibus ruſticorum cibaria adiuuat.

De ficis aridis. Cap. XV.

EA Porrò neq; nimium uieta, neq; immatura legi debet, et in eo loco expandi, qui toto die ſolem accipiat. Pali autẽ, quatuor pedibus inter ſe diſtantes figuntur, & perticis iugantur, factæ deinde in hunc uſum cannæ iugis ſuperponũtur, ita ut duobus pedibus abſint à terra, ne humorẽ, quem ferè noctibus remittit humus, trahere poſſint, tũc ficus iniicitur, & crates paſtorales culmo, uel caricæ, uel filiæ textæ ex utroq; latere ſuper terram planæ diſponuntur, ut cum ſol in occaſum fuerit, erigant̃, & inter ſe acclines teſtudineato tecto more tuguriorũ inareſcentem ficũ à rore, & interdum à pluuia defendant, nam utraq; res prædictum fructum corrumpit. Cum deinde aruerit, in orchas bene picatas meridiano tempore calentem ficum condere, & calcare diligenter oportebit, ſubiecto tñ arido fœniculo, & iterum uaſis repletis ſuperpoſito, quæ uaſa cõfeſtim operculare, & oblinire conuenit, & in horreũ ſicciſſimum reponi, quo melius ficus perẽnet. Quidam lectis ficis pediculos adimunt, & in ſole expandunt, cum deinde paulum ſiccatæ ſunt, ante q̃ indureſcant in labra fictilia, uel lapidea congerunt, & eas pedibus lotis ꝓculcant, atq; ijs admiſcent torrefacta ſeſama cum aniſo ægyptio, & ſemine fœniculi, & cymini in modum farinæ redacta. Hæc cum bene proculcauerint, & totam fici maſſam cõminutæ pulueri permiſcuerint, modicas offas folijs ficulneis inuoluunt, ac religatas iunco, uel qualibet herba offas reponunt in crates, & patiuntur ſiccari, deinde cum peraruerunt, picatis uaſis eas condunt. Nonnulli hãc ipſam formã fici orcis ſine picæ includunt, & oblita uaſa, clibano, uel furno torrefaciũt, quo cælerius oĩs humor excoquat̃, ſic ſiccatã in tabulatum reponunt, & cum exegerit uſus, teſtam cõminuunt. nam duratam maſſam fici aliter eximere non pñt. Alij pinguiſſimã quãq; uiridem ficoꝝ eligunt, & arundine, uel digitis diuiſam dilatant, atq; ita in ſole areſcere patiunt̃, quas deinde bñ ſiccatas meridianis teporibus, cũ calore ſolis emollitæ ſunt colligunt, et ut eſt mos Afris, atq; Hiſpanis, inter ſe cõpoſitas cõprimunt in figurã ſtellaꝝ floſculorumq;, uel in formam panis redigentes, tum rurſus in ſole aſſiccant, & ita in uaſis recondunt.

De uuis paſſis faciendis, & ſorbis ſeruandis. Cap. XVI.

SIMILEM curam uuæ deſyderāt, quas dulciſſimi ſaporis albas maximis acinis, nec ſpiſſis luna decreſcente, ſereno & ſicco cœlo poſt horam quintam legi oportet, & in tabulas paulisper porrigi, ne inter ſe pondere ſuo preſſæ collidanť. deinde aheno uel in olla noua fictili ampla, præparatam lixiuiam cineris ſarmenti calefieri conuenit, quæ cum feruebit exiguum olei quāoptimi adycı, & ita permiſceri. deinde uuas pro magnitudine binas uel ternas inter ſe colligatas in ahenum feruens demitti, et exiguū pati, dum decolorenť, nec rurſus cōmittere, ut excoquanť, nam quadā moderatiōe temperamentoq; opus eſt. Cum deinde exemeris, in crate diſponito rarius q̄ ut altera alteram cōtingat. Poſt tres deinde horas unāquāq; uuam conuertito, nec in eodē ueſtigio reponito, ne in humore, qui defluxerit, corrumpatur, noctibus autem contegi debent quemadmodum fici, ut a rore, uel pluuia tutæ ſint, cum deinde modicæ aruerint, in uaſa noua ſine pice operculata & gypſata ſicco loco reponito. Quidam uuam paſſam folijs ficulneis inuoluunt, & aſſiccant. Alij folijs uitigineis, nōnulli plataninis ſemiuietas uuas cōtegūt, et ita in amphoras recondunt. Sūt qui culmos fabæ exurant, et ex eo, q̄d cremauerint, cinere lixiuiam faciant. deinde in lixiuiæ ſextarios decem ſalis tres cyathos, et olei cyathum adijciant, tum adhibito igne calefaciant, et cætera eodem modo administrent. Quod ſi uidebitur in aheno parum ineſſe olei, ſubinde q̄tum ſatis erit adijciatur, quo ſit pinguior, & nitidior uua paſſa. Eodem tempore ſorba manu lecta curioſe in urceolos picatos adijcito, & opercula picata imponito, et gypſo linito, tum ſcrobibus bipedaneis ſicco loco intra tectū factis urceolos ita collocato, ut oblita ora eorū deorſum ſpectent. deinde terrā cōgerito, et modice deſuper calcato. Melius eſt aūt pluribus ſcrobibus pauciora uaſa diſtantia inter ſe diſponere, nā in exēptione eoꝝ dum unum tollis, ſi reliqua cōmoueris, celeriter ſorba uitianť. Quidā hoc idem pomū etiā in defruto cōmode ſeruant adiecto ſpiſſamento aridi fœniculi, quo deprimanť ita ſorba, ut ſemper ius ſupernatet, ac nihilo minus picata opercula diligēter gypſo linūt, ne poſſit ſpiritus introire.

De aceto ficulneo faciendo. Cap. XVII.

SVNT quædam regiones in quibus uini, ideoq; ēt aceti penuria eſt. Itaq; hoc eodem tpe ficus uiridis quammaturiſſima legenda

da eſt, utiq; etiam ſi iam pluuiæ inceſſerunt, & ꝓpter imbres in terram decidit, quæ cum ſublecta eſt, in dolium, uel in amphoras conditur, & ibi ſinit fermentari. deinde cũ exacuit, & remiſit liquorẽ, quicquid eſt aceti diligenter colatur, et in uaſa picata bene olida diffundit. Hoc primæ notæ acerrimi aceti uſum ꝓbet, nec unquã ſitum, aut mucorem cõtrahit, ſi non humido loco poſitum eſt. Sũt q multitudini ſtudẽtes aquã ficis ꝑmiſceãt, & ſubinde maturiſſimas ficus recentes adijciant, & patiant in eo iure tabeſcere, donec ſatis acris aceti ſapor fiat. Poſtea in iunceis fiſcellis, uel ſparteis ſaccis ꝑcolant, liquatumq; acetum inferuefaciãt, dum ſpumã & oẽm ſpurcitiam eximant, tum torridi ſalis aliqd adijciant, quæ res ꝓhibet uermiculos, alia'ue innaſci animalia.

Quæ præparanda ſint uindemiæ. Cap. XVIII.

QVAMVIS priore libro, qui inſcribit uillicus, iã diximus quæ ad uindemiam præparanda ſunt, nõ tñ alienum eſt etiam uillicæ de iiſdem rebus præcipere, ut intelligat ſuæ curæ eſſe debere quæcunq; ſub tecto adminiſtrantur circa uindemiam. Si ager amplus, aut uineta, aut arbuſta grandia ſunt, perenne fabricandæ decemmodiæ, & trimodiæ, & fiſcellæ texendæ, & picandæ, nec minus falculæ, & ungues ferrei quamplurimi parandi, & exacuendi ſunt, ne uindemiator manu diſtringat uuas, & non minima fructus portio diſperſis acinis in terram dilabatur. Funiculi quoq; fiſcellis aptãdi ſunt, & lora trimodijs, tum lacus uinarij, & torcularij, et fora, omniaq; uaſa (ſi uicinũ ẽ mare) aqua marina, ſi minus, dulci eluenda ſunt, & cõmundanda, & diligenter aſſiccãda, ne humorem habeant. Cælla quoq; uinaria oĩ ſtercore liberanda, & bonis odoribus ſuffienda, nequẽ redoleat fœtorẽ, acorem'ue. Tum ſacrificia Libero Liberæq;, & uaſis preſſorijs quã ſanctiſſime, caſtiſſimeq; facienda, nec per uindemiã ab torculari, aut uinaria cælla recedendum eſt, ut oĩa, quæ muſtum cõficiunt, pure mundeq; faciant, ne furi locus detur præſentẽ fructum intercipiẽdi. Dolia quoq;, & ſeriæ, cæteraq; uaſa ante quadrageſimũ uindemiæ diem picanda ſunt, atq; aliter ea, q̃ demerſa ſunt humi, aliter quæ ſtant ſupra terrã. Nam ea, quæ demerſa ſunt ferreis lãpadibus ardentibus calefiunt, et cũ picem in fundũ deſtillauit, ſublata lampade rutabulo ligneo, & ferrea curuata radula ducitur, quod deſtillauit, aut quod in lateribus hæſit.

*cura contubernalis eius intra tectum tergiuerſans feſellerit, cau/
ſam deſidiæ ſciſcitetur; exploretq; utrum aduerſa ualetudine inhi
bitus reſtiterit, an pigritia delituerit. Et ſi cōpererit, uel ſimulan/
tem langorem ſine cunctatione in ualetudinariū deducat. Præ/
ſtat enim opere fatigatum ſub cuſtodia requieſcere, unū, aut al/
terum diem, q̃ preſſum nimio labore ueram noxā concipere. De/
niq; uno loco quamminime oportebit eam conſiſtere, neq; enim
ſedentaria eius opera eſt, ſed modo ad telam debebit accedere,
ac ſiquid melius ſciat docere, ſi minus addiſcere ab eo, qui plus
intelligat, modo eos, qui cibum familiæ conficiunt inuiſere, tum
etiam culinam, & bubilia, nec minus præſepia mundāda cura
re. Valetudinaria quoq; uel ſi uacent ab imbecillis, identidē ape
rire. & immundityis liberare, ut cum res exegerit, bene ordina/
ta, & ornata, & ſalubria languentibus præbeātur. ꝓmis quoq;,
& cellariis aliquid attendentibus, aut metuentibus interuenire,
nec minus intereſſe paſtoribus in ſtabulis fructū cogentibus, aut
fœtus ouium, aliarum ue pecudum ſubrumantibus, tonſuris uel/
lerum quoq; intereſſe, & lanas etiam diligenter percipere, et uel/
lera ad numerum pecoris recenſere, tum inſiſtere atrienſibus, ut
ſupellectilem exponant, & ferramenta deterſa nitidentur, atque
rubigine liberentur. Cæteraq;, ſi refectionem deſyderant, fabris
concinnanda tradantur. Poſtremo bis rebus omnibus conſtitu/
tis, nihil hanc arbitror diſtributionem profuturam, niſi, ut iam
dixi, uillicus ſæpius, & aliquando tamen dominus, aut matro/
na conſyderauerit, animaduerteritq;, ut ordinatio conſtituta cō/
ſeruetur. Quod etiam in bene moratis ciuitatibus ſemper eſt ob/
ſeruatum, quarum primoribus, atque optimatibus, non ſatis ui/
ſum eſt bonas leges habere, niſi cuſtodes earum diligentiſſimos
ciues creaſſent, quos græci νομοφυλακας appellant. Horum
erat officium, eos, qui legibus parerēt, laudibus proſequi, nec mi
nus honoribus, eos autem, qui non parerent, pœna mulctare.
Quod nunc ſcilicet faciunt magiſtratus aſſidua iuriſdictiōe uim
legum cuſtodientes. Sed hæc in uniuerſum adminiſtranda tradi
diſſe abunde ſit.*

*Quæ, & qualia uaſa parare debeat penoribus, & ſalgamis cō
diendis.* Cap. IIII.

NVNC de cæteris rebus, quæ omiſſæ erãt prioribus libris, qm̃ uillicæ reſeruabantur officijs, præcipiemus, & ut aliquis ordo cuſtodiatur, incipiemus à uerno tempore, qm̃ ferè maturis, atq; trimeſtribus conſumatis ſationibus uacua tempora iam contingũt ad ea exequenda, quæ deinceps docebimus. Paruarum rerũ curam non defuiſſe pœnis, græcisq; auctoribus, atq; ẽt romanis memoria tradidit. Nam & Mago Carthaginienſis, et Hamilcar, quos ſecuti uidentur græcæ gentis non obſcuri ſcriptores Mnaſeas, atq; Paxamus, tum demum noſtri generis, poſtquam à bellis otium fuit, quaſi quoddam tributum uictui humano conferre dedignati nõ ſunt, ut. M. Ambiuius, & Mænas Licinius, tum etiã C. Matius, quibus ſtudium fuit piſtoris, & coci, nec minus cellarij, diligentiã ſuis præceptis inſtituere. His aũt omnibus placuit eum, qui rerũ harum officiũ ſuſceperit, caſtum eſſe, continentẽq; oportere, qm̃ totum in eo ſit, ne contractent pocula, uel cibi, niſi aut ab impube, aut certe abſtinentiſſimo rebus uenereis, qbus ſi fuerit operatus uel uir, uel fœmina, debere eos flumine, aut perenni aqua, prius q̃ penora contingant, ablui, propter quod his neceſſarium eſſe pueri, uel uirginis miniſterium, per quos ꝓmantur, quæ uſus poſtulauerit. Poſt hoc præceptum locũ & uaſa idonea ſalgamis ꝑparari iubent, locũ eſſe debere auerſum à ſole, quã frigidiſſimum, & ſicciſſimũ, ne ſitu penora mucorem contrahant. Vaſa aũt fictilia, uel uitrea plura potius, q̃ ampla, & eorũ alia recte picata, nonnulla tñ pura pro ut conditio conditura exegerit. Hæc uaſa dedita opera fieri oportet patenti ore, & uſq; ad imum æqualia, nec in modum doliorũ formata, ut exemptis ad uſum ſalgamis qcquid ſupereſt æquali pondere uſq; ad fundum deprimatur, cũ ea res innoxia penora cõſeruet, ubi nõ innatent, ſed ſemper ſint iure ſubmerſa, quod in utero dolij uix fieri poſſet propter inæqualitatem figuræ, maxime aũt ad hoc neceſſarium eſſe aceti, & duræ muriæ uſum, quæ utraq; ſic conficiuntur.

Quemadmodum ex uino uapido acetum fiat. Cap. V:

IN Vini uapidi, ut acre fiat, ſextarios duodeqnquaginta, fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, ſalis ſextariũ ſubtrito, et ſubtrita cũ quartario mellis aceto diluito, atq; ita in ꝑdictã menſurã adijcito. Quidã ordei toſti ſextarios quatuor, & nuces ardẽtes inglãdes quadraginta, et mẽtæ uiridis pondo ſelibrã

partibus aceti, & una muriæ infunditur, fœniculiq; aridi, quod
eſt per uindemiam proximo anno lectum ſpiſſamentum imponi
tur, ita ut herbas deprimat, & ius uſq; in ſummum labrum fide
liæ perueniat. Olus atrum, & ferulam, & fœniculum cum lege
ris ſub tecto exponito, dum flaceſcat. deinde folia, & corticem
omnem folliculorum detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſio
res, arundine ſecato, et in duas partes diuidito, ipſos quoq; flores,
ne ſint immodici, diduci, & partiri oportebit, atq; ita in uaſa cō
di. deinde ius, quod ſupra ſcriptum eſt, infundi, & paucas radi
culas laſeris, quod græci σίλφιον uocant, adiectas, ita ſpiſſamē
to fœniculi aridi contegi, ut ius ſuperueniat. Cymā caulem, cap
parim, pedem milui, puleium, digitellū compluribus diebus ſub
tecto ſiccari, dum flaceſcat, & tum eodem mō condiri cōuenit,
quo ferulā, rutā, ſatureiam, cunilam. Sunt qui rutam muria tm̄
dura ſine aceto condiant, deinde, cū uſus exigit, aqua, uel etiam
uino abluant, & ſupfuſo oleo utantur. Hac conditura poſſet cō
mode ſatureia uiridis, & æque uiridis cunila ſeruari.

Oxygala quomodo fiat. Cap. VIII.

OXYGALAM ſic facito, ollam nouam ſumito, eamq; iux
ta fundum terebrato. deinde cauum, quem feceris, ſurculo obtu
rato, & lacte ouillo quam recentiſſimo uas repleto, eoq; adiicito
uiridium condimentorum faſciculos origani, mentæ, cepæ, coriādri.
Has herbas ita in lacte demittito, ut ligamina earum extent.
Poſt diem quintum, ſurculum, quo cauum obturaueras, eximi
to, & ſerum emittito, cum deinde lac cœperit manare, eodē ſur
culo cauum obturato, intermiſſoq; triduo, ita, ut ſupra dictum
eſt, ſerum emittito, & faſciculos condimentorum exemptos abiici
to, deinde exiguū aridi thymi, et cunilæ aridæ ſuper lac diſtrin
gito, conciſiq; ſectiui porri quantum uidebitur, adiicito, et permi
ſceto, mox intermiſſo biduo rurſus ſerum emittito, cauūq; obtu
rato, & ſalis triti, quantum ſatis erit, adiicito, et miſceto, deinde
operculo impoſito, & oblinito, non ante aperueris ollam q̄ uſus
exegerit. Sunt qui ſatiui, uel ēt ſylueſtris lepidij herbā cum colle
gerunt, in umbra ſiccent, deinde folia eius abiecto caule, die &
nocte muria macerata, expreſſaq; lacti miſceant ſine cōdimentis,
& ſalis q̄tum ſatis arbitrant̄, adiiciant, tum cætera, quæ ſupra p̄
cepimus faciant. Nonnulli recentia folia lepidij cum dulci lacte

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

in olla miſcent, et poſt diem tertium quemadmodũ pcæpimus, ſerum emittunt. deinde compertam ſatureiam uiridem, tum etiã arida ſemina coriandri, atq; anethi, & thymi, et apij in unum bene trita adijciunt, ſalemq; bene coctum cribratum permiſcent. Cætera eadem, quæ ſupra, faciunt.

Conditura lactucæ. Cap. IX.

CAVLES lactucæ ab imo depurgatos eatenus, qua tenera folia uidebuntur, in alueo ſalire oportet, diemq; unum, & noctẽ ſinere, dum muriam remittant, deinde muria eluere, & expreſſos in cratibus pãdere, dũ aſſicceſcant, tum ſubſternere anethum aridum, & fœniculum, rutæq; aliquid & porri concidere, atque ita miſcere, tum ſiccatos coliculos ita componere, ut faſcoli uirides integri interponantur, quos ipſos ante dura muria die, et nocte macerare oportebit, ſimiliterq; aſſiccatos cũ faſciculis lactucarum condi, et ſuperfundi ius, quod fit aceti duarum partiũ, atq; unius muriæ. deinde arido ſpiſſamento fœniculi ſic comprimi, ut ius ſupernatet, quod ut fiat, is, qui huic officio præerit, ſæpe ſuffundere ius debebit, nec pati ſitire ſalgama, ſed extrinſecus mundaſpongia uaſa pertergere, & aqua fontana quamrecentiſſima refrigerare, ſimili ratiõe intubum, & cacumina rubi, qua lactucam condire oportet, nec minus thymũ & ſatureiæ, & origani, tum etiam armoraciorum cymãm, hæc autem, quæ ſupraſcripta ſunt, uerno tempore componuntur.

Cepæ, pyrorũ, & malorũ, cæterorũq; pomorũ cõpoſitio. Cap. X.

NVNC quæ p æſtatem circa meſſem, uel ẽt exactis iam meſſibus colligi, & reponi debeãt, præcipiemus. Pompeianã, uel aſcaloniam cepam, uel ẽt marſicam ſimplicẽ, quã uocant unionem ruſtici, eligito. Ea eſt aũt, quæ non fruticauit, nec habuit ſoboles adhærentes. Hanc prius in ſole ſiccato, deinde ſub umbra refrigeratam ſubſtrato thymo, uel cunila cõponito in fidelia, & infuſo iure, quod fit aceti trium partium, & unius muriæ faſciculum cunilæ ſuperponito, ita ut cæpa deprimatur, quæ cum ius combiberit, ſimili miſtura uas ſuppleat. Eodem tempore corna, et pruna onychina, & pruna ſylueſtria, nec minus genera pyrorũ, & malorũ condiunt. Corna quibus pro oliuis utamur. Item pruna ſylueſtria, & pruna onychina adhuc ſolida, nec maturiſſima le-

genda ſunt, nec tamen nimiũ cruda, deinde uno die umbra ficcanda, tũ æquis partibus acetum, et ſapa, uel defrutum miſceatur, & infundatur. Oportebit autem aliqd ſalis adijcere, ne uermiculus, aliud'ue animal innaſci poſſit. Verũ cõmodius ſeruantur ſi duæ ptes ſapæ cũ aceti una pte miſceant. Pyra dolobelliana, cruſtumina, regia, ueneria, uolema, neuiana, latertiana, decumana, laurea, mirappia, pruna purpurea, cũ ĩmatura nõ tñ pcruda legeris, diligenter inſpicito, ut ſint integra ſine uitio, aut uermiculo, tũ in fictili picata fidelia cõponito, & aut paſſo, aut defruto cõpleto ita ut omne pomũ ſubmerſum ſit, operculo deinde impoſito gypſato. Illud in totũ pcipiendũ exiſtimaui, nullũ eſſe genus pomi, quod nõ poſſit melle ſeruari. Itaq; cũ ſit hæc res interdum ægrotantibus ſalutaris, cenſeo uel pauca poma in melle cuſtodiri, ſed ſepata generatim, nã ſi cõmiſceas, alterũ ab altero gñe corrũpitur, & qm̃ opportune mellis fecimus mentionẽ, hoc eodem tpe alui caſtrandæ, ac mel cõficiendum, cera facienda eſt, de qbus nono libro iã diximus, nec nũc aliam curã exigimus à uillico, q̃ ut adminiſtrantibus interſit, fructumq; cuſtodiat.

De mella facienda, qua in conditurіs utuntur. Cap. XI.

CAETERVM cum eodẽ tpe mella, nec minus aqua mulſa in uetuſtatem reponi debeat, meminiſſe oportebit, ut cũ ſecũdarium mel de fauis fuerit exceptũ, ceræ ſtatim minute reſoluãtur, & aqua fontana, uel cœleſti macerent; expſſa deinde aqua coletur, & in uas plumbeũ defuſa decoquatur, omnisq; ſpurcitia cum ſpumis eximatur, quæ decocta, cũ tam craſſa fuerit q̃ defrutum, refrigeretur, et bene picatis lagenis condatur. Hac quidam mella pro aqua mulſa utuntur, nonnulli etiam pro defruto in cõdituras oliuarum, quibus quidem magis idoneam cenſeo, quod cibarium ſaporem habet, nec poteſt languentibus pro aqua mulſa remedio eſſe, quoniam ſi bibatur, inflationem ſtomachi, et præcordiorũ facit, itaq; ſepoſita eſſe, & ad condituras deſtinata.

De aqua mulſa facienda. Cap. XII.

PER ſe facienda erit optimo melle aqua mulſa. Hæc aũt non uno mõ componitur, nã qdam multos ante annos cœleſtẽ aquã uaſis includunt, & ſub dio in ſole habent. deinde cum ſæpius eã in alia uaſa transfuderint, & eliquauerint (nam quoties etiam

per lõgũ tempus diffundit̃, aliquod craſſamentũ, in imo ſimile ſeci reperitur) ueteris aquæ ſextarium cum libra mellis miſcent, Nonnulli tñ cum auſteriorem uolunt efficere guſtum, ſextarium aquæ cum dodrante, pondo mellis diluũt, & ea portione reple/tam lagenã, gypſatamq́; patiunt̃ per caniculæ ortũ in ſole qua draginta diebus eſſe, tum demũ in tabulatũ, qđ fumũ accipit, reponunt. Nonnulli, quibus non fuit curæ cœleſtem inueterare aquã, recentẽ ſumunt, eamq́; uſq; in quartã partem decoquunt. deinde cũ refrixerit, ſiue dulciorẽ mulſam facere uolunt, duobus aquæ ſextarijs, ſextariũ mellis permiſcent. Si uero auſteriorẽ, ſex tario aquæ dodrantem mellis adyciunt, et his portionibus factã in lagenam diffundunt, eamq́; ut ſupra dixi. XL. diebus inſola tam, poſtea in tabulatum, quod ſuffumigatur, reponunt.

De caſeo in uſus domeſticos ſeruando, & de quibusdam herbis condiendis. Cap. XIII.

CASEO uſibus domeſticis præparando, hoc maxime idoneũ tp̃s eſt, quo & caſeus fieri minimum remittit, et ultimo tpe, cum iam exiguũ lactis eſt, non tam expedit operas morari ad foꝝ fru ctibus deferendis, & ſanè ſæpè deportati per æſtum, acore uitiã/tur. Itaq; præſtat eos hoc ipſo tpe in uſum conficere. Id autẽ ut quãoptime fiat opilionis offm̃ eſt, cui ſeptimo libro præcepta de/dimus, q̃ ſequi debeat. Sunt ẽt quædã herbæ, quas appropinquã te uindemia cõdire poſſis, ut portulaca, & olus cordũ, quod q/dam ſatiuum battim uocant. Hæ herbæ diligenter purgant̃, & ſub umbra expandunt̃. deinde quarto die ſal in fundis fideliarũ ſubſternit̃, & ſeparatim unaquæq; earum cõponit̃, aceto q́; infu ſo iterum ſal ſuperponitur, nam his herbis muria non conuenit.

De malis, & pyris in ſole ſiccandis. Cap. XIIII.

HOC Eodem tempore, uel etiã primo menſe Auguſto mala, & pyra dulciſſimi ſaporis mediocriter matura eliguntur, & in duas, uel tres partes arundine, uel oſſeo cultello diuiſa in ſole po/nuntur, donec areſcant. Eorum ſi eſt multitudo, non minimam partem cibariorum per hyemem ruſtici uindicant, nam pro pul/mentario cedit, ſicuti ficus, quæ cum arida ſepoſita eſt, hyemis tẽ poribus ruſticorum cibaria adiuuat.

De ficis aridis. Cap. XV.

EA Porrò neq; nimium uieta, neq; immatura legi debet, et in eo loco expandi, qui toto die ſolem accipiat. Pali autē, quatuor pedibus inter ſe diſtantes figuntur, & perticis iugantur, factæ deinde in hunc uſum cannæ iugis ſuperponūtur, ita ut duobus pedibus abſint à terra, ne humorē, quem ferè noctibus remittit humus, trahere poſſint, tūc ficus inijcitur, & crates paſtorales culmo, uel cariæ, uel filicæ textæ ex utroq; latere ſuper terram planæ diſponuntur, ut cum ſol in occaſum fuerit, erigant̃, & inter ſe acclines teſtudineato tecto more tuguriorū inareſcentem ficū à rore, & interdum à pluuia defendant, nam utraq; res prædictum fructum corrumpit. Cum deinde aruerit, in orchas bene picatas meridiano tempore calentem ficum condere, & calcare diligenter oportebit, ſubiecto tn̄ arido fœniculo, & iterum uaſis repletis ſuperpoſito, quæ uaſa cōfeſtim operculare, & oblinire conuenit, & in borreū ſicciſſimum reponi, quo melius ficus perēnet. Quidam lectis ficis pediculos adimunt, & in ſole expandunt, cum deinde paulum ſiccatæ ſunt, ante q̃ indureſcant in labra fictilia, uel lapidea congerunt, & eas pedibus lotis proculcant, atq; ijs admiſcent torrefacta ſeſama cum aniſo ægyptio, & ſemine fœniculi, & cymini in modum farinæ redacta. Hæc cum bene proculcauerint, & totam fici maſſam cōminutæ pulueri permiſcuerint, modicas offas folijs ficulneis inuoluunt, ac religatas iunco, uel qualibet herba offas reponunt in crates, & patiuntur ſiccari, deinde cum peraruerunt, picatis uaſis eas condunt. Nonnulli hāc ipſam formā fici orcis ſine pice includunt, & oblita uaſa, clibano, uel furno torrefaciūt, quo celerius oīs humor excoquat̃, ſic ſiccatā in tabulatum reponunt, & cum exegerit uſus, teſtam cōminuunt. nam duratam maſſam fici aliter eximere non pn̄t. Alij pinguiſſimā quāq; uiridem ficoꝝ eligunt, & arundine, uel digitis diuiſam dilatant, atq; ita in ſole areſcere patiunt̃, quas deinde bn̄ ſiccatas meridianis teporibus, cū calore ſolis emollitæ ſunt colligunt, et ut eſt mos Afris, atq; Hiſpanis, inter ſe cōpoſitas cōprimunt in figurā ſtellaꝝ floſculorumq;, uel in formam panis redigentes, tum rurſus in ſole aſſiccant, & ita in uaſis recondunt.

De uuis paſſis faciendis, & ſorbis ſeruandis. Cap. XVI.

SIMILEM curam uua deſyderāt, quas dulciſſimi ſaporis albas maximis acinis, nec ſpiſſis luna decreſcente, ſereno & ſicco cœlo poſt horam quintam legi oportet, & in tabulas paulisper porrigi, ne inter ſe pondere ſuo preſſæ collidanť. deinde aheno uel in olla noua fictili ampla, præparatam lixiuiam cineris ſarmenti calefieri conuenit, quæ cum feruebit exiguum olei quāopti mi adijci, & ita permiſceri. deinde uuas pro magnitudine binas uel ternas inter ſe colligatas in ahenum feruens demitti, et exiguū pati, dum decoloreną, nec rurſus cōmittere, ut excoquanť, nam quadā moderatiōe temperamentoq; opus eſt. Cum deinde exemeris, in crate diſponito rarius q̄ ut altera alteram cōtingat. Poſt tres deinde horas unāquāq; uuam conuertito, nec in eodē ueſtigio reponito, ne in humore, qui defluxerit, corrumpatur, noctibus autem contegi debent quemadmodum fici, ut a rore, uel pluuia tutæ ſint, cum deinde modicæ aruerint, in uaſa noua ſine pice operculata & gypſata ſicco loco reponito. Quidam uuam paſſam folijs ficulneis inuoluunt, & aſſiccant. Alij folijs uitigineis, nōnulli plataninis ſeminietas uuas cōtegūt, et ita in amphoras recondunt. Sūt qui culmos fabæ exurant, et ex eo, qđ cremauerint, cinere lixiuiam faciant. deinde in lixiuiæ ſextarios decem ſalis tres cyathos, et olei cyathum adijciant, tum adhibito igne calefaciant, et cætera eodem modo adminiſtrent. Quod ſi uidebitur in aheno parum ineſſe olei ſubinde q̄tum ſatis erit adijciatur, quo ſit pinguior, & nitidior uua paſſa. Eodem tempore ſorba manu lecta curioſe in urceolos picatos adijcito, & opercula picata imponito, et gypſo linito, tum ſcrobibus bipedaneis ſicco loco intra tectū factis urceolos ita collocato, ut oblita ora eorū deorſum ſpectent. deinde terrā cōgerito, et modice deſuper calcato. Melius eſt aūt pluribus ſcrobibus pauciora uaſa diſtantia inter ſe diſponere, nā in exēptione eorũ dum unum tollis, ſi reliqua cōmoueris, celeriter ſorba uitianť. Quidā hoc idem pomū etiā in defruto cōmode ſeruant adiecto ſpiſſamento aridi fœniculi, quo deprimanť ita ſorba, ut ſemper ius ſupernatet, ac nihilo minus picata opercula diligēter gypſo linūt, ne poſſit ſpiritus introire.

De aceto ficulneo faciendo. Cap. XVII.

SVNT quædam regiones in quibus uini, ideoq; ēt aceti penuria eſt. Itaq; hoc eodem tpe ficus uiridis quammaturiſſima legenda

da eſt,utiq; etiam ſi iam pluuiæ inceſſerunt,& ꝑpter imbres in terram deadit,quæ cum ſublecta eſt,in dolium,uel in amphoras conditur,& ibi finit̃ fermentari.deinde cũ exacuit,& remiſit li quorẽ,quicquid eſt aceti diligenter colatur,et in uaſa picata be ne olida diffundit̃.Hoc primæ notæ acerrimi aceti uſum ꝑbet, nec unquã ſitum,aut mucorem cõtrahit,ſi non humido loco po ſitum eſt.Sũt q multitudini ſtudẽtes aquã ficis ꝑmiſceãt, & ſub inde maturiſſimas ficus recentes adijciant,& patiant̃ in eo iure tabeſcere,donec ſatis acris aceti ſapor fiat.Poſtea in iunceis fiſcel lis,uel ſparteis ſaccis pcolant,liquatumq; acetum inferuefaciãt, dum ſpumã & oẽm ſpurcitiam eximant,tum torridi ſalis aliqđ adijciant,quæ res ꝑhibet uermiculos,alia'ue innaſci animalia.

Quæ præparanda ſint uindemiæ. Cap.XVIII.

QVAMVIS priore libro,qui inſcribit̃ uillicus,iã diximus quæ ad uindemiam præparanda ſunt,nõ tñ alienum eſt etiam uillicæ de iiſdem rebus præcipere,ut intelligat ſua cura eſſe debe re quæcunq; ſub tecto adminiſtrantur circa uindemiam.Si ager amplus,aut uineta,aut arbuſta grandia ſunt,perenne fabrican dæ decemmodiæ,& trimodiæ,& fiſcellæ texendæ, & picandæ, nec minus falculæ,& ungues ferrei quamplurimi parandi, & exacuendi ſunt,ne uindemiator manu diſtringat uuas, & non minima fructus portio diſperſis acinis in terram dilabatur. Fu niculi quoq; fiſcellis aptãdi ſunt,& lora trimodijs,tum lacus ui/ narij,& torcularij,et fõra,omniaq; uaſa(ſi uicinũ ẽ mare) aqua marina,ſi minus,dulci eluenda ſunt,& cõmundanda, & dili genter aſſiccãda,ne humorem habeant.Cella quoq; uinaria oĩ ſtercore liberanda,& bonis odoribus ſuffienda, neque redoleat fœtorẽ,acorem'ue.Tum ſacrificia Libero Liberæq;, & uaſis preſ ſorijs quã ſanctiſſime,caſtiſſimeq; facienda,nec per uindemiã ab torculari,aut uinaria cella recedendum eſt,ut oia,quæ muſtum cõficiunt,pure mundeq; faciant,ne furi locus detur præſentẽ fru ctum intercipiẽdi.Dolia quoq;,& ſeriæ,cæteraq; uaſa ante qua dragesimũ uindemiæ diem picanda ſunt,atq; aliter ea,q̃ demer ſa ſunt humi,aliter quæ ſtant ſupra terrã.Nam ea,quæ demerſa ſunt ferreis lãpadibus ardentibus caleſiunt,et cũ picem in fundũ deſtillauit,ſublata lampade rutabulo ligneo,& ferrea curua ta radula ducitur,quod deſtillauit,aut quod in lateribus hæſit.

deinde penicillo detergitur, & feruentiſſima pice infuſa nouo alio rutabulo, & ſcopula picatur. At quæ ſupra terram conſiſtunt, complures dies ante q̃ curentur, in ſolem pducuntur, deinde cũ ſatis inſolata ſunt, in labra conuertuntur, & ſubiectis paruis tribus lapidibus ſuſpenduntur, atq; ita ignis ſubijcitur, & tandiu incenditur, donec ad fundum calor tam uehemens perueniat, ut appoſita manus patiens eius nõ ſit, tum dolio in terram demiſſo, et in latus depoſito pix feruentiſſima infunditur, uolutaturq;, ut omnes dolij partes linantur. Sed hæc die quieto a uentis fieri debent, ne admoto igne cum afflauerit uentus, uaſa rumpantur. Sunt autem ſatis ſexquiculleari bus dolijs picis duræ pondo uicenaquina. Nec dubium, quin ſi quinta pars picis bruttiæ in uniuerſam cocturam adijciatur, utiliſſimum ſit omni uindemiæ.

De pluribus generibus conditurarum, quibus uinum confirmatur. Cap. XIX.

CVRA quoq; adhibenda eſt, ut expreſſum muſtum perenne ſit, aut certe uſq; ad uenditionem durabile. Quod quemadmodum fieri debeat, & quibus conditurís adiuuari, deinceps ſubijciemus. Quidam partem quartã eius muſti, quod in uaſa plumbea conieceruntt, nonnulli tertiam decoquunt. Nec dubiũ, quin ad dimidiam ſiquis excoxerit, meliorem ſapam facturus ſit, eoq; his uſibus utiliorem, adeo quidem, ut etiã uice defruti, ſapa, muſtum quod eſt ex ueteribus uineis, condire poſſit. Quæcunq; uini nota ſine condimento ualet perennari, optimã eſſe eã cenſemus, nec omnino quicquã permiſcendũ, quo naturalis ſapor eius infuſcetur. Id enim præſtantiſſimum eſt, quod ſuapte natura placere poterit. Ceterũ cum aut regionis uitio, aut nouellarum uinearum muſtũ laborabit, eligẽda erit pars uineæ (ſi eſt facultas) aminea, ſi minus, quãbelliſſimi uini, quæq; erit & uetuſtiſſima, & minime uliginoſa. tũ obſeruabimus decreſcentem lunã, cum eſt ſub terra, et ſereno ſiccoq; die uuas quãmaturiſſimas legemus, quibus pcalcatis muſtum quod defluxerit, ante q̃ prælo pes eximatur, ſatis de lacu in uaſa defrutaria deferemus, leniq; primũ igne, & tenuibus admodum lignis, quæ cremia ruſtici appellãt fornacem incendemus, ut ex cõmodo muſtũ ferueat. Iſq;, q præerit huic decoquendo, cola iuncea, uel ſpartea ex crudo, ideſt nõ malleato ſparto præparata habeat. Itemq; faſciculos ex fœniculi

ſuſtibus illigatos, quos poſſit utiq; ad fundum uaſorum demittere, ut quicquid fecis ſubſederit, exagitet, & in ſummum reducat, tum colis omnem ſpurcitiam quæ redundarit, expurget, nec abſiſtat id facere, donec uidebitur eliquatũ omni fece muſtũ carere, tum ſiue mala cydonia, quæ percocta ſublaturus ſit, ſeu quoſcũq; uoluerit conuenientes odores adijciat, & nihilo minus ſubinde fœniculo peragitet, nequid ſubſederit, quod poſſit plũbeũ perforare. Cum deinde iam acriorẽ potuerit ignem uas ſuſtinere, ideſt cum aliqua iam parte muſtum excoctum in ſe feruebit, tum codices, & uaſtiora ligna ſubijciantur, ſed ita ne fundum contingãt. Quod niſi uitatum fuerit, uel uas ipſum, quod aliquando cõtingit, pertundetur, uel ſi id factum non erit, utiq; aduretur muſtũ, & amaritudine concepta condituris fiet inutile. Oportebit autẽ ante q̃ muſtum in uaſa defrutaria conijciatur, oleo bono plumbea intrinſecus imbui, bene fricari, atq; ita muſtum adijci, ea res non patitur defrutum aduri.

De ſapa, & defruto coquendis. Cap. XX.

QVINETIAM *diligenter factum defrutum, ſicut uinũ ſolet aceſcere, quod cum ita ſit, meminerimus anniculo defruto, cuius iam bonitas explorata eſt, uinum condire, nã uitioſo medicamine, fructus qui perceptus eſt, uitiatur.* Ipſa aũt uaſa, q̃bus ſapa, aut defrutum coquitur, plumbea potius q̃ ænea eſſe debẽt, nam in coctura æruginẽ remittunt ænea, & medicaminis ſaporem uitiant. Odores aũt uino ferè apti ſunt, qui cum defruto coquuntur, iris, fœnum græcum, ſchœnum. Harũ rerum ſingulæ libræ in defrutariũ, quod ceperit muſti amphoras nonaginta, cũ iam deferbuerit, & expurgatum erit, tum adijci debent. deinde ſi natura tenue muſtum erit, cum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis ſubtrahendus eſt, & fornax ꝓtinus aqua refrigeranda, quod ſi fecerimus, nihilo minus defrutum infra tertiã partẽ uaſis conſidet. Sed id quãuis aliquid detrimenti habeat, prodeſt tamen, nam quanto plus decoquitur (ſi mõ nõ eſt aduſtum) melius, & ſpiſſius fit. Ex hoc autem defruto, quod ſic erit coctũ, ſatis eſt ſingulos ſextarios ſingulis amphoris immiſceri. Nã cũ amphoras muſti nonaginta in defrutario decoxeris, ita ut iam exiguum ſuperſit de coctura, quod ſignificat decoctũ ad tertias, tũ demũ medicamina adijcito, quæ ſunt aut liquida, aut reſinoſa,

id eſt picis liquidæ nemeturicæ, cũ eam diligenter ante aqua ma/
rina decocta perlueris, decem ſextarios, item reſinæ terebinthinæ
ſeſquilibram. Hæc cum adijcies, plumbeũ peragitabis, ne adurã
tur, cum deinde ad tertias ſubſederit coctura, ſubtrahe ignem, &
plumbeum ſubinde agitabis, ut defrutum & medicamenta co/
eant, deinde cum uidebitur mediocriter calere defrutum, reliqua
aromata contuſa, & cribrata paulatim inſperges, & iubebis ru
tabulo ligneo agitari, quod decoxeris, eouſq; dum defrigeſcat.
Quod ſi non ita, ut præcipimus, permiſcueris, ſubſident aroma/
ta, & adurentur. Ad prædictũ aũt modum muſti adijci debent
ij odores, nardi folium, iris illyrica, nardum gallicum, crocum,
palma, cyperũ, ſchœnum, quorũ ſingulorũ ſelibræ ſatisfaciunt. Itẽ
myrrhæ quincunx, calami pondo libram, caſiæ ſelibram, amomi
pondo quadrans, croci quincunx, cripæ pampinaceæ librã. Hæc
ut dixi, arida contuſa, & cribrata debent adijci, & his cõmiſce/
ri raſis, quod eſt genus crudæ picis, eaq; quanto eſt uetuſtior, tan
to melior habetur, nam longo tempore durior facta, cum eſt con
tuſa in puluere redigitur, & his medicaminibus admiſcetur. Sa
tis eſt autem prædictis ponderibus ſex libras eius miſceri. Ex hac
compoſitione, quantum in ſextarios muſti quadragenos octonos
adijciendum ſit incertum eſt, quĩ pro natura uini æſtimari opor/
tet, quod ſatis ſit. Cauendumq; eſt, ne conditus ſapor intelligatur,
nam ea res emptorem fugat. Ego tamen, ſi humida fuerit uinde
mia, trientem, ſi ſicca, quadrãtem medicaminis in binas ampho/
ras miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor urnarũ eẽt muſti modus.
Vrna aũt quatuor & uiginti ſextarios continet. Nõnullos agri/
colas ſingulis amphoris quadrantẽ medicaminis indidiſſe ſcio,
ſed hoc coactos feciſſe propter nimiam infirmitatem uini eiuſmo
di, quod uix triginta diebus integrum permanebat. Hoc tamen
muſtum ſi ſit lignorum copia, ſatius eſt inferuefacere, & omnem
ſpumã cum fecibus expurgare, quo facto decima pars decidet, ſed
reliqua perennis erit. At ſi lignorum penuria eſt, marmoris, uel
gypſi, quod flos appellatur, uncias ſingulas, item ad tertias de/
cocti defruti ſextarios binos ſingulis amphoris miſcere oportebit,
ea res etiam ſi non in totum perennat, certe uſq; in alteram uin/
demiam plerunq; uini ſaporem ſeruat.

De defruto, quod adijcitur in uinum ad uetuſtatẽ. Cap. XXI.

MVSTVM quamdulciſſimi ſaporis decoquatur ad tertias, & decoctum, ſicut ſupra dixi, defrutum uocatur, quod cum defrixit, transfertur in uaſa, & reponiť, ut poſt annum ſit in uſu. Poteſt tñ etiam poſt dies nouem, q̃ refrixerit, adijci in uinũ, ſed melius eſt, ſi anno requieuerit. Eius defruti ſextarius in duas urnas muſti adijcitur, ſi muſtum ex uineis collinis eſt, ſed ſi ex campeſtribus, tres heminæ adijciuntur. Patimur autem, cum de lacu muſtum ſublatum eſt, biduo deferueſcere, & purgari. Tertio die defrutum adijcimus. deinde interpſito biduo, cum id muſtum pariter cum defruto deferbuerit, purgatur, & ita coadijcitur in binas urnas ligula cumulata, uel menſura ſemunciæ bene plenæ ſalis cocti, & triti. Sal autem quamcandidiſſimus cõijcitur in urceo fictili ſine pice, qui urceus, cum recipit ſalem diligenter totus oblinitur luto paleato, & ita igni admouetur, ac tãdiu iam torreť, q̃diu ſtrepitum edit, cũ ſilere cœpit, finẽ habet cocturæ. Præterea fœnum græcum maceratur in uino uetere per triduum, deinde eximitur & in furno ſiccatur, uel in ſole, idq; cum eſt aridum factum, molitur, et ex eo molito poſt ſaliturã muſti cochlear cumulatum, uel ſimile genus poculi eius, qui eſt quarta pars cyathi adijciť in binas urnas. deinde cum iam perfecte muſtum deferbuit, & conſtitit, tantundem gypſi floris miſcemus, quantum ſalis adieceramus, atq; ita poſtero die purgamus dolium, & nutritũ uinum operimus, atq; oblinimus. Hac conditura Columella patruus meus illuſtris agricola uti ſolitus eſt in ijs fundis, ĩ quibus paluſtres uineas habebat. Sed idẽ, cum collina uina condiebat, aq̃ ſalſam decoctam ad tertias pro ſale adiiciebat, ea porrò facit ſine dubio maiorem menſuram, & odoris melioris. ſed periculum habet ne uitietur uinum, ſi male cocta ſit aqua. Sumitur autem hæc, ut iam dixeram, quamlongiſſime à littore, nam liquidior, & purior eſt, quantum altiore mari hauſta eſt. Eam ſiquis (ut Columella faciebat) reponet, poſt triennium in alia uaſa eliquatam transfundat. deinde poſt alterum triennium decoquat uſq; ad partẽ tertiam, longe meliorem habebit condituram uini. Nec ullum periculum erit, ne uina uitientur. Satis eſt autem ſextarios ſingulos adijcere ſalſæ, eoſq; in binas muſti urnas q̃uis multi etiã binos ĩmiſceant, nõnulli etiam ternos ſextarios, idq; ego facere nõ recuſem, ſi genus uini tantum ualeat, ut aquæ ſalſæ non intelligať ſapor. Itaq; diligẽs paterfamilias, cum parauerit fundum,

ſtatim prima uindemia tres, aut quatuor notas conditura toti/dem amphoris muſti experietur, ut exploratum habeat quantũ plurimũ ſalſæ uinũ, quod ſecerit, ſine offenſa guſtus pati poſſit:

Picis liqdæ alterũ medicamen, quo muſtum cõdias. Ca. XXII.

PICIS liquidæ nemeturicæ metretam adde in labrum, aut in alueum, & in eodem infundito lixiuiæ cineris congios duos, deinde permiſceto ſpatha lignea, cum requieuerit, eliquato lixi/uiam. deinde iterum tãtundem lixiuiæ addito, eodem pacto per/miſceto, & eliquato. Tertio quoq; idem facito. Cineris autem li/xiuia odorem picis aufert, & eluit ſpurcitiam. Poſt eodẽ addito picis brutiæ, ſi minus, alterius quãpuriſſimæ quinq; libras. Hæc minute concidito, & admiſceto pici nemeturicæ, tum aqua ma/rinæ quamuetuſtiſſimæ ſi erit, ſi minus, ad tertiam partẽ recen/tis aquæ marinæ decoctæ congios duos inijcito. Apertũ labrũ ſini to in ſole per caniculæ ortum, et ſpatha lignea permiſceto quam ſæpiſſime, uſque eo, dum ea, quæ addideris, in pice colliqueſcãt, & unitas fiat. Noctibus aũt labrum operire cõueniet, ne irrore/tur, deinde cũ aqua marina, quã addideris, ſole cõſumpta uide/bitur, ſub tectum uas totum ferre curabis. Huius aũt medicami/nis quidam pondo quadrantem in ſextarios. XLVIII. miſcere ſoliti ſunt, et hac conditura cõtenti eſſe. Alij cyathos tres eius me dicamenti adijciunt in totidẽ ſextarios, quot ſupra diximus.

De pice, qua utunt̃ Allobroges ad cõditurã uini picati. c. xxiij.

PIX corticata appellatur, qua utuntur ad cõdituras Allobro ges. Ea ſic conficitur, ut dura ſit, & quanto facta eſt uetuſtior, eo melior in uſu eſt, nam omni lentore miſſo facilius in puluerem re ſoluitur, atq; cribratur. Hanc ergo conteri, & cribrari oportet, deinde cum bis muſtum deferbuerit, quod plerũq; eſt intra quar tũ diem, q̃ de lacu ſublatum eſt, diligenter manibus expurgatur. Et tunc demum prædictæ picis ſextans & ſemuncia in ſextarios quinq; & quinquaginta adijcitur, & rutabulo ligneo pmiſcet̃, nec poſtea tangitur, dum conferueſcat, quod tamen nõ amplius diebus quatuordecim à conditura patiendum eſt, nã oportebit poſt hunc numerum dierũ confeſtim uinum emundare, & ſiqd ſeci aut labris uaſoꝝ, aut lateribus inhæſit, eradi, ac ſuffricari, et protinus operculis impoſitis oblini. At ſi ex eadem pice totam uindemiam

uindemiam condire uolueris, ita ne guſtus picati uini poſſit intelligi, ſat erit eidem picis ſex ſcrupula, in ſextarios quinq; et quadraginta, tum demũ miſcere, cum muſtum deferbuerit, & fæces expurgatæ fuerint, oportebit, atq; ſalis decocti, contritiq; ſemunciam in eundem modum muſti adijcere. Nec ſolum huic notæ uini ſal adhibendus eſt, uerum, ſi fieri poſſit, in omnibus regionibus omne genus uindemiæ hoc ipſo pondere ſaliendum eſt, nam ea res mucorem uino ineſſe non patitur.

De picæ nemeturica ad condituras. Cap. XXIIII.

PIX nemeturica in Liguria conficitur. Ea deinde ut fiat cõditurıs idonea, aqua marina quã longiſſime à litore de pelago ſumenda eſt, atq; in dimidiã partem decoquenda, quæ cum in tñ refrixerit, quantum ne contacta corpus urat, partem aliquam eius, quæ ſatis uidebif, prædictæ pici inmiſcemus, et diligẽter lignea ſpatha, uel ẽt manu pagitabimus, ut ſiqd ineſt uitiũ eluatur, deinde patiemur picem cõſidere, et cũ ſederit, aquã eliquabimus. Poſtea bis, aut ter ex reliqua pte aquæ decoctæ tãdiu lauabimus, et ſubigemus eã, donec rutila fiat, tum eliquatam in ſole quatuordecim diebus patiemur eſſe, ut quiſquis ex aqua humor remanſit, aſſicœtur, noctibus aũt uas tegendum erit, ne irroref:. Cum hoc modo picem præparauerimus, & uina, cũ iã bis deferbuerint, cõdire uoluerimus, in muſti ſextarios octo & quadraginta, cyathos duos picis prædictæ ſic adijciemus. Ex ea menſura, quam condituri ſumus, ſextarios duos muſti ſumere oportebit. deinde ex his ſextarijs in picis ſextantem paulatim muſtum infundere, & manu tanquam mulſum ſubigere, quo facilius coeat. Sed ubi toti duo ſextarij cum pice coierint, & quaſi unitatem fecerint, tũ eoſdẽ in id uas, unde ſumpſeramus, pfundere, et ut permiſceaf medicamen, rutabulo ligneo pagitare cõueniet.

De aqua ſalſa, uel muria ad uina condienda. Cap. XXV.

QVONIAM quidam, immo ẽt ferè omnes græci aqua ſalſa uel muria muſtum cõdiunt, eã quoq; partem curæ nõ omittẽdam putaui. In mediterraneo, quò non eſt facilis aquæ marinæ inuectio, ſic erit ad condituras conficienda muria. Huic rei uel maxime eſt idonea cœleſtis aqua, ſi minus ex fonte liqdiſſimo pfluens. Harũ ergo alterutram curabis quamplurimã, & quam

optimis uaſis cõditam ante quinquenniũ in ſole ponere. deinde
cũ cõputruerit, tãdiu pati, donec ad priſtinũ modum ꝑueniat.
Quod cũ factum fuerit, alia uaſa habeto, & in ea ſenſim aquã
eliquato, donec ad fęcem ꝑuenias, ſemꝑ enim in requieta aqua
craſſamen aliquod in imo reperit. Sic curata cũ fuerit, in modũ
defruti ad tertias decoquenda eſt, adijciuntur aũt in aquæ dulcis
ſextarios quinquaginta, ſalis ſextarius, & mellis optimi unus ſex
tarius. Hæc pariter decoqui, & oẽm ſpurcitiam expurgari opor
tet. deinde cum refrixerit, tum quãtũcũq; humoris eſt, tñ in am
phorã muſti portionem adijci. Quod ſi ager maritimus eſt, ſilen
tibus uentis de alto quãquietiſſimo mari ſumenda eſt aqua, et in
tertiam partẽ decoquenda, adiectis, ſi uidebit, aliquibus aroma
tis ex ijs, quæ ſupra retuli, ut ſit odoratior uini curatio. Muſtum
aũt ante ꝙ de lacu tollas, uaſa rore marino, uel lauro, uel myrto
ſuffumigato, & large repleto, ut in efferueſcendo uinũ ſe bñ pur
get. Poſtea uaſa nucibus pineis ſuffricato, qđ uinũ uolueris dul
cius eẽ poſtero die, qđ auſterius quinto die, quam ſuſtuleris, cõdire
oportebit, & ita ſupplere, & oblinire uaſa. Nonnulli ẽt ſuffumi
gatis ſerijs prius condituram addunt, & ita muſtum infundũt.

Remedia aceſcentis uini. Cap. XXVI.

IN QVO agro uinũ aceſcere ſolet, curandũ eſt, ut cũ uuã
legeris, & calcaueris, prius ꝙ uinacea torculis exprimantur, mu
ſtum in corbẽ defundas, et aquæ dulcis puteanæ ex eodem agro
partẽ decimã adijcias, & coquas, donec ea aqua, quã adieceris,
decocta ſit. Poſtea cũ refrixerit, in uaſa defundas, & opias, et ob
linas, ita diutius durabit, & detrimẽti nihil fiet. Melius eſt, ſi ue
terẽ ſeruatã cõpluribus annis aquã addideris, longeq; melius, ſi
aquæ nihil addideris, & decimã muſti decoxeris, frigidumq; in
uas trãſtuleris, etſi in ſextarios. VII. muſti heminã gypſi miſcue
ris, poſtea quã decoctũ refrixerit. Reliquũ muſtũ, qđ e uinaceis
fuerit expreſſum, primo quoq; tẽpe abſumito, aut ære cõmutato.

De uino dulci faciendo. Cap. XXVII.

VINVM dulce ſic facere oportet. Vuas legito, i ſole ꝑ triduũ
expandito, quarto die meridiano tẽpe calidas uuas ꝑculcato, mu
ſtum lixiuũ (hoc eſt ante ꝙ prelo preſſum ſit, quod in lacum mu
ſti fluxerit) tollito, cũ deferbuerit in ſextarios quinquaginta irim

bene pinſitam nec plus unciæ pōdere addito, uinum à fecibus eli quatum diffundito. Hoc uinū erit ſuaue, firmū, corpori ſalubre.

De alijs ſalubribus conditurarum generibus. Cap. XXVIII.

ALIA medicaminum genera uini cōditurís, & firmitati ap tiſſima ſic facito. Irim quācandidiſſimam pinſito, fœnum græcū uetere uino maceratū, deinde in ſole expoſitum, aut in furno, ut ſiccæſcat, præparato. tum cōmolito minutiſſime. Hæc odoramen/ta trita, ideſt irim cribratā, quæ ſit inſtar pondo quincuncem & trientem, fœni græci pondo quincuncem & trientem, ſchœni pō/do quincuncem in unum permiſceto, tum in ſerias ſingulas, quæ ſint amphorarum ſeptenum, addito medicaminis pondo unciā, & ſcrupula octo gypſi. Cum ex locis paluſtribus muſtum erit, in ſingulas ternas heminas, cum de nouellis uineis erit, ſextarium, cum de ueteribus, & locis ſiccis, heminas ſingulas adijcito. Ter/tio die quā calcaueris condituram infundito, ſed ante ǭ condias muſti aliquantum in ſeriā de ſeria transferto, ne in condiendo cū medicamento efferueſcat, & fluat. Sic aūt curatum gypſum & medicamentum, in labello permiſceto, quā tum ſerijs ſingulis fue rit neceſſariū, idq; medicamentum muſto diluito, & idipſum ad ſerias addito, & pmiſceto, cū deferbuerit, ſtatim repleto, & obli nito. Omne uinū cum condieris, nolito ſtatim diffundere, ſed fi/nito in dolijs quieſcere. poſtea cum de dolijs, aut de ſerijs diffun/dere uoles, uere florente roſa defecatū quālimpidiſſimum in ua/ſa bene picata, & pura transferto, ſi in uetuſtatem ſeruare uoles, in cado duarū urnarum, quāoptimi uini ſextarium, aut fecis ge neroſæ recentis ſextarios tres addito, aut ſi uaſa recentia; ex qbus uinum exemptū ſit habebis, in ea confundito. Si horum quid fe/ceris, multo melius, et firmius erit uinum, & ſi bonos odores ad/dideris, omnem malum odorem, et ſaporem prohibueris, nā nul/la res alienum odorem celerius ad ſe ducit, ǭ uinum.

Quemadmodum muſtum ſemper dulce tanquam recens perma neat. Cap. XXIX.

MVSTVM ut ſemp dulce tanquā recens permaneat, ſic faci/to. Ante ǭ prælo uinacea ſubijciantur de lacu quamrecentiſſimū addito muſtum in amphoram nouam, eamq; oblinito, & impi/cato diligenter, ne quicǭ aquæ introire poſſit. Tunc in piſcinam

frigidæ, & dulcis aq̃ totã amphorã mergito, ita nequa ps̃ extet. deinde poſt dies. XL. *eximito, ſic uſq; in annũ dulcæ p̃manebit.*

Optima uini curatio, et remedia languẽtis uini. Cap. XXX.

A B E O *tempore, quo primum dolia opercula ueris, uſq; ad æquinoctiũ uernum ſemel in diebus.* XXXVI. *uinum curare ſa/ tis eſt, poſt æquinoctium uernũ bis, aut ſi uinum florere incipiet, ſæpius curare oportebit, ne flos eius peſſum eat, & saporẽ uitiet. Quãto maior æſtus erit, eo ſæpius conuenit uinum nutriri, refri/ gerariq;, & uentilari, nam quãdiu bene frigidum erit, tandiu recte manebit.* Labra, *uel fauces doliorum ſemper ſuffricari nuci/ bus pineis oportebit, quoties uinum curabitur.* Siqua uina erũt *duriora, aut minus bona, quod agri uitio, aut tempeſtate fit fa/ ctum, ſumito fæcem uini boni, & panes facito, & in Sole areſaci to, & coquito in igne, poſtea terito, & pondo quadrantem am/ phoris ſingulis infricato, & oblinito, bonum fiet.*

Siqđ aĩal in muſtũ cæciderit, et interierit remedia. Ca. XXXI.

S I Q V O D *animal in muſtum cæciderit, & interierit, uti ſer pens, aut mus, ſorex'ue, ne mali odoris uinum faciat, ita ut reper tum corpus fuerit, id igne aduratur, ciniſq; eius in uas, quò deci/ derat, frigidus infundatur, atq; rutabulo ligneo permiſceatur, ea res erit remedio.*

Vinum ex Marrubio. Cap. XXXII.

V I N V M Marrubij *multi utile putant ad omnia inteſtina uitia. et maxime ad tuſſim.* Cum *uindemiã facies, marrubij cau/ les teneros, maxime de locis incultis, & macris legito, eoſq; in So/ le ſiccato. deinde faſciculos facito et tomice palmea aut iuncea li/ gato, et in ſeriã mittito, ita ut uinculũ extet.* In *muſti dulcis ſex/ tarios.* CC. *marrubij libras.* VIII. *adijcito, ut ſimul cũ muſto de ferueſcat, poſtea eximito marrubium, & purgatum uinum dili/ genter oblinito.*

Vinum ſcylliten. Cap. XXXIII.

V I N V M *ſcylliten ad conquoquendum, & ad corpus reficiẽ dum, itemq; ad ueterẽ tuſſim, & ad ſtomachũ* hoc modo condi/ re oportet. Primum ante dies quadraginta q̃ uinum uoles uin/

demiare, ſcyllā legito, eamq; ſecato quā tenuiſſime, ſicut raphani radicem, taleolasq; ſectas ſuſpende in umbra, ut adſicœntur. deinde cum aridæ erunt, in muſti aminei ſextarios. XLVIII. eiuſdē aridæ ſcyllæ pondo librā addito, eāq; ineſſe patere diebus XXX. poſtea eximito, & defæcatum uinum in amphoras binas adijcito. Alij ſcribunt in muſti ſextarios. XLVIII. ſcyllæ aridæ pondo libram, & quadrantem adijci oportere, quod & ipſum nō īprobo. Alij hoc ipm ſcyllæ pondus, qđ ſupra dixi, in aceti duas urnas ut ſcylliticū fiat adijciūt, et p. XL. dies ineē patiunť.

De aceto ſcyllitico. Cap. XXXIIII.

QVI autem Scylliticū acetū facere uolunt, decem bambatæ in tres amphoras muſti mitis aceti acris congium, aut duplū, ſi non eſt acre, & in ollam, quæ fert amphoras tres, decoquis ad palmum, ideſt ad quartas, aut ſi nō dulce muſtum ad tertias deſpumetur, ſed muſtum de ſubmaſſa, & limpidum ſit.

Vinū abſynthiten, & hyſſopiten, & abrotoniten, & reliquarum notarum quomodo facias. Cap. XXXV.

VINVM abſynthitē, et hyſſopiten, et abrotoniten, et thymiten, & maratriten, & glyciriziten ſic cōdire oportet. Pontici abſynthij pōdo librā cū muſti ſextarijs. IIII. decoq; uſq; ad quartas, reliquū, quod erit, id frigidū adde ī muſti aminei urnā. Idē ex reliqs rebus, quæ ſupraſcriptæ ſunt, facito. Poſſunt ēt puleij aridi tres libræ cum congio muſti ad tertias decoqui, & cū refrixerit liquor, exempto puleio in urnā muſti adijci, idq; mox tuſſientibus per hyemem recte datur, uocaturq; uini nota glechonites.

De muſto tortiuo. Cap. XXXVI.

MVSTVM tortiuum eſt, quod poſt primā preſſurā uinaceorum circūciſo pede exprimitur. Id muſtum conijcies in amphorā nouam, & implebis ad ſummum, tū adijcies ramulos roriſmarini aridi lino colligatos, et patieris unà deferueſcere p dies ſeptē. deinde eximes ramulorū faſciculum, & purgatū diligenter uinū gypſabis. Sat erit autem roriſmarini ſeſquilibram in duas urnas muſti adijcere. Hoc uino poſt duos menſes poſſis p remedio uti.

Vinum ſimile græco facere. Cap. XXXVII.

VVAS præcoquas quã maturiſſimas legito, eaſq; per triduum in ſole ſiccato, quarto die calcato, & muſtum, quod nihil habeat ex tortiuo, conijcito in ſeriam, diligenterq; curato, ut cum deferbuerit, fæces expurgentur. deinde quinto die, cum purgaueris muſtum, ſalis cocti, & cribrati duos ſextarios, uel quod eſt minimum, adijcito unum ſextarium in ſextarios muſti. XLIX. Quidam etiam defruti ſextarium miſcent, nonnulli etiam duos adijciunt, ſi exiſtimant uini notam parum eſſe firmam.

Vinum myrtiten quomodo facias. Cap. XXXVIII.

VINVM myrtiten ad tormina, & ad alui pluuiem, & ad imbecillum ſtomachum ſic facito. Duo ſunt genera myrti, quorũ alterum eſt nigrum, alterum album. Nigri generis bacæ, cum ſunt maturæ leguntur, & ſemina earum eximuntur, atq; ipſæ ſine ſeminibus in ſole ſiccantur, & in fictili fidelia ſicco loco reponuntur. deinde per uindemiã ex uetere arbuſto, uel, ſi id nõ eſt, ex uetuſtiſſimis uineis amineæ bene maturæ uuæ Sole calido leguntur, & ex his muſtum adijcitur in ſeriam, & ſtatim primo die ante q̃ id ferueat, bacæ myrti, quæ fuerant repoſitæ, diligenter conteruntur, & totidem earum libræ contuſarum, appenduntur, quot amphoræ condiri debent, tum exiguum muſti ſumitur ex ea ſeria, quam medicaturi ſumus, & tanq̃ farina cõſpergitur, quicquid contuſum, & appenſum eſt. Poſt hæc complures ex ea maſſulæ fiunt, & ita per latera ſeriæ in muſtum demittuntur, ne altera offa ſup alteram pueniat. Cum deinde bis muſtum deferbuerit, et bis curatũ eſt, rurſus eodẽ modo, & tantũdem ponderis bacæ, ſicut ſupra dixi, cõtunditur, nec iã ut prius maſſulæ fiũt, ſed in labello muſtum de eadẽ ſeria ſumit, prædicto ponderi permiſcetur, ſic ut ſit inſtar iuris craſſi, quod cum eſt ꝯmiſtũ, in eandem ſeriam confundit, & rutabulo ligneo peragitatur, deinde poſt nonum diem q̃ id factum eſt, uinum purgat, et ſcopulis aridæ myrti ſeria ſuffriatur, operculumq; ſuperimponitur, neq̃ deò decidat. Hoc facto, poſt ſeptimum diem rurſus uinum purgatur, & in amphoras bene picatas, & bñ olidas diffunditur, ſed curandum eſt, ut cum diffundis, liquidum, et ſine fæce diffundas. Vinũ alind myrtiten, ſic temperato, mel atticũ ter inferuere facito, & toties diſpumato, uel ſi atticum nõ habueris, quamoptimum mel eligito, & quater, uel quinquies diſpumato, nã quanto eſt dete-

rius, tanto plus habet ſpurcitiæ, cum deinde mel refrixerit, bacas albi generis myrti quammaturiſſimas legito, & perfriato, ita ne interiora ſemina cõteras, mox fiſcello ligneo incluſas exprimito, ſuccumq; earum, qui fit ſextarioꝝ ſex cum mellis decocti ſextario immiſceto, & in laguncula diffuſum oblinito, ſed hoc menſe Decembri fieri debebit, quo ferè tempore matura ſunt myrti ſemina, cuſtodiendumq; erit, ut ante q̃ bacæ legantur, ſi fieri poteſt, ſeptem diebus, ſin autem ne minus triduum ſerenum fuerit, aut certe non pluerit, & ne rorulentæ legantur cauendum. Multi nigram, uel albam myrti bacam, cũ iam maturuit, diſtringunt, et duabus horis eam cũ paululum in umbra expoſitã ſiccauerunt, perterunt ita, ut q̃tum fieri põt, interiora ſemina integra permaneant, tum per lineum fiſcum, quod pertriuerant, exprimunt, & per colum iunceum liquatũ ſuccum lagunculis bene picatis condunt, neq; melle, neq; alia re ulla immiſta. Hic liquor non tam eſt durabilis, ſed quãdiu ſine noxa manet, utilior eſt ad ualetudinem q̃ alterius myrtei notæ cõpoſitio. Sunt q hunc ipſum expreſſum ſuccũ, ſi ſit eius copioſior facultas, in tertiã partẽ decoquãt, & refrigeratum picatis lagunculis condant, ſic confectũ diutius permanet. Sed quod non decoxeris, poterit innoxium durare biennio, ſi modo munde, & diligenter id feceris.

Paſſum quemadmodum fiat. **Cap. XXXIX.**

PASSVM *optimum ſic fieri Mago præcipit, ut et ipſe feci. Vuam præcoquem bene maturam legere, acina arida, aut uitioſa reijcere, furcas, uel palos, qui cannas ſuſtineant, inter quaternos pedes figere, & perticis iugare. Tum inſuper cannas ponere, & in ſole pandere uuas, et noctibus tegere, ne irrorentur. Cum deinde exaruerint acina decerpere, et in dolium, aut in ſeriam conijcere, eodem muſtum quamoptimum, ſic ut grana ſubmerſa ſint, adijcere, ubi combiberint uuæ, ſeq; impleuerint, ſexto die in fiſcellã conferre, et prælo premere, paſſumq; tollere. Poſtea uinaceos calcare adiecto recentiſſimo muſto, quod ex alijs uuis factũ fuerit, quas per triduum inſolaueris tum permiſcere, & ſubactã briſam prælo ſubijcere, paſſumq; ſecundarium ſtatim uaſis oblinitis includere, ne fiat auſterius. deinde poſt uiginti, uel triginta dies, cum deferbuerit, in alia uaſa deliquare, et confeſtim opercula*

gypſare, et pelliculare. Paſſum ſi ex una apiana facere uolueris, uuam apianam integram legito, acina corrupta purgato, et ſecernito. Poſtea in perticis ſuſpẽdito, perticæ uti ſemper in ſole ſint facito, ubi ſatis corrugata erunt acina demito, et ſine ſcipionibus in dolium conijcito, pedibusq; bene calcato, ubi unũ tabulatum feceris, uinũ uetus conſpergito. poſtea alterum ſupercalcato, item uinum conſpergito. eodem modo tertium calcato, & infuſo uino ita ſuperponito, ut ſupernatet, & ſinito dies quinq;. poſtea pedibus proculcato, & in fiſcina noua uuas premito. Quidã aquam cæleſtem ueterem ad hunc uſum præparant, & ad tertias decoquunt. deinde cum ſic uuas ut ſupra ſcriptum eſt, paſſas fecerũt, decoctam aquam pro uino adijciunt, & cætera ſimiliter adminiſtrant. Hoc ubi lignorum copia eſt, uiliſſime conſtat, & eſt in uſu uel dulcius, q̃ ſuperioris notæ paſſi.

Lora optima quomodo fiat. Cap. XL.

QVANTVM uini uno die feceris, eius partẽ decimã quot metretas efficiat conſiderato, et totidem metretas aquæ dulcis in uinacea, ſed quibus unius diei uinum expreſſum erit, addito. Eodem & ſpumas defruti, ſiue ſapæ, & fecem ex lacu cõfundito, et permiſceto, eamq; intritã macerari una nocte ſinito, poſtero die pedibus proculcato, & ſic permiſtam prælo ſubijcito. Quod deinde fluxerit aut dolijs, aut amphoris condito, & cum deferbuerit, obturato. Commodius autem ſeruatur in amphoris. Hanc ipſam loram. M. Columella ex aqua uetere faciebat, & nõnunq̃ plus biennio innoxiam ſeruabat.

Muſtum lixiuum quomodo fiat. Cap. XLI.

MVSTVM lixiuum de lacu ſtatim tollito. Hoc autem erit, quod diſtillauerit, ante q̃ nimium calcetur uua ſed de arbuſtiuo genere, quod ſicco die legeris id facito, conijcies in urnam muſti mellis optimi pondo. x. & diligenter permiſtum recondes in lagæna, eamq; protinus gypſabis, iubebisq; in tabulato reponi. Si plus uolueris facere, pro portione qua ſupra mel adijcies, poſt triceſimum et alterum diem lagenã aperire oportebit, et in aliud uas muſtum eliquatum oblinire, atq; in furnum reponere.

De conditura cydoneorum. Cap. XLII.

CONDITVRA ex cydoneis ſit hoc modo. In cacabo figuli nouo, uel in ſtagneo coquitur muſti arbuſtini aminei urna, et mala cydonea grandia expurgata uiginti, & integra mala dulcia granata, quæ punica uocantur, et ſorba non permitia diuiſa exemptis ſeminibus, quæ ſint inſtar ſextariorum trium. Hæc ita coquunt̃, ut oĩa poma deliqueſcant cum muſto, et ſit puer, q̃ ſpatha lignea, uel arundine permiſceat poma, ne poſſint aduri. Deinde cum fuerint decocta, ut non multum iuris ſuperſit, refrigerãtur, et percolantur, eaq́; quæ in colo ſubſiderunt, diligenter contrita leuigantur, & iterum in ſuo ſibi iure lento igni, ne adurantur, carbonibus decoquũtur, donec craſſamen in modum fecis exiſtat. Prius tamen q̃ de igne medicamentũ tollatur, tres heminæ roris ſyriaci contriti, et cribrati ſuper oĩa adijciuntur, & ſpatha permiſcentur, ut coeant cum cæteris. Tum refrigeratum medicamentum adijcitur in uas fictile nouum picatum, idq́; gypſatum alte ſuſpenditur, ne pallorem trahat:

De caſeo condendo. Cap. XLIII.

CASEI aridi ouilli proximi anni fruſta ampla facito, & in picato uaſe cõponito, tum optimi generis muſto adimpleto, ita ut ſupueniat, et ſit ius aliquanto copioſius, q̃ caſeus, nam caſeus combibit, & fit uitioſus, niſi muſtum ſemper ſupernatet. Vas autem, cum impleueris, ſtatim gypſabis. deinde poſt dies uiginti licebit aperiri, & uti, qua uoles adhibita conditura. Eſt autẽ etiã per ſe non iniucundus.

Vuæ ollares quẽadmodũ cõponãt̃, et ſeruent̃. Cap. XLIIII.

VVAS bumaſtos, uel duracinas, uel purpureas cũ deſecueris à uite, continuo pediculos earũ impicato dura pice. deinde labellũ fictile nouũ impleto paleis q̃ſiccisſimis cribratis, ut ſine puluere ſint, & ita uuas ſupponito, tum labello altero adoperito, et circũlinito luto paleato, atq; ita in tabulato ſiccisſimo cõpoſita labra paleis ſiccis obruito. Oĩs aũt uua ſine noxa ſeruari põt, ſi luna decreſcente, et ſereno cœlo poſt horã quartã, cũ iam inſolata eſt, nec roris quicq̃ habet, uiti detrahatur. ſed ignis in ꝓximo de cumano fiat, ut pix ferueat, in qua pediculi uuarũ ſtatim demittantur. In doliũ bene picatũ defruti amphorã conijcito, deinde trãſuerſos fuſtes ſpiſſe arctato, ita ut defrutũ nõ cõtingant, tum

ſuperponito fictiles nouas patinas, & in his ſic uuam diſponito, ut altera alteram non contingat, tum opercula patinis imponito, & linito. deinde alterum tabulatum, & tertium, et quãdiu magnitudo patitur dolij ſimiliter inſtruito, & eadem rõne uuas componito. deinde picatum operculum dolij defruto large linito, & impoſitum cinere obturato. Nõnulli adiecto defruto contenti ſunt tranſuerſas perticas arctare, & ex his uuas ita ſuſpendere, ne defrutum cõtingant. deinde operculum impoſitum oblinire. Quidã uuas, cum ita, ut ſupra dixi, legerũt, doliola noua ſine pice in Sole ſiccant. deinde cũ ea in umbra refrigerauerunt, furfures ordeaceos adijciunt, & uuas ita ſuperponunt, ut altera alteram nõ cõprimat, tum generis eiuſdẽ furfures infundunt, & alterum tabulatum uuarum eodẽ mõ collocãt, idq; faciunt uſq; dum dolium alternis furfuribus, & uuis cõpleant. mox opercula impoſita linunt, & uuas ſicciſſimo, frigidiſſimoq; tabulato reponunt. Quidã eadem rõne arida populnea, uel abiegna ſcobe uirides uuas cuſtodiunt. Nonnulli ſicco flore gypſi obruunt, uuas, quas non nimiũ maturas uitibus detraxerunt. Alij cum legerunt uuã, ſi qua ſunt in ea uitioſa grana, forficibus amputant, atq; ita in horreo ſuſpendunt, in quo triticum ſuppoſitũ eſt. Sed hæc ratio rugoſa facit acina, & penè tam dulcia quam eſt uua paſſa. M. Columella patruus meus ex ea creta, qua fiũt amphoræ, lata uaſa in modum patinarũ fieri iubebat, eaq; intrinſecus, & exterius craſſe picari, quæ cum præparauerat, tum demũ purpureas, & bumaſtos, et numiſianas, et duracinas uuas legi præcipiebat, pediculoſq; earum ſine mora in feruẽtẽ picem demitti, & in prædictis patinis ſeparatim ſui cuiuſq; generis ita cõponi, ne uuæ inter ſe contingerent, poſt hoc opercula ſuperponi, & oblini craſſo gypſo, tum demum pice dura, quæ igni liquata eſſet, ſic picari, nequis humor trãſire poſſet, tota deinde uaſa in aqua fontana, uel ciſternina ponderibus impoſitis mergi, nec ullã ptẽ earũ pati extare, ſic optime ſeruatur uua. Sed cũ eſt exempta, niſi eo die conſumitur, aceſcit. Nihil eſt tñ certius, q̃ uaſa fictilia facere, quæ ſingulas uuas laxe recipiant. Ea debent quatuor anſas habere, q̃bus illigata uiti dependeãt, itemq; opercula eorũ ſic formari, ut media diuiſa ſint, ut cũ ſuſpenſa uaſa ſingulas uuas receperint, ex utroq; latere appoſiti operculi duæ partes coeant, et cõtegant uuas, & hæc uaſa, & opercula extrinſecus, et intra dili-

*genter picata eſſe debebunt. Deinde cum contexerunt uuas, luto
paleato multo adoperiri, ſed uuæ dependentes à matre ſic in pul
tarios condi debebunt, ne quæ partes uaſa contingant.* Tempus
*aũt, quo includi debent, id ferè eſt, quo adhuc ſiccitatibus, & ſe
reno cælo craſſa, uariaq; ſunt acina.* Illud *in totum maxime præ-
cipimus,* ne in eodem loco *mala, & uuæ cõponãtur, ne uel in uici-
no, unde odor malorũ poſſit ad eas peruenire. nã huiuſcemodi hali
tu celeriter acina corrumpunt, & tñ cuſtodiendorũ pomorũ ratio
nes, quas retulimus, non omnes oibus regionibus aptæ ſunt, ſed
pro conditione locorũ, & natura uuarum aliæ alÿs conueniunt.*
Antiqui *plerunq; ſirculas & uenuculas, & maiores amineas, et
gallicas, queq; maiores, & duri, & rari acini erant, uaſis conde-
bant. nunc aũt circa urbem maxime ad hunc uſum numiſianæ ꝓ
bantur.* Hæc *ſereno cælo, cum iam ſol rorem ſuſtulit, quarta, uel
quinta hora (ſi mõ Luna decreſcat, & ſub terris eſt) modicæ ma-
turæ lectiſſimæ leguntur. deinde in cratibus ita ponuntur, ne alte
ra alteram collidat, tum demum ſub tectum referuntur, et arida,
uel uitioſa grana forficibus amputantur, et cum paulum ſub um
bra refrixerint, ternæ, aut etiam quaternæ; pro capacitate uaſorũ
in ollas dimittunt, et opercula diligenter picæ obturantur, ne hu
morem trãſmittant, tum uinaceorum pes bene prælo expreſſus ꝓ
ruitur, & modicæ ſeparatis ſcipionibus, reſolutaq; in trita follicu
lorum in dolio ſubſternitur, & deorſum uerſus ſpectantes ollæ cõ-
ponuntur, ita diſtantes, ut interculcari poſſint uinacea quæ cum
diligenter conſpiſſata primum tabulatum fecerunt, aliæ ollæ eo-
dem modo componuntur, expleturq; ſecundum tabulatum. dein
de ſimiliter dolium cõpletur tabulatis ollarum, ſpiſſeq; uinaceis
inculcantur, moxusq; ad ſummum labrum uinaceæ condenſan-
tur, & ſtatim operculo ſuperpoſito cinere in modum gypſi tẽpe-
rato dolium linitur.* Monendus *tñ erit, qui uaſa empturus eſt, ne
bibulas, aut malè coctas ollas emat, nam utraq; res transmiſſo hu
more uitiat uuam.* Quinetiam *oportebit, cum ad uſum promun
tur ollæ, tota ſingula tabulata detrahi, nam cõſpicata uinacea,
ſi ſemel mota ſunt, celeriter aceſcunt, & uuas corrumpunt.*

Mala granata quemadmodum ſeruentur. Cap. XLV.

SEQVVNTVR *uindemiam rerum autumnalium com-
poſitiones, quæ & ipſæ curam uillicæ diſtendunt.* Nec ignoro

plurima in hunc librum nõ eſſe collata, quæ .C. Matius diligentiſſime perſecutus eſt. Illi enim propoſitum fuit urbanas menſas, et lauta conuiuia inſtruere. Libros tres edidit, quos inſcripſit nominibus coci, & catarij, & ſalgamarij, nobis tñ abunde ſunt ea, quæ ex facili ruſticæ ſimplicitati non magna impenſa poſſunt cõtingere. Vti ſunt in primus omnium generum mala. Quidam, ut à granatis incipiam, pediculos punicorũ, ſicuti ſunt, in arborem torquent, ne pluuijs mala rumpant, & biantia diſpereant, eaq́ ad maiores ramos religant, ut immota permaneant. deinde ſpar teis reſtibus arborem cludunt, ne aut coruis, aut cornicibus, alijs ue auibus pomum laceretur. Nõnulli uaſcula fictilia dependentibus malis aptant, & illita luto paleato arboribus hærere patiuntur. Alij fœno, uel culmo ſingula inuoluũt, et inſuper luto paleato craſſe linunt, atq; ita maioribus ramis illigant, ne, ut dixi uento commoueãtur. Sed hæc omnia, ut dixi, ſereno cœlo adminiſtrari ſine rore debent, quæ tamen aut facienda non ſunt, quia læduntur arbuſculæ, aut certe non continuis annis uſurpanda, preſertim cum liceat etiam detracta arboribus eadem innoxia cuſtodire. Nam & ſub tecto ſcꝭſſulæ tripedaneæ ſicciſſimo loco fiunt, eoq́; cum aliquantum terræ minutæ repoſitum eſt, infiguntur ſambuci ramuli. deinde ſereno cœlo granata leguntur cum ſuis pediculis, et ſambuco inſeruntur, quoniam ſambucus tã apertam, & laxam medullam habet, ut facile malorum pediculos recipiat, ſed cauere oportebit, ne minus quatuor digitis à terra abſint, & ne inter ſe poma contingant. Tum factæ ſcrobi operculũ imponitur, et paleato luto circumlinitur, eaq́; humo, quæ fuerat egeſta, ſuperaggeretur. Hoc idem in dolio fieri poteſt, ſiue qs uolet reſolutam terram uſque ad dimidium uas cliœre, ſeu, quod quidam malunt fluuialem arenam cæteraq́; eadem ratione peragere. Pœnus quidem Mago præcipit aquã marinam uehementer calefieri, et in ea mala granata, lino ſparto'ue illigata paulum demitti, dum decolorentur, & exempta per triduum in ſole ſiccari, poſtea loco frigido ſuſpendi, et cum res exegerit, una nocte, et poſtero die uſque in eam horam, qua fuerit utendum, aqua frigida dulci macerari. Sed et idem auctor eſt creta figulari bene ſubacta recentia mala craſſe illinire, et cum argilla exaruit, frigido loco ſuſpendere. Mox cum exegerit uſus, in aquam demittere, et cretam reſoluere. Hæc ratio tanquam recen

tiſſimum pomum cuſtodit. Idem iubet Mago in urceo nouo fictili ſubſternere ſcrobem populneam, uel iligneam, & ita diſponere, ut ſcobs inter ſe calcari poſſit. Deinde facto primo tabulato rurſus ſcobem ſubſternere, & ſimiliter mala diſponere, donec urceus impleatur, qui cum fuerit repletus, operculum imponere, & craſſo luto diligenter oblinire. Omne autem pomum, quod in uetuſtatem reponitur, cum pediculis ſuis legendum eſt, ſed, ſi ſine arboris noxa fieri poſſit, etiam cum ramulis. nam ea res plurimum ad perennitatem confert. Multi cum ramulis ſuis arbori detrahunt, & creta figulari cum diligenter mala obruerunt, in Sole ſiccant. deinde ſi quam rimam creta facit, luto linunt, & aſſiccata frigido loco ſuſpendunt.

Mala orbiculata, ſeſtiana, melimela, & alia genera quomodo ſeruantur. Cap. XLVI.

MVLTI eadem ratione, qua granata, in ſcrobibus, uel doliis ſeruant cydonea. Nonnulli foliis ficulneis illigant, deinde cretam figularem cum amurca ſubigunt, & ea linunt mala, quae cum ſiccata ſunt, in tabulato frigido loco, & ſicco reponunt. Nonnulli haec eadem in patinas nouas ſicco gypſo ita obruunt, ut altera alteram non contingant. Nihil tñ certius, aut melius experti ſumus, q̃ ut cydonea maturiſſima integra ſine macula, & ſereno coelo decreſcente Luna legãtur, & in lagena noua, quae ſit patentiſſimi oris deterſa lanugine, quae malis ineſt, cõponantur leuiter, et laxe, ne collidi poſſint. deinde cũ ad fauces uſq; fuerint cõpoſita, uimineis ſurculis ſic tranſuerſis arceãt, ut modice mala cõprimant, nec patiant ea cum acceperint liquorẽ, ſublenari, tum quãoptimo, & liqdiſſimo melle uas uſq; ad ſummum ita repleatur, ut pomũ ſubmerſum ſit. Haec rõ nõ ſolum ipſa mala cuſtodit, ſed ẽt liquorem mulſei ſaporis praebet, qui ſine noxa poſſit interdum dari febricitantibus, isq; uocat melimeli, ſed cauendũ eſt, ne quae in melle cuſtodire uolueris, immatura mala cõdant, qm cruda ſi lecta ſunt, ita indureſcant, ut uſui nõ ſint. Illud uero, qđ multi faciunt, ut ea diuidant oſſeo cultro, & ſemina eximant, quod putent ex eis pomũ uitiari, ſuperuacuũ eſt, ſed ratio, quã nunc docui, adeo qdem certa eſt, ut ẽt ſi uermiculus ineſt, nõ amplius tñ corrumpantur mala, cum p̃dictum liquorẽ acceperint. nam ea mellis eſt natura, ut coerceat uitia, nec ſerpere ea

patiatur, qua ex cauſa etiam exanimum corpus hominis per annos plurimos innoxium conſeruat, itaq; põt alia genera malorũ ſicuti orbiculata, ſeſtiana, melimela, matiana hoc liquore cuſtodiri, ſed quia uidenẽ in melle dulciora fieri ſic condita, nec proprium ſaporem cõſeruare, arculæ fagineæ, uel ẽt tiliaceæ, quales ſunt, in quibus ueſtimenta forenſia condũtur, huic rei paulo ampliores ꝑparari debent, eæq; in tabulato frigidiſſimo, & ſiccisſimo loco, quo neq; fumus, neq; teter perueniat odor, collocantur. deinde ſubſtrata ꝑdicta poma ſic cõponi, ut floſculi ſurſum, pediculi deorſum ſpectent, quẽadmodum ẽt in arbore nata ſunt, & ne inter ſe alteꝝ ab altero cõtingaẽ. Ita obſeruandũ eſt, ut unũquodq; genus ſeparatim proprijs arculis reponatur. nã cũ unà clauſa ſunt diuerſa genera inter ſe diſcordant, & celerius uitiantur. Propter quod etiã conſiminalium uinearum, non tam eſt firmum uinum, q̃ ſi per ſe ſyncerũ amineum, uel apianũ, aut etiã ſecinum condideris. uerũ ſic, ut prædixi, cum diligenter mala fuerint cõpoſita, operculis arcularum contegantur, & luto paleato linantur opercula, ne introire ſp̃us poſſit, atq; ea ipſa nõnulli ſicut in alijs generibus, ut ſupra iam diximus, populnea quidã, etiam abiegna ſcobe interpoſita, mala cuſtodiunt. Hæc tamẽ poma non matura, ſed acerbiſſima legi debent.

De conditura inulæ. Cap. XLVII.

INVLAE conditura ſic fiet, cũ eius radicem mẽſe Octobris (quo maxime matura eſt) è terra erueris, aſpero linteolo, uel etiã cilicio detergito qcquid arenæ inhærebit. deinde acutiſſimo cultello ſummatim eradito, & quæ plenior radicula fuerit, ꝑ modo craſſitudinis in duas, uel plures ptes digiti longitudine diffindito. deinde ex aceto modice in cacabo æneo coquito, ita ne taleolæ inuri poſſint. Poſt hæc in umbra triduo ſiccentur, & ita in fideliam picatam recõdantur, adiecto paſſo, uel defruto, qđ ſupernatet ſpiſſamentoq; cunilæ impoſito contectum uas pelliculetur. Alia inulæ cõditura. Cũ radices eius raſeris, taleolas, ut ſupra ſacito, & in umbra triduo, uel ẽt quatriduo ſiccato. deinde ſiccatas in uaſis ſine pice, interiecta cunila conijcito, cunila impoſita, ſex partibus aceti una pars ſapæ miſceatur cum hemina ſalis cocti, ut hoc iure macerentur taleolæ, donec quãminimũ amaritudinis reſipiant. Poſtea exemptæ iterũ ſiccentur ꝑ dies quinq; in

umbra, tum craſſamentum uini feculenti, nec minus, ſi ſit, muſti, & utriuſq; eorum quartã partẽ boni defruti cõfundito in ollam, quę cum inferbuerit, taleolas iulæ adijcito, & ſtatim ab igne remoueto, ac rudicula lignea peragitato, donec perfectæ refrigeſcant. Poſtea transfundito in fideliam picatam, operculo tegito, tumq; pelliculato. Tertia eiusdem iulæ cõditura. Cum radiculas diligenter eraſeris, minute cõſciſſas in muria dura macerato, donec amaritudinem dimittant. deinde effuſa muria, ſorba quę optima & maturiſſima ſemine detracto cõtere, et cũ iula miſce, tum ſiue paſſum, ſeu quę optimum defrutum adijcito, & uas obturato. Quidã, cũ condiuerunt inulam, muriaq; maceraueřũt, exiccãt, et malis cydoneis tritis, quę in defruto, uel melle decoxerãt, miſcent, atq; ita ſuffundunt paſſum, uel defrutum, & uas operculatum pelliculant.

Sampſa quemadmodum fiat. Cap. XLVIII.

ACERBAM pauſeam mẽſe Septẽbri, uel Octobri, dum adhuc uindemia eſt contunde, & aqua calida paululum maceratã exprime, fœniculiq; ſeminibus, & lentiſci cum cocto ſale modice permiſtam reconde in fideliam, & muſtum quę recentiſſimum infunde. Tum faſciculum uiridis fœniculi ſuppoſitum merge, ut oliuæ premantur, et ius ſuperemineat. Sic curata oliua tertio die poſſis uti. Albam pauſeam, uel orchitem, uel radiolum, uel regiam dũ contundes, primum quãq;, ne decoloret, infrigidam muriam demerge, cuius cum tm̃ paratæ habueris, quantum ſatis fuerit iplendæ amphoræ, fœniculi aridi, faſciculum ſubſterne in imo. deinde uiridis fœniculi ſemina, & lentiſci diſtricta, & purgata in urceolo habeto, tum exemptam de muria oliuam exprimito, et permiſtã prædictis ſeminibus in uas adijcito. deĩde recẽtis muſti duas partes, et unã duræ muriæ permiſtas adijcito, cũ ad fauces peruenerit ius fœniculi aridi faſciculos ſupponito, premitoq;, ut infra ius merſa oliuã maneat. Hac conditura cõpoſitis oliuis toto anno cõmode uteris. Quidã oliuã nõ cõtũdunt ſed acuta arũdine iſecant, idq; operoſius quidem, ſed melius eſt, quia hæc candidior eſt oliua, quã ea, quę ex cõtuſione liuorem contrahit. Alij ſiue contunderint, ſiue iſecuerint oliuas, modico ſale cocto et prædictis ſeminibus imiſcent. deinde ſapã, uel paſſum, uel, ſi eſt facultas, mellã iſundunt. Mella autem quõ fiat paulo ante hoc ipſo libro præcepimus. Cætera oĩa ſimiliter adminiſtrant. Poſias oliuas, uel regias ſine macula quę candi-

ſiquì adhærent pediculi, foliaq́;, aut ſurculi leguntur. poſtero die cribratur, & nouo fiſco incluſa prælo ſupponitur, uehementerq́; premitur, ut exudet quãtulũcunq; habet amurcæ. Patimur aũt nonnunquam tota nocte, & poſtero die põdere preſſam bacam uelut exaniari, tum reſolutis corticulis eximimus eam, & in ſingulos modios oliuæ triti ſalis cocti ſingulos ſextarios ĩfundimus. itemq; lentiſci ſemen, rutæq́;, & fœniculi folia ſub umbra ſiccata, quæ uti ſatis uidẽtur conciſa minute, admiſcemus, patimurq́; horis tribus, dum aliquatenus baca ſalem combibat, tum ſuperfundimus boni ſaporis oleum, ita ut obruat oliuam, et fœniculi aridi faſciculũ deprimimus, ita ut ius ſupernatet. Huic autem conditura uaſa noua fictilia ſine pice præparantur, quæ ne poſſint oleum ſorbere, tanquam oliuariæ metretæ imbuuntur liquamine, tum demum et aſſiccantur. Sequitur autem frigus hyemis, ꝑ quod oliuitas, ſicut uindemia, curam uillicæ repetit.

Nigræ oliuæ conditura. Cap. L.

PRIVS itaq; (quoniam incohauimus) de conditiuris oliuaꝶ præcipiemus, ac ſtatim conficiendi olei rõnem ſubijciemus. Pauſeæ bacæ, uel orbitæ, nõnullis regionibus etiam næuiæ conuiniorum epulis præparantur. Has igitur, cum iam nigruerint, nec adhuc tamen permaturæ fuerint, ſereno cœlo diſtringere manu conuenit, lectasq; cribrare, & ſecernere, quæcunq; maculoſæ, ſeu uitioſæ, minoris'ue incrementi uidebunt. deinde in ſingulos modios oliuæ ſalis integri ternas heminas adijcere, & in uimineos qualos confundere ſuperpoſito copioſo ſale, ita uti oliuas contegat, ſicq; triginta dies pati conſudaſcere, atq; omnem amurcam extillare, poſtea in alueum diffundere, mundaq́; ſpongia ſalem, ne permaneat, detergere, tum in uas adijcere, & ſapa, uel defruto amphorã replere ſuperpoſito ſpiſſamento aridi fœniculi, quod oliuã deprimat. Pleriq; tñ tres partes defruti, aut mellis, & unã miſcent aceti, aliqui duas partes, & unam aceti, & eo, quo condiunt, iure. Quidam, cũ oliuam nigrã legerunt, eadẽ portione, qua ſupra, ſaliunt, et ſic collocant in qualis, ut imiſtis ſeminibus lentiſci alterna tabulata oliuaꝶ, & ſalis uſq; in ſummum cõponunt. Deinde poſt quadraginta dies cum oliua quicqd habuit amurcæ exudauit, in alueũ defundunt, & cribratã ſeparant ab ſeminibus lentiſci, ſpongiaq́; detergent, nequid adhæreat ſalis,

Oleum quemadmodum fiat. Cap. LII.

MEDIA eſt oliuitas plerũq; initium menſis decembris. Nã & ante hoc tempus acerbũ oleum conficit, qđ uocatur æſtiuum, & circa hunc menſem uiride premit, deinde poſtea maturum. Sed acerbũ oleũ facere paterfamilias rõnibus nõ cõducit, qm̃ exiguum fluit, niſi baca tẽpeſtatibus in terrã decidit, & neceſſe eſt eam ſublegere, ne à domeſticis pecudibus, feris'ue cõſumatur. Viridis aũt notæ cõficere uel maxime expedit, cum & ſatis fluit, et pretio penè duplicat domini reditum. Sed ſi uaſta ſunt olineta, neceſſe ẽ, ut aliqua pars eorum maturo fructui reſeruetur. Locus autem, in quo cõfici oleum debeat, etiam deſcriptus eſt priore uolumine. Pauca tamen ad rem pertinentia cõmemoranda ſunt, quæ prius omiſeram. Tabulatum, quo feratur olea, neceſſarium eſt, quamuis præceptum habeamus, ut uniuſcuiuſq; diei fructus molis, & prælo ſtatim ſubijciatur. Verũtamen quia interdũ immodica multitudo bacæ torculariorum uincit laborem (ſi labor eſt) eſſe oportet penſile horreũ, quo imponantur fructus, idq; tabulatum ſimile eſſe debet granario, & habere lacuſculos tã multos, q̃ poſtulabit modus oliuæ, ut ſeparetur, & ſeorſum reponatur uniuſcuiuſq; diei coactura. Horũ lacuſculorũ ſolum lapide, uel tegulis oportet conſterni, & ita decliue fieri, ut celeriter omnis humor p canales, aut fiſtulas defluat, nam eſt inimiciſſima oleo amurca, quæ ſi remanſit in baca ſaporem olei corrumpit. Itaque cum lacus, quẽadmodum diximus, extruxeris, aſſerculos inter ſe diſtantes ſemipedalibus ſpatijs ſupra ſolum ponito, & cannas diligenter ſpiſſe textas iniicito, ita ut ne bacam traſmittere queant, & oliuæ pondus poſſint ſuſtinere. Iuxta omnes autem lacuſculos, ea parte, qua defluet amurca, ſub ipſis fiſtulis in modũ foſſularum concauum pauimentum, uel cauũ lapidem eſſe oportebit, in quo cõſiſtat, et unde exhauriri poſſit qcq̃d defluxerit. Præterea lacus, uel dolia p̃parata ſub tecto hr̃e oportebit, quæ ſeorſum recipiant ſui cuiuſq; generis amurcã, ſiue quæ ſyncera fluxerit, ſiue ẽt quæ ſalẽ receperit, nam utraq; uſibus plurimis idonea eſt. Oleo aũt conficiendo molæ utiliores ſunt, q̃ trapetũ, trapetũ, q̃ canalis, & ſolea. Molæ q̃facillimam patiuntur adminiſtrationem, qm̃ pro magnitudine bacarũ uel ſubmitti, uel ẽt eleuari poſſunt, ne nucleus, qui saporẽ olei uitiat, cõfringatur. Rurſus tra-

petum plus operis, faciliusq́; q̃ ſolea, & canalis efficit. Eſt & organum erectæ tribulæ ſimile, quod tudicula uocatur, idq́; nõ incommodè opus efficit, niſi ꝙ frequenter uitiatur, et ſi bacæ pluſculum ingeſſeris, impeditur. Pro conditione tñ, & regionũ cõſuetudine prædictæ machinæ exercentur, ſed eſt optima molarũ, tum ẽt trapeti. Hæc ante q̃ de oleo conficiendo differerem, ꝑfari neceſſe habui. Nũc ad ipſam rem ueniendũ eſt, q̃q̃ multa omiſſa ſint, quæ ſicut ante uindemiam, ſic ante oliuitatem præparãda ſunt tanq̃ lignoꝝ copia, quæ multo ante apportanda eſt, ne cũ res deſyderauerit, operæ auocentur. Tum ſcalæ, corbulæ, decemmodiæ, trimodiæ ſatoriæ, quibus diſtricta baca ſuſcipitur, fiſci, funes cãnabini, et ſpartei, conchæ ferreæ, quibus depletur oleum, opercula, q̃bus uaſa olearia cõteguntur, ſpongiæ maiores, & minores, urcei, q̃bus oleum progeritur, canneæ tegetes, q̃bus oliua excipitur, & ſiqua ſunt alia, quæ nunc memoriã meam refugiunt. Hæc omnia, & multo plura eſſe debent, quũ in uſu depereunt, & pauciora fiunt, quoꝝ ſiquid ſuo tempore defuerit, opus intermittitur. Sed iam quod pollicitus ſum exequar. Cũ primum bacæ uariare cœperint, & iam quædam nigræ fuerint, plures tñ albæ ſereno cœlo manibus diſtringi oliuam oportebit, et ſubſtratis tegetibus, aut cannis cribrari, et purgari. Tum diligenter mũdatam protinus in torcular deferri, & integram in fiſcinis nouis includi, prælisq́; ſubijci, ut quantum poſſit pauliſper exprimat̃. Poſtea reſolutis corticulis emolliri debebunt, adiectis binis ſextarijs integri ſalis in ſingulos modios. Et aut regulis, ſi conſuetudo erit regionis, aut certe nouis fiſcinis ſampſæ exprimi. Quod deinde primum defluxerit in rotundum labrum (nã id melius eſt, q̃ plumbeum quadratum, uel ſtructile gemellar) protinus capulator depleat, et in fictilia labra huic uſui præparata defundat. Sint autem in cella olearia tres labrorum ordines, ut unus primæ notæ, ideſt primæ preſſuræ oleum recipiat, alter ſecundæ, tertius tertiæ. Nam plurimum refert non miſcere iterationem, multoq́; minus tertiationem cum prima preſſura, quoniam longe melioris ſaporis eſt, q̃d minore ui præli, quaſi lixiuium defluxerit. cum deinde paululum in labris primis conſtiterit oleũ, eliquare id capulator in ſecunda labra debebit, et deinde in ſequẽtia uſq; ad ultima, nam quanto ſæpius tranſlatione ipſa uentilatur, & quaſi exercetur, tanto fit liquidius, & amurca liberat̃. Sat erit

autem in ſingulis ordinibus tricena cõponi labra, niſi uaſta fue rint olineta, & maiorem numerum deſyderauerint. Quod ſi frigoribus oleum cũ amurca congelabitur, pluſculo ſale cocto utiq; utendũ erit, ea res reſoluit oleum, et ſeparat ab omni uitio. Neq; uerẽdum eſt, ne ſalſum fiat, nam quantũcunq; adieceris ſalis, nihilo minus ſaporem nõ recipit oleũ. Solet autem ne ſic quidem reſolui, cum maiora frigora inceſſerunt, itaq; nitrum torretur, & contritum inſpergitur, & cõmiſcetur, ea res eliquat amurcam. Quidam, quãuis diligentes oleariĵ bacam integrã prælo nõ ſubĵciunt, quod exiſtimant aliquid olei deperire, nam cum præli põdus accepit, non ſola exprimiť amurca, ſed & aliquid ſecũ pinguitudinis attrahit. Illud autem in totũ præcipiendum habeo, ut neq; fumus, neq; fuligo quãdiu uiride oleum conficitur, in torcular admittatur, aut in cellam oleariã, nã eſt utraq; res inimica huic rei, peritiſſimiq; oleariĵ uix patiuntur ad unam lucernã opus fieri. Quapropter ad eum ſtatum cœli & torcular, & cella olearia conſtituenda eſt, qui maxime à frigidis uentis auerſus eſt, quoniam minime uapor ignis deſyderatur. Dolia autem, & ſeriæ, in quibus oleum reponitur, non tãtum eo tpe curãda ſunt, cum fructus neceſſitas cogit, ſed ubi fuerint à mercatore uacuata confeſtim uillica debet adhibere curam, ut ſiqua feces, aut amurcæ in fundis uaſorum ſubſederint, ſtatim emundentur, & non calidiſſima lixiuia, ne uaſa ceram remittant, ſed ſemel, atq; iterum eluentur. deinde aqua tepida leuiter manibus defricentur, & ſæpius eluantur, atq; ita ſpongia omnis humor aſſicetur. Sunt q cretam figularem in modum liquidæ fecis aqua reſoluant, & cũ uaſa lauerint, hoc quaſi iure intrinſecus oblinant, & patiantur areſcere. Poſtea cum res exigit, pura eluunt aqua, nõnulli prius amurca, deinde aqua uaſa perluunt, & aſſiccant, tum conſyderant nunqđ ceram nouam dolia deſyderẽt, nam ferè ſexta quaq; oliuitate cerari oportere antiqui dixerunt, quod fieri poſſe nõ intelligo. Nam quemadmodum noua uaſa ſi caleſiant, liquidã ceram facile recipiant, ſic uetera non crediderim propter olei ſuccũ ceraturam pati. Quam tamen & ipſam ceraturam noſtrorum temporum agricolæ repudiauerunt, exiſtimaueruntq; ſatius eſſe noua dolia liquida gummi perluere, ſiccataq; ſuffumigare alba cera, ne pallorum capiant. Eamq; ſuffitionem ſemper faciẽdã indicant quotieſcũq; uel noua, uel uetera uaſa curantur, et oleo

nouo præparantur. Multi cum ſemel noua dolia, uel ſerias craſ/ſa gummi liuerunt, una in ꝑpetuum gummitione contenti ſunt: Et ſanè quæ ſemel oleum teſta combibit, alteram gummitionem non recipit. Reſpuit enim olei pinguitudo talem materiam, qualis eſt gummis. Poſt menſem Decembrem circa Calendas Ianuarias eadem ratione, qua ſuperius, diſtringenda erit olea, & ſta/tim exprimẽda, nam ſi repoſita in tabulatum fuerit, celeriter cõcaleſcet, quoniam hyemalibus pluuijs amurcæ plus concipit quæ eſt contraria huic rei. Cauendum eſt itaq;, ne ex ea fiat oleum cibarium, quod uno modo uitari poterit, ſi ꝓtinus illata de agro baca commolita, & expreſſa erit, quæ ſic adminiſtrata fuerit, ut ſupra diximus. Pleriq; agricolarum crediderunt, ſi ſub tecto ba/ca deponatur, oleum in tabulato creſcere, quod tam falſum eſt, ꝙ in area frumenta creſcere, idq; mendacium uetus ille Porcius Cato ſic refellit. Ait enim in tabulato corrugari oliuam, minoreḿq; fieri. Propter quod cum facti unius menſurã ruſticus ſub tecto re/poſuerit, & poſt multos dies eam molere uoluerit, oblitus prioris menſuræ, quam intulerat, ex alio acerno ſimiliter ſepoſito quan/tũ cuiq; mẽſuræ defuit ſupplet. Eoq; facto uidetur plus olei geta, quã recens baca reddere, cum longe plures modios acceperit. At tñ ſi id maxime uerũ eſſet, nihilo minus ex ꝑcio uiridis olei plusꝙ multitudine mali contrahitur, quod & Cato dixit. Et ſic qdem quicquid ponderis, aut menſuræ oleo accedit, ſi portionem uelis in factum adiectæ bacæ computare, non prouentũ, ſed detrimentum ſenties. Quapropter dubitare nõ debemus lectam oliuam, primo quoq; tempore commolere, præloq; ſubijcere. Nec ignoro etiam cibarium oleũ eſſe faciendum. Nam ubi exeſa uermiculis oliua decidit, uel tempeſtatibus, & pluuijs in lutum defluxit, ad præſidium aquæ calidæ decurritur, ahenumq; calefieri debet, ut immundæ bacæ eluantur. Sed id non feruentiſſima fieri oportet. uerum modice calida, quo commodior guſtus olei fiat, nam ſi excoctus eſt, etiã uermiculorum, cæterarumq; immunditiarum ſa/porem trahit. Sed cũ fuerit oliua elota, reliqua, ſicut ſupra præ/cepimus, fieri debebunt. Fiſcis autem non iiſdem improbum & cibarium oleum premi oportebit. Nam ueteres ad caducam oli/uam, noui autem ordinario aptari oleo, ſemperq; cum expreſſe/rint facta, ſtatim feruentiſſima debent aqua bis aut ter elui. deinde, ſi ſit profluens, impoſitis lapidibus, ut põdere preſſi detinean

tur immergi, uel ſi nec flumen eſt, in lacu aut piſcina quã puriſſimæ aquæ macerari, & poſtea uirgis uerberari, ut ſordes, fecesq́ decidant, & iterum elui, ſiccariq́.

De oleo gleucino. Cap. LIII.

QVAMVIS non erat huius temporis olei gleucini cõpoſitio, tñ huic parti uoluminis reſeruata eſt, ne parum opportune uini cõditionibus interponeretur. Hac autem ratione confici debet. Vas olearium quãmaximum, & aut nouum, aut certe bene ſolidum præparari oportet. deinde per uindemiã muſti quãoptimi generis, & q̃recentiſſimi ſextarios ſexaginta cum olei põdo octoginta in id cõfundi, tum aromata nõ cribrata, ſed ne minute quidem contuſa, uerũ leniter confracta in reticulum iunceum, aut lineum adijci, et ita cum ſaxi ponduſculo in olei, atq; muſti partẽ demitti. Sint aũt ijs portionibus penſata, quas infra ſubijcimus, calami, ſchœni, cardamomi, xilobalſami, corticis de palma, fœnigræci uetere uino macerati, & poſtea ſiccati, atq; ẽt torrefacti, iunci radicis, tũ ẽt iridis græcæ, nec minus aniſi ægyptij pari pondere, ideſt uniuſcuiusq; libram, & quadrantem, ut ſupra diximus, reticulo incluſa demittito, & metretam linito, poſt ſeptimum diem aut nonũ p̃ ſe metretæ ſiquid ſecis, aut ſpurcitiæ faucibus inhærebit, manu eximito, et detergito. deinde oleum eliquato, nouiſq́; uaſis recondito, mox reticulũ eximito, & aromata in pila quãmundiſſime contundito, tritaq́; in eandẽ metretã reponito, & tantundẽ olei quantũ prius, infundito, & obturato, in ſole ponito. Poſt ſeptimũ diem oleum depleto, & quod reliquum eſt muſti picato cado recõdito, nam id ſi nõ exhauſeris medicamentũ, dabitur potandũ imbecillis bubus, et cætero pecori.

Oleum ad unguenta quẽadmodum facias. Cap. LIIII.

OLEVM autem ſecũdariũ non inſuauis odoris quotidianã unctionem præbere poterit dolore neruorum laborantibus, ante q̃ oliua nigreſcat, cũ primum decolorari cœperit, nec tñ adhuc uaria fuerit, maxime liciniã, ſi erit, ſi minus, regiã, ſi nec hæc fuerit, tunc culminiã baccam manu ſtringito, & ſtatim purgatã p̃lo integrã ſubijcito, & amurcã exprimito. deinde ſuſpenſa mola oliuã frangito, eãq́; uel in regulas, uel in nouo fiſco adijcito, ſubiectãq́; p̃lo ſic p̃mito, ne uaſa intorqueas, ſed tm̃ ipſius p̃li põdere

quantulũcunq; exprimi patiaris. deinde cum ſic fluxerit, ꝑti nus capulator amurcã ſeparare, & diligẽter ſeorſum in noua labra tráſferre debet. Cũ poſtea fuerit expſſum, reliquũ eius olei qđ eliquat poterit ad eſcã uel cũ alia nota miſtũ, uel ꝑ ſe approbari.

De ſalſura ſuillæ carnis. Cap. LV.

HACTENVS de oleo abunde diximus, nunc ad minora redeamus. omne pecus, & præcipue ſuem pridie q̃ occidatur, potione prohiberi oportet, quo ſit caro ſiccior. nã ſi biberit, plus humoris ſalſura habebit. Ergo ſitientem cum occideris, bene exoſſato. nam ea res minus uitioſam, & magis durabilem ſalſuram facit. deinde cum exoſſaueris, cocto ſale, nec nimiũ minuto, ſed ſuſpenſa mola infracto diligenter ſalito, et maxime in eas partes, q̃bus oſſa relicta ſunt, largum ſalem infarcito, cõpoſitisq; ſupra tabulatum tergoribus, aut fruſtis uaſta pondera imponito, ut exanietur. Tertio die pondera remoueto, & manibus diligẽter ſalſurã fricato, eãq; cum uoles reponere, minuto, & trito ſale aſpergito, atq; ita reponito; nec deſieris eius quotidie ſalſurã fricare, donec matura ſit. Quod ſi ſerenitas fuerit ĳs diebus, q̃bus perfricatur caro, patieris eam ſale conſperſam eſſe nouem diebus. At ſi nubilum, aut pluuiæ, undecima, uel duodecima die ad lacum ſalſuram deferri oportebit, & ſalem prius excuti, deinde aqua dulci diligenter perlui, necubi ſal inhæreat, & paululũ aſſiccatã in carnario ſuſpendi, quo modicus fumus perueniat, qui ſiq̃d humoris adhuc continetur, ſiccare eum poſſit. Hæc ſalſura luna decreſcente maxime per brumam, ſed ẽt menſe Februario, ante Idus cõmode fiet. Eſt & alia ſalſura, quæ ẽt locis calidis omni tẽpore anni poteſt uſurpari, quæ talis eſt. Cum ab aqua pridie ſues prohibiti ſunt, poſtero die mactantur, & uel aqua candente, uel ex tenuibus lignis flammula facta glabrantur (nã utroq; modo pili detrahuntur) caro in libraria fruſta conciditur. deinde in ſeriã ſubſternitur ſal coctum, ſed modice (ut ſupra diximus) infractũ. deinde offulæ carnis ſpiſſe cõponuntur, & alternis ſal ingeritur, ſed cum ad fauces ſeriæ peruẽtum eſt, ſale reliqua pars repletur; & impoſitis ponderibus in uas cõprimitur, eaq; caro ſemper conſeruatur, & tanq̃ ſalſamentum in muria ſua permanet.

Rapa, & napos quemadmodum condias. Cap. LVI.

RAPORVM quàrotũdiſſima ſumito, eaq́; ſi ſunt lutoſa, detergito, & ſummam cutem nouacula decerpito. deinde (ſicut conſueuerunt Salgamarij) decuſſatim ferramento lunato inciditto. Sed caueto, ne uſq; ad imum præcidas rapum. Tum ſalem inter inciſuras raporum non nimium minutum aſpergito, et rapa in alueo, aut ſeria cõponito, & ſale pluſculo aſperſa triduo ſinito, dum exudent. Poſt tertiam diem mediam fibram rapi guſtato, ſi recæperit ſalem. Deinde cum uidebitur ſatis recæpiſſe, exemptis omnibus, ſingula ſuo ſibi iure eluito. Vel ſi non multum liquoris fuerit, muriam duram adijcito, & ita eluito, & poſtea in quadratam ciſtam uimineam, quæ neq; ſpiſſe, ſolide tñ, & craſſis uiminibus contexta ſit, rapa componito. deinde ſic aptatam tabulam ſuperponito, ut uſq; ad fundum, ſi res exigat, intra ciſtam deprimi poſſit. Cum aũt eam tabulam ſic aptaueris, grauia pondera ſuperponito, & ſinito nocte tota, & uno die ſiccari. Tum in dolio picato fictili, uel in uitreo componito, & ſic infundito ſinapi & aceto, ut à iure contegantur. Napi quoq;, ſed integri, ſi minuti ſunt, maiores aũt inſecti, eodem iure, quo rapa condiri poſſunt. Sed curãdum eſt, ut hæc utraq; ante q̃ caulem, aut cymam faciant, dum ſunt tenera, cõponantur. Napos minutos integros, aut rurſus amplos in tres, aut quattuor partes diuiſos in uas conijcito, & aceto infundito, ſalis quoq; cocti unũ ſextarium in congiũ aceti adijcito, poſt trigeſimũ diem uti poteris.

Sinapim quemadmodum facias. Cap. LVII.

SEMEN ſinapis diligẽter purgato, et cribrato. deinde aqua frigida eluito, & cum fuerit bene lotum, duabus horis in aqua ſinito, poſtea tollito, et manibus expreſſum in mortariũ nouum, aut bene emundatum conijcito, et piſtillis conterito, cum contritum fuerit, totam intritam ad medium mortarium contrahito, & comprimito manu plana. deinde cum compreſſeris, ſcarificato, et impoſitis paucis carbonibus uiuis aquam nitratam ſuffundito, ut omnem amaritudinem eius, & pallorem exaniet, deinde ſtatim mortarium erigito, ut omnis humor eliquetur. Poſt hoc album acre acetum adijcito, et piſtillo permiſceto, colatoq́;. Hoc ius ad rapa condienda optime facit. Cæterum ſi uelis ad uſum conuiuiorum præparare, cum exanieris ſinapi, nucleos pineos quamrecentiſſimos, & amylum adijcito, diligenterq́; conterito

ſnfuſo aceto. Cætera*, ut ſupra dixi, facito.* Hoc ſinapi *ad embammata non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo uteris, nam eſt cando ris eximij, ſi ſit curioſe factum.*

Oleris atri, & *ſiſeris radicem quēadmodū condias.* Ca.LVIII

PRIVS *q̃ olus atrum coliculum agat, radicem eius excrito menſe Ianuario, uel etiam Februario, & diligēter defricato, ne quid terreni habeat, & in aceto, & ſale componito. deinde poſt diem trigeſimum eximito, & corticem eius delibratum abijcito. Cæterum medullam eius conciſam in fideliam uitream, uel nouā fictilem conijcito, & adijcito ius, quod ſicut infraſcriptum eſt fie ri debebit. Sumito mentam, & uuam paſſam, & exiguā cepam aridam, eamq; cum torrido farre et exiguo melle ſubterito. Quæ cum fuerit bene trita, ſapæ, uel defruti duas partes, & aceti unā permiſceto, atq; ita in eandem fideliam confundito, eamq; oper culo contectam pelliculato. Cum deinde uti uoles, cum ſuo iure conciſas radiculas promito, & oleum adijcito.* Hoc *ipſo tempore ſiſeris radicem poteris eadem ratione, qua ſupra condire, ſed cū exegerit uſus, eximes de fidelia, & oxymelli, cum exiguo oleo ſu perfunde.*

Moretum *oxyporum, uel ut alij, oxygarum quemadmodum cō ponas.* Cap.LIX.

ADDITO *in mortarium ſatureiam, mentā, rutam, coriandrum, apium, porrum ſectiuum, aut ſi non erit, uiridem cepam, folia lactucæ, folia erucæ, thymum uiride, uel nepetam, tū etiā uiride puleium, & caſeum recentem, et ſalſum, ea omnia pariter conterito, acetiq; piperati exiguū permiſceto.* Hanc *miſturā cū in catillo compoſueris, oleum ſuperfundito.* Cum *uiridia, quæ ſupra dicta ſunt, contriueris, nuces iuglandes purgatas quātum ſatis uidebitur, inſerito, acetiq; piperati exiguum permiſceto, & oleum infundito. Seſamū leuiter torrefactum cum ijs uiridibus, quæ ſupra dicta ſunt, conterito.* Item *aceti piperati exiguum per miſceto, cui ſupra oleum ſuperfundito. Caſeum gallicum, uel cu iuſcunq; notæ uolueris minutatim concidito, & conterito, nu cleosq; pineos, ſi eorū copia fuerit, ſi minus, nuces auellanas tor refactas adempta cute, uel amygdalas æque ſupra condimenta pariter miſceto, acetiq; piperati exiguum adijcito, & permiſce*

to, compoſitumq́; oleo ſuperfundito. Si condimenta uiridia non erunt, puleium aridum, uel thymũ, uel origanum, aut aridam ſatureiam cum caſeo conterito, acetumq́; piperatũ, & oleũ adijcito. Poſſunt tamen hæc arida, ſi reliquorũ non ſit poteſtas, etiã ſingula caſeo miſceri. Piperis albi ſi ſit, ſi minus, nigri unciæ tres apij ſeminis unciæ duæ, laſeris radicis quod σίλφιον *græci uocant, ſeſcunciam, caſei ſextantem. Hæc contuſa & cribrata melli permiſceto, & in olla noua ſeruato. deinde cum exegerit uſus, quantulũcunq; ex eo uidebitur aceto, & garo diluito. Liguſticũ unciam, paſſæ uuæ detractis uinaceis ſextantem, piperis albi, uel nigri quadrantem. Hæc, ſi maiorem impenſam uitabis, poſſunt melli admiſceri, & ita ſeruari. At ſi pretioſius oxyporum facere uoles, hæc eadem cum ſuperiore compoſitione miſcebis, & ita in uſum repones, quod ſi etiam cum laſer non habueris pro ſilphio, mellis adijcies pondo ſemunciam.*

CLAVSVLAM *peracti operis mei Publi Siluine nõ alienum puto indicem lecturis ſi modo fuerint, q dignentur iſta cognoſcere, nihil dubitaſſe me penè infinita eẽ, quæ potuerint huic inſeri materiæ, uerum ea, quæ maxime uidebantur neceſſaria, memoriæ tradenda cenſuiſſe, nec tamen cunis natura dedit cunctarum rerum prudentiam, nam etiam quicunq; ſunt habiti mortalium ſapientiſſimi, multa ſciſſe dicuntur, non omnia.*

FINIS.

LVCII IVN. MOD. COLVMELLAE LIber de arboribus, Qui cum tertius eius de re ruſtica librorum haberetur, tum ex ipſius Columellæ uerbis, ut patet præfatiõe octaui Libri, tum alijs argumentis, temere in alienum locum irrupiſſe deprehenſus eſt, neque inter illos annumerandus.

De uitiario faciendo. Cap. I.

q VONIAM de cultu agrorũ abunde primo uolumine præcæpiſſe uidemur, non intempeſtiua erit arborũ, uirgultorumq; cura, quæ uel maxima pars habetur rei ruſticæ. Placet igitur, ſicuti Virgilio, nobis quoque duo eſſe genera ſurculorum, quorum alterum ſua ſponte gignitur, alterum cura mortalium procedit. Illud, quod non ope humana ꝑuenit, materiæ eſt magis aptum, hoc, cui labor adhibetur, idoneum fructibus, unũ hoc itaq; præcipuum eſt, atque id ipſum genus tripartito diuiditur, nã ex ſurculo uel arbor procedit, ut olea, ficus, uel frutex, ut roſæ arundines, uel tertium quiddam, quod neq; arborem, neq; fruticem ꝓprie dixerimus, ſicuti eſt uitis. Arborum, & fruticum docebimus cultum, ſi prius de uitibus præcæperimus. Qui uineam uel arbuſtum conſtituere uolet, ſeminaria prius facere debebit, ſic. n. ſciet cuius generis uitem poſiturus ſit, nam quæ precio parata diſponitur, certam generoſitatis fidem non habet, quoniam dubium eſt, an is, qui uendidit, legendis ſeminibus adhibuerit diligẽtiã, tum ẽt quod ex longinquo petitur, parum familiariter noſtro ſolo uenit, propter quod difficilius conualeſcit alienũ exteræ regionis. Optimũ eſt itaq; eodẽ agro, quo uitẽ diſpoſiturus es, uel certe uicino facere ſeminariũ, idq; multũ refert loci natura. Nam ſi colles uineis, uel arbuſtis occupaturus es, ꝓuidendũ eſt, ut ſicciſſimo loco fiat ſeminariũ, & iã quaſi ab incunabulis uitis exiguo aſſueſcat humori, aliter cũ trãſtuleris de humido ĩ aridũ locũ, uiduata priſtino alimẽto deficiet, at ſi cãpeſtres, et uliginoſos agros poſſidebis, ꝓderit quoq; ſeminariũ ſimili loco facere, et uitẽ largo cõſueſcere humori, nãq; exilis, cũ in aquoſum agrũ transfert

*utcunq; putreſcit, ipſum autem agrum, quem ſeminario deſtina-
ueris planum, & ſuccoſum, ſat erit bipalio uertere, quod uocant
ruſtici ſextertium, ea repaſtinatio altitudinis habet plus ſeſquipe-
de, minus tamen q̃ duos pedes. Eiuſmodi bipalio, iugerum agri
uertitur operis quinquaginta.* Collem autem, & cliuum modũ
*iugeri continentem, ſi ne minus duobus pedibus alte repaſtina-
bis operis ſexaginta, uel ſi eodem loco, quo uineam ordinaturus
es, facere uoles ſeminarium, tribus pedibus alter repaſtinabis iu-
gerum operis octoginta, ita tamẽ ſi neq; lapis, neq; tophus, aut
alia materia difficilior interuenerit, quæ res quot opas abſumat,
parum certum eſt.* Nos *autem de terreno loquimur.*

Qualia ſemina, & quando legas. Cap. II.

PERACTA *repaſtinatiõe, menſe* Februario, *uel prima par-
te* Martij *ſemina legito, ſunt autem optima, quæ de uitibus no-
tatis leguntur. Nã cui cordi eſt bona ſeminaria facere, circa uin-
demiam uites, quæ & magnum, & incorruptum fructũ ad ma-
turitatem perduxerint, rubrica cũ aceto (ne pluuijs abluat) per-
miſta denotat, nec hoc uno tantũmodo anno facit, ſed cõtinuis
tribus, uel pluribus uindemijs eaſdem uites inſpicit, an perſeue-
rent eſſe fœcundæ. Sic.n.manifeſtum eſt generoſitate uitium, nõ
anni ubertate fructum ꝓuenire. Si compluribus uindemijs eun-
dem tenorem ſeruarint ex eiuſmodi uitibus lecta ſemina multũ,
bonumq; uinum præbebunt, nãq; qualiſcunq; generis uuæ, quæ
incorruptæ ad maturitatem proueniunt, longe melioris ſaporis
uinum faciunt, q̃ quæ præripiuntur æſtu, aut alia de cauſa.*

Quẽadmodũ ſemina eligas, & de habitu terræ. Cap. III.

SEMINA *autem eligito grandi acino, tenui folliculo, pau-
cis minutisq; uinaceis, dulci ſapore.* Optima *habentur à lumbis.
ſecunda ab humeris. tertia ſumma in uite lecta, quæ celerrime cõ-
prehendunt, & ſunt feraciora, ſed et quã celerrime ſeneſcunt.
Pampinaria ſarmenta deponi non placet, quia ſterilia ſunt. Lo-
cis pinguibus, et planis, et humidis præcoques uites ſerito raris
acinis, breuibus nodis imbecillas, nã tali generi uitiũ eiuſmodi
ager aptus eſt. Locis aridis, et macris, et ſiccis uitem fere natura
feracem, et ualidã, crebrisq; acinis, quod ſi pingui agro ualidas
uites depoſueris, pampinis magis eluxuriabunt, et qualẽcunq;*

*fructum tulerint, ad maturitatem non perducent. Rurſus imbe/
cillæ exili agro celeriter deficient, exiguumq; fructum dabunt.
Vnũquodq; genus uitium ſeparatim ſerito, ita ſuo quodq; tem/
pore putabis, & uindemiabis. Semina nouella cum uetere ſar/
mento depoſita cito cõprehendũt, et ualenter creſcunt, ſed celeri
ter ſeneſcunt, at q̃ uetere ſarmẽto pangunt, tardius cõualeſcunt,
ſed tardius deficiunt, ſemina quãrecentiſſima terræ mandare con
uenit. Si tamen mora interuenerit, quo minus ſtatim ſerantur,
quãdiligentiſſime obrui tota oportet eo loco, unde neq; pluuias,
neq; uentos ſentire poſſint, plantaria facito ab exoriente, et à de/
cima Luna, & à uigeſima. Hæc melior eſt uitibus ſatio, ſed cum
feris, frigidos uentos uitato. Malleolum ſic deponito, uirgã mal/
leolarem non amplius, q̃ ſex gemmarum eſſe conuenit, ita tamẽ
ſi breuia internodia habeat, eius imã partem, quam in terram
demiſſurus es, acutiſſima falce iuxta nodum, ſic ne gemmam læ/
das, rotunda plaga amputato, & ſtatim fimo bubulo linito, tũ
in terram bene paſtinatam, & ſtercoratam rectũ ſarmentũ defi/
gito, ita ne minus quatuor gẽmæ abſcondãtur. Pedale quoquo/
uerſus ſpatium ſat erit inter ſemina relinqui. Cũ cõprehẽderint,
identidem pampinentur, ne plura ſarmenta q̃ debent, enutriãt.
Itẽ q̃ ſæpiſſime fodiantur, ferro ne tangant. Vigeſimo & quar/
to menſe reſecentur, poſt trigeſimũ & ſextum menſem transferã/
tur. In agro requieto uineã ponito, nam ubi uinea fuerit, quod
citius decimo anno ſeueris, ægrius cõprehendet, nec unq̃ robora
bitur. Agrũ ante q̃ uineis obſeras, explorato, qualis ſaporis ſit, ta
lem .n. etiam guſtus uini præbebit. Sapor aũt (ſicuti primo do/
cuimus uolumine) cõprehendetur, ſi terram aqua diluas, & cũ
colaueris, tum demũ aquã deguſtes. Aptiſſima uitibus terra eſt
arenoſa, ſub qua cõſiſtit dulcis humor, probus cõſimilis ager cui
ſubeſt tophus. Aeque utilis cõgeſta, & mota terra. Sabulũ quo/
q;, cui ſubeſt dulcis argilla, uitibus conuenit. Omnis aũt qui per
æſtatẽ finditur ager, uitibus, arboribusq; inutilis, terra inferior
alit uitem, et arborem ſupior cuſtodit. Saxa ſumma parte terræ.
& uites, & arbores lædunt, ima parte refrigerant, & mediocri
raritudine optima eſt uitibus terra. Sed ea, q̃ tranſmittit imbres,
aut rurſus in ſummo diu retinet, uitanda eſt. Vtiliſſima eſt autẽ
ſuperior modice rara, circa radices denſa. Mõtibus, cliuisq; diffi/
culter uineæ cõualeſcunt, ſed firmũ, probumq; ſaporem uini præ*

bent. Humidis, & planis locis robuſtiſſima, ſed infirmi ſaporis uinum, nec perenne faciunt. Et quoniã de ſeminibus, atq; habitu ſoli præcæpimus, nunc de genere uinearum diſputabimus.

De generibus uinearum. Cap. IIII.

VITES maxime gaudent arboribus, quia naturaliter in ſublime procedunt, tum et materias ampliores creant, & fructum æqualiter percoquũt. Hoc genus uitium arbuſtiuum uocamus, de quo pluribus ſuo loco dicemus. Vinearum autem ferè genera in uſu tria ſunt, iugata, humi proiecta, & deinde tertia, quæ eſt à terra ſubrecta, more arborum ſe conſiſtens. Id genus comparatum iugatæ quadam parte deficitur, quadam ſuperat. Iugata plus aeris recipit, & altius fructum fert, & æqualius cõcoquit, ſed difficilior eſt eius cultus. At hæc ita conſtituta eſt, ut ẽt arari poſſit, eoq; ubertatem maiorem conſequitur, quod ſæpius, et minore impenſa excolitur. At quæ protinus in terram proiecta eſt, multum ſed nõ bonæ notæ uinum facit. Vinea optime repaſtinato agro reponitur. Nonnunquam tamen uel melius quibusdam locis, ſulcis cõmittitur. Interdum etiam ſcrobibus deponitur, ſed, ut dixi, repaſtinabitur iugerum in altitudinem pedum triũ operis octoginta. Sulcum autem terrenum pedum duorum altum, & longũ ſeptuaginta, una opera effodit. Scrobes ternarios, id eſt quoquouerſus pedũ triũ una opa facit. XVIII. Vel ſi cui cordi eſt laxius uites ponere, ſcrobes quaternarios, ideſt quoquouerſus pedum quaternum una opera. XII. facit. Vel bipedaneos quoquouerſus una opera. XX. effodit. Curandum autem eſt, ut locis aridis, & clinoſis altius uites deponantur, quàm ſi humidis, & planis. Item ſi ſcrobibus, aut ſulcis uineam poſituri erimus, optimum erit ante annum ſcrobes, uel ſulcos facere. Vinea, quæ anguſtiſſime conſeritur, quoquouerſus quinq; pedum ſpatio interpoſito ponitur laxius uero inter pedes. VII. uel. VIII. Sed quæ rariſſime (ut ẽt facile arari poſſit) inter denos pedes conſtituitur. Hæc poſitio uinearum modum ſine dubio agri maiorem occupat, ſed ualẽtiſſima, & fructuoſiſſima eſt. Cũ ſemina depones imum ſcrobem, uel ſulcum bidentibus fodito, mollemq; reddito. Vitem, quã ponis, fac ut ad oriẽtẽ ſpectet adminiculo religata. In imo ſcrobe lapides, circa põdo qnq; ita ponito ne uitẽ p̃mãt,

*ſed tamen iuxta radices ſint. Praeterea poſt haec uineacea bemi/
nam uuae albae in nigra, uuae nigrae in alba ponito, atq; ita ſcro
bem, uel ſulcum cum ſtercorata terra ad medium completo. Tri/
ennio deinde proximo paulatim ſcrobem, uel ſulcũ uſq; in ſum/
mum completo, ſic uites conſueſcent radices deorſum agere. Spa
tium autem radicibus, qua repant, lapides praebent, & hyeme
aquam repellunt, aeſtate humorem praebent uineaceae, quae et ra/
dices agere cogunt. Quoniam praecepimus quemadmodum ui/
tes ponendae ſint, nunc culturam earum docebimus.*

Quemadmodum uites coli debeant. Cap. V.

VINEAM *nouellam omnes gemmas agere ſinito, ſimulatq;
pampinus inſtar quatuor digitorũ erit, tum demum pampina/
to, et duas materias relinquito, alteram, quam uitis conſtituen/
dae cauſa ſubmittas, alteram ſubſidio habeas, ſi forte illa ordina/
ria interierit, hanc ruſtici cuſtodem uocant. proximo deinde an/
no, cum putabis uitem, meliorem unã uirgam relinquito, tertio
anno uitẽ, in quã formam uoles, dum tenera eſt, cõponito. Si iu
gatam erimus facturi, unã materiam ſubmittito, ita ut duas gẽ
mas, quae ſunt proximae à terra, falce acuta radas, ne poſſint ger/
minare, deinde tres ſequẽtes relinquas, reliquã partẽ uirgae am/
putes. Sin autem uitem in ſe cõſiſtere uoles, ſicuti arbori brachia
ſubmitti patieris, et dabis operam, ut in orbem quam rectiſſime
formetur. Nam praeterq̃ quod ſpeciem habet ſic compoſita, tum
etiam minus laborat, cum undiq; uelut aequilibrio ſtabilita in
ſe requieſcit. Sat erit autem, cum primo brachia ſubmittentur,
ſingulas gẽmas ſingulis ſarmẽtis relinq, ne ꝓtinus onere grauet.
Poſt hanc putationẽ lectis ſarmẽtis, bidentibus alte & aequali/
ter uineam fodito, uel ſi ita late diſpoſita erit, arato. Ab idibus
Octobr. ablaqueare incipito, ante brumam ablaqueatam habe/
to. Per brumam uitem ne colito, niſi ſi uoles eas radices quae in
ablaqueatiõe apparebunt, perſequi, tum demum optime ampu/
tabis, ſed ita ne codicem laedas, ſed potius inſtar digiti unius à
matre relinquas, & ita radicem reſeces. Nam quae propius ab/
raditur, praeterquam quod uulnus uiti praebet, eoq; nocet, tum ẽt
de ipſa cicatrice plures radices prorepunt. Itaque optimum eſt
exiguam partem relinqui, atq; ita ſummas partes, quas aeſtiuas
ruſtici appellant, reſecare, quae ſic reſectae inoleſcunt, nec ultra ui/*

tibus obſunt. Poſſunt etiam ſoboles per brumam cædi eo magis quod frigoribus extirpatæ minus recreantur. Peracta ablaqueatione ante brumam, tertio quoq; anno macerati ſtercoris, ne minus ſextarijs binis ad radices uitiũ poſuiſſe conueniet, prætcrquã columbinum, quo ſiquid amplius, q̃ heminam poſueris, uiti nocebit. Poſt brumã deinde ante æquinoctium uernũ, quod eſt octauo Cal. Aprilis, ablaqueationẽ adæquato. Poſt idus Aprilis terram ad uitem aggerato, æſtate deinde q̃ potes ſæpiſſime occato. Iugerum uineæ quinq; operis ablaqueat̃, quinq; foditur, tribus occatur. Iugerum ualentis, & iã conſtitutæ uineæ quatuor opis putatur, ſex alligatur. Arbuſto nihil eiuſmodi poteſt apte finiri, quoniã inæqualitas arboꝝ non patitur operis iuſta comprehẽdi. Quibuſdam placet uitem proximo anno tranſlatam nõ putare, ſequenti deinde anno purgare, et unam uirgam, quam ſubmittamus, ad tertiam gemmam reſecare, tertio deinde, ſi uitis recte cõualuerit, una plus gẽma ſubmittere, quarto duas gẽmas ꝓximæ putationi adijcere, atq; ita q̃nto demũ anno uitẽ iugare. Hunc eũdẽ ordinem culturæ nos quoq; expti comprobauimus.

De reſecanda uinea uetere, & propaganda. Cap. VI.

VETEREM uineam ſi in ſummo radices habebit, reſecare nolito, alioq̃n etiam nouella uinea, quæ ex reſectione enata fuerit, uim inutilem habebit, ſumma parte terræ natantibus radicibus, quamobrem neq; fructum uberem percipies, et nihilo minus celeriter conſeneſcet. Eiuſmodi itaq; uinea, ſi nõ aridos in corpore habet truncos, & flecti poteſt, factis ſulcis optime ſternit̃, atq; ita renouellatur. Sin autem eo uſq; exaruit, ut curuari nõ poſſit, primo ãno ſummatim, ita ne radices eruas, aut lædas, ablaqueato, & ſtercus ad radices addito, atq; ita putato, ut paucas, et certas materias relinquas, & fodias diligẽter, et ſæpius pampines, ne omnino ſuperuacua ſarmenta nutriat. Sic exculta firmas, & longas materias creabit, quas ſequenti anno ſcrobibus inter ordines factis propagabis, ac deinde per triennium poſt dum conualeſcet ſæpius fodies, matremq; ipſam enecabis, nihil in poſterum proſpiciens ei, quam ſublaturus es. In poſtremum annũ matrem radicitus tolles, atq; ita nouellam uineam ordinabis. Sin autem uetus uinea dũtaxat generis boni radices in alto ſitas habebit, ita ut ablaqueatæ non conſpiciantur, eam uineam circa Calen.

Martias ante q̃ reſeces ablaqueato, & protinus cum alte ablaqua ueris, reſecato. Quatuor digitos ab radicibus truncum relinquito, et ſi fieri poterit, iuxta aliquem nodum ſerrula deſecato, et plagam acutiſſimo ferro deleuato, deinde minutam terram mediocriter ſtercoratam ita ſupponito, ut adobruto trunco ne minus tres digiti terræ ſuper plaga ſint. Hoc icirco ne ſole inareſcat, & ut melius materias det ex percæpto humore, quem terra præbet. At quæ mali generis, & infructuoſa uinea eſt, ſummasq; partes et mucidas, & exeſas habet, ſi radices eius ſatis alte poſitæ ſunt, optime inſeretur, ita ut ablaqueata, & nudata pars ima ſecundum terram ſic amputet̃, ne cum aggerata fuerit, ſupra terram extet.

De propagatione. Cap. VII.

PROPAGATIONVM genera tria ſunt i uſu maxime. unum, quo uirga edita à matre ſulco committitur. alterum, quo ipſa mater proſternitur, atq; in plures palos per ſuas uirgas diuiditur. Tertium, quo uitis ſcindit̃ in duas, uel tres partes, ſi diuerſis ordinibus diducenda eſt. Hoc genus tardiſſime conualeſcit, q̃a uitis diuiſa medullã amittit. Et quoniam genera propoſuimus, unumquodq; qualiter faciendum ſit, demonſtremus. Virgam cũ à matre in terram deprimere uoles, ſcrobẽ quoquouerſus quatuor pedum facito ita, ut propago non lædatur alterius radicibus. Deinde quatuor gemmas, quæ in imum ſcrobem perueniant, relinquito, ut ex iis radices citentur, reliquam partem, quæ continens matri eſt abradito, ne ſuperuacua ſarmenta pcreet. Diuerſæ aũt, quæ ſupra terram extare debent, ne paſſus fueris plus, q̃ duas, aut ut maxime tres gemmas habere. Reliquas, quæ in terram abſconduntur, exceptis quatuor imis, fac abradas, ne in ſummo radices uitis citet. Hoc modo propagata celeriter conualeſcet, & tertio anno à matre ſeparabitur. Sin autem ipſam uitem ſternere uoles, iuxta radicem ita, ne ipſam lædas, curioſe fodito, & uitem ita ſupplantato, ne radicem abrumpas. Cum eam ſtraueris, & uideris quouſq; poſſit pertingere, ſulcum facies unum, in quem uitem integram demittas. deinde ex eo ſulco, quaſi ramos foſſarum facies, per quos uti quæq; uirga poſtulauerit, propagetur, atq; ita terra adoperies. Sin autem uitis exiguam materiem habebit, & in diuerſos ordines diducenda erit, neq; aliter potuerit palos, ad quos perducitur, pertingere quàm ut diffluat, curabis,

ut quam acutiſſima falce ab ea parte, qua bifurca eſt, findas, et eodem ferro acuto plagam emendes, ſicubi inæqualiter findi uidebitur; ſic diducta poterit in plures ordines diuidi. Non inutilis eſt etiam illa propagatio, quam nos reperimus, ſi quando in ordinem uitis deeſt, neq; eſt tam procera uirga, quæ cum in imũ ſcrobem demiſſa fuerit, retorqueri, & erigi ſupra terram poſſit. Breuitatem ne reformidaueris, ſed qualemcũq; uirgam, cuius cacumen in imum ſcrobem pũenit, deprimito, et obruito. deinde gemmas, quæ ſecundum ipſam matrem ſunt, ſubmittito, ut materias à ſuperiore parte citent. Tum demũ poſt triennium à matre amputato, & ad ſuũ palum eam partem, quam à matre præcideris, reducito, & caput uitis facito. Propaginis ſcrobem ne minus trienio paulatim completo, ſummas radices præcidito, crebro fodito.

De inſitionibus fructuoſis, quæ uites fœcundas faciunt. Cap. VIII.

CVM uitem inſerere uoles, optimi generis ſarmẽta fructuaria tum, cum gemmas agere incipient, uento auſtro à matre ꝑcidito. Sarmentum, quod inſeris, de ſumma uite ſit rotundum, bonis, crebriſq; nodis. Tres deinde nodos integerrimos relinquito infra tertiam gemmam ex utraq; parte duoꝝ digitoꝝ ſpatium in modũ cunei tenuiſſime ſcalpello acuto, ita ne medullam lædas, adradito. Vitem deinde, quam inſiturus es, reſecato, et plagam leuato, atq; ita findito, et paratos ſurculos in fiſſuram demittito, eatenus qua adraſi ſunt, ita ut cortex ſurculi corticem uitis æqualiter contingat, quicquid inſerueris uiti diligenter libro ligato, atq; luto paleato bene ſubacto oblinito, operitoq; plagam, et ita alligato, ne aqua, uentus ue penetrare poſſit. deinde ſupra lutũ, muſcum imponito, et ita deligato, ea res ꝓbet humorẽ, nec iareſcere ſinit. Infra inſitionẽ, & alligaturã falce acuta leuiter uitẽ uulnerato ex utraq; parte, ut ex his potius plagis humor defluat, ꝙ ex inſitione ipſa abũdet, nocet.n. nimius humor, nec patiť ſurculos inſertos cõprehẽdere. Quibuſdam antiquoꝝ terebrari uitẽ placet, atq; ita leuiter adraſos ſurculos demitti. Sed nos meliore ratione hoc idẽ fecimus, nã antiqua terebra ſcobem facit, et pp hoc urit eam partem, quã perforat, peruſta aũt perraro unquã cõprehendit inſertos ſurculos. Nos rurſus terebram, quam gallicam dicimus, huic inſitiõi aptauimus, ea excauat, nec urit, quod nõ ſco-

bem, ſed ramenta facit. Itaque cauatum foramen cum purgaui/mus, undiq; adraſos ſurculos inſerimus, atque ita circūlinimus. Talis inſitio facillime conualeſcit. Igitur ſecundum æquinoctiū perfectam uitium inſitionem habeto, humida loca, de uua alba, ſicca, de nigra inſerito. Infructuoſas uites fœcundas ſic facito. Vi/tes, quæ exiguum dant fructum, aceto acri cum cinere rigato, ip/ſumq; codicem eodem cinere linito. At ſi quæ fructū quem oſten/dunt, ad maturitatem nō perducunt, ſed prius q̄ miteſcāt uuæ, inareſcunt, hoc modo emendabuntur, cū ſcipiones amplitudinē acini habuerint, radice tenus uitē præcidito, plagā acri aceto pa/riter, ac lotio ueteri permiſta terra linito, eodemq; radices riga/to, ſæpe fodito. Hæc materias citant, uuæq; ſuccum perferunt.

Vt uua complura genera acinorū habeat. Cap. IX.

EST ETIAM genus inſitionis, quod uuas tales creat, in quibus uarij generis, colorisq; reperiuntur acini. Hoc autē ratio/ne tali efficitur. Quatuor, uel quinque, ſiue etiam plures uoles, uirgas diuerſi generis ſumito, easq; diligenter, & æqualiter com/poſitas colligato, deinde in tubulum fictilem, uel cornu arcte in/ſerito, ita ut aliquantum extent ab utraq; parte, easq; partes, quæ extabunt reſoluito, in ſcrobem deinde imponito, & terra ſterco/rata obruito, & rigato, donec gemmas agant. Cum inter ſe uir/gæ cohæſerint, poſt biennium, aut triennium, facta iam unitate diſſolues tubulum, & circa medium ferè crus, ubi maxime uide/buntur coiſſe, uitem ſerra præcidito, & plagam leuato, terramq; minutam aggerato, ita ut tribus digitis alte plagam operiat, ex eo codice cum egerit coles duos optimos ſubmittito, reliquos deij/cito, ſic uuæ naſcentur, quales propoſuimus. Vt autem uuæ ſine uinaceis naſcantur, malleolum ſcindito, ita ne gemmæ lædātur, medullamq; omnem eradito, tum demum in ſe compoſitum colli/gato, ſic ne gemmas allidas, atq; ita terra ſtercorata deponito, et rigato, cū coles agere cœperit, ſæpe & alte refodito. Adulta ui/tis tales uuas ſine uinaceis creabit.

Vindemiam quomodo putes. Cap. X.

VINDEMIA Facta ſtatim putare incipito ferramētis quā optimis, et acutiſſimis, ita plagæ leues fient, neq; in uite aqua cō/ſiſtere poterit, quæ ſimulatq; immorata eſt, corrumpit uitē, uer/

meſq;, & alia creat animalia, quæ materiã exedunt, plagas autẽ rotundas facito, nã celerius cicatricem ducunt. Sarmenta lata, *uetera, male nata, contorta, omnia hæc præcidito, nouella, & fructuaria, & interdum ſobolem idoneam, ſi iam ſuperficies parum ualebit, ſubmittito, brachiaq; conſeruato, quãcelerrime poſteris putationem perficito, arida & uetera, falce quæ amputari non poſſunt, acuta dolabra abradito.* In agro macro, & ſicco ui*neam imbecillum à bruma amputato, quã partem non deputaueris, circa* Cal. Feb. repetito. ab idibus Decemb. ad idus Ianua*rias ferro tangi uitem, & arborem nõ cõuenit.* Cũ uitem puta*bis, inter duas gemmas ſecato, nã ſi iuxta ipſam gemmam ſecueris, laborabit, nec materiã citabit.* Cicatrix autẽ *ſemper deorſum ſpectet, ita neq; aqua, neq; ſole laborabit, humoremq; recte capiet, in agro craſſo, ualidaq; uinea plures gẽmas, & palmas relinquito, in exili pauciores. Sicubi in uite brachium deſyderabis, falce acuta ſemel, aut bis eo loco altè inſtar digiti mucrone ferito.* Brachium quãuis longum caue totũ tollas, niſi totũ aruerit. Vi*neã nouellã ante brumã ablaqueatam habeto, ut oẽs imbres, limũq; cõcipiat.* Vites arboreſq;, *quo citius ablaqueaueris, erũt ualentiores. Sed quæcũq; in cliuis erũt poſitæ, ita ablaqueãdæ ſunt ut à ſupiore parte ſecundũ codicem lacuſculi fiant, ab inferiore aũt puluinuli altiores excitent', quo plus aquæ, limiq; cõtineãt.* Vinea *uetus neq; ablaqueãda eſt, ne radices, quas in ſummo hẽt, inareſcãt, neq; at ãda, ne radices abrũpant'.* Bidentibus *ſæpe, et alte fodito æqualiter, et ſtercore, uel palca conſpergito ſolũ ante brumã, uel cũ circũ ipſam uitẽ ſũmatim ablaq̃aueris, ſtercorato.*

De Pampinatione. Cap. XI.

VINEAM *Quàm bene putare, tam diligenter pampinare utile eſt, nã & materiæ, quæ fructũ habent, melius conualeſcũt, & putatio ſequentis anni expeditius, tum ẽt uitis minus cicatri coſa fit, quoniam quod uiride, & tenerum decerpitur, protinus conualeſcit. Super hæc quoq; melius uuæ matureſcunt.* Ante dies *decem, q̃ uinea florere incipit, pampinatam habeto. Quicquid ſuperuacui enatum fuerit, tollito, quod in cacumine, aut in brachijs natũ erit, decerpito, dũtaxat quæ uuam nõ habebunt.* Ca*cumina uirgarum, ne luxurient', demutilato.* Vuas, *quæ meridi em, aut occidẽtẽ ſpectabũt, ne purant' ſuo ſibi pampino tegito.*

De foſſura. Cap.XII.

SIMVL atque uua uariari cœperit, fodito tertiam foſſuram, & cũ iam matureſcet, ante meridiem prius q̃ calere incipiet, & cum deſierit, poſt meridiem fodito, pulueremq́; excitato, ea res et à ſole, & à nebula maxime uuam defendit. Lutulentam terram neq; arare, neq; fodere oportet, quia ualde dureſcit, & finditur. Bidentibus terram uertere utilius eſt, q̃ aratro. Bidens æqualiter totam terram uertit, aratrum præterquam quod ſcamna facit, tum etiam boues, qui arant, aliquantulum uirgarum, & interdũ totas uites frangunt. Finis autem fodiendi uineam nullus eſt, nam quanto ſæpius foderis, tanto uberiorem fructũ reperies.

Ne rubigo uineam uexet. Cap. XIII.

PALEARVM aceruos inter ordines uerno tpe poſitos habeto in uinea. Cũ frigus contra tpis conſuetudinem intellexeris, oẽs aceruos incendito, ita fumus nebulã, & rubiginẽ remouebit.

Ne formica uitem aſcendat. Cap.XIIII.

LVPINVM terito, & cũ fracibus miſceto, eoq́; imam uitẽ linea circumlinito, uel bitumen cum oleo coquito, eo quoq; imas uites tangito, formicæ non excedent.

Ne ſorices, aut uolucra uitem lædat. Cap.XV.

VITES, quæ ſecundũ ædificia ſunt, à ſoricibus, aut muribus infeſtantur. Id ne fiat plenam Lunam obſeruabimus, cum erit in ſigno Leonis, uel Scorpionis, uel Sagittarij, uel Tauri, & noctu ad Lunã putabimus. Genus eſt animalis, uolucra appellatur, id ferè prærodit teneros adhuc pampinos, & uuas, quod ne fiat, falces, quibus uineã putaueris, peracta putatione ſanguine urſino linito, uel ſi pellem fibri habueris, in ipſa putatione quoties falcem acueris, ea pelle aciem detergito, atq; ita putare incipito. Quoniam de uineis abũde diximus, de arbuſtis p̃cipiamus.

De arbuſtis. Cap.XVI.

VITEM maxime opulus alit, deinde ulmus, deĩde fraxinus. Opulus quoniam frondem nõ idoneam habet, à pleriſq; improbatur. Vlmus autẽ, quam atiniam uocant ruſtici, generoſiſſima

eſt, & latiſſima, multamq; frondem habet, eaq; maxime ſerenda
eſt locis pinguibus, uel etiam mediocribus, ſed ſi aſpera, & ſiticu
loſa loca arboribus obſerenda erunt, neq; opulus, neq; ulmus tã
idoneæ ſunt, q̃ orni, eæ ſylueſtres fraxini ſunt paulo latioribus tñ
folijs, q̃ cæteræ fraxini, nec deteriorem frondem, q̃ ulmi præſtant.
Capræ quidem, & oues libentius etiam hanc frondem appetũt.
Igitur qui arbuſtum conſtituere uolent, ante annum q̃ deponãt
arbores, ſcrobes faciant quatuor pedum quoquouerſus, deinde cir
ca Calen. Martias, in eandem ſcrobem ulmum, & opulum, uel
fraxinum deponant, ut ſi ulmus defecerit, opulus, uel fraxinus
locum obtineant, ſi autem utraque uixerint, altera eximatur, &
alio loco deponatur. Arbuſtum inter quadragenos pedes diſpoſi/
tum eſſe conuenit, ſic enim & ipſæ arbores, & appoſitæ uites me
lius conualeſcent, fructumq; meliorem dabunt. Segetes etiã, quæ
in eo erunt, minus umbra laborabunt. Arborem, quam depoſue
ris, ſæpius circumfodito, quo celerius adoleſcat, & citra trienniũ
ferro ne tetigeris. Completis ſex & triginta menſibus ad recipi/
endam uitem formabis, & ſuperuacuos ramos amputabis, al/
terna brachia in modum ſcalarum relinquens, alterniſq; annis,
ſexto anno, ſi iam firma uidebitur, maritabis hoc modo. Ab ipſo
arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde ſulcum in qua
tuor pedes longum, in tres altum, in dupondium & ſemiſſem la
tum cum feceris, patiere minime duobus menſibus eum tempe/
ſtatibus uerberari, tum demum circa Calen. Martias uitem, de ſe
minario, ne minorem quidem decem pedum ſternito, & admi/
niculato, arboriq; iungito, eam proximo anno ne putaueris, ter/
tio uero ad unam uirgam redigito, paucaſq; gemmas relinqui/
to, ne ante q̃ inualuerit, in altitudinem repat. deinde ubi ampliũ
incrementum habuerit, ꝑ omnia arboris tabulata diſponito eius
materias, ita tamen ne uitem oneres, ſed certa, et robuſtiſſima fla
gella ſubmittas, arbuſtiuã uitem q̃ putare, tam alligare diligen
ter oportet, nam in ea fructus maxime uis conſiſtit, diutiusq; per/
ennat, quæ firmis toris & idoneis locis religata eſt, itaq; omni/
bus annis conuenit ſubſequi putationem, ita ut tori renouentur,
& uitis per idoneos ramos diſponatur.

De Oliuetis. Cap. XVII.

OLEA *Maxime collibus ſiccis, & argilloſis gaudet, at humi dis campis, et pinguibus lætas frondes ſine fructu affert. Melius autem truncis q̃ plantis oliuetum cõſtituitur. Magoni autẽ placet ſiccis locis oliuam, aut mox poſt æquinoctiũ ſeri, aut ante bru mam.* Noſtræ ætatis agricolæ ferè uernum tempus circa Calen. Maias ſeruant. Oportet autem ſcrobẽ oleæ quoquouerſus pedes quaternos patere, in imum ſcrobem lapidem glareáq; abijcere, deinde inſuper, terram quatuor digitorum inijcere, tum arbuſculam deponere ita rectã, ut, quod à ſcrobe extiterit, in mediũ ſit, arbuſculam autem à tẽpeſtatibus tueri diligenter oportet ad miniculando, & terra, quæ in ſcrobe reponitur, ſtercora immiſcendo. Oleam decet inter ſexagenos pedes diſponi, ut ſpatium in latitudinem creſcendi habeat, nã quæ in proceritatem extenduntur, euanidæ fiunt, paruumq; fructus ferunt. Optima eſt olea liciniana, pauſia ſecunda oleo, eſcæ orcbis. Sunt & regiæ, & radij, quæ neq; ſpecie, neq; oleo ſunt tam gratæ, q̃, quas ſupra diximus. Si oleam poſueris eo loco, unde quercus effoſſa eſt, morieť, ideo quod uermes quidam ſunt, qui in radice quercus naſcũtur, & educantur, ijq; maxime ſemina oleæ conſumunt. Si in olea unus ramus aliquanto cæteris lætior eſt, niſi eum reciderís, arbor tota fiet retorrida. Omnes arbuſculas prius q̃ transferantur, rubrica notare conuenit, ut cum ferentur, eaſdem cœli partes aſpiciant, quas etiam in ſeminario conſpexerant, alioquin frigore, uel calore laborabunt ab ijs partibus, quas præter cõſuetudinem ſub alio tractu expoſitas habuerint.

De pomario conſtituendo. Cap. XVIII.

PRIVSQVAM *pomarium conſtituas, quàm magnũ habere uoles circummunito macæria, aut foſſa, ita ut non ſolum pecori, ſed ne homini quidem trãſitus ſit, niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina, nam ſi prius cacumina manu perfracta, aut à pecore prærosa fuerint q̃ adoleſcant, in perpetuum corrumpuntur.* Generatim autem arbores diſponere utilius, maxime ne imbecillæ à ualentioribus premantur, quæ nec uiribus, nec magnitudine ſunt pares, neq; pariter creſcunt. Terra quæ uitibus apta eſt, eadem quoq; utilis eſt arboribus.

De ſcrobibus faciendis. Cap. XIX.

ANTE Annum, q̃ pomaria diſponere uoles, ſcrobes fodito, ita ſole, pluuiaq; macerabuntur, & quod poſueris cito comprehendet. Sed ſi quo anno ſcrobes feceris etiam ſemina ponere uoles, minimum ante duos menſes fodito ſcrobes, poſtea ſtramentis eos completo, & incendito. Quo latiores, patentioresq; ſcrobes feceris, eo lætiores erunt, uberioresq; fructus. Scrobs clibano ſimilis eſſe debet, imus quã ſummus patentior, ut laxius radices euagẽtur, ac minus frigoris hyeme, minusq; æſtate uaporis per anguſtum os terræ admittant. Tum etiã cliuoſis locis terra, quæ in eũ congeſta eſt, pluuijs non abluitur. Arbores paribus interuallis ſerito, ut cum creuerint, ſpatium habeant, quo ramos extendant, nã ſi ſpiſſe poſueris, neq; infra q̃cq̃ ſerere poteris, nec ſic ipſæ fructuoſæ erunt, niſi eas interraſeris. Itaq; placet inter ordines quadragenos pedes, minimumq; tricenos relinqui uerſuris.

Quomodo ſemina legas. Cap. XX.

SEMINA lege, ne minus craſſa, q̃ manubrium eſt bidentis, recta, leuia, procera, ſine ulceribus, integro libro. Ea bene, & celeriter cõprehendunt. Semina ſi ex arboribus ſumes, de ijs potiſſimũ ſumito, quæ oibus annis bonos, et uberes ferũt fructus. Obſeruabis aũt ab humeris, q̃ ſunt contra ſolem orientem, ut eoſdẽ decerpas. Si cũ radice plantã poſueris, incrementum eius futurũ quod & cæteris, quas ſeueris, arboribus. Arbos inſita fructuoſior eſt, q̃ quæ inſita non eſt, ideſt q̃ quæ cum ramis, aut plantis ponitur. Prius q̃ arbuſculas transferas rubrica, uel alia qualibet re ſignato, ut iiſdem uentis, quibus ante ſteterunt, conſtituas eas, curamq; adhibeto, ut ab ſupiore, & ſicciore, et exiliore in planiorẽ humidiorẽ, pinguiorẽ agrũ trãsferas. Semina trifurca maxime ponito. ea extẽt ſupra terrã tribus pedibus. In eodẽ ſcrobe, ſi duas, aut tres arbuſculas ponere uoles, curato ne inter ſe cõtingant, nã ita uermibus interimuntur. Cũ ſemina depones, dextra, ac ſiniſtra ſingulis, uſq; in imũ ſcrobẽ faſciculos ſarmẽtoꝝ brachij humani craſſitudine deponito, ita ut ſupra terram paululũ extent, per quos æſtate paruo labore aquam radicibus ſubminiſtres. Arbores, aut radicata ſemina autũno ſerito circa Idus Octob. Taleas, & ramos uere, ante q̃ germinare arbores incipiant, deponito. Sed ne tinea moleſta ſit ſeminibus ficulneis, in imũ ſcrobem taleam lentiſci, ita ut cacumen eius deorſum ſpectet, obruito.

Quando ficus ſerenda ſit. Cap.XXI.

FICVM frigoribus ne ſerito. Loca aprica, calculoſa, glareoſa interdum & ſaxoſa amat. Eiuſmodi agro cito conualeſcat, ſi ſcrobes amplos, & idoneos feceris. Ficorum genera etiam ſi ſapore, & habitu differunt, tamen uno modo, ſed diſpari differẽtia agri feruntur. Locis frigidis, & autumni temporibus aquoſis, præcoques ſerito, ut ante pluuiam fructum deligas. Locis calidis hybernas ſerotinas ſerito. At ſi uoles ficum quamuis non natura feram facere, cum groſſuli minuti erunt, fructum decutito. Iterum alterum edet fructũ, & in hyemem feram differet maturitatem. Non nũquam etiã, cum frondere cœperint arbores, cacumina fici acutiſſimo ferramento ſumma amputare prodeſt. Sic firmiores arbores, & feraciores fiunt. Semper proderit ſimulac folia agere cœperit ficus, rubricam amurca diluere, & cum ſtercore humano ad radicem infundere, ea res efficit uberiorem fructum, et farctum fici ſpecioſius, & plenius.

De nuce ſerenda. Cap. XXII.

NVCEM græcam ſerito arcturi ſigno, uel circa Calen. Feb. quæ pruinam neſcit. Agrum calidum, durum, & ſiccum deſyderat, nam in locis diuerſis natura, eiuſmodi ſi poſueris nucem, protinus putreſcet. Ante q̃ nucẽ deponas, in aqua mulſa, nec nimis dulci macerato, ita iucundioris ſaporis fructum, cum adoleuerit, præbebit, et interim melius, atq; celerius naſcetur, Ternas nuces in trigonum ſtatuito, parsq; acutior inferior ſit, qa inde radices mittit, nuxq; à nuce minime palmo abſit, & anceps ad fauoniũ ſpectet. Omnis nux unam radicem mittit, & ſimplici ſtylo prorepit. Cum ad ſcrobis ſolum radix peruenit, duritia humi coercita recuruatur, & extenſa in modum ramorũ alias radices emittit. Nucem græcam, & auellanam tarentinam hoc modo facere poteris. In quo ſcrobe deſtinaueris nucem ſerere, terram minutam in modum ſemipedis ponito, ibiq; ſemen ferulæ repangito. Cum ferula fuerit enata, eam findito, et in medullam eius ſine putamine nucem græcam, uel auellanam abſcondito, et ita adobruito, hoc ante Cal. Martias facito, uel etiam inter nonas, & Idus Martias. Hoc eodem tempore iuglandem, & pineam, et caſtaneam ſerere oportet.

De malo punico ſerendo. Cap. XXIII.

MALVM punicum uere uſq; in Cal. Apriles recte ſerit. Quod ſi acidum, aut minus dulcem fructum feret, hoc mõ emendabit. Stercore ſuillo, & humano, & lotio humano ueteri radices rigato, ea res & fertilem arborem reddet, & primitiuos annos fructũ uinoſum, poſtea uero etiam dulcem, et apyrenũ facit. Nos exiguũ admodum laſer cyrenaicũ uino diluimus, et ita cacumina arboris ſumma obleuimus, ea res emendauit acorem malorum. Mala punica ne rumpant in arbore, remedio ſunt lapides tres, ſi cum ſeres arborem, ad radicem ipſam collocaueris. At ſi iam arborem ſatam habueris, ſcyllam ſecundũ radices arboris ſerito. Alio mõ cum iam matura mala fuerint, ante q̃ rumpantur, peciolos, qbus pendent, intorqueto. Eo modo ſeruabuntur etiam anno toto.

De Pyro. Cap. XXIIII.

PYROS autumno ante brumam ſerito, ita ut minime dies quinq; & uiginti ad brumam ſuperſint, quæ ut ſint feraces, cũ iam adoleuerint, alte ablaqueato, & iuxta ipſam radicem truncum findito, & in fiſſuram cuneum pineum tedæ adijcito, & ibi relinquito. deinde obruta ablaqueatione, cinerem ſupra terram ſpargito.

De malis ſerendis. Cap. XXV.

MALA æſtiua cydonea, ſorba, pruna, poſt mediã hyemẽ uſq; in Idus Feb. ſerito. Moræ ab idibus Feb. uſq; in æquoctiũ uernũ recte feres. Siliq̃ græcã quã qdam κεράτιον uocant, deinde pſicũ ante brumam per autũnũ ſerito. Amygdala ſi paræ feracia erũt, in pforatam arborem, lapidem adigito. Ita librũ arboris ioleſcere ſinito. Omnium aũt generum ramos circa Cal. Mar. in hortis, ubi, & ſubacta & ſtercorata terra eſt, p puluinos areaæ diſponere conuenit. deinde cum creuerint, danda eſt opa, ut dũ teneros ramulos habent, ueluti pampinent, & ad unum ſtylum primo anno ſemina redigant, & cum autumnus inceſſerit, ante q̃ frigus cacumina adurat, oĩa folia decerpere expediet, & ita craſſis arundinibus, quæ ab una parte nodos itegros habent, quaſi pileolos induere, atq; ita à frigore, & gelicidijs teneras ad huc uirgas tueri. Poſt quartum & uigeſimum deinde menſem, ſiue transferre, & diſponere in ordinẽ uoles ſeu iſerere, ſatis tutò utrũq; facies.

De inſitione arborum. Cap. XXVI.

OMNIS ſurculus omni arbori inſeri poteſt, ſi non eſt ei, cui
inſeritur, diſſimilis corticæ, ſi uero fructum et eodem tpe fert, ſine
ullo ſcrupulo optime inſeritur. Tria aũt genera inſitionũ anti-
qui tradiderunt. Vnum, quod reſecta, & fiſſa arbore recipit inſer-
tos ſurculos. alterum, quod reſecta inter librum, et materiem ad-
mittit ſemina, quæ utraq; genera uerni temporis ſunt. Tertium,
quod ipſas gemmas, cũ exiguo corticæ in partem ſui delibratã re-
cipit, quam uocant agricolæ emplaſtrationem. Hoc genus æſta-
tis eſt, quarũ inſitionũ rõnem cum tradiderimus, à nobis quoq;
repertam aliã docebimus. Omnes arbores ſimulatq; gẽmas age-
re cœperint, Luna creſcente inſerito, oliuam autem circa æquino
ctium uernũ uſq; in Idus Aprilis. Ex qua arbore inſerere uoles,
& ſurculos ad inſitiõem ſumpturus es, uideto ut ſit tenera, et fe-
rax, nodiſq; crebris. Et cum primũ germina tumebunt de ramu
lis anniculis, qui ſolis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos le-
gito. Craſſitudine minimi digiti ſurculi ſint biſulci. Arborẽ, quã
inſerere uoles, ſerra diligenter exciato ea parte, quæ maxime ni-
tida, & ſine cicatricæ eſt, dabiſq; operam, ne librum lædas. Cum
deinde truncum reciderís, acuto ferramento plagam leuato. de-
inde cuneum ferreum, uel oſſeum inter corticæm, & materiem, ne
minus digitos tres, ſed leniter demittito, ne lædas, aut rũpas cor
ticẽ. Poſtea ſurculos, quos inſerere uoles, falcæ acuta ab una par-
te eradito tam alte quàm cuneum demiſiſti, ſed ita ne medullã,
ne'ue alterius partis corticem lædas. Vbi ſurculos paratos habue
ris, cuneum uellito, ſtatimq; ſurculos demittito in ea foramina,
quæ cuneo adacto inter corticæm, & materiem facta ſunt. Ea au
tem fine, qua adraſeris, ſurculos demittito ita, ut ſex digitis de
arbore extent. In una autem arbore duos, aut tres ramulos figi-
to, dum ne minus quaternum digitorũ inter eos ſit ſpatiũ. Pro
arboris magnitudine, & corticis bonitate hæc facito. Cum omnes
ſurculos, quos arbor patietᷣ, demiſeris, libro ulmi, uel uimine ar-
borem adſtringito, poſtea paleato luto bene ſubacto oblinito to-
tam plagã, & ſpatiũ, quod eſt inter ſurculos uſq; eo, ut duobus
digitis inſita extent ſupra lutũ muſcũ imponito, et ita alligato,
ne pluuia dilabatᷣ. Si puſillã arborẽ inſerere uoles, iuxta terram
abſcindito, ita ut ſexqpedem à terra extet. Cũ deinde abſciderís,

plagam diligenter leuato,& mediũ truncum acuto ſcalpro mo-
dicæ findito, ita ut fiſſura trium digitorum ſit. In eam deinde cu-
neum quoad patietur, inſerito, & ſurculos ex utraq; parte adra-
ſos demittito, ita ut librum ſeminis libro arboris æqualẽ facias,
cum ſurculos diligenter aptaueris, cuneũ uellito deinde arborẽ,
ut ſupra dixi, alligato, & oblinito, dein terrã circa arborem ag-
gerato uſq; ad ipſum inſitum. ea res à uento, & calore maxime
tuebitur. Tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimũ, nõ omnĩ
generi idoneum eſt, & ferè eæ recipiunt talem inſitionẽ, quæ hu-
midum, ſuccoſumq́; et ualidum librum habent, ſicuti ficus, nam
& lactis plurimum remittit, & corticem robuſtam habet, opti-
me itaq; ea inſeritur tali rõne. Ex qua arbore inſerere uoles, in
ea quæſito nouellos, & nitidos ramos. in his deinde obſeruato gẽ
mam, quæ bene apparebit, certamq́; ſpem germinis habebit, eã
duobus digitis quadratis circũſignato, ut media gemma ſit, &
ita acuto ſcalpello circũcidito, delibratoq́; diligenter, ne gemmã
lædas. deinde ex qua arbore inſerere uoles, in ea nitidiſſimum ra
mum eligito, & eiuſdẽ ſpatijs corticem circuncidito, & materiẽ
delibrato, & in eã partem, quã nudaueras, gemmã hãc, quam
ex altera arbore ſumpſeras, aptato ita, ut emplaſtrum circunciſæ
parti conueniat, ubi hæc feceris, circa gemmam bene uincito, ita
ne lædas. deinde cõmiſſuras, & uincula luto oblinito ſpatio reli-
cto, qua gemma libere germinet. Materia, quam inſeueris, ſi ſo-
bolem, uel ſuperiores ramos habebit, omnia præcidito, neqd ſit,
quo poſſit ſuccus euocari, aut cui magis, quàm ĩſito ſeruiat. Poſt
unum & uigeſimum diem ſoluito emplaſtrum. Hoc genere etiã
optime olea inſeritur. Quartum illud genus inſitiõis iam docui
mus, cum de uitibus diſputauimus, itaq; ſuperuacuũ eſt hoc lo-
co repetere iam traditam rationem terebrationis.

Quod omnium generum ſurculi, omnibus arboribus inſe-ri poſſint. Cap. XXVII.

SED cum antiqui negauerint poſſe omne genus ſurculorũ in
oẽm arborem inſeri, et illã quaſi finitionem, qua nos paulo ante
uſi ſumus, ueluti quandã legem ſanxerint, eos tm̃ ſurculos poſſe
coaleſcere, qui ſint corticæ, ac libro, & fructu cõſimiles ijs arbori-
bus, qbus inſerunt, exiſtimauimus errorẽ huius opinionis diſcu-
tiendum, tradendãq; poſteris rõnem, qua poſſit omne genus ſur-

uli, omni generi arboris inſeri, quod ne longiori exordio legẽtes fatigemus, unum quaſi exemplum ſubijciemus, qua ſimilitudine quiſq; quod genus uolet omni arbori poterit inſerere. Scrobẽ quoquouerſus pedum quatuor ab arbore oliuæ tam longe fodito, ut extremi rami oleæ poſſint eam contingere, in ſcrobem deinde fici arbuſculam deponito, diligentiamq; adhibeto, ut robuſta, & nitida fiat. Poſt triennium, aut quinquẽnium, cum iam ſatis amplum incrementum ceperit, ramum oliuæ, qui uidebitur nitidiſſimus deflecte, & ad crus arboris ficulneæ religa, atq; ita amputatis cæteris ramulis, ea tantum cacumina, quæ inſerere uoles, relinquito, tum arborem fici detruncato, plagamq; leuato, & mediam cuneo findito. Cacumina deinde oliuæ ſicuti matri inhærent, utraq; parte adradito, & ita fiſſuræ fici aptato, cuneumq; eximito, & diligenter colligato, nequa ui reuellantur. Sic interpoſito triennio coaleſcet ficus oliuæ, & tum demũ quarto anno, cum bene coierint, uelut propagines ramulos oliuæ à matre reſecabis. Hoc modo omne genus in omnem arborem inſeritur.

De cythiſo. Cap. XXVIII.

CYTHISVM in agro quãplurimũ habere expedit, quòd gallinis, apibus, ouibus, capris quoq;, & omni generi pecudum utiliſſimus eſt, quod ex eo cito pingueſcit, & lactis plurimũ præbet ouibus, tum etiam quod octo menſibus uiridi eo pabulo uti, & poſtea arido poſſis. Præterea in quolibet agro, quamuis macerrimo celeriter comprehendit, omnemq; iniuriam ſine noxa patitur. Mulieres quidem, ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, cum tota nocte pmaduerit, poſtero die expſſi ſucci ternas heminas pmiſceri modico uino; atq; ita potandum dari, ſic & ipſæ ualebunt, & pueri abundãtia lactis confirmabunt. Satio autem cythiſi uel autumno circa Idus Octob. uel uere fieri poteſt. Cum terram bene ſubegeris, in modũ horti areas facito, ibiq; uelut ocymum ſemen cythiſi autumno ſerito, plãtas deinde uere diſponito, ut inter ſe quoquouerſus quatuor pedum ſpatio diſtent. Si ſemen non habueris, cacumina cythiſorum uere diſponito. Stercoratam terram circa aggerato, ſi pluuia non inceſſerit, rigato. XV. proximis diebus, ſimulac nouam frondem agere cœperit, ſarrito. Poſt triennium deinde cædito, et pecori præbeto. Equo abunde eſt uiridis pondo. XV. boui põdo.

XX. cæteriſq; pecudibus pro portione uirium. Poteſt autem etiã circa Septembrẽ ramis ſeri. Aridum ſi dabis, exiguum dato, quoniam maiores uires habet, priusq; aqua maceratio, & exemptum paleis permiſceto. Cythiſum, quod aridum facere uoles, circa mẽſem Septembris, cũ ſemen eius grandeſcere incipiet, cædito, paucis deinde horis, dum flaceſcat, in ſole habeto. deinde in umbra adſiccato, & ita condito.

De Salice, & geniſta, & arundine. Cap. XXIX.

SALICEM, & geniſtam creſcente luna uere circa Calen. Mar. ſerito. Salix humida loca deſyderat, geniſta ẽt ſicca, utraq; tamen circa uineam opportune ſerũtur, quoniam palmitibus idonea præbent uincula. Arũdo optime ſeritur, quos alij bulbos, alij oculos uocant. Simulatq; terram bipalio repaſtinaueris, radicem arundinis acuta falce præſectam impendenti pluuia diſponito. Sunt qui arundines integras ſternant, quoniam ex omnibus nodis ſatæ arũdines emittũt, ſed ferè hoc genus euanidã, exilemq;, & humilem arũdinem affert. Melior itaq; ſatio eſt ea, quam prius demonſtrauimus. Placet autem omnibus annis ſimulac arundinem cæcideris, locum alte, & æqualiter fodere, atq; ita rigare.

De Viola, & Roſa. Cap. XXX.

VIOLAM qui facturus eſt, terram ſtercoratam, & repaſtinatam minimum alte pedem in puluinos redigat. Atq; ita plãtas hornotinas ſcrobiculis pedalibus factis ante Cal. Mar. diſpoſitas habeat. Semen autem uiolæ ſicut olerũ in areis duobus temporibus ſeritur, uere uel autumno. Colitur autem eo modo, quo & cætera olera, ut runcetur, ut ſarriatur, ut interdum etiam rigetur. Roſam fruticibus, ac ſurculis diſponi per ſurculos pedales conuenit per idem tempus, quo & uiola. Sed omnibus annis fodiri ante Calen. Mar. & interputari oportet. Hoc modo multa multis annis perennat.

FINIS.

De præceptis rei ruſticæ. Ti.I.
De quatuor rebus, q̃bus agricultura cõſiſtit. T. II.
De aeris ꝓbatiõe. T. III.
De aqua ꝓbanda. T. IIII.
De qualitate terraꝝ. T. V.
De induſtria, et neceſſarijs ad rura ſententijs. T. VI.
De agri electione, et ſitu. T. VII.
De ædificio. T. VIII.
De hybernis, & æſtiuis mãſionibus, et pauimẽtis. T. IX.
De calce, et arena. T. X.
De latericijs parietibus. T. XI.
De lumine, et altitudine. T. XII.
De cameris cãnicijs. T. XIII.
De ope albario. T. XIIII.
De tectorijs. T. XV.
De uitanda ualle, q̃ pp aquas diligi ſolet. T. XVI.
De ciſternis, et maltha frigidaria. T. XVII.
De cella uinaria. T. XVIII.
De horreo. T. XIX.
De olei factorio. T. XX.
De ſtabulis equorum, & boum. T. XXI.
De corte. T. XXII.
De auiarijs. T. XXIII.
De colũbarijs. T. XXIIII.
De turturario. T. XXV.
De turdis. T. XXVI.
De gallinis. T. XXVII.
De pauonibus. T. XXVIII.
De phaſianis. T. XXIX.
De anſeribus. T. XXX.
De piſcinis. T. XXXI.
De fœnili paleario, et lignario. T. XXXII.
De ſterquilinio. T. XXXIII.
De locis horti, & pomarij, & ſepibus, & ſerendi tempore. T. XXXIIII.
De remedijs horti, uel agri. T. XXXV.
De area. T. XXXVI.
De apiũ caſtris. T. XXXVII.
De uaſculis apium formandis. T. XXXVIII.
De apibus emendis. T. XXXIX.
De balneis. T. XL.
De malthis calidaria, et frigidaria. T. XLI.
De piſtrino. T. XLII.
De inſtrumentis agreſtium. T. XLIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER PRIMVS.

De præceptis rei ruſticæ. *Titulus.I.*

P ARS EST *prima prudentiæ ipſam, cui præcepturus es, æſtimare perſonã. Neq; enim formator agricolæ debet artibus, & eloquentia rhetores æmulari, quod pleriq; fecere, qui dum diſerte ruſticis loquuntur, aſſecuti ſunt, ut eorum doctrina nec à diſertiſſimis quidem poſſit intelligi. Sed nos recidamus præfationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autẽ nobis eſt (ſi diuina fauerint) de omni agricultura, et paſcuis, et ædificijs ruſticis, ſecundũ fabricandi magiſtros, eorumq; inuentionibus, & omni genere eoꝝ, quæ uel facere, uel nutrire oportet agricolam rõne uoluptatis, et uſus fructus, ſuis tñ temporibus ꝑ uniuerſa diſtinctis ſanè in primis hoc ſeruare conſtitui, ut eo menſe, quo ponenda ſunt ſingula, cum ſua omni exequar diſciplina.*

De quatuor rebus, quibus agricultura conſiſtit. T.II.

PRIMO *igitur eligendi, et bene colendi agri ratio quatuor rebus conſtat aere, aqua, terra, induſtria. Ex his tria naturalia, unum facultatis, & uoluntatis. Naturæ eſt, quod in primis ſpectare oportet, ut eis locis, quæ colere deſtinabis, aer ſit ſalutaris, & clemẽs, aqua ſalubris, & facilis, uel ibi naſcens, uel adducta, uel imbre collecta, terra uero fœcunda, & ſitu commoda.*

De aeris probatione. T.III.

AERIS *igitur ſalubritatem declarant loca ab infimis uallibus libera, & nebularum noctibus abſoluta, & habitatoꝝ conſyderata corpuſcula, ſi eis color ſanus, capitis firma ſynceritas, inoffenſum lumen oculorum, purus auditus, et ſi fauces cõmeatum liquidæ uocis exerceant. Hoc genere benignitas aeris approbaẽ. His autem contraria noxium cœli illius ſpiritum confitentur.*

De aqua probanda. T.IIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

AQVAE uero ſalubritas ſic agnoſcitur. Primum ne à lacu-
nis, aut palude ducatur, ne de metallis originem ſumat, ſed ſit p
ſpicui coloris, neq; ullo aut ſapore, aut odore uitietur, nullus illi
limus inſidat, frigus tepore ſuo mulceat, æſtatis incendia ſuo ri-
gore moderetur. Sed qa ſolet his omnibus ad ſpeciem cuſtoditis
occultiorem noxam tectior ſeruare natura, ipſam quoq; ex incola-
rum ſalubritate noſcamus, ſi fauces bibentium puræ ſunt, ſi ſaluo
capite, in pulmonibus, ac thorace aut nulla eſt, aut rara cauſa-
tio. Nam plerũq; has noxas corporis ad inferiorem partem quæ
ſupra ſunt corrupta demittũt ut uitiato capite ad pulmones, uel
ſtomachum morbi cã decurrat, tunc culpandus aer potius inue-
nitur. Deinde ſi uẽter, aut uiſcera, uel latera, uel renes nullo do-
lore, aut inflatiõe uexentur, ſi uitia nulla ueſicæ ſunt. Hæc, atq;
his ſimilia ſi apud incolas pro maiori parte conſtare uideris, nec
de aere aliquid, nec de fontibus ſuſpiceris.

De qualitate terrarum. T. V.

IN Terris uero quærẽda fœcunditas. Ne alba, et nuda ſit gle-
ba, ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni, ne creta ſola, ne are-
næ ſquallentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa ma-
cies, ne ſalſa, uel amara, ne uliginoſa terra, nę tofus arenoſus, atq;
ieiunus, ne uallis nimis opaca, & ſolida. Sed gleba putris, & fe-
rè nigra, et ad tegendam ſe graminis ſui crate ſufficiens, aut mi-
ſti coloris, quæ & ſi rara ſit, tñ pinguis ſoli adiunctione glutine-
tur. Quæ protulerit nec ſcabra ſint, nec retorrida, nec ſucci natu-
ralis egentia ferat. Quod frumentis dandis utile ſignũ eſt, ebu-
lum, iuncum, calamum gramen, trifolium non macrũ, rubos pin-
gues, pruna ſylueſtria. Color nanq; non magnopere quærendus
eſt, ſed pinguedo, atq; dulcedo. Pinguem ſic agnoſcis. Glebam
paruulam dulci aqua cõſpergis, et ſubigis, ſi glutinoſa eſt, et ad-
hæret, conſtat illi ineſſe pinguedinem. Item ſcrobe effoſſa, & re-
pleta, ſi ſuperauerit terra, pinguis eſt, ſi defuerit, exilis, ſi conue-
nerit æquata, mediocris. Dulcedo autem cognoſcit, ſi ex ea par-
te agri, quæ magis diſplicet, glebam fictili uaſe dulci aqua made-
factam, iudicio ſaporis explores. Vineis quoq; utilem p hæc ſigna
cognoſces. Si coloris, & corporis rari aliquatenus, atq; reſoluti
eſt. Si uirgulta, quæ protulit, læuia, nitida, procera, fœcũda ſunt,
ut pyros ſylueſtres, prunos, rubos, cæteraq; huiuſmodi, neque in-

torta, neq; ſterilia, neq; macra exilitate languẽtia. Situs uero ter-
rarum neq; planus, ut ſtagnet, neq; præruptus, ut defluat, neq;
obrutus, ut in imum deiecta ualle ſubſidat, neq; arduus, ut tem-
peſtates inmodicæ ſentiat, & calores. Sed ex his omnibus utilis
ſemper eſt æquata mediocritas, & uel campus apertior, & hu-
morem pluuiũ cliuo fallente ſubducens, uel collis molliter per la-
tera inclinata deductus, uel uallis cum quadam moderatiõe, et
aeris laxitate ſubmiſſa, uel mons alterius culminis defenſus obie-
ctu, & à moleſtioribus uentis aliquo liber auxilio, uel ſublimis
aſper, ſed nemoroſus, & herbidus. Sed cum ſint genera terrarum
plurima, ut pinguis, aut macra, ſpiſſa, uel rara, ſicca, uel humi-
da, & ex his pleraq; uitioſa, tñ propter ſeminum differentiam ſæ-
pe neceſſariam maxime, ſicut ſupra dixi, eligendus eſt pinguis,
ac reſolutus ager, qui minimum laborem poſcit, & fructum ma-
ximum reddit. Secundi meriti eſt ſpiſſus, qui labore quidem maxi
mo, tamen ad uota reſpondet. Illud uero deterrimum genus eſt,
quod erit ſiccum ſimul, & ſpiſſum, et macrum, uel frigidum, qui
ager peſtiferi more fugiendus eſt.

De induſtria, & neceſſarijs ad rura ſententijs. T. VI.

SED ubi hæc, quæ naturalia ſunt, neque humana ope curari
poſſunt diligentius æſtimaueris, exequi te conuenit partem, quæ
reſtat induſtriæ. Cuius hæc erit cura uel maxima, ut has, quas
ſubieci, ex omni opere ruſtico in primis debeas tenere ſententias.
Præſentia domini prouectus eſt agri. Color terræ non magnope-
re deſyderetur, quia bonitatis incertus eſt auctor. Genera omniũ
ſurculorum, uel frugum præclara, ſed terris tuis experta commit
te. In nouo enim genere ſeminum, ante experimentum, non eſt
ſpes tota ponenda. Locis humidis ſemina citius, q̃ ſiccis degene-
rant, quare ſubinde ſuccurrat electio. Ferrarij, lignarij, doliorũ,
cuparumq; factores neceſſario habendi ſunt, ne à labore ſolẽni ru
ſticos cauſa deſyderandæ urbis auertat. Locis frigidis à meridie
uineta ponant, calidis à ſeptentrione, temperatis ab oriente, uel
(ſi neceſſẽ ſit) occidente. Operarum rõ unum modum tenere non
poteſt in tanta diuerſitate terrarũ, & ideo ſoli, & prouinciæ cõ-
ſuetudo facile oſtendit, qui numerus unãquanq; rẽ faciat, ſiue in
ſurculis, ſiue in omni genere ſatorum. Quæ florem cõſtat nõ eſſe tã
genda, Bene eligi ſerenda non poſſunt, niſi hoc officiũ prius eli-

gens aſſumat. In rebus agreſtibus maxime officia iuuenum con/
gruunt, imperia ſeniorum. In uitibus putandis tria conſideran
da ſunt, fructuum ſpes, ſuccaſſura materies, locus qui ſeruet, ac re/
uocet. Vitem ſi maturius putes, plura ſarmenta, ſi ſerius, fructus
plurimos conſequeris. De locis deterrimis ſicut arbores, ita uites
conuenit ad meliora transferre. Poſt bonā uindemiam ſtrictius,
poſt exiguam latius puta. In omni opere inſerendi, putandi, ac
recidendi duris, et acutis utere ferramentis. In uite, uel arbore q̄
facienda ſunt, perage ante apertionē floris, & gēmæ. In uineis
aratro prætermiſſa, foſſor emendet. Locis calidis, ſiccis, apricis pā
pinandum non eſt, cum magis uitis optet operiri. Et ubi uineas
uulturnus exurit, aut flatus aliquis regionis inimicus, uitem te/
gamus ſtraminibus uel aliunde quæſitis. Ramus lætus, uiridis,
& ſterilis in media olea abſcidendus eſt, uelut totius arboris ini
micus. Sterilitas, & peſtilētia æquo modo fugiendæ ſunt. In pa/
ſtinato ſolo inter nouellas uites, omnino nihil eſt conſerendum.
Græci iubent exceptis caulibus, tertio anno quæ libebit iniūgere.
Omnia legumina græcis auctoribus, ſeri iubentur in ſicca terra,
faba tātūmodo in humida debet ſpargi. Domino, uel colono cō
finia poſſidenti, qui fundum, uel agrum ſuum locat, dānis ſuis,
ac litibus ſtudet. In agro periclitantur interiora, niſi colātur ex/
trema. Omne triticum in ſolo uliginoſo poſt tertiam ſationem in
genus ſiliginis, commutatur. Tria mala æque nocent, ſterilitas,
morbus, uicinus. Qui terram ſterilem uineis occupat, et labori/
bus ſuis, & ſumptibus eſt inimicus. Campi largius uinū, colles
nobilius ferunt. Aquilo uites ſibi obiectas fœcundat, auſter nobi/
litat. Ita in arbitrio noſtro eſt, utrū plus habeamus, an melius.
Neceſſitas ferijs caret. Quāuis tēperatis agris ſerendum ſit, tñ ſi
ſiccitas longa eſt, ſemina locata tutius in agris, q̄ in horreis ſer/
uabuntur. Viæ malitia æque & uoluptati, & utilitati aduerſa
eſt. Qui agrum colit, grauem tributis creditorem patitur, cui ſi/
ne ſpe abſolutionis aſtrictus eſt. Qui arando crudum ſolū inter
ſulcos relinquit, ſuis fructibus derogat terræ ubertatem infamat.
Fœcundior eſt culta exiguitas, q̄ magnitudo neglecta. Nigras ui
tes oīno repudies, niſi in ꝓuincijs, in qbus eius generis, quo aci/
naticium fieri cōſueuit. Longius amminiculū uitis incremēta ꝑ
ducit. Tenerā, & uiridē uitem ferri acie ne recidas. Omnis inciſu
ra ſarmenti auertatur à gēma, ne eā ſtilla, quæ fluere conſueuit,

extinguat. Pro macie, uel ſoliditate uitiũ nutriēda ſarmenta putator iniungat. Terra profunda (quod græci aſſerunt) oleæ grandes arbores efficit, fructus minores, & aquatos, ac ſeros, magisq́ amurcæ proximos. Aer oleas tepidus iuuat, et uentus mediocris ſine ui, & horrore perflabilis, Vitis, quæ ad iugum colitur, p ætatem ad hoc perducenda eſt, ut locis moleſtioribus quatuor pedibus à terra, placidioribus uero ſeptem ſummitas eius inſurgat. Hortus, qui cœlo clementi ſubiacet, et fontano humore percurrit, propè eſt, ut liber ſit, & nullam ſerendi diſciplinã requirat. Subligatio acerbis uuis faciēda eſt, qñ excutiendi, aut rumpendi acini nulla formido eſt. Ligatura in uitibus locũ debet mutare, ne unum ſemper aſſiduitas cõterat uinculo℞. Foſſorem ſi apertus uitis oculus uiderit, cæcabitur ſpes magna uindemiæ, & ideo, dum eſt clauſus, fodiatur. Terræ altitudinem cum fœcunditate, ſi ad frumenta, duobus pedibus explora, quatuor uero, ſi ad arbuſta, uel uites. Vitis nouella, ut facile incrementum culta conſequitur, ita interitum celerem, ſi negligatur, incurrit. Modum tene æſtimatis facultatibus tuis in aſſumptione culturæ, ne ſuperatis uiribus excedente menſura turpiter deſeras, qđ arroganter aſſumis. Semina pluſquam annicula eſſe non debēt, ne uetuſtate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem grano robuſtius, ſed mēſuræ minus refundet. Omnia, quæ ſerunt, creſcente luna, & diebus tepidis ſunt ſerenda, nam tepor euocat, frigus includit. Si tibi ager eſt ſyluis inutilibus tectus, ita eum diuide, ut loca pinguia puras reddas nouales, loca ſterilia ſyluis tecta eſſe patiaris, quia illa naturali ubertate reſpondent, hæc beneficio lætantur incendij. Sed ſic urēda diſtingues, ut ad incenſum agrũ poſt quinquenniũ reuertaris, ita efficies, ut æqualiter uel ſterilis gleba cum fœcunda cõtendat. Græci iubent oliuam, cum plantat, & legitur, à mundis pueris, atq; uirginibus operandum, credo recordati arbori huic eſſe præſulē caſtitatem. Nomina frumentorum ſuperfluũ eſt præcipere, quæ aut loco ſubinde, aut ætate mutantur. Hoc ſatis eſt, ut eligamus p̄cipua in ea regione, quã colimus, uel exploremus aduecta. Lupinus, & uicia pabularis, ſi uirides ſuccidantur, & ſtatim ſupra ſectas eo℞ radices aret, ſtercoris ſimilitudine agros fœcundant, quæ ſi exaruerint ante q̃ proſcindas, in his terræ ſuccus aufertur. Ager aquoſus plus ſtercoris quærit, ſiccus minus. Calidis, maritimis, ſiccis, apricis, campeſtri-

bus locis omne opus uinearum maturius inchoetur, frigidis, mediterraneis, humidis, opacis, montanis locis tardius, quod non ſolum de menſibus, aut diebus dixerim, ſed ēt de horis operādi. Omne opus ruſticum, cum fieri præcipitur, neque cito eſt, ſi ante quindecim dies, neq; tarde, ſi poſt quindecim fiat. Frumenta oīa maxime lætantur patenti campo, & ſoluto, & ad ſolem reclini. Spiſſa, & cretoſa, & humida terra bene far, & triticum nutrit, ordeum agro ſoluto delectatur, & ſicco, nam in lutoſo ſparſum morit. Trimeſtris ſatio locis frigidis, & niuoſis cōuenit, ubi qualitas æſtatis humecta eſt, cæteris raro reſpondet euentu. Semē trimeſtre locis tepidis melius reſpondebit, ſi ſeratur autumno. Si neceſſitas coget in ſalſa terra aliquid operari, extremo autūno plantanda eſt, uel cōſerenda, ut malitia eius hybernis imbribus eluatur. Aliquid ēt terræ dulcis, uel arenæ fluuialis ſubijciendum eſt, ſi illi uirgulta cōmittimus. Seminarium mediocri terra inſtituere debemus, ut ad meliorem quæ ſata fuerint transferantur. Lapides, qui inſuper ſunt, hyeme rigent, æſtate ferueſcunt, icirco ſatis arbuſtis, & uitibus nocent. Terra, quæ circa arbores mouetur, ita eſt uicibus permutanda, ut ei, quæ in ſummo fuerat, ima ſuccedat. In lætandis arboribus crates faciemus, terram prius trunco admouentes, & mox lætamen, ut ſic opus naturæ beneficio alternante cumulet. Agri præſulem non ex dilectis, & tenere educatis ſeruulis ponas, quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præſentis expectat.

De agri electione, uel ſitu. T. VII.

IN Eligendo agro, uel emendo conſyderare debebis, ne bonū naturalis fœcunditatis colentiū deprauauerit inertia, & in degeneres ſurculos uber ſoli feracis expenderit, quod quāuis emēdari poſſit inſitione meliorꝫ, tñ harum rerum ſine culpa melior uſus eſt, q̄ cum ſpe corrigendi ſerus euentus. In ſeminibus ergo frumētorꝫ præſens emendatio poterit eſſe. In uineis maxime conſyderādum, atq; uitandum eſt, quod pleriq; fecerunt ſtudēdo famæ tñ, & latitudini paſtinorꝫ ſemina uitium ſtatuentes, uel ſterilia, uel ſaporis indigni, quod grandi tibi labore conſtabit, ut corrigas, ſi agrum cōpares uitijs talibus occupatum. Poſitio ipſius agri, qui eligēdus eſt, ea ſit, in frigidis ꝓuincijs orienti, aut meridiano lateri ager eſſe debet oppoſitus, ne alicuius magni montis obiectu,

his duabus partibus excluſis algore rigeſcat, aut ꝑ parte̅ ſeptentrionis remoto, aut per occidentis in ueſpera̅ ſole dilato. In calidis uero ꝓuinciis, pars potius ſeptentrionis optanda eſt, quæ & utilitati, & uoluptati, & ſaluti æqua bonitate reſpo̅deat. Si uicinus eſt fluuius, ubi ſtatuimus fabricæ ſede̅ parare eius debemus explorare natura̅, qa pleru̅q; quod exhalat inimicu̅ eſt, à quo (ſi talis ſit) co̅ueniet refugere co̅ditore̅. Palus tn̄ omni modo uitanda eſt, præcipue quæ ab auſtro eſt, uel occidente, & ſiccari co̅ſueuit æſtate ꝓpter peſtilentia̅, uel animalia inimica, quæ generat.

De ædificio. T. VIII.

AEDIFICIVM *pro agri merito, & pro fortuna domini oportet inſtitui. Quod pleru̅q; imodicæ ſumptu̅ difficilius eſt ſuſtinere, q̄ condere. Ita igitur æſtimanda eſt eius magnitudo, ut ſi aliqs caſus incurrerit, ex agro, in quo eſt, unius anni, aut ut multum bienni̅ȷ penſione reparet. Ipſius au̅t p̄torij ſitus ſit loco aliquatenus erectiore, & ſicciore, q̄ cætera, & ꝓpter iniuria̅ fundamentoꝝ, et ut læto fruatur aſpectu. Fundamenta au̅t hoc modo ponenda ſunt, ut latiora ſint ex utraq; parte ſemipedis ſpatio, q̄ parietis inſup ſtruendi corpus increſcet. Si lapis, uel tofus occurrat, facilis cauſa eſt collocandi, in quo ſculpi tantum fundamenti forma debebit unius pedis altitudine, uel duoru̅. Et ſi ſolida, uel conſtricta inuenietur argilla quinta, uel ſexta pars altitudinis eius, quæ ſupra terram futura eſt, fundamentis deputetur, quod ſi terra laxior fuerit, modo maioris altitudinis obruantur, donec munda ſine ruderum ſuſpicione occurrat argilla. Quæ ſi omnino deſit, quartam merſiſſe ſufficiet. Studendum præterea ut hortis, & pomariis cingi poſſit, aut pratis. Sed totus fabricæ tractus unius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem reſpiciat in primo angulo excipiens ortum ſolis hyberni, & paululum ab occidente auertatur hyemali. Ita proueniet, ut per hyemem ſole illuſtretur, & calores eius æſtate non ſentiat.*

De hybernis, & æſtiuis manſionibus, & pauimentis. T. IX.

FORMA *tn̄ debet eſſe eiuſmodi, ut ad habitatione̅ breuiter collectas & æſtati, et hyemi præbeat manſiones. Quæ hyemi parant ita ſint co̅ſtitutæ, ut poſſit eas hyberni ſolis totus ꝓpemodu̅ curſus hilarare. In his pauime̅ta opportuna ee̅ debebu̅t. Primu̅*

in fabricis planis earum obſeruandum eſt, ut æqualis, & ſolida contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem fabricæ titubantis excutiat. Deinde ut axes quernæ cũ æſculeis non miſceantur. Nam quercus humore concepto, cum ſe cœperit ſiccare, torquebitur, & rimas in pauimento faciet, æſculus autem ſine uitio durat. Sed ſi quercu ſuppetente æſculus deſit, ſubtiliter quercus ſiccetur, & tranſuerſus, atq; directus duplex ponatur ordo tabularum clauis frequẽtibus fixus. De cerro, aut fago, aut farno diutiſſime tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis, uel filicæ humor calcis nuſq̃ ad tabulati corpus accedat. Tunc ſuper ſtatuminabis rudus .i. ſaxi contuſi duas partes, & cum una calcis tẽperatæ conſtitues. Hoc cum ad ſex digitorũ craſſitudinẽ ſtraueris, & regula exploraueris æquale, ſi loca hyemalia ſunt, tale pauimentũ debebis imponere, in quo uel nudis pedibus ſtantes miniſtri hyeme non rigeſcant. Inducto itaq; rudere, uel teſtaceo pauimento, congeſtos, & calcatos ſpiſſe carbones cum ſabulone, & fauilla, et calce permiſces, & huius impẽſæ craſſitudinẽ ſex uncijs iubebis imponi, quod exequatum nigra pauimẽta formabit, & ſiqua fundentur ex poculis, uelociter rapta defugent. Sed ſi æſtiuæ manſiones ſunt, orientẽ ſolſtitialem, & partẽ ſeptentriõis aſpiciant, & uel teſtaceum (ſicut ſupra diximus) accipiant pauimentum, uel marmora, uel teſſeras, uel ſcutulas, qbus æquale reddatur angulis, lateribusq; coniunctis. Si hæc deerunt, ſupra marmor tuſum cernatur, aut arena cum calce inducta leuigetur.

De calce, & arena. T. X.

PRAETEREA Scire eſt neceſſarium conſtruenti, quæ calcis, & arenæ natura ſit utilis. Arenæ ergo foſſiciæ genera ſunt tria. Nigra, cana, ruffa. Omnium præcipue ruffa melior, meriti ſequentis eſt cana. Tertium locum nigra poſſidet. Ex ijs, quæ cõpreſſa manu edit ſtridores, erit utilis fabricanti. Item ſi pãno, uel linteo candidæ ueſtis inſperſa, et excuſſa nihil maculæ reliquerit, aut ſordis, egregia eſt. Sed ſi foſſilis arena non fuerit, de fluminibus, aut glarea, aut litore colligetur. Marina arena tardius ſiccatur, & ideo non continue, ſed intermiſſis temporibus conſtruẽda eſt, ne opus onerata corrumpat, camerarum quoq; tectoria ſalſo humore diſſoluit. Nam foſſiles arenæ cementitijs parietibus, & cameris celeri ſiccitate utiles ſunt, melioreſq;, ſi ſtatim, cum

effoſſæ ſunt, calci miſceantur, nam diutino ſole, aut pruina, aut imbre uaneſcunt. Fluuiales tectorijs magis poterunt conuenire. Sed ſi uti neceſſe ſit maris arena, erit commodum prius eam lacuna humoris dulcis immergi, ut uitium ſalis aquis ſuauibus elota deponat. Calcem quoq; ex albo ſaxo duro, uel tiburtino, aut columbino fluuiali coquemus, aut rubro, aut ſpongia, aut marmore. Poſtremo quæ erit ex ſpiſſo, & duro ſaxo ſtructuris conuenit, ex fiſtuloſo uero, aut molliori lapide tectorijs adhibetur utilius. In duabus arenæ partibus calcis una miſcenda eſt. In fluuiali uero arena ſi tertiā partem teſtæ cretæ addideris, operum ſoliditas mira præſtabitur.

De lateritijs parietibus. T. XI.

QVOD SI lateritios parietes in prætorio facere uolueris, illud ſeruare debebis, ut perfectis parietibus, in ſummitate q̄ trabibus ſubiacebit, ſtructura teſtacea cum coronis prominentibus fiat ſexquipedali altitudine, ut ſi corruptæ tegulæ aut imbrices fuerint, parietem non poſſint ſtillicidia penetrare per pluuiam. Deinde prouidendum eſt, ut fictis, & aſperatis parietibus lateritijs inducatur tectorium, quod humidis, ac leuibus adhærere non poterit, & ideo tertio eos prius debebis obducere, ut tectorium ſine corruptione ſuſcipiant.

De lumine, & altitudine. T. XII.

IN PRIMIS ſtudendū eſt in agreſti fabrica, ut multa luce clareſcat. deinde ut partes temporibus diuiſas, ſicut ſupra dixi congruis cœli regionibus offeramus, id eſt æſtiuas ſeptētrioni, hybernas meridiano, uernas & autumnales orienti. Menſura uero hæc ſeruanda eſt in triclinijs, atq; cubiculis, ut quanta latitudo, & longitudo fuerit, in unum computetur, & eius medietas in altitudinem conferatur.

De cameris cannicijs. T. XIII.

CAMERAS ī agreſtibus ædificijs ex ea materia utilius erit formare, quæ facile īuenieť in uilla. Itaq; aut tabulis faciemus, aut cannis, hoc genere. Aſſeres ligni gallici, uel cupreſſi directos & æquales conſtituemus in eo loco, ubi camera facienda eſt, ita ordinatos, ut inter ſe ſeſquipedalis menſura ſit uacua. Tunc eos

catbenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupreſſo factis ad cõtignationẽ ſuſpẽdemus, & binas inter eos pticas dirigemus tomacibus alligatas. Poſtea paluſtrẽ cannã, uel hãc craſſiorem, quæ in uſu eſt, contuſam, facta & ſtrictim iuncta crate ſubnectimus, & per omne ſpatium cũ ipſis aſſeribus, & perticis alligamus. Dehinc primo impenſa pumicea induemus, & trulla æquabimus, ut inter ſe cannarum membra conſtringat. Poſt arena, & calce coæquabimus. Tertio tuſi marmoris puluerem miſtũ cum calce ducemus, & poliemus ad ſummum nitorem.

De opere albario. T. XIIII.

OPVS quoq; albarium ſæpe delectat, cui calcem debebimus adhibere, cum multo tempore fuerit macerata, ergo ut utilẽ probes, aſcia calcem quaſi lignum dolabis. Si nuſquam acies eius offenderit, & ſi quod aſciæ adhæret, fuerit molle, atq; uiſcoſum, cõſtat albarijs operibus conuenire.

De tectorijs. T. XV.

PARIETVM uero tectura ſic fiet fortis, & nitida. Prima trullis frequentetur inductio. Cum ſiccari cœperit, iterum inducatur, ac tertio. Poſt hæc tria coria ex marmoreo grano cooperiatẽ ad trullam. Quæ inductio ante tãdiu ſubigenda eſt, ut rutrum, quo calx ſubigitur, mundum leuemus. Hæc quoq; marmoris grani inductio cum ſiccari cœperit, aliud coriũ ſubtilius oportet imponi, ſic & ſoliditatem cuſtodiet, & nitorem.

De uitanda ualle. T. XVI.

VITANDVM eſt autẽ, quod pleriq; fecerunt aquæ cauſa, uillas in infimis uallibus mergere, & paucorũ dierum uoluptatem præferre habitatorũ ſaluti. Quod etiam magis metuemus, ſi prouincia, quã colimus, de morbis æſtate ſuſpecta eſt. Cui ſi fons deſit, aut puteus, ciſternas conſtruere conueniet, quibus omnium conduci poſſit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

De ciſternis, & maltha frigidaria. T. XVII.

SIGNINIS parietibus magnitudo ea, cui delectaris, et ſufficias, conſtruatur lõgior magis q̃ latior. Huius ſolum alto rudere

ſoli datum relicto fuſoris loco teſtacei pauimenti ſuperfuſione leuiget. Hoc pauimentum omni cura cædendum eſt ad nitorem, & lardo pingui decocto aſſidue perfricandum. Quod ubi deducto humore ſiccatum eſt, ne rimis in aliqua parte findat, etiam parietes ſimili corio uelentur obducti, & ita poſt diuturnam, & ſolidam ſiccitatẽ, aquæ præbeatur hoſpitium. Anguillas ſanè, piſceſq; fluuiales mitti in his, paſciq; cõueniet, ut horum natatu aqua ſtans agilitatem currentis imitet. Sed ſi aliquando in quocunq; loco pauimenti, uel parietis tectura ſuccumbat, hoc genus malthæ adhibebimus, ut humor in exitum nitens poſſit includi. Rimas, & Lacunas ciſternarum, & piſcinas, uel puteos ſarciemus hoc genere, & ſi humor per ſaxa manabit, picis liquidæ quãtum uolueris, & tantundem ſumes unguinis, qđ uocamus axungiam, uel ſeuum. Tunc in olla utrunq; miſcebis, & coques donec ſpumet, deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadem refrigerata permiſtio, calcem minutim ſuper adijcies, & ad unum corpus omnia miſta reuocabis. Cumq; uelut ſtrigmentum feceris, inſeres locis corruptis, ac manantibus, & preſſum ſumma denſitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos fictiles duci, & optis immeare ciſternis. Nam cœleſtis aqua ad bibendum omnibus antefertur, ut & ſi fluens adhiberi poſſit, quæ ſalubris non eſt, lauacris debeat, & hortorum uacare culturæ.

De cella uinaria. T. XVIII.

CAELLAM uinariam ſeptentrioni debemus habere oppoſitã frigidã, uel obſcure ꝓximã lõge à balneis, ſtabulis, furno, ſterquilinijs, ciſternis, aqs, & cæteris odoris horrẽdi, ita iſtructã neceſſarijs, ut nõ uincat à fructu, ſic ãt diſpoſitã, ut baſilicæ ipſius formã calcatoriũ loco habeat altiore cõſtructũ. Ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda uina hinc inde depſſi ſint gradibus tribus ferè, aut quatuor aſcẽdat. Ex his lacubus canales ſtructi uel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & ſubiectis lateri ſuo dolijs p uicinos meatus manãtia uina defundant. Si copia maior eſt medium ſpatium cupis deputabit, quas ne ambulacra ꝓhibeãt, baſellis altioribus ipoſitas, uel ſupra obruta dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe largiore diſtantes, ut (ſi res exigat) curãtis trãſitus poſſit admitti. Qđ ſi cupis locũ ſuũ deputabimus, is locus ad calcatorũ ſimilitudinẽ podijs breuibus, et teſtaceo pauimẽ

to ſolidetur, ut etiam ſi ignorata ſe cupa diffuderit, lacu ſubdito excipiantur non peritura uina, quæ fluxerint.

De Horreis. T. XIX.

SITVS horreoꝝ q̃uis ipſam ſeptentrionis deſyderet partem, & ſuperior, & longe ab omni humore, & lætamine, et ſtabulis ponendus eſt, frigidus, uentoſus, et ſiccus, cui prouidendũ ſtructura diligentia ne rimis poſſit abrũpi. Solũ igit̃ omne bipedis ſternatur, uel minoribus laterculis, quos ſuffuſo teſtaceo pauimento debemus imprimere. Tũc diuiſas cellas (ſi magnus ſperabit̃ ſemi num modus) grano cuiq; tribuemus, & ſi terræ paupies minora ꝓmittit, uel craticijs podijs erunt diſcernẽda granaria, uel uimineis uaſculis reditus tenues colligemus, ſed factis granarijs amurca luto miſta parietes linunt̃, cui aridi oleaſtri, uel oliuæ folia ꝓ paleis adijciũtur, quo tectorio ſiccato rurſus amurca reſpergitur, quæ ubi ſiccata fuerit, frumẽta cõdent̃. Hæc res gurgulionibus, et cæteris noxijs aĩalibus inimica eſt. Aliq̨ coriãdri folia frumentis miſcent ad ſeruãdũ ꝓfutura. Nihil tñ diu cuſtodiendis frumẽtis cõmodius erit, q̃ ſi ex areis in alterũ locum uicinum transfuſa refrigerentur aliquantis diebus, atq; ita horreis inferant̃. Negat Columella uentilãda eſſe frumenta, quia magis miſcent̃ animalia totis aceruis, quæ ſi nõ moueantur, in ſummitate intra menſurã palmi ſubſiſtent, & hoc uelut corrupto corio cætera illæſa durabunt. Aſſerit idem noxia animalia ultra prædictam menſurã non poſſe generari. Herba coniza ſicca (ut græci aſſerũt) ſubſtrata frumentis addit ætati. Ab horreis tñ auſter debet eẽ auerſus.

De olei factorio. T. XX.

OLEARIS cella meridianis ſit obiecta partibus, & cõtra frigus munita, ut illi per ſpecularia debeat lumen admitti. Ita & operas, quæ hyeme futuræ ſunt, nullus algor impediet, & oleum, cũ p̃mitur, adiutum teporibus, frigore nõ ualebit aſtringi. Trapetis, & rotulis, & p̃lo nata eſt forma, quã cõſuetudo dictauit. Receptacula olei ſemp mũda ſint, ne nouos ſapores infecta ueteri rancore corrumpant. At ſiquis maiori diligentiæ ſtudet, ſubiectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpẽdat, & ignẽ ſuggerat fornace ſuccenſa. Ita purus calor, olei cellam ſine fumi nidore uaporabit, quo ſæpe infectum, colore corrũpitur, & ſapore.

De ſtabulis equorum, uel boum. T. XXI.

STABVLA *equoꝝ, uel boum meridianas qdem plagas reſpiciant, nõ tñ egeãt ſeptentrionis luminibus, quæ p hyemẽ clauſa nihil noceant, per æſtatẽ patefacta refrigerent. Ipſa ſtabula, pp ungulas aĩalium, ab omni humore ſuſpenſa ſint. Boues nitidiores fient, ſi focum ꝓxime habeant, & ignis lumen intendãt. Octo pedes ad ſpatiũ ſtandi ſingulis boum paribus abundãt, et in porrectione. XV. Plancæ roboreæ ſupponant̃ ſtatiõibus equorum cum ſtraminæ, ut iacentibus molle ſit, ſtantibus durum.*

De corte. T. XXII.

CORS *ad meridiem pateat, & obiecta ſit ſoli, quo facilius hyeme aliquem teporem concipiat propter ea, quæ inſunt animalia, quibus etiam ad æſtatis temperandum calorem porticus furcis aſſeribus, & fronde formari debent, quæ uel ſcandulis, uel (ſi copia ſuppetit) tegulis, uel ſi facilius, & ſine impenſa placuerit, tegentur caricibus, aut geniſtis.*

De auiarijs. T. XXIII.

CIRCA *parietes cortis extremos auiaria facienda ſunt, quia ſtercus auium maxime neceſſarium eſt agriculturæ, excepto anſerum lætamine, quod ſatis omnibus inimicum eſt. Sed habitacula cæterarum auium maxime neceſſaria ſunt.*

De columbarijs. T. XXIIII.

COLVMBARIVM *uero poteſt accipe ſublimis una turricula, in prætorio cõſtituta leuigatis, ac dealbatis parietibus, in quibus à quatuor partibus (ſicut mos eſt) feneſtrellæ breuiſſimæ fient, ut colũbas ſolas ad introitũ, exitũq; ꝑmittãt. Nidi figurẽt interitus. A' muſtellis tutæ fient, ſi inter eas frutex uirgoſus ſine folijs aſper, uel uetus ſpartea proijciatur, qua animalia calciantur, ut eam ſecreto non uidentibus alijs unus attulerit, non pereunt. Et neq; locum deſerunt, ſi per omnes feneſtras aliqd de ſtrangulati hominis loro, aut uinculo, aut fune ſuſpendas. Inducũt alias, ſi cumino paſcantur aſſidue, uel ſetoſi hirci alarũ balſami liquore tangant̃. Fœtus frequentant, ſi ordeũ torrefactum, uel fabam, uel herbum, ſæpe cõſumant. Triginta autem columbis uo-*

lantibus diurni tres ſextarij tritici ſufficient, aut creturæ, ita ut herbum fœtus gratia menſibus præbeamus hybernis. Rutæ ramulos pluribus locis oportet contra animalia inimica ſuſpẽdere.

De turturibus. T. XXV.

SED Columbarij cellæ duo ſubiecta cubicula fiant. Vnũ breue, & propè obſcurum, quo turtures claudi poſſint, quos nutrire facillimum eſt. Nam nihil expetunt, niſi ut æſtate, qua ſola maximè pingueſcunt, triticum, uel milium mulſa maceratum ſemper accipiãt. Semodius unus diurnus centum uiginti turturibus ſufficit. Aqua ſanè eis frequenter mundior debet offerri.

De turdis. T. XXVI.

ALIVD uero cubiculum turdos nutriat, qui ſi alieno tempore ſaginentur, et uoluptatem cibi, & reditum maximum pſtant, paratati beneficium miniſtrante luxuria. Sit autem locus mundus, & lucidus, & undiq; leuigatus. Tranſuerſæ in hoc perticæ figũtur, quibus poſſint poſt incluſum uolatum ſedere. Rami ẽt uirides ſæpe mutentur. Caricæ tunſæ miſtis pollinibus largiſſimè præbeantur. Myrti etiam, ſi facultas eſt, lentiſci, oleaſtri, ederæ, arbuti ſemina interdum ad excludenda faſtidia, & maximè aqua munda præbeatur. Claudantur illæſi, & recenter capti miſtis aliquibus ante nutritis, quorum ſocietate ad capiendos cibos pauidam nouæ captiuitatis mœſtitudinem conſolentur.

De Gallinis. T. XXVII.

GALLINAS educare nulla mulier neſcit, quæ modo uideatur induſtria. Hoc de his præcepiſſe ſufficiat, ut fumo, puluere utantur, & cinere. Sint præcipue nigræ, aut flaui coloris, ſed albæ uitentur. Vinaceæ cibo ſterileſcunt, ordeo ſemicocto, & parere ſæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Duobus cyathis ordei bene paſcitur una gallina, quæ ſit uaga. Supponẽda ſunt his ſemper oua numero impari luna creſcente à decima uſque in quintamdecimam. Pituita bis naſci ſolet, quæ alba pellicula linguam ueſtit extremam. Hæc leuiter unguibus uellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata conſpergitur. Itẽ allij mica trita cum oleo faucibus inſeritur. Staphiſagria etiam prodeſt, ſi cibis miſceatur aſſiduè. Si amarum lupinum comedãt,

ſub oculis illis grana ipſa procedunt, quæ niſi acu leuiter apertis pelliculis auferantur, extingunt. Oculos portulacæ ſucco forinſeçus, & mulieris lacte curemus, uel hammoniaco ſale, cui mel, & ciminum æquale miſcentur. Pediculos earum perimit ſtaphiſagria, & torrefactum ciminum pari pondere, & pariter tunſa cũ uino, & amari lupini aqua, ſi penetret ſecreta pennarum.

De Pauonibus. T.XXVIII.

PAVONES nutrire facillimum eſt, niſi fures, aut animalia inimica formides, qui plerũq; per agros uagãtes ſpõte ſe paſcũt, pulloſq; educunt, & altiſſimas ueſpere arbores petunt. Vna uero his cura debet, ut incubantes per agrum fœminas, quæ hoc paſſim faciunt, à uulpe cuſtodias. Ideo in iſulis breuibus meliori ſorte nutriũtur. Vni maſculo fœminæ quinq; ſuffiãũt. Maſculi oua, & pullos ſuos pſequuntur uelut alienigenas prius q̃ illis criſtarũ naſcatur inſigne. Ab idibus Febr. calere incipiunt. Faba leuiter torrefacta in libidinem prouocantur, ſi eis quinto quoq; die tepida præbeatur. Sex cyathi uni ſufficiunt. Cupidinem coeundi maſculus confitetur, quoties circa ſe amictum caudæ gemmantis icurtat, & ſingularum capita oculata pennarũ locis ſuis excrit cum ſtridore procurrens. Si oua pauonum gallinis ſupponantur excuſatæ matres ab incubatione tribus uicibus per annũ fœtus edũt. Primus partus quinq; ouorũ, ſecundus quatuor, tertius trium, uel duorũ eſſe cõſueuit. Sed electæ (ſi hoc placuerit) nutrices gallinæ ſint, quæ à primo icremento lunæ nouẽ diebus habeant nouẽ oua ſuppoſita, quĩq; pauonina, et cætera ſui generis. Decima die oua omnia gallinacea ſubtrahantur, & alia item gallinacea totidẽ recentia ſupponãtur quot ablata ſunt, ut trigeſima luna, hoc eſt, expletis triginta diebus, poſſint cũ pauoninis ouis aperiri. Oua autem pauonum, quæ gallinæ ſubiecta ſunt, ſæpe manu conuertantur, quia hoc ipſa facere uix ualebit. Vnam partem oui notabis, ut te ſubinde conuertiſſe cognoſcas. Maiores tamen gallinas oportet eligere, nã minoribus pauciora ſuppones. Natos aũt pullos, ſi ad unã transferre à pluribus uelis, dicit Columella uni nutrici uigintiquinq; ſufficere. Mihi uero, ut bene educi poſſint, uidẽtur qndecim ſatis eſſe. Primis diebus far ordei conſperſum uino, pullis dabit, uel undecũq; cocta pulticula, & refrigerata. Poſtea adijciet porrũ conciſum, uel caſeus recens, ſed expreſſus, nã ſerum

pullis nocet. Locuſtæ etiam pedibus ablatis præbentur. Ita paſcendi ſunt uſq; ad ſextum menſem. Deinde ordeum poteris præbere ſolẽniter. Trigeſimoquinto tamen die poſtquam nati ſunt, ẽt in agrũ tutò eijci poſſunt comitante nutrice, paſcendi, cuius ſingultu reuocanť ad uillam. Pituitas uero, & cruditates ijs remedijs ſubmouebis, qbus gallina curatur. Maximum illis periculum eſt, cũ incipit criſta ꝓduci, nam patiuntur langores infantiũ ſimilitudine, cũ illis tumentes gingiuas denticuli apire nituntť.

De Phaſianis. T. XXIX.

IN Phaſianis nutriendis hoc ſeruandum eſt, ut nouelli ad creandos fœtus parentur, ideſt qui anno ſupiore ſunt editi. Veteres .n. fœcundi eſſe nõ poſſunt. Ineunt fœminas menſe Martio, uel Aprili. Duabus unus maſculus ſufficit, quia cætras aues ſalacitate nõ æquat. Semel in anno fœtus creant. Viginti fere ouis pariendi ordo cõcludiť. Gallinæ bis melius incubabunt, ita ut qndecim phaſianina oua nutrix una cooperiat, & cætera ſui generis ſupponanť. In ſupponendo de luna, & diebus, quæ ſunt in alijs dicta, ſeruenť. Trigeſimus dies maturos pullos in lumẽ emittet. Sed per quindecim dies diſcocto, ac refrigerato leuiter ordeĩ farre paſcenť, cui uini imber aſpergiť. Poſt, triticum fractũ præbebis & locuſtas, & oua formicæ. Sanè ab aquæ probibeantur acceſſu, ne eos pituita cõcludat. Quod ſi pituitam patiẽtur phaſiani, allio cum pice liquida trito roſtra eorum debebis aſſiduus perfricare, uel uitium ſicut gallinis fieri conſueuit, auferre. Saginandi hæc ratio eſt, ut unius modij triticeæ farina in breuiſſimas offulas redacta clauſo phaſiano per. XXX. dies miniſtrata ſufficiat. Vel ſi ordeaceam farinam præbere uolueris, unius, et ſemiſſis modij farina per prædictos dies ſaginam replebit. Obſeruandum ſanè eſt, ut offulæ ipſæ oleo leuigentur aſperſo, & ita inſerantur faucibus, ne ſub infima linguæ parte mergantur. Quod ſi euenerit, ſtatim pereunt. Illud quoq; magnopere curemus, ne pbeanť noua alimenta, niſi digeſtis alijs, quia eos facillime onus cibi hærentis extinguit.

De anſeribus. T. XXX.

ANSER ſanè nec ſine herba, nec ſine aqua facile ſuſtinetur. Locis conſitis inimicus eſt, quia ſata & morſu lædit, & ſtercore, pullos

pullos præſtat, & plumas, quas & autumno uellamus, & uere. Vni maſculo tres fœminæ ſufficiant. Si deſit fluuius, lacuna for⁄metur. Si herba non ſuppetit, trifoliũ, fœnũ gręcum, agreſtia in tyba, lactucculas ſeremus alimento. Albi fœcũdiores ſunt, uarij, uel fuſci minus, quia de agreſti genere ad domeſticum trãſierũt. Incubant à Calen. *Martij uſq; ad æſtiuum ſolſtitium. Plus pa⁄rient, ſi gallinis oua illarum ſupponantur. Extremum partũ ma tribus iam uacaturis educare permittimus, pariture ad haram perducantur. Cum ſemel hoc feceris, conſuetudinem ſponte retine bunt. Gallinis ſicut pauonina ẽt anſeris oua ſupponas. Sed anſe rina oua ne noceant ſuppoſitis ſubijciatur urtica. Parui primis decem diebus intus paſcendi ſunt, poſtea ſereno eos poterimus educere, ubi urtica nõ fuerit, cuius aculeos reformidant. Quatu⁄or menſibus bene ſaginantur, nam melius pingueſcunt in tenera ætate. Polenta dabitur in die ter. Large uagandi licentia prohi⁄betur, loco obſcuro claudentur, & calido, ſic maiores ẽt ſecundo menſe pingueſcunt. Nã paruuli ſæpe die trigeſimo moriunt. Sa ginãtur uero melius, ſi ad ſatietatem milium pbeamus infuſum. Inter anſerũ cibaria legumen omne porrigi poteſt, excepto eruo. Cauendum eſt ẽt, ne pulli eorũ ſetas glutiant. Græci ſaginandis anſeribus polentæ duas partes, & furfuris quatuor aqua calida temperant, & ingerunt pro appetentis uoluptate ſumenda, tri⁄bus per diem uicibus potu adiuuant. Media quoq; nocte aquam miniſtrant, peractis uero.* XXX. *diebus ſi ut iecur bis tenereſcat optabis, tunſas caricas, & aqua maceratas in offas uolutabis exi guas, & per dies uiginti continuos miniſtrabis anſeribus.*

De piſcinis. T. XXXI.

HIS *ordinatis cætera exequenda ſunt. Nam piſcinæ duæ uel ſolo impreſſæ, uel cæſo lapide circa uillam eſſe debebunt, quas fa⁄cile eſt aut fonte, aut imbre ſuppleri, ut una ex his uſui ſit pecori⁄bus, uel auibus aquaticis. Alia madefaciat uirgas, & coria, & lupinos, & ſiqua ruſticitas conſueuit infundere.*

De fœnili paleario, lignario. T. XXXII.

FOENI, *palearum, ligni, cannarum repoſitiões nil refert in qua parte fiant, dummodo ſiccæ ſint, atq; perflabiles, & lõge re⁄moueantur à uilla propter caſum ſurripientis incendij.*

tra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuæ admonea-
mus, ſi foris ueniunt, omne horti ſpatiũ cinere, aut cretæ canda-
re ſignemus. Contra erucas ſemina, quæ ſpargēda ſunt, ſemper-
uiuæ ſucco madefiant, uel erucarũ ſanguine. Cicer intra olera ꝓ-
pter multa portenta ſerendum eſt. Aliqui cinerem de fico ſuper
erucas ſpargunt. Itē ſquillam uel in horto ſerunt, uel certe ſuſpē-
dunt. Aliqui mulierem meſtruantem nusq̃ cinctam, ſolutis capil
lis, nudis pedibus, contra erucas, & cætera hortum faciunt circū
ire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis fi
gunt. Contra animalia, quæ uitibus nocent, cantarides, quas in
roſis inuenire conſueuimus, oleo merſas reſolui patieris in tabē,
& cum putandæ ſunt uites, hoc oleo falces putatorias perũges.
Extinguuntur cimices amurca, et felle bubulo lectis, aut locis pun
ctis, uel folijs ederæ tritis ex oleo, uel incenſis ſanguiſugis. Vt ole-
ra aīalia īfeſta nō generent, in corio teſtudinis omnia ſemina, q̃
ſparſurus es, ſiccas, uel mentam locis pluribus maxime inter cau-
les ſere, hoc præſtare fertur eruum aliquātulum ſatum, præcipue
ubi radices, & rapa naſcuntur. Vel acre acetum ſucco ijſquia-
mi miſtum, fertur olerum pulices necare, ſi ſpargas. Campas fer-
tur euincere, qui fuſticulos allij ſine capitibus per horti omne ſpa
tium comburens nidorem locis pluribus excitarit. Si contra eaſ-
dem uitibus uoluerimus conſulere, allio trito falces putatoriæ fe-
runtur ungendæ. Naſci quoq; ꝓhibentur, ſi circa arborum, uel ui
tium crura bitumen, & ſulfur incendas. Vel ſi ablatas de horto
uicino campas excoquas aqua, & per horti tui ſpatia uniuerſa
diffundas. Ne cātarides uitibus nocēāt, in cote, qua falces acuū-
tur, ipſæ ſunt conterēdæ. Democritus aſſerit, neq; arboribus, neq;
ſatis quibuſlibet noceri poſſe à quibuſcunque beſtijs, ſi fluuiales
cancros plurimos, uel marinos, quos græci ϖαγούρους nominãt,
non minus quàm decem fictili uaſculo in aqua miſſos tegas, &
ſub dio ſtatuas, ut decem diebus ſole uaporentur. Poſtea quæcū-
que illæſa uolueris eſſe, ea aqua perfundas, et octonis diebus per
actis hoc repetas, donec ſolide, quæ optaueris adoleſcant. Formi
cas abiges, ſi origano, & ſulfure tritis foramen aſperges. Hoc
& apibus nocet. Item cochlearum uacuas teſtas ſi uſſeris, & eo
cinere foramen inculces. Culices galbano infuſo fugant, aut ſul-
fure. Pulices amurca per pauimentum frequēter aſperſa, uel cimi
no agreſti cum aqua trito, uel ſi cucumeris agreſtis ſemen aqua

reſolutum ſæpe infundes, uel aquam lupinoꝝ pſilotri auſteritatibus iunctam. Mures ſi amurcam ſpiſſam patinæ infuderis, & in domo nocte poſueris, adhærebunt. Item necabuntur, ſi helleboro nigro caſeum, uel panem, uel adipes, uel polentam permiſceas, & offeras. Et agreſtis cucumeris, & coloquintidis ſuffitio ſic nocebit. Aduerſus mures agreſtes Apuleius aſſerit ſemina bubulo felle macerãda ante, q̃ ſpargas. Nonnulli rhododaphnis folijs aditus eorum claudunt, qui roſis his, dum in exitu nituntur, intereunt. Talpas græci hoc genere perſequuntur. Nucem perforari iubent, uel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem. Ibi paleas, & ceram cum ſulfure ſufficienter includi. Tunc omnes paruulos aditus, et reliqua ſpiramenta talparum diligenter obſtrui, unũ foramen, quod amplum ſit reſeruari, in cuius aditu nucem intus incenſam ſic poni, ut ab una parte flatus poſſit accipere, quos ab alia parte diffundat. Sic impletis fumo cuniculis talpas uel fugere ꝓtinus, uel necari. Mures ruſticos, ſi querneo cinere aditus eoꝝ ſatures, attactu frequenti ſcabies occupabit, ac perimet. Serpentes propè omni auſteritate fugantur, et nocentes ſpiritus innocentia fumi graue olentis exagitat. Vramus galbanum, uel cerui cornua, radices lilij, capræ ungulas. Hoc genere monſtra noxia prohibentur. Opinio græcoꝝ eſt, ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus eã poſſe tranſire, quod ſi inobſeruantes homines ſub aere deprehendant, nulli fructuum noceri, ſi continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli ẽt dicũtur amari lupini, uel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriæ miſta fundatur. Exiſtimant aliqui locuſtas, uel ſcorpios fugari poſſe, ſi aliqui ex eis urantur in medio. Campas nonnulli ficulneo cinere perſequuntur, ſi permanſerint, urina bubula, et amurca æqualiter miſta conferueant, & ubi refrixerint, olera omnia hoc imbre conſperge. πρασοκορίδας græci nocant animalia, q̃ ſolẽt hortis nocere, ergo uentriculum ueruecis ſtatim occiſi plenũ ſordibus ſuis ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire. Poſt biduum reperies ibi animalia ipſa congeſta. Hoc cum bis, uel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extingues. Grandini creditur obuiare, ſiquis crocodili pellem, uel hienæ, uel marini uituli per ſpatia poſſeſſionis circumferat, & in uillæ, aut cortis ſuſpendat ingreſſu, cum malum uiderit imminere. Item ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam ferens uineas perambulet, &

reuerſus eodem modo ſic illã ponat in terra, & glebas dorſi eius obijciat curuaturæ, ne poſſit inuerti, ſed ſupina pmaneat. Hoc facto fertur ſpatium ſic defenſum nubes inimica tranſcurrere. Non nulli, ubi inſtare malum uiderint, oblato ſpeculo imaginẽ nubis accipiunt, & hoc remedio nubẽ (ſeu ut ſibi obiecta diſpliceat, ſeu tanq̃ geminata alteri cedat) auertunt. Item uituli marini pellis in medio uinearum loco uni ſuperiecta uiticulæ credit̃ cõtra imminens malũ totius uineæ membra ueſtiſſe. Omnia ſemina horti, uel agri feruntur ab omnibus malis, ac monſtris tuta ſeruari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus ante macerentur. Item equæ caluaria, ſed non uirginis intra hortum ponenda eſt, uel etiam aſinæ. Creduntur enim ſua præſentia fœcundare, quæ ſpectant.

De area. T. XXXVI.

AREA longe à uilla eſſe nõ debet, & propter exportandi facilitatem, & ut fraus minor timeatur domini, uel pcuratoris uicinitate ſuſpecta. Sit aũt uel ſtrata ſilice, uel ſaxo montis excifa, uel ſub ipſo trituræ tpe ungulis pecoꝝ, & aquæ ammuſtione ſolidata, clauſa deinde, & robuſtis munita cancellis pp̃ter armenta, quæ, cum teritur, inducimus. Sit circa hãc locus alter planus, & purus, in quẽ frumenta transfuſa refrigerẽtur, & horreis inferantur, quæ res in eoꝝ durabilitate pficiet. Fiat deinde undecũq; proximũ tectum, maxime in humidis regionibus, ſub quo propter imbres ſubitos frumenta (ſi neceſſitas coegerit) raptim, uel munda, uel ſemitrita ponãtur. Sit autem area loco ſublimi, & undecunq; perflabili, longe tamen ab hortis, uineis, atq; pometis. Nã ſicut radicibus uirgultoꝝ proſunt lætamen, & paleæ, ita inſidentes frondibus eas perforant, atq; arere compellunt.

De apium caſtris. T. XXXVII.

APIBVS ſtationẽ non longe à domini ædibus in horti parte ſecreta, & aprica, & à uentis remota, & calidiore locare debemus, quæ in quadratam conſtituta menſuram fures, & acceſſus hominũ, pecudumq; ſubmoueat. Sit abundans floribus, quos in herbis, uel in fruticibus, uel in arboribus procuret induſtria. Herbas nutriat, origanum, thymum, ſerpyllum, ſaturciam, meliſphyllum, uiolas agreſtes, aſfodillum, citraginem, amaracũ, hyacinthum, qui iris, uel gladiolus dicitur ſimilitudine foliorũ, nar

ciſſum, crocum, cæteraſq; herbas ſuauiſſimi odoris, & floris. In frutiabus uero ſint roſæ, lilia, fabæ, roſmarinus, ederæ. In arboribus ziziphus, amygdalus, perſicus, pyrus, pomiferæq; arbores, q bus nulla amaritudo reſpondet flore, uel ſucco. Syluéſtria uero glandifera robora terebinthus, lentiſcus, cædrus, tilia, ilex minor, & cinus, ſed taxi remoueanť inimicæ. Primi ſaporis mella thymi ſuccus effundit. Secundi meriti, timbra, ſerpyllum, uel origanum. Tertij meriti, roſmarinus, et ſatureia. Cætera ut arbutus, & olera ſaporem ruſtici mellis efficiunt. Sint autem arbores à ſeptentrionali parte diſpoſitæ. Frutices, atq; uirgulta ordines ſuos ſub macerijs exequantur. Herbas deinde in plano poſt frutices cõſeremus. Fons, uel riuus huc conueniat ociofus, qui humiles tranſeundo formet lacunas, quas operiant rara, & tranſuerſa uirgulta, ſedes tutas apibus præbitura, cum ſentient. Sed ab his apium caſtris longe ſint omnia odoris horrendi, balneæ, ſtabula, coquinæ fuſoria. Fugabimus præterea aĩalia, quæ ſunt apibus inimica, lacertos, blattas, & his ſimilia. Aues etiam pannis, & crepitaculis terreamus. Purus cuſtos frequens, & caſtus accedat, habens noua aluearia præparata, quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitetur odor cœni, & cancer aduſtus, & locus, qui ad humanam uocem falſa imitatione reſpondet. Abſint & herbæ titimallus, helleborum, tapſia, abſynthium, cucumis agreſtis, & omnis amaritudo conficiendæ aduerſa dulcedini.

De uaſculis apium formandis. T.XXXVIII.

ALVEARIA *meliora ſunt, quæ cortex formabit raptus ex ſubere, quia non tranſmittunt uim frigoris, aut caloris. Poſſunt tñ et ex ferulis fieri, ſi hæ deſint, ſalignis uiminibus fabricenť, uel ligno cauatæ arboris, aut tabulis more cupaꝝ. Fictilia deterrima ſunt, quæ & hyeme gelantur, et æſtate feruéſcũt. Sed iter ea loca, quæ muniri debere pcæpimus, podia ternis alta pedibus fabricẽtur inducta teſtaceo, & albario ope leuigata pꝑter lacertaꝝ, cæterorũq; aĩalium noxam, quibus eſt moris irrepere, & ſupra hæc podia aluearia collocenť, ita ut non poſſint ibre penetrari, ſpatiolis iter ſe patentibus ſegregata. Anguſtus tñ aditus admittat examina pꝑter frigoris, et caloris iniuriã. Sanè uentis frigidioribus altus paries reſiſtat, qui locum poſſit defenſis ſedibus aprica-*

re. Aditus omnes ſoli opponantur hyberno, qui in uno corpore duo, uel tres eſſe debebunt ea magnitudine, quæ apis formā non poſſit excedere. Sic enim noxijs animalibus ingreſſu reſiſtetur anguſto, uel ſi apes obſidere uoluerint exeuntes, alio ubi non fuerint, utentur egreſſu.

De apibus emendis. T.XXXIX.

APES Si emendæ ſunt, puideamus ut plena aluearia cōparentur, quā rem uel inſpectio, uel murmuris magnitudo uel frequentia mōſtrat cōmeantis, ac remeantis examinis, et ex uicina potius q̄ ex longinqua regiōe, ne aeris nouitate tententur. Si uero longius aduehendæ ſunt, collo nocte portentur, nec collocare, nec aperire aluearia niſi ueſpere inſtante debemus. Speculemur deinde per triduū, ne omne ianuas ſuas egrediatˀ examen. Hoc .n. ſigno fugam meditantur aſſumere. Contra hæc & cætera ſuo unūquodq; menſe reuidebimus. Tamen creduntur non fugere, ſi ſtercus primogeniti uituli adlinamus oribus uaſculorum.

De balneis. T.XL.

NON alienū eſt, ſi aquæ copia potiatur, patrēfamilias de ſtructura balnei cogitare. Quæ res & uoluptati plurimum confert, & ſaluti. Itaq; balneū conſtituemus in ea parte, qua calor futurus eſt loco ab humore ſuſpenſo, ne id uligo fornacibus uicina refrigeret. Lumina ei dabimus à pte meridiana, & occidentis hyberni, ut tota die ſolis iuuetur, & illuſtretur aſpectu. Suſpēſuras uero cellaꝝ ſic facies, Areā primo bipedis ſternis, inclinata ſit tñ ſtratura ad fornacem, ut ſi pilā miſeris, intro ſtare nō poſſit, ſed ad fornacem recurrat. Sic eueniet, ut flāma altum petēdo, cellas faciat plus calere. Supra hanc ſtraturam pilæ laterculis argilla ſubacta, & capillo conſtructæ fiant diſtātes à ſe ſpatio pedis unius, & ſemiſſis, altæ pedibus binis ſemis. Super has pilas bipedæ conſtituātur binæ in altum, atq; his ſupfundantur teſtacea paui menta, & tunc, ſi copia eſt, marmora collocentur. Miliariū uero plūbeū, cui ærea patina ſubeſt, iter ſolioꝝ ſpatia forinſecus ſtatue nus fornaci ſubiecta, ad quod miliariū fiſtula frigidaria dirigatur, et ab hoc ad ſolium ſimilis magnitudinis fiſtula pcedat, quæ tñ calidæ ducat interius, quantum fiſtula illi frigidi liquoris intulerit. Cellæ aūt ſic diſponantur, ut quadræ non ſint, ſed uerbi

gratia, ſi. XV. pedibus longæ fuerint. X. latæ ſint, fortius.n. uapor inter anguſta luctabitur. Solioq; forma pro uniuſcuiuſq; uoluntate fundetur. Piſcinales cellæ in æſtiuis balneis à ſeptentrione lumen accipiant, in hyemalibus à meridie. Si fieri poteſt, ita conſtituantur balneæ, ut oīs earum per hortos decurrat eluuies. Cameræ in balneis ſi ſigninæ fiant, fortiores ſunt. Quæ uero de tabulis fiunt uirgis ferreis trāſuerſis, & ferreis arcubus ſuſtinentur. Sed ſi tabulas nolis imponere, ſup arcus, ac uirgas, bipedas conſtitues ferreis anchoris colligatas capillo inter ſe, atq; argilla ſubacta cohærentes, & ita impenſam teſtaceam ſubter inducis. deinde albarij operis nitore decorabis. Poſſumus etiā, ſi compendio ſtudemus, hyberna ædificia balneis imponere, hinc & habitationi teporem ſubmittimus, & fundamenta lucramur.

De malthis calidaria, et frigidaria. T.XLI.

SCIRE conuenit, q̄m de balneis loqmur, quæ ſunt malthæ calidariæ, uel frigidariæ, ut ſiqñ in ſolijs ſciſſa ſunt opera, poſſit repente ſuccurri. Calidariæ compoſitio talis eſt. Picem durā, cærā albam ponderibus æquis, ſtupā picis liquidæ totius ponderis dimidiā partem, teſtā minutā, florem calcis omnia ſimul miſta in pila contundes, et iuncturis curabis inſerere. Aliter. Ammoniacum remiſſum, ficum, ſtupam, picem liqdam tundis pilo, et iuncturas oblinis. Aliter. Ammoniacū, & ſulfur utrunq; reſolutum line, uel infunde iuncturis. Item picē duram, cærā albam, et ammoniacum ſuper remiſſum, ſimul iuncturis adline, & cauere cuncta porre. Item florem calcis cum oleo miſtū iuncturis illine, & caue ne mox aqua mittat̄. Aliter. Sanguini taurino, et oleo florē calcis admiſce, et rimas cōiunctionis obducito. Item ficū et picē durā, & oſtrei teſtas ſiccas ſimul tundes. His oībus iūcturas diligenter adlines. Itē malthæ frigidariæ ſanguinē bubulum, florē calcis, ſcoriā ferri, pilo uniuerſa cōtundes, & ceroti inſtar efficies, et curabis adlinire. Itē ſeuū liquefactū cribellato cineri admiſtum frigidæ aquæ īter rimas labenti, ſi allinat̄, obſiſtet.

De piſtrino. T.XLII.

SI Aquæ copia eſt, fuſura balnearum debent piſtrina ſuſcipere, ut ibi formatis aquarijs molis ſine animalium, uel hominū labore frumenta frangantur.

De inſtrumentis agreſtium. T.XLIIII.

INSTRVMENTA uero hæc, quæ ruri neceſſaria ſunt, pparemus. Aratra ſimplicia, uel ſi plana regio permittit, aurita; quibus poſſint contra ſtationes humoris hyberni, ſata celſiore ſulco attolli. Bidentes dolabras, falces putatorias, quibus in arbore utamur, & uite. Item meſſorias, uel fœnarias, ligones, lupos. i. ſerrulas manubriatas minores, maioresq; ad menſuram cubiti, quibus facile eſt, quod per ſerram fieri non poteſt, reſecando trūco arboris, aut uitis interſeri, acus, per quas in paſtinis ſarmenta merguntur, falces à tergo acutas, atq; lunatas, cultellos item curuos minores, per quos nouellis arboribus ſurculi aridi, aut extantes facilius amputentur. Item falciculas breuiſſimas tribulatas, qbus filicem ſolemus abſcindere ſerrulas minores, uangas, rūcones, quibus uepreta perſequimur, ſecures ſimplices, uel dolabratas, ſarculos uel ſimplices, uel bicornes, uel aſcias in auerſa parte referentes raſtros. Item cauteres, caſtratoria ferramēta, atq; tonſoria, uel q ad aīalium ſolent ptinere medicinam. Tunicas uero pelliceas, cū cucullis, & ocreas, manicasq; de pellibus, quæ uel in ſyluis, uel in uepribus ruſtico operi, & uenatorio poſſint eſſe cōes. Expletis ijs, quæ pertinent ad generale pceptum, nunc operas ſuas ſingulis menſibus explicabimus, & à menſe Ianuario faciemus initium.

TITVLI MENSIS IANVARII.

De ablaqueandis uitibus. T. I.
De pratis abſtinendis in locis macris. T. II.
De proſcindendis agris, & iungendis bobus, uel arandi diſciplina. T. III.
De ordeo gallatico ſerendo. T. IIII.
De cicercula ſerenda cum diſciplina ſua. T. V.
De uicia ſerenda non ad pabulum ſecanda, ſed ad ſemina redigenda cum diſciplina ſua. T. VI.
De fœno græco ſerēdo legēdi ſeminis cā cū diſciplina ſua. T. 7.
De eruo ſerendo. T. VIII.
De ſarriendis frumētis, et leguminibus cū diſcipinlis ſuis. T. IX
De paſtinandi generibus, & ſcrobibus uitium. T. X.
De tabulis uinearum. T. XI.
De menſura paſtini Italicæ. T. XII.

De ſolo, & cœlo, & loco pãgendis uineis cõgruenti, & ea, quæ illuc pertinet diſciplina. T. XIII.
De hortis, in eodẽ de lactuca ſerẽda cũ diſciplina ſua, itẽ naſturtio, ſimiliter & eruca, itẽ caulibus, allio, & ulpico. T. xiiij.
De pomis, in eo de ſorbo, de amygdalo. T. XV.
De nuce inglande cũ diſciplinis ſuis, de alijs pomis, quorũ diſciplina ſuis menſibus continetur. T. XVI.
De ſignandis animalibus, & lardi, & pernarum confectione, et echbini, & rapis. T. XVII.
De oleo myrtino. T. XVIII.
De uino myrtite. T. XIX.
De oleo laurino. T. XX.
De lentiſcino oleo. T. XXI.
De gallinarum partu. T. XXII.
De cædenda materie. T. XXIII.
De Horis. T. XXIIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER SECVNDVS.

De ablaqueandis uitibus. T. Primus.

IANVARIO Menſe locis tẽperatis ablaqueandæ ſunt uites, quod Itali excodicare appellant, ideſt circa uitis radicem dolabra terrã diligenter aperire, & purgatis omnibus uelut lacus efficere, ut ſolis teporibus, & imbribus prouocentur.

De pratis abſtinendis in locis macris. T.II.

APRICIS, aut macris, aut aridis locis prata iam purganda ſunt, & à pecore uindicanda,

De proſcindendis agris, & iungendis bobus, uel arandi diſciplina. T. III.

PINGVES, et ſicci agri pſcindi, & apparari iam poſſunt. Sed boues melius collo q̃ capite iungũtur, quos, ubi ad uerſuram

pullis nocet. Locuſtæ etiam pedibus ablatis præbentur. Ita paſcendi ſunt uſq; ad ſextum menſem. Deinde ordeum poteris præbere ſolẽniter. Trigeſimoquinto tamen die poſtquam nati ſunt, ẽt in agrũ tutò eijci poſſunt comitante nutrice, paſcendi, cuius ſingultu reuocanť ad uillam. Pituitas uero, & cruditates ijs remedijs ſubmouebis, qbus gallina curatur. Maximum illis periculum eſt, cũ incipit criſta pduci, nam patiuntur langores infantiũ ſimilitudine, cũ illis tumentes gingiuas denticuli apire nituntť.

De Phaſianis. T. XXIX.

IN Phaſianis nutriendis hoc ſeruandum eſt, ut nouelli ad creandos fœtus parentur, ideſt qui anno ſupiore ſunt editi. Veteres .n. fœcundi eſſe nõ poſſunt. Ineunt fœminas menſe Martio, uel Aprili. Duabus unus maſculus ſufficit, quia cæteras aues ſalacitate nõ æquat. Semel in anno fœtus creant. Viginti ferè ouis pariendi ordo cõcludiť. Gallinæ bis melius incubabunt, ita ut quindecim phaſianina oua nutrix una cooperiat, & cætera ſui generis ſupponanť. In ſupponendo de luna, & diebus, quæ ſunt in alijs dicta, ſeruenť. Trigeſimus dies maturos pullos in lumẽ emittet. Sed per quindecim dies diſcocto, ac refrigerato leuiter ordei farre paſcenť, cui uini imber aſpergiť. Poſt, triticum fractũ præbebis & locuſtas, & oua formicæ. Sanè ab aquæ probibeantur acceſſu, ne eos pituita cõcludat. Quod ſi pituitam patiẽtur phaſiani, allio cum pice liquida trito roſtra eorum debebis aſſiduus perfricare, uel uitium ſicut gallinis fieri conſueuit, auferre. Saginandi hæc ratio eſt, ut unius modij triticea farina in breuiſſimas offulas redacta clauſo phaſiano per. XXX. dies miniſtrata ſufficiat. Vel ſi ordeaceam farinam præbere uolueris, unius, et ſemiſſis modij farina per prædictos dies ſaginam replebit. Obſeruandum ſanè eſt, ut offulæ ipſæ oleo leuigentur aſperſo, & ita inferantur faucibus, ne ſub infima linguæ parte mergantur. Quod ſi euenerit, ſtatim pereunt. Illud quoq; magnopere curemus, ne p̃beanť noua alimenta, niſi digeſtis alijs, quia eos facillime onus cibi hærentis extinguit.

De anſeribus. T. XXX.

ANSER ſanè nec ſine herba, nec ſine aqua facile ſuſtinetur. Locis conſitis inimicus eſt, quia ſata & morſu lædit, & ſtercore,

pullos

pullos præſtat, & plumas, quas & autumno uellamus, & uere. Vni maſculo tres fœminæ ſufficiant. Si deſit fluuius, lacuna formetur. Si herba non ſuppetit, trifoliũ, fœnũ græcum, agreſtia intyba, lactucılas ferenus alimento. Albi fœcũdiores ſunt, uarij, uel fuſci minus, quia de agreſti genere ad domeſticum trãſierũt. Incubant à Calen. Martijs uſq; ad æſtiuum ſolſtitium. Plus parient, ſi gallinis oua illarum ſupponantur. Extremum partũ matribus iam uacaturis educare permittimus, pariture ad haram perducantur. Cum ſemel hoc feceris, conſuetudinem ſponte retinebunt. Gallinis ſicut pauonina ẽt anſeris oua ſupponas. Sed anſerina oua ne noceant, ſuppoſitis ſubijciatur urtica. Parui primis decem diebus intus paſcendi ſunt, poſtea ſereno eos poterimus educere, ubi urtica nõ fuerit, cuius aculeos reformidant. Quatuor menſibus bene ſaginantur, nam melius pingueſcunt in tenera ætate. Polenta dabitur in die ter. Large uagandi licentia prohibetur, loco obſcuro claudentur, & calido, ſic maiores ẽt ſecundo menſe pingueſcunt. Nã paruuli ſæpe die trigeſimo moriunť. Saginãtur uero melius, ſi ad ſatietatem milium pbeamus infuſum. Inter anſeꝝ cibaria legumen omne porrigi poteſt, excepto eruo. Cauendum eſt ẽt, ne pulli eoꝝ ſetas glutiant. Græci ſaginandis anſeribus polentæ duas partes, & furfuris quatuor aqua calida temperant, & ingerunt pro appetentis uoluptate ſumenda, tribus per diem uicibus potu adiuuant. Media quoq; nocte aquam miniſtrant, peractis uero. XXX. diebus ſi ut iecur bis tenereſcat optabis, tunſas caricas, & aqua maceratas in offas uolutabis exiguas, & per dies uiginti continuos miniſtrabis anſeribus.

De piſcinis. T. XXXI.

HIS ordinatis cætera exequenda ſunt. Nam piſcinæ duæ uel ſolo impreſſæ, uel cæſo lapide circa uillam eſſe debebunt, quas facile eſt aut fonte, aut imbre ſuppleri, ut una ex his uſui ſit pecoribus, uel auibus aquaticis. Alia madefaciat uirgas, & coria, & lupinos, & ſiqua ruſticitas conſueuit infundere.

De fœnili paleario, lignario. T. XXXII.

FOENI, palearum, ligni, cannarum repoſitiões nil refert in qua parte fiant, dummodo ſiccæ ſint, atq; perflabiles, & lõge remoueantur à uilla propter caſum ſurripientis incendij.

De ſterquilinio. T.XXXIII.

STERCORVM congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter fœtoris horrenda à pr*æ*torij conuerſatur aſpectu. Humor abundans hoc præſtabit ſtercori, ut ſiqua inſunt ſpinarum ſemina putreſciant. Stercus aſinorum primũ eſt maxime hortis, deinde ouillum, & caprinum, & iumentorũ, porcinum uero peſſimum, cineres optimi. Sed columbinum feruidiſſimum, cæterarumq; auium ſatis utile eſt, excepto paluſtriũ. Stercus, quod anno requieuerit, ſegetibus utile eſt, nec herbas creat. Si uetuſtius ſit, minus proderit. Pratis uero recentia ſtercora proficient ad uber herbarum. Et maris purgamenta ſi aquis dulcibus eluantur, miſta reliquis uicem ſtercoris exhibebunt. Et limus, quẽ ſcaturiens aqua, uel fluuij incrementa reſpuerint.

De locis horti, et pomarij, et ſepibus, et ſerẽdi tpe. T.XXXIIII.

HORTI, & pomaria domui proxima eſſe debebunt. Hortus ſit ſterquilinio maxime ſubiectus, cuius ſucco ſpõte fœcundet. Ab area longe ſitus ſit, nam puluerem palearum patitur inimicum. Felix poſitio eſt, cui leniter inclinata planicies curſus aquæ fluentis per ſpatia diſcreta deriuat. Si fons deſit, aut imprimendus eſt puteus, aut ſi nequeas hoc, piſcina ſuperius conſtruenda eſt, ut illinc aquas pluuia conferente hortus per æſtiuos rigetur ardores. Si hac omni facultate carueris, ſemper altius tribus, uel quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum, qui ſic cultus negligat ſiccitates. Sed huic quamuis contra neceſſitatem miſta ſtercore qualibet terra cõueniat, tamẽ hæc genera ſunt in electione uitanda, creta, quam argillam dicimus, atq; rubrica. Illud quoq; cuſtodies in hortis quos humoris natura non adiuuat, ut diuidas per partes, & hyeme ad meridiem, æſtate ad ſeptentrionem ſpatia colẽda conuertas. Debent ẽt horti eſſe clauſi, ſed munitionis multa ſunt genera. Alij luto inter formas clauſo, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus copia ſuppetit, macerias luto, & lapide excitant. Pleriq; ſine luto congeſta in ordinem ſaxa cõponũt. Nõnulli foſſis ſpatia colenda præcingunt, quod uitãdum eſt, quia horto ſubducit humores, niſi forte locus paluſtris colatur. Alij ſpinarũ plantas, et ſemina in munitione diſponũt. Sed melius erit rubi ſemina, & ſpinæ, quæ rubus caninus nocat,

matura colligere, & cũ farina erui ex aqua macerata miſcere, fu nes dehinc ſparteos ueteres hoc genere miſtionis ſic inducere, ut intra funes ſemina recepta ſeruent̃ uſq; ad uerni tẽporis initia. Tunc ubi ſepes futura eſt, duos ſulcos tribus à ſe pedibus ſepara tos ſeſquipedis altitudine faciemus, & per utroſq; funes cũ ſemi nibus obruemus leui terra. Ita trigeſima die ꝓdũt ſentes, quos teneros amminiculis opus eſt adiuuare, quibus inter ſe ſentes per ſpatia uacua relicta iungentur. Partes ſanè horti ſic diuidendæ ſunt, ut eæ, in quibus autũno ſeminabit̃, uerno tp̃e paſtinentur, quas ſeminibus uere complebimus, autumni tempore debemus effodere. Ita utraq; paſtinatio decoquetur beneficio algoris, aut ſolis. Areæ faciendæ ſunt anguſtiores, & longæ, ideſt duodecim pedum lõgitudine, & ſex latitudine, ut ſint ꝓpter ſpatia utrinq; purganda diuiſæ. Margines uero earum locis humidis, uel irri guis duobus pedibus erigantur, ſiccis uno extuliſſe ſufficiet. Inter areas (ſi humor conſueuit effluere) ſpatia altiora ipſis areis eẽ de bebunt, ut facilius ingrediatur aream de ſupiore parte humor ad miſſus, & ubi ſitientem ſaturauerit, in alias poſſit excluſus auer ti. Serendi tempora licet per menſes certa ſignemus, tñ ſecundũ loci, & cœli naturam unuſquiſq; cuſtodiat. Frigidis locis autum nalis ſatio celerior fiat, uerna uero tardior. Calidis autem regio nibus, & autũnalis ſerior fieri poteſt, & uerna maturior. Quæ cunq; ſerenda ſunt, cum luna creſcit, ſeminẽtur, quæ ſecãda ſunt, uel legenda, cum minuitur.

De remedijs horti, uel agri. T. XXXV.

CONTRA *nebulas, & rubiginem paleas, et purgamenta pluribus locis p hortũ diſpoſita ſimul omnia, cũ nebulas uideris inſtare, cõbures. Contra grãdinem multa dicuntur. Panno roſeo mola cooperit̃. Item cruentæ ſecures contra cœlũ minaciter leuã tur. Item omne horti ſpatiũ alba uite præcingit̃. Vel noctua pen nis patentibus extenſa ſuffigit̃. Vel ferramenta, qbus operãdum eſt, ſepo unguñt urſino. Aliq urſi adipem cum oleo tuſum reſer uant, & falces hoc, cũ putaturi ſunt, ungunt. Sed hoc in occulto debet eſſe remediũ, ut nullus putator intelligat. Cuius uis tanta eſſe phibet̃, ut neq; gelu, neq; nebula, neq; alio malo poſſit noce ri. Intereſt ẽt ut res ꝓfanata non ualeat. Contra culices, et limа ces uel amurcam recentẽ, uel ex cameris fuliginẽ ſpargimus. Cõ*

tra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuæ admoueamus, ſi foris ueniunt, omne horti ſpatiũ cinere, aut cretæ candore ſignemus. Contra erucas ſemina, quæ ſpargẽda ſunt, ſemperuiuæ ſucco madefiant, uel erucarũ ſanguine. Cicer intra olera ꝓpter multa portenta ſerendum eſt. Aliqui cinerem de fico ſuper erucas ſpargunt. Itẽ ſquillam uel in horto ſerunt, uel certe ſuſpẽdunt. Aliqui mulierem meſtruantem nuſq̃ cinctam, ſolutis capillis, nudis pedibus, contra erucas, & cætera hortum faciunt circũire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis figunt. Contra animalia, quæ uitibus nocent, cantarides, quas in roſis inuenire conſueuimus, oleo merſas reſolui patieris in tabẽ, & cum putandæ ſunt uites, hoc oleo falces putatorias perũges. Extinguntur cimices amurca, et felle bubulo lectis, aut locis punctis, uel folijs ederæ tritis ex oleo, uel incenſis ſanguiſugis. Vt olera aĩalia ĩfeſta nõ generent, in corio teſtudinis omnia ſemina, q̃ ſparſurus es, ſicca, uel mentam locis pluribus maxime inter caules ſere, hoc præſtare fertur eruum aliquãtulum ſatum, præcipue ubi radices, & rapa naſcuntur. Vel acre acetum ſucco iuſquiami miſtum, fertur olerum pulices necare, ſi ſpargas. Campas fertur euincere, qui fuſticulos allij ſine capitibus per horti omne ſpatium comburens nidorem locis pluribus excitarit. Si contra eaſdem uitibus uoluerimus conſulere, allio trito falces putatoriæ feruntur ungendæ. Naſci quoq; ꝓhibentur, ſi circa arborum, uel uitium crura bitumen, & ſulfur incendas. Vel ſi ablatas de horto uicino campas excoquas aqua, & per horti tui ſpatia uniuerſa diffundas. Ne cãtarides uitibus nocẽãt, in cote, qua falces acuũtur, ipſæ ſunt conterẽdæ. Democritus aſſerit, neq; arboribus, neq; ſatis quibuſlibet noceri poſſe à quibuſcunque beſtijs, ſi fluuiales cancros plurimos, uel marinos, quos græci παγούρους nominãt, non minus quàm decem fictili uaſculo in aqua miſſos tegas, & ſub dio ſtatuas, ut decem diebus ſole uaporentur. Poſtea quæcũque illæſa uolueris eſſe, ea aqua perfundas, et octonis diebus per actis hoc repetas, donec ſolide, quæ optaueris adoleſcant. Formicas abiges, ſi origano, & ſulfure tritis foramen aſperges. Hoc & apibus nocet. Item cochlearum uacuas teſtas ſi uſſeris, & eo cinere foramen inculces. Culices galbano inſuſo fugant, aut ſulfure. Pulices amurca per pauimentum frequẽter aſperſa, uel cimino agreſti cum aqua trito, uel ſi cucumeris agreſtis ſemen aqua

reſolutum ſæpe infundes, uel aquam lupinorum pſilotri auſteritati bus iunctam. Mures ſi amurcam ſpiſſam patinæ infuderis, & in domo nocte poſueris, adhærebunt. Item necabuntur, ſi helleboro nigro caſeum, uel panem, uel adipes, uel polentam permiſceas, & offeras. Et agreſtis cucumeris, & coloquintidis ſuffiſio ſic nocebit. Aduerſus mures agreſtes Apuleius aſſerit ſemina bubulo felle maceranda ante, quam ſpargas. Nonnulli rhododaphnis folijs aditus eorum claudunt, qui roſis his, dum in exitu nituntur, intereunt. Talpas græci hoc genere perſequuntur. Nucem perforari iubent, uel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem. Ibi paleas, & ceram cum ſulfure ſufficienter includi. Tunc omnes paruulos aditus, et reliqua ſpiramenta talparum diligenter obſtrui, unum foramen, quod amplum ſit reſeruari, in cuius aditu nucem intus incenſam ſic poni, ut ab una parte flatus poſſit accipere, quos ab alia parte diffundat. Sic impletis fumo cuniculis talpas uel fugere protinus, uel necari. Mures ruſticos, ſi querneo cinere aditus eorum ſatures, attactu frequenti ſcabies occupabit, ac perimet. Serpentes propè omni auſteritate fugantur, et nocentes ſpiritus innocentia fumi graue olentis exagitat. Vramus galbanum, uel cerui cornua, radices lilij, capræ ungulas. Hoc genere monſtra noxia probibentur. Opinio græcorum eſt, ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus eã poſſe tranſire, quod ſi inobſeruantes homines ſub aere deprehendant, nulli fructuum noceri, ſi continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli ẽe dicũtur amari lupini, uel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriæ miſta fundatur. Exiſtimant aliqui locuſtas, uel ſcorpios fugari poſſe, ſi aliqui ex eis urantur in medio. Campas nonnulli ficulneo cinere perſequuntur, ſi permanſerint, urina bubula, et amurca æqualiter miſta conferueant, & ubi refrixerint, olera omnia hoc imbre conſperge. πρασοκουρίδας græci uocant animalia, quæ ſolẽt hortis nocere, ergo uentriculum uerueais ſtatim occiſi plenũ ſordibus ſuis ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire. Poſt biduum reperies ibi animalia ipſa congeſta. Hoc cum bis, uel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extingues. Grandini creditur obuiare, ſiquis crocodili pellem, uel hienæ, uel marini uituli per ſpatia poſſeſſionis circumferat, & in uillæ, aut cortis ſuſpendat ingreſſu, cum malum uiderit imminere. Item ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam ferens uineas perambulet, &

reuerſus eodem modo ſic illã ponat in terra, & glebas dorſi eius obijciat curuaturæ, ne poſſit inuerti, ſed ſupina p̃maneat. Hoc *facto fertur ſpatium ſic defenſum nubes inimica tranſcurrere.* Non *nulli, ubi inſtare malum uiderint, oblato ſpeculo imaginẽ nubis accipiunt, & hoc remedio nubẽ (ſeu ut ſibi obiecta diſpliceat, ſeu tanq̃ geminata alteri cedat) auertunt.* Item *uituli marini pellis in medio uinearum loco uni ſuperiecta uiticulæ credit̃ cõtra imminens malũ totius uineæ membra ueſtiſſe.* Omnia *ſemina horti, uel agri feruntur ab omnibus malis, ac monſtris tuta ſeruari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus ante macerentur.* Item *equæ caluaria, ſed non uirginis intra hortum ponenda eſt, uel etiam aſinæ.* Creduntur *enim ſua præſentia fœcundare, quæ ſpectant.*

De area. T. XXXVI.

AREA *longe à uilla eſſe nõ debet, & propter exportandi facilitatem, & ut fraus minor timeatur domini, uel p̃curatoris uicinitate ſuſpecta.* Sit *aũt uel ſtrata ſilice, uel ſaxo montis excîſa, uel ſub ipſo trituræ tpe ungulis pecoꝝ, & aquæ ammiſſione ſolidata, clauſa deinde, & robuſtis munita cancellis p̃pter armenta, quæ, cum teritur, inducimus.* Sit *circa hãc locus alter planus, & purus, in quẽ frumenta transfuſa refrigerẽtur, & horreis inferantur, quæ res in eoꝝ durabilitate p̃ficiet.* Fiat *deinde undecũq; proximũ tectum, maxime in humidis regionibus, ſub quo propter imbres ſubitos frumenta (ſi neceſſitas coegerit) raptim, uel munda, uel ſemitrita ponãtur.* Sit *autem area loco ſublimi, & undecunq; perflabili, longe tamen ab hortis, uineis, atq; pometis.* Nã *ſicut radicibus uirgultoꝝ proſunt lætamen, & paleæ, ita inſidentes frondibus eas perforant, atq; arere compellunt.*

De apium caſtris. T. XXXVII.

APIBVS *ſtationẽ non longe à domini ædibus in horti parte ſecreta, & aprica, & à uentis remota, & calidiore locare debemus, quæ in quadratam conſtituta menſuram fures, & accaſſus hominũ, pecudumq; ſubmoueat.* Sit *abundans floribus, quos in herbis, uel in fruticibus, uel in arboribus procuret induſtria.* Herbas *nutriat, origanum, thymum, ſerpyllum, ſaturciam, meliſphyllum, uiolas agreſtes, aſſodillum, citraginem, amaracũ, hyacinthum, qui iris, uel gladiolus dicitur ſimilitudine foliorũ, nar-*

riſſum, crocum, cæteraſq; herbas ſuauiſſimi odoris, & floris. In frutiabus uero ſint roſæ, lilia, fabæ, roſmarinus, edera. In arboribus ziziphus, amygdalus, perſicus, pyrus, pomiferaq; arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet flore, uel ſucco. Syluestria uero glandifera robora terebinthus, lentiſcus, cædrus, tilia, ilex minor, & pinus, ſed taxi remoueanẽ inimicæ. Primi ſaporis mella thymi ſuccus effundit. Secundi meriti, timbra, ſerpyllum, uel origanum. Tertij meriti, roſmarinus, et ſatureia. Cætera ut arbutus, & olera ſaporem ruſtici mellis efficiunt. Sint autem arbores à ſeptentrionali parte diſpoſitæ. Frutices, atq; uirgulta ordines ſuos ſub macerijs exequantur. Herbas deinde in plano poſt frutices cõſeremus. Fons, uel riuus huc conueniat ocioſus, qui humiles tranſeundo formet lacunas, quas operiant rara, & tranſuerſa uirgulta, ſedes tutas apibus præbitura, cum ſentient. Sed ab his apium caſtris longe ſint omnia odoris horrendi, balneæ, ſtabula, coquinæ fuſoria. Fugabimus præterea aĩalia, quæ ſunt apibus inimica, lacertos, blattas, & his ſimilia. Aues etiam pannis, & crepitaculis terreamus. Purus cuſtos frequens, & caſtus accedat, habens noua aluearia præparata, quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitetur odor cœni, & cancer aduſtus, & locus, qui ad humanam uocem falſa imitatione reſpondet. Abſint & herbæ titimallus, belleborum, tapſia, abſynthium, cucumis agreſtis, & omnis amaritudo conficiendæ aduerſa dulcedini.

De uaſculis apium formandis. T. XXXVIII.

ALVEARIA meliora ſunt, quæ cortex formabit raptus ex ſubere, quia non tranſmittunt uim frigoris, aut caloris. Poſſunt tñ et ex ferulis fieri, ſi hæ deſint, ſalignis uiminibus fabricenẽ, uel ligno cauatæ arboris, aut tabulis more cupaꝶ. Fictilia deterrima ſunt, quæ ẽ hyeme gelantur, et æſtate feruéſcũt. Sed iter ea loca, quæ muniri debere pcæpimus, podia ternis alta pedibus fabricẽtur inducta teſtaceo, & albario ope leuigata ꝓpter lacertaꝶ, cæterorũq; aĩalium noxam, quibus eſt moris irrepere, & ſupra hæc podia aluearia collocenẽ, ita ut non poſſint ibre penetrari, ſpatiolis iter ſe patentibus ſegregata. Anguſtus tñ aditus admittat examina ꝓpter frigoris, et caloris iniuriã. Sanè uentis frigidioribus altus paries reſiſtat, qui locum poſſit defenſis ſedibus aprica

re. Aditus omnes ſoli opponantur hyberno, qui in uno corpore duo, uel tres eſſe debebunt ea magnitudine, quæ apis formã non poſſit excedere. Sic enim noxijs animalibus ingreſſu reſiſtetur anguſto, uel ſi apes obſidere uolucrint exeuntes, alio ubi non fuerint, utentur egreſſu.

De apibus emendis. T.XXXIX.

APES Si emendæ ſunt, puideamus ut plena aluearia cõparentur, quã rem uel inſpectio, uel murmuris magnitudo uel frequentia mõſtrat cõmeantis, ac remeantis examinis, et ex uicina potius q̃ ex longinqua regiõe, ne aeris nouitate tententur. Si uero longius aduehendæ ſunt, collo nocte portentur, nec collocare, nec aperire aluearia niſi ueſpere inſtante debemus. Speculemur deinde per triduũ, ne omne ianuas ſuas egrediat̃ examen. Hoc .n. ſigno fugam meditantur aſſumere. Contra hæc & cætera ſuo unũquodq; menſe reuidebimus. Tamen creduntur non fugere, ſi ſtercus primogeniti uituli adlinamus oribus uaſculorum.

De balneis. T. XL.

NON alienũ eſt, ſi aquæ copia potiatur, patrẽfamilias de ſtructura balnei cogitare. Quæ res & uoluptati plurimum confert, & ſaluti. Itaq; balneũ conſtituemus in ea parte, qua calor futurus eſt loco ab humore ſuſpenſo, ne id uligo fornacibus uicina refrigeret. Lumina ei dabimus à pte meridiana, & occidentis hyberni, ut tota die ſolis iuuetur, & illuſtretur aſpectu. Suſpẽſuras uero cellarũ ſic facies, Areã primo bipedis ſternis, inclinata ſit tñ ſtratura ad fornacem, ut ſi pilã miſeris, intro ſtare nõ poſſit, ſed ad fornacem recurrat. Sic eueniet, ut flãma altum petẽdo, cellas faciat plus calere. Supra hanc ſtraturam pilæ lateraculis argilla ſubacta, & capillo conſtructæ fiant diſtãtes à ſe ſpatio pedis unius, & ſemiſſis, altæ pedibus binis ſemis. Super has pilas bipedæ conſtituãtur binæ in altum, atq; his ſupfundantur teſtacea pauimenta, & tunc, ſi copia eſt, marmora collocentur. Miliariũ uero plũbeũ, cui ærea patina ſubeſt, iter ſoliorũ ſpatia forinſecus ſtatuemus fornaci ſubiecta, ad quod miliariũ fiſtula frigidaria dirigatur, et ab hoc ad ſolium ſimilis magnitudinis fiſtula pcedat, quæ tñ calidæ ducat interius, quantum fiſtula illi frigidi liquoris intulerit. Cellæ aũt ſic diſponantur, ut quadræ non ſint, ſed uerbi

gratia, ſi. XV. pedibus longæ fuerint. X. latæ ſint, fortius. n. uapor inter anguſta luctabitur. Solioꝶ forma pro uniuſcuiuſq; uoluntate fundetur. Piſcinales cællæ in æſtiuis balneis à ſeptentrione lumen accipiant, in hyemalibus à meridie. Si fieri poteſt, ita conſtituantur balneæ, ut oĩs earum per hortos decurrat eluuies. Cameræ in balneis ſi ſigninæ fiant, fortiores ſunt. Quæ uero de tabulis fiunt uirgis ferreis trãſuerſis, & ferreis arcubus ſuſtinentur. Sed ſi tabulas nolis imponere, ſup arcus, ac uirgas, bipedas conſtitues ferreis anchoris colligatas capillo inter ſe, atq; argilla ſubacta cohærentes, & ita impenſam teſtaceam ſubter inducis. deinde albarij operis nitore decorabis. Poſſumus etiã, ſi compendio ſtudemus, hyberna ædificia balneis imponere, hinc & habitationi teporem ſubmittimus, & fundamenta lucramur.

De malthis calidaria, et frigidaria. T. XLI.

SCIRE conuenit, qñ de balneis loqmur, quæ ſunt malthæ calidariæ, uel frigidariæ, ut ſiqñ in ſolijs ſciſſa ſunt opera, poſſit repente ſuccurri. Calidariæ compoſitio talis eſt. Picem durã, cerã albam ponderibus æquis, ſtupã picis liquidæ totius ponderis diuidiã partem, teſtã minutã, florem calcis omnia ſimul miſta in pila contundes, et iuncturis curabis inſerere. Aliter. Ammoniacum remiſſum, ficum, ſtupam, picem liqdam tundis pilo, et iuncturas oblinis. Aliter. Ammoniacũ, & ſulfur utrunq; reſolutum line, uel infunde iuncturis. Item picẽ duram, cerã albam, et ammoniacum ſuper remiſſum, ſimul iuncturis adline, & cauere cuncta pcurre. Item florem calcis cum oleo miſtũ iuncturis illine, & caue ne mox aqua mittat̃. Aliter. Sanguini taurino, et oleo florẽ calcis admiſce, et rimas cõiunctionis obducito. Item ficũ et picẽ durã, & oſtrei teſtas ſiccas ſimul tundes. His oĩbus iũcturas diligenter adlines. Itẽ malthæ frigidariæ ſanguinẽ bubulum, florẽ calcis, ſcoriã ferri, pilo uniuerſa cõtundes, & ceroti inſtar efficies, et curabis adlinire. Itẽ ſeuũ liquefactũ cribellato cineri admiſtum frigidæ aquæ ĩter rimas labenti, ſi allinat̃, obſiſtet.

De piſtrino. T. XLII.

SI Aquæ copia eſt, fuſura balnearum debent piſtrina ſuſcipere, ut ibi formatis aquarijs molis ſine animalium, uel hominũ labore frumenta frangantur.

De inſtrumentis agreſtium. T.XLIII.

INSTRVMENTA uero hæc, quæ ruri neceſſaria ſunt, p̃parenus. Aratra ſimplicia, uel ſi plana regio permittit, aurita; quibus poſſint contra ſtationes humoris hyberni, ſata celſiore ſulco attolli. Bidentes dolabras, falces putatorias, quibus in arbore utamur, & uite. Item meſſorias, uel fœnarias, ligones, lupos. i. ſerrulas manubriatas minores, maioresq; ad menſuram cubiti, q̃bus facile eſt, quod per ſerram fieri non poteſt, reſecando trũco arboris, aut uitis interſeri, acus, per quas in paſtinis ſarmenta merguntur, falces à tergo acutas, atq; lunatas, cultellos item curuos minores, per quos nouellis arboribus ſurculi aridi, aut extantes facilius amputentur. Item falciculas breuiſſimas tribulatas, q̃bus filicem ſolemus abſcindere ſerrulas minores, uangas, rũcones, q̃bus uepreta perſequimur, ſecures ſimplices, uel dolabratas, ſarculos uel ſimplices, uel bicornes, uel aſcias in auerſa parte referentes raſtros. Item cauteres, caſtratoria ferramẽta, atq; tonſoria, uel q̃ ad aĩalium ſolent ptinere medicinam. Tunicas uero pelliceas, cũ cucullis, & ocreas, manicasq; de pellibus, quæ uel in ſyluis, uel in uepribus ruſtico operi, & uenatorio poſſint eſſe cões. Expletis ijs, quæ pertinent ad generale p̃ceptum, nunc operas ſuas ſingulis menſibus explicabimus, & à menſe Ianuario faciemus initium.

TITVLI MENSIS IANVARII.

De ablaqueandis uitibus. T.I.
De pratis abſtinendis in locis macris. T.II.
De proſcindendis agris, & iungendis bobus, uel arandi diſciplina. T.III.
De ordeo gallatico ſerendo. T.IIII.
De cicercula ſerenda cum diſciplina ſua. T.V.
De uicia ſerenda non ad pabulum ſecanda, ſed ad ſemina redigenda cum diſciplina ſua. T.VI.
De fœno græco ſerẽdo legẽdi ſeminis cã cũ diſciplina ſua. T.7.
De eruo ſerendo. T.VIII.
De ſarriendis frumẽtis, et leguminibus cũ diſcipinlis ſuis. T.IX
De paſtinandi generibus, & ſcrobibus uitium. T.X.
De tabulis uinearum. T.XI.
De menſura paſtini Italica. T.XII.

De ſolo, & cœlo, & loco pãgendis uineis cõgruenti, & eá, quæ illuc pertinet diſciplina. T. XIII.
De hortis, in eodẽ de lactuca ſerẽda cũ diſciplina ſua, itẽ naſturtio, ſimiliter & eruca, itẽ caulibus, allio, & ulpico. T. xiiij.
De pomis, in eo de ſorbo, de amygdalo. T. XV.
De nuce inglande cũ diſciplinis ſuis, de alijs pomis, quorũ diſciplina ſuis menſibus continetur. T. XVI.
De ſignandis animalibus, & lardi, & pernarum confectione, et echini, & rapis. T. XVII.
De oleo myrtino. T. XVIII.
De uino myrtite. T. XIX.
De oleo laurino. T. XX.
De lentiſcino oleo. T. XXI.
De gallinarum partu. T. XXII.
De cædenda materie. T. XXIII.
De Horis. T. XXIIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER SECVNDVS.

De ablaqueandis uitibus. T. Primus.

IANVARIO Menſe locis tẽperatis ablaqueandæ ſunt uites, quod Itali excodicare appellant, ideſt circa uitis radicem dolabra terrã diligenter aperire, & purgatis omnibus uelut lacus efficere, ut ſolis teporibus, & imbribus prouocentur.

De pratis abſtinendis in locis macris. T.II.

APRICIS, aut macris, aut aridis locis prata iam purganda ſunt, & à pecore uindicanda,

De proſcindendis agris, & iungendis bobus, uel arandi diſciplina. T. III.

PINGVES, et ſicci agri ꝓſcindi, & apparari iam poſſunt. Sed boues melius collo q̃ capite iungũtur, quos, ubi ad uerſuram

uenerint, arator retineat, & iugum propellat, ut eoꝝ colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, q̃ centum uiginti pedum eſſe non debet. Seruandũ uero eſt, ne inter ſulcos nõ mota terra relinquat. Glebæ omnes dolabris diſſipandæ ſunt. Sed æqualiter terram motam eſſe cognoſcis, ſi tranſuerſam per ſulcos perticã mittas. Quæ res ſæpius facta bubulcos ab hac negligẽtia ſubmouebit. Obſeruãdum eſt, ne lutoſus ager aret, aut (quod ſæ pe fit) poſt longas ſiccitates leui imbre pfuſus. Nam terra, quæ lu toſa tractatur in primordio, fertur toto anno non poſſe tractari. Quæ aũt ſupra leuiter infuſa eſt, & ſubter ſicca, ſi tũc aretur, aſſeritur p trienniũ ſterilis fieri. Et iõ mediocriter infuſus ager, ut nec lutoſus, nec aridus ſit, pſcindi debet. Si collis eſt, tranſuerſus p latera ſulcet. Quæ forma tunc ſeruanda eſt, cũ ſemen accipiet.

De ordeo gallatico ſerendo. T. IIII.

SI CLEMENS *fuerit hyems, ordeum gallaticũ, quod gra ue, & candidum eſt, circa idus Ianuarias ſeramus locis tempera tis. Octo modijs iugerum complebitur.*

De Cicercula ſerenda. T. V.

CICERCVLA *hoc menſe ſeritur loco læto, cœlo humido. Tres modij iugerum complent. Sed hoc genus ſeminis raro reſpondet, quia decipitur auſtro, uel ſiccitate dum floret, quod tũc propè neceſſe eſt euenire.*

De uicia ſerenda cum diſciplina ſua. T. VI.

HOC *Menſe ultimo colligendi ſeminis cauſa non pabuli ſecã di uicia ſeritur. Iugeꝝ ſex modij occupant. Serẽda eſt in terra pſciſſa poſt horam ſecundam, uel tertiam, cum ros eſſe deſierit, quẽ ferre non poteſt. Sed ſtatim cooperienda eſt ante noctem. Nam ſi nuda manſerit, noctis humore corrumpitur. Obſeruandum eſt ne ante uigeſimam quintam lunam ſeratur, quia ſic ſatam lima ces perſequuntur.*

De fœno græco ſerendo. T. VII.

FOENVM *Græcum in Italia colligendi ſeminis cauſa, mẽſe Ianuario ultimo circa Februarias Calendas ſerimus. Sex modij ingero ſufficiunt. Arandum eſt ſpiſſe, ſed non alte. Nã ſi plus*

q̃ quatuor digitis obruatur, difficile naſcitur. Iccirco quidam mi nimis aratris proſciſſa prius terra ſeminant, & ſarculis ſtatim ſata cooperiunt.

De eruo ſerendo. T. VIII.

ERVVM ſeri & hoc menſe nouiſſimo poteſt loco ſicco, et ma cro. In iugero quinq; modij ſeruntur.

De ſarriendis frumentis, & leguminibus. T. IX.

HOC Menſe ſerenis, & ſiccis diebus, dum gelicidium non eſt, ſunt ſarculanda frumenta. Quod opus pleriq; negant fieri debe re, quia radices eorũ detegantur, aut incidãtur, & necentur fri gore ſubſecuto. Mihi aũt uidetur herboſis locis tantum eſſe facien dum. Sed triticum, et far ſarritur quatuor foliorũ, ordeum qnq;, faba, & legumina, cum ſupra terrã quatuor digitis fuerint. Lu pinus uero, qui unam radicem habet, ſi ſarculetur, extinguitur, quod nec deſiderat, q̃a herbas præter auxilium cultoris affligit. Faba aũt ſi bis ſarculetur, proficiet, & multum fructum, & ma ximum afferet, ut ad menſurã modij cõplendi freſa ꝑpemodũ ſi cut integra reſpondeat. Si siccas ſegetes ſarculaueris, aliq̃d cõtra rubiginem præſtitiſti, maxime ſi ordeum ſiccum ſarrietur.

De paſtinandi generibus, & ſcrobibus uitium. T. X.

PASTINVM fieri nunc tempus eſt. Quod fit tribus gene ribus, aut terra in totũ foſſa, aut ſulcis, aut ſcrobibus. Terra tota debet effodi, ubi ager immundus eſt, ut ſylueſtribus truncis, & radicibus filicis, uel herbarum noxiarũ ſpatia liberent. Vbi autẽ mundæ ſunt nouales, ſcrobibus paſtinemus, aut ſulcis, ſed ſulcis melius erit, q̃a humorem in tota ſpatia paſtinata trãſmittunt. Fiunt ergo ſulci tanta lõgitudine, quantã deſtinaueris tabulæ, latitudine pedum duorũ & ſemis, uel triũ, ita ut iuncti duo foſ ſores deſignatũ linea ſpatiũ bidentibus pſequãtur altitudine triũ, uel duorũ & ſemis pedũ. Deinde ſi per homines uinea colẽ da eſt, tñ crudi ſoli relinquimus, & ſic alter ſulcus imprimitur. Si uero arãdæ ſunt uineæ, quinq;, uel ſex pedũ ſpatia, quæ non ſunt fodienda, in medio relinquemus. Quod ſi ſcrobes fieri place at, faciemus tribus pedibus altas, duobus ſemis latas, tribus lon gas, ſiue foſſoribus colãtur uineta, ſeu bubus, eadem ſpatia, quæ

inter ſulcos ſunt dicta, ſeruare debemus. Vltra uero tres pedes altius fodiēdæ ſcrobes non ſunt, ne laborent frigore ſarmenta, quæ pangimus. Latera ſcrobibus æqualiter inciſa ſint, ne obliqua uitis ſaucietur altè nitentibus ferramentis cum foſſor incumbet. Paſtini uero quod oē uerſabitur, triū uel duorū ſemis pedū altitudine terra uniuerſa fodietur, in quo erit diligentiā, ne crudū ſolū, fraude occulta, foſſor includat. Quā rem ſubinde cuſtos uirga, in qua prædictæ altitudinis modus deſignatus eſt, ꝑ ſpatia, quæ fodiuntur, exploret. Radices omnes, & purgamenta, maxime rubi, & filicis in ſummum regeri faciat. Quæ cura in omni poſitionis genere, & ubiq; ſeruanda eſt.

De tabulis uinearum. T.XI.

TABVLAS *aūt pro domini uoluntate, uel loci ratione faciemus, ſiue integrum iugerum cōtinentes, ſeu medium, ſeu quartanariam tabulam, quæ quartā iugeri partē quadrata cōficiet.*

De menſura paſtini. T.XII.

MENSVRA *uero paſtini hæc eſt, ut in tabula quadrata ingerali, centeni octogeni pedes per ſingula latera dirigantur, qui in ſe multiplicati trecentas uiginti quatuor decēpedas quadratas per ſpatium omne cōplebunt, ſecundum hunc numerum oīa, quæ uolueris paſtinare, diſcuties. Decem & octo enim decempedæ, decies et octies ſupputatæ, trecētas uigintiquatuor explebūt. Quo exemplo doceberis in maiore agro, uel minore menſuram.*

De ſolo, & cælo, & loco pangendis uineis congruenti, & ea, quæ illuc pertinet, diſciplina. T.XIII.

SED *ſolum uineis ponēdis nec ſpiſſum ſit nimis, nec reſolutū, propius tamen reſoluto, nec exile, nec lætiſſimum, tamen læto ꝓximum, nec campeſtre, nec præceps, ſed potius edito campo, nec ſiccum, nec uliginoſum, modice tamen roſidum, nec ſalſum, nec amarum, quod uitium ſapore corrupto uina contriſtat. Cælum mediocris qualitatis tepidum tamen magis q̄ frigidum, ſiccū potius q̄ nimis imbridum. Sed ante omnia uitis procellas, uentoſq; formidat. Ad paſtinandū rudes agros potius eligamus, uel maxime ſylueſtres. Vltima conditio eſt eius loci, in quo fuerunt uetuſta uineta. Quod ſi neceſſitas coegerit, prius multis arationibus*

exerceatur, ut oblitis radicibus prioris uineæ, & omni earum carie, & ſquallore depulſo, nouella uitis tutius poſſit īduci. Tofus, & alia duriora, ubi gelu relaxātur, & ſolibus, pulcherrimas uineas ferunt refrigeratis æſtate radicibus, et humore detento. Sed & ſoluta glarea, & calculoſus ager, & mobiles lapides (ſi tamē hæc omnia glebis ſe pinguibus miſcuerint) & ſilex, cui terra ſuperpoſita eſt, quia frigidus eſt, & humoris tenax, radices æſtate ſitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, uel ualles, quas fluminum ſaturabit aggeſtio, ſed hoc in ijs locis, quæ gelu, & nebulis infecta eſſe non poſſunt. Argilloſa terra cōmoda eſt, argilla aūt ſola grauiter inimica, & cætera, quæ in generalibus dixi. Nā locus, qui miſera uirgulta produxerit, uel uliginoſus, uel ſalſus, uel amarus, uel ſiticuloſus, & aridus reprobatur. Niger ſabulo, & rubens utilis eſt, ſed cui fortis terra permiſta eſt. Carbunculus, niſi ſtercoretur, macras uineas reddit. In rubrica difficilius comprehendunt, q̃uis poſtea nutriantur. Sed hoc genus terræ operibus inimicū eſt, quia paruo humore nimis madeſcit, & paruo ſole nimis dureſcit. At maxime utile ſolū eſt, qd inter omnes nimietates temperamentum tenebit, & raro proximum, q̃ denſo fuerit. Plagam cœli uinea ſpectare debet locis frigidis meridianā, calidis ſeptentrionalem, tepidis orientem, ſi tñ auſtros, uel euros regio non habeat inimicos. Quod ſi hoc eſt uitium, melius in aquilonem, uel fauoniū uineta dirigimus. Sed locus, qui paſtinādus eſt, prius impedimentis, & omnibus eliſis liberetur arboribus, ne poſt calcatu aſſiduo terra effoſſa ſolidetur. Si campus eſt, duobus ſemis pedibus paſtinetur, ſi cliuus, tribus, collis p̃ruptus quatuor, ne citius terra decurrat, uallis uero duobus pedibus. Sed ager uliginoſus, q humores altius foſſus eructat ſicut rauēnatis ſoli, non amplius q̃ in pedē ſemis effodiať. Illud experimētis aſſiduis cōprehendi, uites melius ꝑuenire, ſi uel ſtatim foſſæ terræ, uel nō longe ante pangantur, cum tumor paſtini nō dum repetita ſoliditate ſubſedit. Hæc quoq; in faciēdis ſulcis, & ſcrobibus approbaui, maxime ubi mediocris eſt terra.

De hortis, in eo de lactuca naſturcio, eruca, caulibus, allio, & ulpico. T. XIIII.

MENSE Ianuario lactuca ſerenda eſt, uel Decēbri, ut planta eius Februario trāſferatur. Itemq; Februario ſeritur, ut poſſit

Aprili menſe transferri. Sed certum eſt eam toto anno bene ferri, ſi locus ſit lætus, ſtercoratus, irriguus. Ante q̃ pangatur, radices eius reſecemus æqualiter, & liquido fimo linamus, uel quæ iam pactæ ſunt, nudatæ lætamen accipiant. Amant ſolum ſubactum, pingue, humidum, ſtercoratum. Inter has herba manu euellenda eſt, non ſarculo. Latior fit, ſi rara ponatur, uel cum producere incipiet caulem, eo leniter inciſo gleba premat̃, aut teſta. Candidæ fieri putãtur, ſi fluminis arena, uel litoris frequenter ſpargat̃ in medias, & collectis ipſæ folijs alligẽtur. Si uitio loci, uel tẽporis, uel ſeminis cito lactuca dureſcit, plãta eius auulſa, et denuo poſita teneritudinem cõſequetur. Item multis ſeminibus cõdita naſcetur, ſi caprini ſtercoris bacam ſubula ſubtiliter excauaueris, & in ea ſemen lactucæ, naſturtij, ocymi, erucæ, radicis immiſeris, et tunc inuolutam fimo bacam terra optime culta breui ſcrobe demerſeris. Raphanus nitit̃ in radicẽ, cætera ſemina in ſummo, lactuca pariter mergente, proſiliunt, ſingulorꝫ ſapore ſeruato. Alij hoc ita aſſequũtur. Auulſæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iũcta ſunt, & in eiſdẽ gradibus ſurculo punctis p̃ter raphanũ ſemina ſupradicta deponunt, ac fimo adliniunt. Sic obruta iterum lactuca prædictorꝫ ſeminum caulibus ambietur. Lactuca dicta eſt, quod abundantia lactis exuberet. Hoc menſe naſturcium cõſtat, & omni tp̃e eſſe ponendum, loco quali placebit, & cælo, fimum nõ deſyderat, humorem quamuis diligat, tamẽ deeſſe non curat. Si cum lactuca ſeratur, naſci fertur egregie. Et nunc, & menſibus, q̃bus uolueris, & locis, erucam ſerere nil moreris. Hoc etiam menſe caules, & toto anno ſeri poſſunt, ſed melius alijs, quibus aſcriptum eſt. Hoc etiam menſe allium, & ulpicum bene ſeritur, ſed allio alba terra proficiet.

De pomis, in eo de ſorbo amygdalo, nuce inglande, & cæteris pomis. T. XV.

MENSE Ianuario, Februario, et Martio locis frigidis, calidis uero Octobri, et Nouembri ſorba ſeruntur egregie, ita ut matura in ſeminario ipſa poma pãgãtur. Ego expertus ſum multas arbores ex pomis ſponte ꝑgenitas, & in creſcendo, et in ferendo extitiſſe felices. Plantas ẽt ſiquis ponere uoluerit, habebit arbitrium, dũmodo calidis locis menſe Nouembri, tẽperatis Ianuario, uel Februario, frigidis Martio inclinãte diſponat. Amat loca humida,

mida, montana, & frigidis proxima, & ſolum pinguiſſimũ, cuius indicium certiſſimum facit, ſi frequens ubicunq; naſcatur. Planta eſt transferenda robuſtior, ſcrobem deſyderat altiorem, & ſpatia lõgiora, ut (quod illi maxime prodeſt) à uentis frequentibus agitata grandeſcat. Si uermes patietur infeſtos, qui in ea rufi, ac piloſi ſolẽt medullæ interna ſectari, aliquos ex his ſine arboris iniuria detractos uicino crememus incendio. Creduntᷓ hoc genere uel fugere, uel perire. Si minus ferre cœperit, tedæ cuneus eius radicibus inſeratur, uel circa partem ultimam foſſa facta, cumulo ingeſti cineris adæquetur. Menſe Aprili ſorba inſerũtur in ſe, in cydoneo, in ſpina alba, uel trunco, uel corticæ, ſorba ſeruantur hoc genere. Lecta duriora, ac poſita, ubi miteſcere cœperint, fictilibus uſq; ad plenum claudantur urceolis, gypſo deſuper tectis, & bipedanea ſcrobe loco ſicco ſub ſole merguntur ore pucrſo, & deſuper ſpiſſius terra calcatur. Item ſecta per partes ſiccantur in ſole, & ſeruantur in uaſculis in hybernum. Cum uoluerimus uti, aqua feruenti macerata reuireſcunt ſapore iucundo. Aliqui cum pediculis ſuis uiridia lecta ſuſpendunt locis opacis, et ſiccis. Item ex ſorbis maturis ſicut ex pyris uinum fieri traditur, & acetum. Alij ſorba in ſapa aſſerunt diu poſſe ſeruari.

De amygdalo.

AMYGDALVS ſeritur Ianuario, & Februario, itẽ locis calidis Octobri, & Nouembri, ſemine, & plãtis, quæ de maiori radice tolluntur. Sed in hoc genere arboris nihil utilius eſt, ꝙ ſeminarium facere. Fodiemus ergo altam pede uno ſemis aream, in qua obruemus amygdala nõ amplius quatuor digitis, ita ut acumina figamus in terra ſpatio inter ſe binorum pedum ſeparata. Amant agrum durum, ſiccum, calculoſum, cœlũ calidiſſimum, & quia mature florere conſueuerunt, ita ſtatuendæ ſunt, ut arbores ad meridiem ſpectent. Cũ in ſeminario adoleuerint, relictis ibi quæ ſpatio ſufficiant plantis, alias trãsferemus menſe Februario. Sed ipſa amygdala ad ponendũ & noua legamus, & grandia, quæ ante ꝙ ponamus pridie mulſa aqua, ita ut nenimis maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas. Alij prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant. Deinde die, & nocte eſſe patiuntur in mulſa, ſed quæ ſuſpitionẽ tantum poſſit habere dulcedinis. Cum in ſeminario amygdala di-

ſponimus, ſi ſiccitas interceſſerit, ter in menſe rigemus, & herbis naſcentibus circũfodiendo ſæpe purgemus. Terra ſeminarij læta men debet habere admiſtum. Spatia inter arbores uiginti, aut uigintiquinq; pedum dediſſe ſufficiat. Putãdæ ſunt Nouẽbri mẽ ſe, ut ſuperflua, & arida, & denſa tollamus. Seruãdæ ſunt à pecore, quia ſi rodantur, amareſcunt. Circũfodi nõ debent quoties florent, quia inde flos eius excutitur. In uetuſtate plus affert. Si ferax non eſt, tedæ cuneum terebrata radice mergamus, uel ſilicẽ ſic inſeramus, ut libro tegente claudatur. Locis frigidis, ubi metus eſt de pruina, Martialis dicit hoc remedio ſubueniri. Ante ꝙ floreant radices nudanť, & albi lapides minutiſſimi miſti arenis congeruntť, & ubi iam tempus uidebitur, ut debeant germinare, effoſſi iterum lapides ſubmouentur. Teneras nuces amygdalus creabit (ut dicit) ſi ante florem radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Ex amaris dulces fiunt, ſi circunfoſſo ſtipite tribus digitis à radice fiat cauerna, per quam noxiũ deſudet humorem, uel medius truncus terebreť, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur, uel ſi circa radices ſuillũ ſtercus affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fatenť, cum fuerint ſpoliata corticibus. Hæc ſine cura hominis ſeruantur in lõgum. Si difficulter coriũ dimittent, paleis obruta continuo relaxabũt. Item decoriata, ſi aqua marina lauemus, aut ſalſa, & candida fiunt, & plurimum durant. Menſe Decẽbri, uel Ianuario circa idus amygdalus inſeritur, locis uero frigidis et Februario. Si tñ ſurculos condias ante ꝙ germinent, utiles ſunt, qui de ſummitate ſumuntur. Inſeruntur & ſub cortice, & in trunco. Inſeruntur in ſe, et in perſico. Græci aſſerunt naſci amygdala ſcripta, ſi aperta teſta nucleum ſanum tollas, & in eo quodlibet ſcribas, & iterum luto, & porcino ſtercore inuolutum reponas.

De nuce iuglande. T. XVI.

NVCEM iuglãdem ſeremus extremo Ianuario, uel Februario. Amat loca montana humida, & frigida, plerũq; lapidoſa. Poteſt tñ & locis temperatis iuuante humore nutriri. Serẽda eſt nucibus ſuis eo more, quo & amygdala ſeruntur, & iiſdẽ menſibus. Sed quas Nouẽbri menſe diſponis, aliquatenus in ſole ſiccabis, ut exicce tur noxiũ uirus humoris. Quas uero mẽſe Ianuario, uel Februario poſiturus es, aqua ſimplici pridie macerabis.

*Ponemus autem tráſuerſas, ut latus ideſt carina ipſa figatur in
terra. Cacumen ipſum, cũ ponimus nucem, in aquilonis partem
dirigemus. Lapis ſubter, uel teſta ponẽda eſt, ut radicem nõ ſim
pliæt, ſed repercuſſa reſpergat. Lætior fiet, ſi ſæpius transferatur.
In frigidis locis bima, in calidis trima tránſferri debet. Radices
plantarum (ſicut in alijs arboribus ſolemus) in hoc genere reſeca
re non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda eſt, ſed melius
cinis aſpergatur in ſcrobibus, ne calore ſtercoris aduratur, nã ci-
nis credit uel corticis teneritudinem procurare, uel fructuũ den-
ſitatem afferre. Altis ſcrobibus delectatur pro arboris magnitudi
ne, & deſyderat interualla maiora, quia ſtillicidijs foliorũ ſuorũ
proximis, uel ſui generis nocebit arboribus. Debet aliquando cir-
cumfodi, ne caua fiat uitio ſenectutis, quæ ſi uitietur canalis lon-
gus à ſummo trunco ad imum debet excudi, ſic beneficio ſolis,
& uenti dureſcunt, quæ in putredinem tranſibant. Si dura nux
erit, uel nodoſa, cortex circumcidendus erit, ut uitiũ mali deducat
humoris. Alij radicum ſumma pcidunt. Alij terebratæ radici pa-
lum de buxo imprimunt, uel cuprinum clauum, uel ferreum. Si
tarentiniam facere uolueris, ſolam nucis carnem lana propter for
micas obuolutam in ſeminario debebis obruere. Si frentem iam
in hoc genus uelis mutare, lixiuo per annum continuũ ter riga-
bis in menſe. Cortex in nuce dimiſſus, maturitatis indiciũ eſt, qua
lis debet & poni. Nuces ſeruantur uel paleis obrutæ, uel arena,
uel folijs ſuis aridis, uel arca ex ligno ſuo facta incluſæ, uel cæpis
miſtæ, quibus hanc uiciſſitudinem reddunt, ut eis acredinem tol
lant. Martialis aſſerit & expertum ſe ait, uirides nuces tantum
liberas putaminibus ſuis melle demergi, & poſt annum uirides
eſſe, & ipſum mel ita medicabile fieri, ut ex eo facta potio arteri-
as curet, & fauces. Inſerit, ut pleriq; aſſerunt, menſe Februario
in arbuto, ſed melius in trunco, ut alij, & in pruno, & in ſe.*

De alijs pomis, quæ maxime p alios menſes ſeruntur.

HOC *Menſe tuberes inſeruntur cydoneo. Nunc locis tempera
tis perſicorum oſſa ponuntur. Et inſeritur eadem perſicus in ſe, in
amygdalo, & in pruno, ſed pruno armenia inſeremus, et præco
qua. Nunc etiam prunus inſerenda eſt ante, quàm gemminet,
in ſe, & in perſico. Et ceraſus opportune inſeretur agreſtis.*

De ſignandis animalibus, & lardi, & pernarũ confectio-ne, echini, et rapis. T. XVII.

HOC Menſe (ſicut Columella dicit) maturi agni, & animalia omnia minora, atq; maiora, charactere ſignentur. Hoc tempore lardi, echini ſalſi, raporum condiendorum, & pernarum iuſta confectio eſt.

De oleo myrtino. T. XVIII.

HOC Menſe ex bacis myrti oleum conficies hoc modo. Vnciam foliorum per olei libram unam mittes, & per uncias. X. uini ueteris ſtiptici heminam, & cum oleo bullire facies. Icirco autem uino reſpergentur folia, ne frigantur ante, q̃ decoquantur.

De uino myrtite. T. XIX.

ITEM Eiſdem bacis uinum myrtite ſic facies. In uini ueteris ſextarijs urbicis. X. mittis grana myrti confracta ſextarios urbicos. III. quæ ſint decem & nouem diebus infuſa. Poſtea expreſſis myrti granis colabis, & in eo uino medium croci ſcrupulum, & folij unum ſcrupulum mittis, et ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

De oleo laurino. T. XX.

ITEM Ex lauri bacis oleum conficietur hoc modo. Lauri bacas quamplurimas, et maturitate turgentes in aqua calida bullire facies, & ubi diu ferbuerint, olei quod ex ſe dimiſerint, ſupernatantis undam pennis leuiter cogentibus in uaſa transfundes.

De oleo lentiſcino. T. XXI.

LENTISCINI etiam olei matura confectio eſt, quæ fit taliter. Grana matura lentiſci quamplurima colligis et una die, ac nocte ſupra ſe aceruata eſſe patieris. Deinde ſportam granis eiſdem plenã cuicunq; uaſculo ſuperponis, & calida adiecta calcabis & exprimes. Tunc ex eo humore, qui defluxerit, ſupernatans oleum lentiſcinum ſicut laurinum colligetur. Memento autem (ne rigore poſſit aſtringi) aquam calidam ſæpe ſuffundere.

De gallinarum partu. T. XXII.

GALLINArum partus fœcũditatem repetit hoc mẽſe poſt brumalem qetem, et incipiunt ad educãdos pullos oua ſupponi.

De cædenda materie. T. XXIII.

HOC etiam menſe cædenda materia eſt ad fabricam, cum luna decreſcit, & ridicæ, uel pali facienḍi.

De horis. T. XXIIII.

HIC menſis in horarum ſpatio cum Decembri menſe cõuenit, quarum ſic menſura colligitur.

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X.
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

TITVLI MENSIS FEBRVARII.

De pratis ſeruandis, & lætamine ſaturandis. T. I.
De proſcindendis collibus. T. II.
De ſatione trimeſtri. T. III.
De ſerẽda lenticula cũ diſciplina ſua, itẽ de cicercula. T. IIII.
De ſerendo cannabo. T. V.
De agris medicæ parandis. T. VI.
De eruo ſerendo. T. VII.
De curandis uitibus, & arboribus, & ordeo gallatico ſerendo. T. VIII.
De ponendis uineis paſtino, uel ſcrobibus, aut ſulcis, & omni, quæ illuc pertinet, diſciplina. T. IX.

De arbuſtiuis uitibus, & plantis arborũ uitiferarum. T. X.
De uineis prouincialibus. T. XI.
De putandis uineis cõibus altis, uel humilibus. T. XII.
De putatione arbuſti. T. XIII.
De prouincialibus uineis putandis. T. XIIII.
De nouellæ uitis putatione. T. XV.
De propaginibus. T. XVI.
De inſitionibus. T. XVII.
De inſtituendis oliuetis. T. XVIII.
De pomiferis, & ſpatijs earũ generale præceptum. T. XIX.
De fodiendis, palandis, & ligandis uineis, uel lætandis arboribus, & plantis circumfodiendis. T. XX.
De roſis, lilijs, croco, uiolis conſerendis. T. XXI.
De lini ſemine ſerendo. T. XXII.
De cannetis, & aſparagis, & plantis ſalicum, & geneſtæ, & ſeminarijs myrti, & lauri. T. XXIII.
De hortis, in eo de ſepibus, de lactuca, carduo, naſturtio, coriandro, papauere, allio, ulpico, de ſatureia cum diſciplina ſua, itẽ de cepullis ſimiliter, de aneto, ſinapi, de caulibus cum diſciplina ſua, de aſparagis, de malua, menta, fœniculo, paſtinaca, cunela, cærefolio, beta, porro cum diſciplina ſua, inula, & colocaſijs cimino, & aniſo. T. XXIIII.
De pomis, & primo de pyro, de malo, cydoneo, ſiliqua, moro, auellana, mixa cum diſciplinis ſuis. T. XXV.
De educatione porcorum. T. XXVI.
De uino myrtite aliter. T. XXVII.
De uite thyriaca. T. XXVIII.
De uua ſine granis. T. XXIX.
De uite nimis lachrymoſa. T. XXX.
De myrtitis alia confectio ſecundum græcos. T. XXXI.
Vt propomata ſponte naſcantur. T. XXXII.
Vt uitis botryones uarios ferat. T. XXXIII.
De horis. T. XXXIIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER TERTIVS.

De pratis ſeruandis, & lætamine ſaturandis. T. I.

F EBRVARIO *Menſe locis tẽperatis prata incipient cuſtodiri, q̃ prius (ſi macra ſunt) ſparſo lætamine ſaturentur, quod eijciendum eſt luna creſcente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis ualebit, quod à ſuperiori parte ſundetur, ut ſuccus eius per totum poſſit elabi.*

De proſcindendis collibus. T. II.

LOCIS *tepidis, aut ſi clemens tempus, & ſiccum fuerit, colles pingues uel hoc menſe proſcinde.*

De ſatione trimeſtri. T. III.

HOC *Menſe ſerendum omne trimeſtrium genus.*

De ſerenda lenticula, item cicercula. T. IIII.

HOC *etiam menſe lenticulam ſeres ſolo tenui, & reſoluto, uel etiam pingui, ſed ſicco maxime, quia luxuria, & humore corrũpitur, uſq; ad duodecimam lunam bene ſeminatur, quæ, ut cito exeat, atq; grandeſcat, prius cum fimi ariditate miſcenda eſt, atq; ubi ita requieuerit quatuor, aut quinq; diebus, tunc ſpargitur. Iugerum modij unius ſemen implebit.* Hoc *etiam menſe cicercula ſeritur, loco, & modo, quo ante deſcripſi.*

De ſerendo cannabo. T. V.

HOC *Menſe ultimo cannabum ſeris terra pingui ſtercorata, rigua, uel plana, atq; humida, & altius ſubacta. In uno pede quadrato ſex eiuſdem ſeminis grana ponuntur.*

De agris medicæ parandis. T. VI.

NVNC *ager, qui accepturus eſt medicam, de cuius natura, cũ erit ſerẽda, dicemus, iterãdus eſt, et purgatis lapidibus, dili-*

genter occandus. Et *circa Martias Calen. ſubacto ſicut in hortis ſolo, formãdæ ſunt areæ latæ pedibus decem lõgæ pedibus quinquaginta, ita ut eis aqua miniſtretur, et facile poſſint ex utraque parte runcari.* Tunc *iniecto antiquo ſtercore in* Aprilem *mẽſem reſeruentur paratæ.*

De eruo ſerendo. T. VII.

HOC *Menſe toto eruũ adhuc ſeri põt, qa Martio ſerendũ nõ eſt, ne paſtu ſuo pecoribus noceat, & boues reddat inſanos.*

De procurandis uitibus, & arboribus, & ordeo *gallatico ſerendo.* T. VIII.

NVNC *pomis, & uitibus uetus urina ſi affundatur, & numero fructuum præſtat, & formæ, cui ꝓderit, ut amurcam miſceamus inſulſam maxime in oleis.* Sed hoc *frigidioribus diebus ante q̃ ſeruor incipiat.* Etiã nunc *ordeum gallaticũ, quod graue, & candidum eſt, ſeretur locis frigidis circa Martias Calendas.*

De ponendis uineis paſtino, uel ſcrobibus, aut ſulcis, & omni, quæ illuc pertinet, diſciplina. T. IX.

HOC *menſe oĩa genera paſtinati ſoli, ſeu ſulci, ſeu ſcrobes uitibus compleantur.* Natura *aũt uitis cœlum omne, ſolumq; ſuſtentat, ſi genera cõuenienter aptentur.* Plano *igitur loco ſtatues uitẽ, cuius genus nebulas ſuſtinet, & pruinas, collibus, qđ ſiccitatem durat, et uentos.* Pingui *agro graciles, atq; infœcundas, macro feraces, & ſolidas, denſo ualidas, atq; frõdoſas, frigido, et nebuloſo, quæ hyemẽ celeri maturitate ꝓueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines ſecurius florent uentoſo ſtabiles, & tenaces, calido grani tenerioris, & humidi, ſicco eas, quæ pluuias ferre non põt, & ne multa dicamus, eligenda ſunt genera, quæ ꝓfeſſione uitioꝝ ſuoꝝ contraria loca diligunt ijs, in qbus durare non poterunt.* Placida *ſanè regio, et ſerena tutò genus omne ſuſcipiet.* Vitiũ *genera numerare non attinet, ſed notum eſt maiores uuas pulchræ ſpeciei, grani calloſi, & ſiccioris ad menſam, feraciſſimas uero, & cutis tenerioris, & ſapore nobiles, & maxime quæ citius defloreſcunt, uindemijs eſſe ſeruandas.* Loca *naturam pleriſq; uitibus mutant.* Sole *amineæ ubicunq; ſint, uinũ pulcherrimum reddunt.* Calidũ *ſtatum potius q̃ frigidũ ſuſtinebunt.* De

pingui ad macrum tranſire nõ põt, niſi ſtercus adiuuerit. Harū duo genera ſunt, maior & minor. Sed minor melius defloreſcit, et citius, internodijs minoribus, et grano breuiore. Si arbori applicetur, pinguē terrā, ſi colatur in ordines, mediocrē deſiderat. Imbres contemnit, & uentos, nam maior ſæpe uitiatur in flore. Sunt & apianæ papuæ. Satis eſt genera iſta dixiſſe. Induſtrius uir ꝓbata deligat, et terris talibus mandet, quæ imitari eas poſſint, unde ſumunt. Sic merita ſua quæq; ſeruabit. Sed uitem, uel arborē melius erit de exili ad pinguē transferre, nā ſi à pingui terra ad ſolum exile tranſierint, utiles eſſe non poterunt. Eligenda ſunt ſarmenta, quæ pãgimus de uite media, neq; de ſumma, neq; de infima qnq;, uel ſex gemmaꝝ ſpatio, à ueteri ꝓcedentia, quia non facile degenerant, quæ de locis talibus transferuntur. Sumantur aũt de uite fœcunda, neq; putemus brachia eſſe fertilia, quæ uuas ſingulas, aut binas ꝓducunt, ſed q̃ multa uberta te curuãtur, nam põt ferax uitis feraciores in ſe habere materias. Erit & hoc ſignum fertilitatis, ſi de duro aliquo loco fructum citabit, ſi fœtu impleuerit ramulos ex ima pte ſurgentes. Sed hoc ſignis poſitis per uindemias eſt notandum. Ad pangendum nouellus palmes debet eligi duri in ſe nihil habens, & ueteris ſarmenti, quia hoc putreſcente ſæpe corrumpitur. Summa flagella repudiemus, ac ſurculos, qui licet bono loco nati ſint, tamen feracitate caruerunt. Pampinarius, qui de duro naſcitur, etiam ſi attulerit fructus, pro frugifero non eſt ponendus, in ſuo enim loco fœcundatur à matre, tranſlatus uero tenet ſterilitatis uitium, quod naſcendi conditione ſuſcepit. Caput ſarmenti, cum deponitur, torquendum non eſt, nec aliquo modo uexãdum, nec demerſa penitus fœcundiore parte, quod ſterili proximũ eſt, ſupra terram relinquatur. deinde quoniã ipſa tortura uexatio eſt, & pars ea, de qua radix futura præſumitur, iniuriæ nulli ſubijciēda eſt, cum qua contendere cogatur, ante q̃ teneat. Ponendæ ſunt uites placidis diebus, ac tepidis. Curandũq; ne ſarmenta ſole urantur, aut uento, ſed uel ſtatim ponanť, uel obruta reſeruenť. Hoc menſe, ac deinceps toto uere uinea ponenda eſt regionibus frigidis pruinoſis pinguibus campis, & humidis prouincijs. Sit autē menſura ſarmenti cubitus unus. Vbi pinguis eſt natura terrarũ, maiora inter uites ſpatia relinquemus, ubi exilis, anguſta. Nonnulli itaq; in ijs uitibus, quas toto ſolo paſtinato diſponunt, ter-

nos pedes inter ſingulas uites quoquouerſus dimittunt. Sed hoc genere diuiſionis in iugerali tabula pãgent̃ triamilliatriœntauiœnauna ſarmenta. Quod ſi duos ſemis pedes inter uites relinqui placuerit, in eadem tabula ponentur uites quatuor milliaſeptingentæquinquagintatres. Sed ad ponendum utimur hoc ordine. Lineam ſeruatis ijs ſpatijs, quæ placuerit cuſtodire, candidis ſignis, uel quibuſcunq; notabimus, tunc tenſa per tabulam linea, in eis locis ſurculos, uel calamos figemus, ubi unaquæq; uitis uentura eſt. Ita ſpatium totius tabulæ ſurculis complebit̃ ad numerũ uitium futurarum, atq; is qui pancturus eſt, piecta circa ſurculos ſarmenta ſine ullo errore deponet. Prætcrea non eſt uno genere uitiũ omne paſtinum cõſerendum, ne annus iniquus generi ſpem uindemiæ totius extinguat. Et iõ quatuor, aut qnq; eximij generis ſarmenta pangemus, ſed maxime expediet genera tabulatim diſponi, & decimanis diuidi, niſi deterreat operis difficultas, quod ſi eſt uetus uinea, ſingulorũ generum ſurculis tabulatim poterimus inſerere, & facile hoc genus colendi, quod eſt pulchrum, atq; utile cõſequemur. Ita & maturitatis, et floris tempora, quæ in uite diuerſa ſunt, ſuis temporibus opportunius obtinere poterimus. Nec paruo cõſtabit, ſi legatur maturitas cum acerbitate, diſpendium, cũ unius tempeſtiuam uindemiam ſeq;, ſit permiſta cruditate uitioſum, & alterius ſeras maturitates expectare damnificũ. Huic cõmodo adijcitur, quod pro generũ diuerſitate per gradus accedente uindemia minor operarum numerus eam poterit expedire, & generatim cõdere, ac melius puros ſapores ſine luctamine alterius generis unaquæq; uina ſeruare. Hoc ſi difficile uidebit̃, nõ alias ſimul cõſeras, q̃ quæ & ſapore, & flore, et maturitate cõueniunt. Sed hæc in paſtinis, uel ſulcis ratio erit, in ſcrobibus uero ꝑ angulos. IIII. ſarmenta deponis. Sed (ut aſſerit Columella) uinaceam ſtercori miſtam ſimul ſparges, et ſi exile ſolũ fuerit, pinguẽ terrã ſcrobi inferes, uel aliunde portatã. Cũ uero plantã, uel malleolũ diſponimus, modicæ humido ſolo, ſed potius arido, q̃ lutoſo duabus gemmis ſupra terrã relictis ſarmẽta ponemus obliqua, et ſic facilius cõpꝛhẽdẽt.

De arbuſtiuis uitibus, & plantis arborum uitiferarum. T.X.

QVOD ſi arbuſtum te habere delectat, plantã generoſæ uitis prius in ſeminario nutrire debebis, ut inde radicata transfe-

raẗ ad ſcrobem, cui arbor iniuncta eſt. Seminariũ uero dicimus æque foſſam tabulam pedũ duorum ſemis altitudine. In hac, quã pro numero ponendarum uitium, uel qualiumcunq; plantarum protẽdis, aut contrahis, breuiſſimo ſpatio diſtantia inter ſe ſarmenta depones ſi uallis, aut humectus eſt campus, trium gemmarum excæptis minutis, quas habebit iferius, & ubi conualuerint, hinc poſt biennium radicatas uites, uel arbuſculas transferas, quas cum depones in ſcrobe, ad ſingulas materias rediges putatis oĩbus q̃ ſcabra ſunt, curtatis ẽt radicibus, ſiquas potueris ĩuenire uexatas. In ſcrobe aũt ad arbuſtum faciẽdum duas radicatas uites deponis, hoc ſeruans, ne ſe in radice contingant, ſed lapides quinum ppè librarum medios in utrãq; conſtitues, & ipſas uites ad ſcrobis latera diſcreta coniunges. Mago aſſerit, ſcrobem non primo anno eſſe complendam, ſed ſubinde coæquandam, quæ res uitem faciet altius fundare radices, ſed hoc aridis prouincijs forte conueniet, humidis ãt ſata putreſient recæpto humore, niſi ſtatim terra cumuletur. Sed arbuſta qui faciet, plantas arborum de his generibus ponat, ſi agro ſuppetit abundãtia, opulo, ulmo, fraxino in montanis, & aſperis, in quibus ulmus minus læta eſt. Has ẽt Columella dicit, ſeminario debere nutriri. Mihi uideẗ, quod nulla prouincia ſit, quæ non ex his q̃cunq; ſponte producat. Plantas ẽt maiores de locis qbuſcunq; trãſlatas, uel eorum generum truncos radicatos hoc tpe circa ſcrobem uitis oportere conſtitui. Sed ſi ager frumentarius fuerit, ubi arbuſta diſponis quadragenos pedes ĩter arbores relinq̃, ut ſeri poſſit, in exili aũt uicenos. In ſcrobe uero uitis ab arbore ſua ſeſquipedis ſpatio diſtare debebit. Nam uitis multum ſubiecta arbori, icremento arboris opprimeẗ. Caueis ẽt muniẽda eſt aduerſum pecoris appetentis iniurias, et arbori ſuæ ptinus alligãda. Eſt & aliud de trãſferẽda ex arbuſto uite compendiũ. Fit ex uimine parua corbicula, q̃ menſura pedis, uel aliq̃to minus circini ſpatio poſſit amplecti. Hæc ad arborem, cui uitis inhæret, ferẗ, & in fundi media parte ptundiẗ, quo ſarmẽti uirgã poſſit admittere. Inducto itaq; ſarmento uitis eius, de qua trãſferre diſponis, corbicula ipſa ex aliqua arboris parte ſuſpendiẗ, et uiua terra repleẗ, ut ſarmentũ terra poſſit icludi, quod ſarmentum prius ĩtorqueẗ. Ita exacto annui tpis ſpatio, ſarmentũ, qđ clauſum eſt, radices creabit intra prædictam corbiculã. Tunc ſub fundo corbis ĩciſum radicatum ſarmentum cum ipſa corbe portabiẗ;

ad locum, quem uitibus arbuſtiuis deſtinabis implere, ibiq; obruetur circa arboris maritãdæ radices. Hoc genere quantum uolueris numerũ uitiũ transferes ſine ambiguitate prehendẽdi.

De uineis prouincialibus. T. XI.

VINEAE *in prouincijs multis generibus fiunt. Sed optimũ genus ẽ, ubi uitis uelut arbuſcula ſtat breui crure fundata. Hæc primo calamo iuuatur, donec ſolidetur, ſed altior ſeſquipede eſſe non debet, ubi robuſta fuerit, ſola conſiſtet. Aliud genus eſt, in quo cannis pluribus circa diſpoſitis ipſa uitis per cannas ſarmentis ligatis in orbiculos flectitur ſe ſequentes. Vltimæ poſitionis uitis eſt, quæ per terram proiecta diſcumbit. Hæ omnes & ſcrobibus ponuntur, & ſulcis.*

De putandis uineis cõmunibus altis, uel humilibus. T. XII.

HOC *Menſe locis frigidis aliquatenus, & temperatis uitium iuſta putatio eſt. Sed ubi multæ ſunt uineæ, diuidantur, & pars earũ, quæ ſeptentrionẽ reſpiciet, uerno putetur, alia pars aduerſa, clementioribus plagis recidatur autũno. Sed in putatiõe ſemper nitamur, ut uitis fiat in crure robuſtior, ne ue debili uiticulæ duo duramenta ſeruemus. Auferenda ſunt lata, intorta, debilia, malis locis nata ſarmenta. Focaneus etiã, qui inter duo brachia medius naſcitur debet abradi, qui ſi pinguitudine ſua brachium, quodcunque proximum debilitauerit, illi denſo ipſe ſuccedat. Erit tamen optimi putatoris, inferius ſarmentum, quod bono loco natum fuerit, reparandæ uitis cauſa ſemper tueri, & ad unã, uel duas gemmas relinquere. In locis clementioribus altius uitẽ licebit expandere, in exilibus, aut æſtuoſis, aut de cliuibus, aut procelloſis humilior eſt habẽda. Locis pinguibus ſingulis brachijs uitium bina flagella dimitte. Sed erit ſapientis æſtimare uim uitis. Nã q̃ altius tollit, et fœcũda eſt, plus q̃ octo palmites hẽre nõ debet, ita ut cõſeruemus ſemp in inferiore parte cuſtodẽ. Circa crus qcqd naſcit, amputandum eſt, ſi nõ deſyderet uinea reuocari. Quod ſi truncus uitis, ſole, aut pluuijs, aut noxijs aialibus ẽ cauatus, purgamus qcqd eſt mortuũ, plagasq; eas amurca linimus, et terra, qđ proderit aduerſum pdicta. Cortex etiã reciſus, et pendens à uite tollat, q̃ res minorem fecẽ reddit in uino,*

Muſcus radatur ubicunq; repertus. Sed plagæ, quas in duro ui/tis accipiet, obliquæ, & rotundæ eſſe debebũt. Deciſis, ſicut ſuprà dixi, male natis omnibus, & ueteribus, nouellos, & fructuarios ſerua. Vngues etiam cuſtodum ficcos, et annotinos recide, et oĩa, quæ uetera, uel ſcabra reperies. Illæ, quæ altius colũtur, ut in iu/go, uel pergula, ubi quatuor pedibus ſupra terram leuatæ ſtete/rint, quaterna brachia habeant. Si macra uitis erit, in ſingulis brachijs ſingula flagella dimittimus, ſi pinguis, bina. Sed proui dendũ, ne in ima parte ſint ſarmenta, quæ ſeruas. Quod cũ fit, uitis tanquam ſi fulgure tangatur, areſcit. Relinquẽda ſunt ſar/menta neq; circa durum, neq; in ſummo, quia hæc uelut pam/pinaria minus afferunt, illa uitem nimietate fœtus onerant, & lõgius ducunt. Quare in medio loco ſeruãda ſunt, quæ tuemur. Plaga nõ iuxta gemmam, ſed aliquantò ſuperius fiat, et auerta tur à gemma propter lacbrymam defluentem.

De putatione arbuſti. T. XIII.

VITIS, quæ in arbore collocatur, prima eius materia ad ſe/cundam, uel tertiam gemmam præcidatur. Deinde omnibus an nis aliquid per ramos creſcere ſubinde patiamur, unam materiã ſemper ad cacumen arboris dirigentes. Sed qui fructũ uolunt ma ximum, materias plures per ramos ſubmittunt, qui uinũ melius, ſarmenta in cacumen extendunt. Fortioribus ramis arborũ plu/res materiæ, debilioribus imponẽdæ ſunt pauciores. Putandi au/tem ratio talis eſt, ut et uetera ſarmenta, quibus primi anni fru ctus pepẽdit, oĩa recidant, & noua circũciſis capreolis, et ramu lis inutilibus dimittantur. Sed prouidendũ eſt, oĩbus annis uitẽ reſolui, ac religari, quia refrigeratur. Ita formandi ſunt rami ar borum uitiferarum, ne alter ſub alterius linea dirigatur, ſed loco pingui ulmus à terra octo pedibus, gracili uero ſeptem ſine ra/mo relinquenda eſt. In ſolo roſido, & nebuloſo rami arboris ui/tiferæ in orientem, & occidentem putatione dirigantur, ut late/ra uacua ſolis radijs membra totius uitis oſtendant. Agendum eſt autem, ut uitis ſpiſſa non ſit in arbore, et deficientibus primis arboribus ſubſtituendæ ſunt aliæ. In loco clinoſo humilius rami arborum ſeruandi ſunt, in plano, & uliginoſo altius. Palmites ad arborem non duro uimine ligentur, ne eos uinculum reci/dat, aut atterat. Hoc autem noueris, quia palmes quod extra li/

gaturam pendens habuerit, fructum induet, quod infra ligaturam, materiæ ſequentis anni deputabit.

De prouincialibus uineis putandis. T. XIIII.

VITES, quas prouinciali more uelut arbuſculas ſtare dixi, ſi inſtituere uelis, ramos à quatuor partibus his relinques, & in eis brachijs ſarmenta pro uitis poſſibilitate ſeruabis. Vites autē, quæ cannis in orbem cingunt, ſic putentur, quemadmodum eæ, quæ nituntur ridicis, aut palis. Illæ uero, quæ ſine amminiculis iacēt quod pro ſola indigentia faciendum eſt, uel neceſſitate prouinciæ, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis uinea ſtrictius eſt putanda.

De nouellæ uitis putatione. T. XV.

NOVELLAM uitē Columella dicit à primo anno ad unā materiam eſſe formandam, nec recidēdam totam, ſicut Italiæ conſuetudo eſt. Anno ſecundo expleto, quia uel intereant uites in totum reciſæ, uel infœcunda ſarmenta producant, quæ amputatō capite uelut pampinaria de duro cogunt exire, quare iuxta ipſam commiſſuram ueteris ſarmenti unam, uel duas gemmas cenſemus relinquendas, quod eſt merito in uiticula fortiore ſeruandum, & ſanè excipiendam calamis nouellam, uel exiguis palis, ut tertio anno robuſtiores poſſit accipere. Nam quadrima nouella, ubi lætum ſolum eſt, tres materias merito nutrire cogetur. Statim poſt putationem ſarmenta deciſa à uineis, & rubi, & impedimentum foſſoris omne tollatur.

De propaginibus. T. XVI.

HOC Etiam menſe propagandæ ſunt uites, ſed uetus, et exeſa uinea, cuius duramenta longe proceſſerunt, ut Columella dicit, mergis melius reparabitur, q̈ ſi infoſſione totius corporis obruatur, quod agricolis certum eſt diſplicere. Mergum dicimus quoties uelut arcus ſupra terram relinquitur alia parte uitis infoſſa. Nā (ut ait Columella) cum totæ ſtratæ ſunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi uero poſt biennium reciduntur in ea parte, quæ ſupra eſt, & in loco iuſtas uites relinquunt. Sed (ut agricolæ aſſerunt) poſt biennium ſi recidas, plerunq; infirmas habent radices, & repente ſimul pereunt.

De inſitionibus. T.XVII.

HOC Menſe calidis, & apricis locis optime celebratur inſitio, q̃ fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri poſſunt, tertium reſeruatur æſtati. Sunt autem genera inſerendi hæc aut ſub cortice, aut in trunco, aut emplaſtro. Inſeremus ergo ſic. Arborem, uel ramum in loco, qui nitidus eſt, & ſine cicatrice, ſerra recidemus nõ læſo cortice, Poſt ſerraturam plagam ferramentis acutis nitidamus. Inde quaſi cuneum tenuem ferreum, uel oſſeum maxime leoninũ inter corticem, & lignum tribus propè digitis conſyderanter deponimus, ne corticis faſcia diſſipetur, & in eum modum ſubducto cuneo, ſtatim ſurculum merginius una parte deciſum ſalua medulla. & corticæ partis alterius, qui ſupra arborem ſex, uel octo digitis emineat. Duos, uel tres, uel plures ſurculos p̃ trunci qualitate conſtituimus, quaternis digitis, uel amplius inter eos ſpatium relinquimus, tunc iunco, aut ulmo, aut uimine ſtringimus, & ſupra lutum muſco tectum ponemus, ac ligabimus, ut quatuor digitis ſuper lutum poſſit ſurculus eminere. Pleroſq; delectat ſtrictum primo ſectæ arboris truncum uinculis arctioribus in medio findere, & ibi ſurculos ex utraq; parte raſos in modum cunei ut integra ſit medulla demergere præmiſſo ante cuneolo, q̊uo ſubducto depoſitus ſurculus redeunte in plagam materia poſſit aſtringi. Sed hoc utrunq; genus uernum eſt, & fit creſcente luna ubi incipit gemma arborum turgeſcere. Surculi autem, q inſerendi ſunt ſint nouelli, fertiles, nodoſi, de nouo nati, ab orientali arboris parte deciſi, craſſitudine digiti minoris, bifurci, uel trifurci, gemmis pluribus uberati. Si arborem minorem deſyderabis inſerere, in qua ſine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram ſecato, & quod melius eſt, ſurculos inter lignum, corticẽq; depone, tunc ſtringe. Quidam raſum ex utraq; parte ſurculum conuenientem ſoliditati arboris inſerendæ ſic in medio deponunt, ut cortex ſurculi undiq; cortici arboris reddatur æqualis. Sed in nouella arbore terra mota uſq; ad ipſum inſitum colligatur, quæ res eam à uento, & calore defendet. Mihi aſſeruit diligens agricola, omne inſitum ſine dubio comprehendere, ſi depoſitis ſurculis uiſcum non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus, quaſi glutino quodã ſuccos materiæ utriusq; miſtur. De emplaſtratiõe ſuo menſe dicemus. Quartũ genus Columella ſic

retulit. Gallica terebra uſq; ad medullam arborem perforãdam, plaga interius leuiter inclinata. Ibi educto omni ſcobe, uitem, uel ramum ad modum foraminis impreſſi delibratum, ſuccidũ tamen, & humentem ſtricte imprimi una, aut duabus gemmis foris relictis. Tunc argilla, & muſco locum diligenter operi. Ita & uites in ulmo inſeri poſſe cõmiſſas. Hiſpanus qdam mihi hoc genus nouæ inſitionis oſtendit, quod ex perſico ſe aſſerebat expertum. Salicis ramum brachij craſſitudine, ſolidum, longum cubitis duobus, aut amplius terebrari iuſſit in medio, & plantã perſici in eodem loco, in quo conſiſtit, ſpoliatam ramis omnibus ſolo capite relicto, p ipſum ſaligni manubrij foramen induci, tunc eundem ſalicis ramum terræ capite utroq; demerſo, in arcus ſimilitudinem debere curuari, foramen luto, muſco, uinculis ſtringi, anno deinde exempto, ubi infra medullam ſalicis caput plantæ ſic cohæſerit, ut unitas ſit ex duobus miſta corporibus, plantã ſubter incidi, atq; transferri, & aggerari terrã, quæ arcũ ſalicis cum perſici cacumine poſſit opire, hinc perſici poma ſine oſſibus naſci, ſed hoc locis humidis conuenire, uel riguis, & ſalices aquationibus adiuuandas, ut et natura ligni uigeat, quæ delectatur humore, & ſuperfluentẽ copiã ſucci germinibus miniſtret alienis.

De inſtituendis oliuetis. **T. XVIII.**

HOC *Menſe locis temperatis inſtituemus olineta, quæ uel paſtinis conſerenda ſunt, ut extremas circa decimanum tabulas cingant, uel ſuum locum tenebunt. Si ponuntur in paſtino, radicatæ plantæ decißis capitibus, & brachijs, et intruncũ redactæ uſq; ad menſuram cubiti unius, & palmi in fermento terræ foſſæ deſigantur, locum palo antea deprimente ordei grana ſubteriacian-tur, & amputetur ijs qcquid putridi inuentum fuerit, aut arentis, & tunc amputata capita luto uelent, & muſco, ulmeis uinculis, uel tenacibus quibuſcunq; conſtricta. Sed maximum beneficium eſt, ut proficiat incremento, ſi rubrica partes notentur, quibus obuerſæ ſteterunt, & contra eas ſimili ratione ponantur. Sint à ſe diſcretæ pedibus quindecim, uel uiginti. Omnis ſubinde circa eas herba uellatur, & quoties imber ſe infuderit, breuiſſimis, ac frequentiſſimis foßionibus ſolicitentur. Et ſubinde ducta à trunco terra, atq; permiſta in aliquanto altiores cumulos congeratur. Quod ſi oliuetum ſuo loco facere uolueris, hæc genera terrarum*

*terrarum ſequeris. Terram, cui miſta ſit glarea, aut cretam ſabu-
lonis coniunctione reſolutam, aut pinguem ſabulonem, aut ter-
ram naturæ denſioris, & humidæ. Creta figuli omnino repudiã-
da eſt, et uliginoſa, et ĩ qua ſemp humor aſſiſtit, et ſabulo macer,
& nuda glarea. Quãuis.n. comprehendat, nõ conualeſcit. Põt
ſeri & ubi arbutus, aut ilex ſteterat. Nam Cerrus, et æſculus ex-
ciſa radices noxias relinquit, quarum uirus oleam necat. Locis
æſtuoſis ſeptentrionali colle, frigidis meridiano gaudet. Medijs
cliuis delectatur. Neq; imum locum, neq; arduũ patitur, magis
modicos clinos diligit, ſicut eſt regio ſabina, uel bætica. Bacarũ
genus numeroſum eſt, & plurium uocabulorũ, ſicut pauſia, Or-
chis, Radius, Sergia, Licinia, Cominia, & cæteræ, quas nomi-
nare nõ attinet. Pauſia tñ oleũ, quod reddit, dum uiride eſt, op-
timum eſt, ſed cito uetuſtate corrumpit. Optimum Licinia dat,
plurimum Sergia. Sed de his hæc generaliter præcepiſſe ſufficiet
maiores bacas cibo, minores oleo ꝓfuturas. Si frumentarius ager
eſt, quem cõſerimus olineto, quadragenis inter ſe pedibus diſtẽt,
ſi macer, uicenisquinis. Melius faciemus, ſi ordines in fauoniũ di-
rigamus. Cum deponent, in ſcrobes ſiccas cõſtituant quaternis
pedibus foſſas. Glarea ẽt, ubi lapides defuerint, miſceatur, et ſter-
cus. Si clauſus locus eſt, modicæ ſupra terram, quæ ponuntur, emi-
neant. Si pecora formidãtur, altiores trũci eſſe debebunt. In fic-
cis uero prouincijs cũ pluuiæ deſunt, rigare cõueniet. Si ꝓuincia
indiget oliuetis, & nõ eſt unde planta ſumatur ſeminariũ facien-
dum eſt, ideſt tabula effoſſa, ſicut ſuperius dixi, ut ibi (ſicut Colu-
mella dicit) rami ſerra inciſi in modum ſeſquipedalem deponan-
tur. Inde poſt quinquenniũ poterit ualida planta transferri, &
locis frigidis hoc menſe plãtari. Scio pleroſq;, quod facilius, atq;
utilius eſt, radices olearum, quæ in ſyluis plerunq; ſunt, aut in
locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi
placuerit, aut in oliueto ſolere diſponere, & admiſtione ſterco-
ris adiuuare. Quare ꝓueniet, ut ex unius arboris radicibus nu-
meroſa planta naſcatur.*

De pomiferis, & ſpatijs earũ generale præceptum. T. XIX.

ETIAM *pomiferas arbores poſſumus in paſtinis à ſeptẽtrio-
nali regione diſponere, de quibus ſigillatim dicemus, quæ ſpecia-
liter ſunt tenenda, nã pomis eadem conuenit terra, quæ uitibus.*

Scrobes autem maiores facies, ut materiæ proſit, & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas ſtatues radicatas, quod eſt melius, ſed ſeruabis, ne cacumina aut manu fracta, aut eroſa nõ creſcant. Vnũquenq; ordinem ſuo generi deputabis, ne infirmæ à ualentioribus opprimant᷑. Plãtas ſimiliter notabimus, ut ipſis, quibus ſteterant cardinibus, opponamus. De cliuo ſicco, & exili, in planum, pinguem, et humidum trãsferemus. Si truncos ponere uolueris, ſupra terram propè tribus pedibus erigantur. Vbi duas in una ſcrobe plantas deponis, cauendum eſt, ne ſe contingant, nam uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores ſunt, quæ ſeminibus, hoc eſt nucibus ſuis, q̃ quæ plantis ponũtur, aut ramis. Vbi regio ſiccior eſt, aquationibus adiuuentur.

De fodiendis, palandis, & ligandis uitibus, uel lætandis arboribus. T. XX.

NVNC locis maritimis, & calidis fodiendæ ſunt uites, uel (ſi hæc prouinciæ conſuetudo eſt) exarandæ, & in eiſdẽ locis palandæ, aut ligandæ ſunt uineæ prius, q̃ gemma procedat, cuius concuſſione, uel attritu incurritur grande diſpendium. Nunc oleæ, cæteræq; arbores lætamen accipiunt decreſcente luna. Sufficiet autẽ maiori arbori uebes una, minori media, ita ut ſubducta à radicibus terra, et fimo permiſta, reuocet᷑. Tẽpore hoc ſiquæ ſunt in ſeminarijs plantæ, circũfodiendæ ſunt, & amputãdi eis rami ſuperflui, uel radiculæ, quas circa in ſuperiore parte miſerunt.

De roſis, lilijs, croco, uiolis conſerendis. T. XXI.

HOC Menſe roſaria cõſeremus, quæ ſulco breuiſſimo, aut ſcrobibus ponenda ſunt, uel uirgultis, uel ẽt ſemine. Semina aũt roſarum non putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quos roſæ ferunt, ſed bacas nutriunt, quas in breuiſſimi pyri ſimilitudinem plenas ſeminibus poſt uindemiam reddunt maturas, quarum tñ maturitas ex colore fuſco, & mollicie poterit æſtimari. Siqua etiã ſunt antiqua roſaria, hoc tempore circũfodiuntur ſarculis, uel dolabris, & ariditas uniuerſa recidit᷑. Nunc & quæ rara ſunt, poſſunt ducta uirgarum propagine reparari. Si roſam tẽperius hr̃e uolueris, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nunc & lilioꝝ bulbos ponemus, uel lilia ante

habita ſarriemus ſumma diligentia, ne oculos circa radicē naſcētes, & minores bulbulos ſauciemus, q à matre ſubtracti, atq; in alios digeſti ordines noua lilieta formabūt. Itē uiolarum plātæ, & croci bulbi ſerendi ſunt, uel ſubtiliter (ſi fuerāt ante) fodiendi.

De lini ſemine ſerendo. T. XXII.

HOC *Menſe aliqui lini ſemen læto ſolo in iugerū. X. modios ſpargunt, & lina conſequuntur exilia.*

De cannetis, & aſparagis, & plantis ſalicum, & geneſtæ, & ſeminarijs myrti, & lauri. T. XXIII.

TEMPORE *hoc cāneta ponēda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus, & oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpatio inter ſe diſtare debebunt. Si calidæ, & ſiccæ prouinciæ ſtudemus, ualles humidas, uel irriguas opus eſt deputare cannetis. Si frigida regio eſt, locis medijs inſtituantur, ſed ſucco uillarum ſubditis. Inter hæc aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, ut miſta naſcantur, quia & aſparagi coluntur, & mœnduntur eo more, quo cannæ. Sed ſi ſunt antiqua canneta, hoc tēpore ſarrientur, reciſis, quæ in radice purganda ſunt, ideſt putribus male porrectis, & ſiqua gignendi oculos nō habebunt. Nūc ſalicis plantas, & omnium generū, quæ arbuſto applicādæ ſunt, uel geneſtas (ubi deerunt) obruemus. Ex baccis etiā myrti, et lauri ſeminaria faciemus, uel ſi fuerant, excolemus.*

De hortis. T. XXIIII.

CIRCA *Idus Februarias ſepes hortorū ex congeſto in funibus ſpinarū ſemine faciēdæ ſunt, ſicut dictum eſt, cū de munimine loqueremur hortorū. Item græci dicunt de craſſa rubi uirga fieri debere particulas, & palmaribus ſcrobibus obrui, & quotidie (donec frondeant) foſſione, & rigatione nutriri. Hoc menſe lactuca ſeritur, ut poſſit Aprili menſe transferri. Itē carduus ſeritur, & naſturciū, & coriandrum, & papauer, ſicut mēſe Nouēbri, & alliū, & ulpicum. Nunc ſatureia ſeritur pingui agro nō ſtercorato, ſed aprico, uel melius mari proximo, et cū cæpullis miſta ſeminatur. Hoc ēt menſe cæpullas ſeris, ſed conſtat & uere, et autumno eſſe ſeminandas. Si ſemen eius ſeueris, in caput creſcit & minus reddit in ſemine. Si capitulum ponas, ipſum macreſcit,*

& multum ſemen educit. Terram cepæ deſyderant pinguem ue hementer ſubactam, irriguam, ſtercoratã. Ibi areas faciemus om nibus herbis, & radice purgatas, Seremus placido, et ſereno die maxime auſtro, uel euro flantibus. Si minuente luna ſerant᷑, te/ nues, & acriores proueniunt, ſi creſcente, robuſtæ, & ſaporis hu/ mecti. Rarius ſunt ponendæ, runcandæ, ac ſarculandæ ſunt ſæpi us. Si capita uoluerimus his eſſe maiora, folia omnia debemus auferre, & ſic ſuccus ad inferiora cogetur. De quibus uero ſemi/ na colligenda ſunt, iuuent᷑ amminiculis, ubi caulẽ cœperint ex/ citare. Cum niger color ſeminis fuerit, præferunt maturitatis in/ dicia. Vellendi ſunt thalli adhuc ſemiſicci cũ ſemine, & ſic in ſo/ le ſiccandi. Hoc menſe anetũ ſeres locis frigidis. Omnem cœli ſta tum patitur, ſed tepidiore lætatur. Riget᷑, ſi ſe imber abſtineat, ſeratur rarius. Aliq̃ ſemen eius nõ obruunt, opinantes ꝙ à nulla aue tangat᷑. Nunc & ſinapi ſerere poſſumus. Hoc ẽt menſe cau les ſeremus, q̃ et toto anno ſeri poſſunt, ſolum pingue, & ſatis ſub actum diligunt, argillam, & glareã timent, ſabulone, & arenis nõ delectantur, niſi perennis unda ſuccurrat. Omnem cœli ſtatũ caulis patitur, frigidũ magis. Cõtra auſtrum poſiti citius ferunt, contra ſeptẽtrionẽ ſerius. Sed hic caulis & ſapore, et robore uin cit. Cliuis delectatur, & ideo ponẽdæ ſunt plantæ per puluinos arearũ. Gaudet ſtercore, & ſarculatione. Rarius poſitus cõuale/ ſcit. Celerius coquitur uirore ſeruato, ſi dum eſt triũ, uel quatuor folioꝝ nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, ut ſpeciem pruinæ canentis imitetur. Columella dicit plantarũ radices alga mari/ na inuoluendas ſeruãdæ uiriditatis cã fimo ſimul adhærẽte. Po/ nendæ ſunt plantæ maioris incrementi, q̃a licet ſerius cõpreben/ dant, fortiores fient. Si hyems eſt, tepido iã die, ſi æſtas, cum ſol in ueſperam declinat᷑, plantã pangẽda eſt. Vaſtior fiet, ſi terra ope riatur aſſidue. Semen braſſicæ ueruſtũ mutat᷑ in rapa. Hoc mẽ/ ſe poſt Idus ſpõgias aſparagoꝝ uel nouas formare incipiemus ex ſemine, uel antiquas ponemus. Mihi ẽt illud utile uidet᷑, ac dili gens, ut aſparagi agreſtis radices plurimas in unũ locũ cõgera/ mus cultum, uel certe ſaxoſum, quæ ſtatim fructum dent ex loco, qui aliud nil alebat, & has annis oĩbus incendamus in ſcopis, ut fructus frequentior ſurgat, & fortior. Hoc aũt genus eſt ſapo re iucundius. Nũc ẽt malua ſeri poteſt. Mentam quoq; ſere plan/ tis, uel radicibus loco humido, uel circa aquas. Apricum ſolum

nec pingue,nec ſtercoratum deſyderat. Hoc mẽſe *fœniculum ſe-res loco aprico,& modicæ ſaxoſo,ſeritur primo uere.* Paſtinacæ *& ſemine ponetur,& plantis loco pingui,ſoluto altius paſtina-to,rarã ſtatues,ut robur accipiat.* Cunela ẽt nunc *ſeritur,& co-litur eo more,quo allium,uel cæpulla.* Nunc *cærefolium locis fri-gidis poſt Idus ſeratur,deſyderat agrum lætum,humidum,ſter-coratum.* Hoc *menſe betã ſeremus,quãuis poſſit et tota æſtate ſe-minari.* Amat *agrũ putrem,humidum,lætum.* Trãſ*ferenda eſt quatuor,aut quinque folioꝝ radicibus fimo recenti oblitis.* Amat *frequenter effodi,& multo ſtercore ſaturari.* Hoc *menſe porrus ſe-rendus,quem ſi ſectilem uelis,poſt duos menſes,q̃ ſatus eſt,pote-ris deſecare manentem in areis ſuis,quãuis afferat Columella ẽt ſectiuum diutius duraturum,melioremq́;,ſi transferatᷓ,& quo-ties ſecabitur,aqua iuuetur,et ſtercore.* Si *capitatum facere uelis, quod uere ſeueris,octobri menſe transferre debebis.* Serendus *eſt loco læto,& maxime campeſtri,area plana paſtinata alte,& diu ſubacta,& ſtercorata.* Si *ſectiuum uelis ſpiſſius,ſi capitatũ, rarius ſeris.* Sarculo *frequentandus eſt,et herbis liberandus.* Cũ *digiti craſſitudinẽ habuerit,à media parte præciſis folijs,& trun-catis radicibus transferatur,oblitus fimo liquido quaternis,uel quinis digitis ſeparetᷓ.* Cum *radices aget,modicæ cõprehenden-dus,& alleuandus eſt ſarculo,ut ſuſpẽſus à terra quod ſpatij ua-cuum ſubter inuenerit,capitis uaſtitate cogatᷓ implere.* Itẽ *plu-ra ſemina in unum ligata ſi depoſueris,grandis porrus naſcetᷓ ex omnibus.* Item *ſi capiti eius rapæ ſemen immittas ſine ferro, & pangas,multum fertur increſcere,melius ſi frequenter hoc fa-cias.* Hoc *menſe inula ſeritur,quo cãneta ponuntᷓ.* Seritᷓ *oculis ſicut calami,quos abſcindere,& terra leuiter debemus obruere, terra foſſa,& ſubacta,excitatis ad lineã puluinis,qbus eius ocu-los oportet infodere,trium pedũ inter ſe ſpatio ſeparantur.* Hoc *menſe colocaſiæ bulbos ponemus.* Amant *humidum locum,pin-guem,maxime irriguũ.* Circa *fontes lætantur,& riuos,nec de ſo-li qualitate curant,ſi ꝑpetuo foueantur humore.* Frõdere *propè ſemper poſſunt,ſi tanquã citreta tegumentis defendantᷓ à frigo-re.* Hoc *menſe ciminum,& aniſum ſeritur loco bene ſubacto,& cui lætamen admiſceas.* Quod *ſatum eſt,herbis purgetᷓ aſſidue.*

De pomis,& primo de pyro. T. XXV.

PLANTAS *pyrorum mēſe Februario locis frigidis ponemus. calidis uero nouembri, ſed menſe nouēbri pyra locis tepidis con/ ſerenda ſunt, ut ſolo iuuentur irriguo, ita & florem plurimū p/ ferent, & magnitudinē pomi turgentis acquirent. Naſci tamen tali ſolo maxime diligunt, quale uinetis diximus conuenire, ſed læto ſolo & ualidas arbores, & fructus plurimos conſequemur. Lapidoſi generis pyra uitium mutare creduntur, ſi terris molli/ bus conſerant. Sed pyrum plantis ſerere ꝓpè tardus euētus eſt, tñ qbus hoc placuit, ut ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſpe ritate permiſceāt, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ ponūntur, radicatas magnis ſcrobibus ponant, ſupra terram tri/ bus altas, uel quatuor pedibus, quarū decaſa cacumina argilla miſta muſcus debet operire. Nam ſiqs pyrorum ſemen aſpergat, na ſci qdem neceſſe eſt, originē ſuam refouente natura, cuius æterni/ tati nulla tarditas pōt afferre faſtidium, ſed homini hoc expecta re longinquū eſt, cū & ſerò ueniant, & de generis nobilitate de cedant. Melius ergo hoc menſe nouembri fiet, ut pyrorum plantas radicatas ſeramus agreſtiū, ſubactis bñ ſcrobibus, ut cū ꝓhēde/ rint, inſerantur. Hoc aūt intereſt, qđ q̄ plantis ſuis ſeruntur, dul/ cedinem, ac teneritatem ſeruant, diu tñ ſeruata non durant, in ſita uero moram temporis ſuſtinebunt. Spatia inter pyros trigin ta pedum menſura diſcernat. Genus hoc arboris (ut proficiat) frequenti humore, et aſſiduis foſſiōibus eſt colēdum uſq; adeo ut tempore, quo florere conſueuit, nihil perditura credatur de flore prolato, ſi eam tunc foſſor adiuuerit. Multum proficis, ſi interie cto anno quale libet lætamen adiungas, ſed bubulum ſpiſſa, & grauia poma generare fertur. Aliqui cinerem miſcent, credentes hinc contrahi pomis argutos ſapores. Generum uarietates exe/ qui ſuperuacuum puto, cum in ponēdis, uel excolendis nulla ſit diſtantia. Si languida arbor eſt pyri, uel ablaqueatæ radicē te/ rebras, & ibi ligneum palum deprimis, uel in trunco ſimiliter terebrato ex tæda cuneū figis, uel ſi hoc deſit, ex quercu. Vermes eius arboris & nati necātur, & naſci prohibentur, radicibus fel/ le taurino frequenter infuſis. Item feces uini ueteris recentes, ſi radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare nō faciunt. Si lapidoſa pyrus eſt, ab extremis radicibus terrā priorem leuabis, & ſecernes omnes lapillos, quibus diligen ter remotis alteram terram cribro cretam in loco eius infundis,*

ſed hoc proderit, ſi rigare non ceſſas. Menſe Februario, & Martio prius inſeritur more, quo dictum eſt, cum de inſitione loqueremur, ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autē pyro agreſti, malo, ut nonnulli, amygdalo, & ſpino, ut Virgilius, orno, et fraxino; cydonio, ut aliqui, & punico, ſed fiſſo ligno. Surculus pyri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe debet, et prius q̄ figatur, folijs, & omni tenera parte priuari, poſt ſolſtitium uero cū figis, qui ſummum germen incluſit. Pyrus omni genere inſeritur. Condienda ſunt pyra ita, die placido decreſcente luna à uigeſima ſecunda uſq; in octauā. Eadem poma ſicca, et manu lecta ab hora ſecunda in qntam, uel à ſeptima in decimā, à caducis diligenter electa integra, & ppè dura, & aliquanto uiridia in picato uaſe clauduntur, quod operculo tegitur, & deorſum os eius inclinatur, atq; breui ſcrobe obruitur in eo loco, circa quē perēnis aqua decurrit. Itē quæ dura ſunt, in carne, et cute, prius in aceruo poſita, ubi ſe mollire cœperint, in uas fictile bene coctum, picatumq; ponuntur, & operculo ſuperueniente gypſantur. Vas breui ſcrobe demergitur in eo loco, qui quotidie ſole tangatur. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta ſeruarunt. Alij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis picatis urceis condiderunt, et cribus uaſculorum gypſo, uel pice clauſis ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt. Alij pyra, quæ ſe nō contingerent, in melle ſeruarūt. Itē pyra diuiſa, et purgata granis, in ſole ſiccantur. Aliqui aquam ſalſam, cū cœperit undare calefacta, diſpumāt, et ei poſt iā frigidæ pyra ſeruanda demergunt. Tunc exempta poſt tempus exiguum condunt urceo, & eius lito ore cōſeruant, uel nocte, et die in frigida ſalſa manere patiuntur, poſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſapa, uel paſſo, uel dulci uino merſa cuſtodiunt.

Vinum pyri, & acetum,

VINVM de pyris fit, ſi contuſa, et ſacco rariſſimo condita ponderibus comprimantur, aut prelo. Hyeme durat, ſed prima aceſcit æſtate. Acetū ſic fit de pyris. Pyra ſylueſtria uel aſperi generis matura in cumulo reſeruant per triduū. Deinde mittūtur in uaſculo, cui fontana, aut pluuialis aqua miſcetur, et optimum uas per. XXX. dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatum fuerit aceti ad uſum, tantum redditur aquæ ad reparationem.

Liquamen ex pyris.

LIQVAMEN *de pyris caſtimoniale ſic fiet. Pyra matu-riſſima cũ ſale calcãtur integra. Vbi carnes eorũ fuerint reſolutæ, uel in cupellis, uel in uaſculis fictilibus picatis condiuntur. Poſt menſem tertium ſuſpenſæ eæ carnes liquorem dimittunt ſaporis iucundi, ſed caloris albiduli. Circa hoc illud proderit, ut tempo-re, quo ſaliuntur, pro aliqua parte uina nigella permiſceas.*

De malo.

MENSE *Februario, & Martio mala ſeramus, ſi calida, & ſicca regio ẽ, Octobri, & Nouẽbri. Eorũ plura ſunt genera, q̃ nu merare ſuperfluum eſt. Amant pingue, ac lætum ſolum, et cui hu morem non tam rigatio, q̃ natura ſuppeditet. Et ſi in arena, uel argilla ſit, rigationibus adiuuetur. Mõtanis locis debent ad me ridiem uerſa cõſtitui. Et frigido ſolo proueniunt, ſi cœli tepor ad iuuerit, nec in aſperis, & humectis ſedẽ recuſant. Macrũ, et ari-dum ſolũ poma uermiculoſa efficit, et caduca. Seruntur omni ge nere, ſicut pyri, neq; exarari, neq; effodi deſyderãt. Icirco eis ma gis prata cõueniunt. Stercus ouillum tñ nõ exigunt quidẽ, ſed libenter aſſumunt, uel ſi cineris pulueres miſceantur. Amãt mo-deſtas rigationes. Putatio illis apta eſt, ſed maxime ut arida, & male nata tollantur. Citius ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute de generat. Si caduca ſunt poma, fiſſæ radici lapis iniectus poma retinebit, lacertæ uiridis felle ſi tangantur cacumina, non putre ſcit. Vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanæ urinæ, aut felle bu bulo extinguñt, q ſi plures circa arborẽ ſunt, æreo ſcalpro ſemel raſi nõ ultra naſcentur, ſi ea loca, unde raſi ſunt, bubulũ ſtercus obducat. Si ſpiſſa poma ramos onerabũt, interlegẽda ſunt quæq; uitioſa, ut alimentum cæteris ſuccus æquiparet, et generoſis abũ-dantiã miniſtret, quã numeroſa uilitate perdebat. Malus omni generi inſeri põt, quo pyrus. Menſe Februario, Martio, & alijs, q̃bus pyrus inſerit in malo, in pyro, in ſpino, pruno, ſorbo, pſico, platano, populo. ſaliæ. Diligenter legenda ſunt mala, quæ uolu mus cuſtodire. Ea in locis obſcuris, ubi uentus nõ ſit, ſtramentis prius in crate ſubiectis in cumulos ſecreta diſponimus, q cumuli frequenti diuiſione ſeparentur. Aliq diuerſa dixerunt, uel ſingu-la in uaſculis fictilibus picatis, atq; oblitis claudi, uel argilla in-*

uolui, uel ſolos pediculos creta adlini, uel in tabulis ſubſtrata palea diſponi, & ſtramentis de ſuperiore parte cooperiri. Mala rotunda, quæ orbiculata dicunt, ſine cura toto anno ſeruare ſe poſſunt. Alij in puteo, uel in ciſterna mergunt uaſa fictilia, qbus diligenter picatis, & clauſis mala cōmittuntur. Alij ex arbore mala illæſa ſumpſerunt, & pediculis eorum pice feruenti merſis ſupra tabulatum per ordinem diſponunt, nucum folijs ſubter expoſitis. Pleriq; ſcobem populi, uel abietis inter mala diffundunt. Cōſtat mala ſic ponēda, ut pediculorum partes deorſum facias, neq; ante, q̄ uſui neceſſaria uideantur eſſe, contingas. Vinum et acetum fit ex malis, ſicut ex pyris ante præcepi. Cydonijs ſerendis pleriq; tēpora diuerſa dixerunt, tamen mihi uſu compertum eſt in Italia, circa urbem menſe Februario, uel incoāte Martio plātas cydoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeo feliciter, ut ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſita maioris ſtatus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis extremo Octobri, uel Nouēbri inchoante ponātur. Amant cydonij locū frigidum, humectū. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt illis rigatione ſuccurri. Ferunt tñ ſtatū mediocris ſitus, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuibus proueniunt, tñ magis inclinata, et deuexa deſyderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, ſed tardus eſt in utroq; prouentus. Ita ponendæ ſunt largæ arbores cydonij, ne alterā quatiente uento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, uel qñ ponitur, iuuetur ſtercore, maior uero cinere, uel cretæ puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Poma in his & cito matura, et maioris incrementi aſſiduus humor efficiet. Rigandæ ſunt, quoties cœleſtis negatur infuſio, & circūfodiendæ locis calidis Octobri menſe, et Nouēbri, frigidis uero Februario, uel Martio. Niſi.n. circūfodiantur aſſidue, aut ſteriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ ſunt, ſicut probaui, et à uitioſis oibus liberādæ. Si arbor ægra eſt, amurca aqua æqualiter miſta radicibus debet affundi, aut calx uiua temperata cū creta, uel reſina locularis pici liquidæ miſta trunco arboris adlini, uel ablaqueatæ arbori circa radices imparis nūeri poma cydonia ꝓ magnitudine eius ponenda, et obruenda firmantur, quod annis ſingulis factum cuſtodiet à uitijs, ſed arboris lōgæ derogabit ætati. Menſe Februario cydonia inſeruntur melius in trūco, q̄ in cortice. Recipiunt in ſe ſurculos propè omnis generis punici, ſorbi,

omnium malorum, quæ meliora producunt. Inſeruntur aũt nouellæ arbores, quibus ſuccus eſt in cortice, ſi maior eſt, circa radicẽ, melius inſeretur, ubi co: tex et lignũ beneficio ſoli adhærentis humeſcit. Legenda ſunt matura cydonia, quæ hoc more ſeruantur, uel inter binas tegulas poſita, ſi luto ex omni parte claudantur, uel ſi defruto incoquantur, aut paſſo. Alıj quæ maiora ſunt, ficu folijs inuoluta cuſtodiunt. Alıj tm̃ locis ſiccis reponũt, à qbus uentus excludit᷑. Alıj canna, uel ebore in quatuor partes diuiſa ſublatis omnibus, quæ in medio ſunt, in uaſe fictili melle obruunt. Alıj in melle ſic integra dimittunt. In quo genere cõdiendi ſatis matura deligunt᷑. Alıj milio obruũt, uel paleis ſeparata demergunt. Alıj plenis uino optimo uaſculis mittũt, uel uini, et defruti ad ſeruanda cydonia, æquum corpus efficiunt. Alıj dolıjs muſti mergunt, atq; ita claudũt, quod odoratum reddit et uinum. Alıj in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cydonia.

Siliqua.

SILIQVA Februario menſe ſeritur, et Nouembri & ſemine, & plantis, amat loca maritima, calida, ſicca, campeſtria. Tamen (ut ego expertus ſum) in locis calidis fœcundior fiet, ſi adiuuetur humore, põt & taleis poni. Scrobem deſyderat largiorẽ. Inſeri ẽt poſſe menſe Februario credũt aliq in pruno, uel amygdalo. Siliquæ ſeruantur diutiſſime, ſi expandantur in cratibus.

Morus.

AMICA eſt morus, et uitis. Mori naſcuntur ex ſemine, ſed & poma, et uirgulta degenerãt. Serenda eſt taleis, uel cacuminibus, melius aũt taleis ſeſquipedalibus, ex utraq; parte leuigatis, ac fimo oblitis. Cum locum palo ante ſecerimus, imergimus, ac tegimus cinere terris admiſto, nõ amplius q̃ quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, et toto Martio, locis uero calidioribus Octobri poſtremo, uel Nouẽbris initio, ſed uerno maxime die nono Calendarũ Apriliũ. Amãt loca calida, ſabuloſa, et plerũq; maritima. In toſo, uel argilla uix cõprehendũt. Humor aſſiduus moris ꝓdeſſe nõ credit᷑, foſſionibus lætat᷑, et ſtercore. Putria in his, et arida poſt trienniũ ſunt putanda. Plantã ſi robuſtã, transferes mẽſe octobri, uel nouembri, ſi tenerã, februario, et Martio. Scrobẽs deſyderant altiores, interualla maiora, ne

altera umbris p̃matur alterius. Feracem, latioremq́; arborẽ mori fieri aliq tradiderũt, ſi pforato hinc inde trunco ſingulos cuneos inſeramus terebinthi hinc, inde lentiſci. Circa octobris Calẽ. morus ablaqueãda eſt, & radicibus eius uini ueteris recẽtiſſimæ fæces infundẽdæ. Inſeritur aũt in fico, et in ſe tm̃ ſub cortice. Vlmo inſita cõprehendit, ſed parturit magnæ infelicitatis augumenta.

Auellana.

AVELLANAE ponẽdæ ſunt nucibus ſuis, nõ amplius ſupra terra ducenda eſt, q̃ craſſitudine digitorum duorum. Plantis tñ, & ſobole expertus ſum melius puenire. Menſe februario, ſeu planta, ſeu ſemen expõit, gaudẽt loco macro, hũido, frigido, et ſabuloſo. Mẽſe Iulio circa nonas auellana matura ẽ, locis tñ calidis.

Mixa.

NVNC ſeruntur mixa ex nucleis in aliquo uaſe poſitis, donec plantæ induant firmitatem, cœlo tepido, terra ſoluta, humore moderato. Inſeruntur menſe Martio ſorbis, uel ſpinis.

De pomis aliorum menſium.

ETIAM nunc tuberes ſeruntur, & inſeruntur, & oſſa dura cinorum, uel plantæ eiuſdem generis ponunt̃, & transferunt̃, & inſeri poſſunt, & meſpilus inſeret̃, & oſſa ponentur prunorum. Ficus etiam locis temperatis nunc poni poteſt, & ſorbus hoc etiam menſe ſeri, & amygdali ſemina in areis obrui, & locis temperatis nunc inſeri menſe incohoante, frigidis uero exeũte, conditis tñ ſurculis anteq̃ germinent. Et piſtaciæ planta uel nũc ſtatui, aut inſeri poteſt, & caſtanearum ſemina ſpargi. Nuces quoq; iuglãdes etiam nunc ſeminarijs recondi, & ipſum genus inſeri, & frigidis, & humectis locis nunc poterunt pineta ſeminari.

De educatione porcorum. T.XXVI.

NVNC uerres maxime fœminas inire debebunt. Legendi ſũt uaſti, & ampli corporis, ſed rotundi potius q̃ longi, uentre, & clunibus magnis roſtro breui, ceruice glandulis ſpiſſa, libidinoſi, anniculi, qui uſque ad quadrimos inire fœminas poſſunt. Scrofas uero longi lateris debemus eligere, & quibus ad ſuſtinendum fœturæ onus magnus ſe uenter effundat, cætera uerribus ſimiles. Sed in regionibus frigidis denſi, et nigri pili, in tepidis qualeſ/

Scrobes autem maiores facies, ut materiæ proſit, & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas ſtatues radicatas, quod eſt melius ſed ſeruabis, ne cacumina aut manu fracta, aut eroſa nõ creſcant. Vnũquenq; ordinem ſuo generi deputabis, ne infirmæ à ualentioribus opprimanť. Plãtas ſimiliter notabimus, ut ipſis, quibus ſteterant cardinibus, opponamus. De cliuo ſicco, & exili, in planum, pinguem, et humidum trãsferemus. Si truncos ponere uolueris, ſupra terram propè tribus pedibus erigantur. Vbi duas in una ſcrobe plantas deponis, cauendum eſt, ne ſe contingant, nam uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores ſunt, quæ ſeminibus, hoc eſt nucibus ſuis, q̃ quæ plantis ponũtur, aut ramis. Vbi regio ſiccior eſt, aquationibus adiuuentur.

De fodiendis, palandis, & ligandis uitibus, uel lætandis arboribus. T.XX.

NVNC *locis maritimis, & calidis fodiendæ ſunt uites, uel (ſi hæc prouinciæ conſuetudo eſt) exarandæ, & in eiſdẽ locis palandæ, aut ligandæ ſunt uineæ prius, q̃ gemma procedat, cuius concuſſione, uel attritu incurritur grande diſpendium. Nunc oleæ, cæteraq; arbores lætamen accipiunt decreſcente luna. Sufficiet autẽ maiori arbori uehes una, minori media, ita ut ſubducta à radicibus terra, et fimo permiſta, reuoceť. Tẽpore hoc ſiquæ ſunt in ſeminarijs plantæ, circũfodiendæ ſunt, & amputãdi eis rami ſuperflui, uel radiculæ, quas circa in ſuperiore parte miſerunt.*

De roſis, lilijs, croco, uiolis conſerendis. T.XXI.

HOC *Menſe roſaria cõſeremus, quæ ſulco breuiſſimo, aut ſcrobibus ponenda ſunt, uel uirgultis, uel ẽt ſemine. Semina aũt roſarum non putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quos roſæ ferunt, ſed bacas nutriunt, quas in breuiſſimi pyri ſimilitudinem plenas ſeminibus poſt uindemiam reddunt maturas, quarum tñ maturitas ex colore fuſco, & mollicie poterit æſtimari. Siqua etiã ſunt antiqua roſaria, hoc tempore circũfodiuntur ſarculis, uel dolabris, & ariditas uniuerſa reciditť. Nunc & quæ rara ſunt, poſſunt ducta uirgarum propagine reparari. Si roſam tẽperius hr̃e uolueris, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida hus rigabis in die. Nunc & lilioꝝ bulbos ponemus, uel lilia ante*

habita ſarriemus ſumma diligentia, ne oculos circa radicē naſcē-tes, & minores bulbulos ſauciemus, q à matre ſubtracti, atq; in alios digeſti ordines noua lilieta formabũt. Itē uiolarum plãtæ, & croci bulbi ſerendi ſunt, uel ſubtiliter (ſi fuerãt ante) fodiendi.

De lini ſemine ſerendo. T. XXII.

HOC Menſe aliqui lini ſemen læto ſolo in iugerũ. X. modios ſpargunt, & lina conſequuntur exilia.

De cannetis, & aſparagis, & plantis ſalicum, & geneſtæ, & ſeminarijs myrti, & lauri. T. XXIII.

TEMPORE hoc cãneta ponēda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus, & oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemi pedis ſpatio inter ſe diſtare debebunt. Si calidæ, & ſiccæ prouinciæ ſtudemus, ualles humidas, uel irriguas opus eſt deputare cannetis. Si frigida regio eſt, locis medijs inſtituantur, ſed ſucco uillarum ſubditis. Inter hæc aſparagorũ etiam ſemina ſpargere poſſumus, ut miſta naſcantur, quia & aſparagi coluntur, & mœnduntur eo more, quo cannæ. Sed ſi ſunt antiqua canneta, hoc tēpore ſarrientur, reciſis, quæ in radice purganda ſunt, ideſt putribus male porrectis, & ſiqua gignendi oculos nõ habebunt. Nũc ſalicis plantas, & omnium generũ, quæ arbuſto applicãdæ ſunt, uel geneſtas (ubi deerunt) obruemus. Ex baccis etiã myrti, et lauri ſeminaria faciemus, uel ſi fuerant, excolemus.

De hortis. T. XXIIII.

CIRCA Idus Februarias ſepes hortorũ ex congeſto in funibus ſpinarũ ſemine faciēdæ ſunt, ſicut dictum eſt, cũ de munimine loqueremur hortorũ. Item græci dicunt de craſſa rubi uirga fieri debere particulas, & palmaribus ſcrobibus obrui, & quotidie (donec frondeant) foſſione, & rigatione nutriri. Hoc menſe lactuca ſeritur, ut poſſit Aprili menſe transferri. Itē carduus ſeritur, & naſturciũ, & coriandrum, & papauer, ſicut mēſe Nouēbri, & alliũ, & ulpicum. Nunc ſatureia ſeritur pingui agro nõ ſtercorato, ſed aprico, uel melius mari proximo, et cũ cæpullis miſta ſeminatur. Hoc ẽt menſe cæpullas ſeris, ſed conſtat & uere, et autumno eſſe ſeminandas. Si ſemen eius ſeueris, in caput creſcit & minus reddit in ſemine. Si capitulum ponas, ipſum macreſcit,

nec pingue,nec ſtercoratum deſyderat.Hoc mēſe fœniculum ſer/
res loco aprico,& modicæ ſaxoſo,ſeritur primo uere. Paſtinaca
& ſemine ponetur,& plantis loco pingui,ſoluto altius paſtina
to,rarā ſtatues,ut robur accipiat.Cunela ēt nunc ſeritur, & co/
litur eo more,quo allium,uel cæpulla.Nunc cærefolium locis fri
gidis poſt Idus ſeratur,deſyderat agrum lætum, humidum,ſter
coratum.Hoc menſe betā ſeremus,quāuis poſſit et tota æſtate ſe
minari.Amat agrū putrem,humidum,lætum. Trāſferenda eſt
quatuor,aut quinque folioꝝ radicibus fimo recenti oblitis.Amat
frequenter effodi,& multo ſtercore ſaturari.Hoc menſe porrus ſe
rendus,quem ſi ſectilem uelis,poſt duos menſes,ꝗ ſatus eſt,pote/
ris deſecare manentem in areis ſuis,quāuis aſſerat Columella ēt
ſectiuum diutius duraturum,melioremq;,ſi transferatˀ,& quo/
ties ſecabitur,aqua iuuetur,et ſtercore.Si capitatum facere uelis,
quod uere ſeueris,octobri menſe transferre debebis. Serendus eſt
loco læto,& maxime campeſtri,area plana paſtinata alte, &
diu ſubacta,& ſtercorata.Si ſectiuum uelis ſpiſſius,ſi capitatū,
rarius ſeris.Sarculo frequentandus eſt,et herbis liberandus. Cū
digiti craſſitudinē habuerit,à media parte præciſis folijs,& trun
catis radicibus transferatur,oblitus fimo liquido quaternis, uel
quinis digitis ſeparetˀ.Cum radices aget,modice cōprehenden/
dus,& alleuandus eſt ſarculo,ut ſuſpēſus à terra quod ſpatij ua
cuum ſubter inuenerit,capitis uaſtitate cogatˀ implere. Itē plu/
ra ſemina in unum ligata ſi depoſueris,grandis porrus naſcetˀ
ex omnibus.Item ſi capiti eius rapæ ſemen immittas ſine ferro,
& pangas,multum fertur increſcere,melius ſi frequenter hoc fa/
cias.Hoc menſe inula ſeritur,quo cāneta ponuntˀ. Seritˀ oculis
ſicut calami,quos abſcindere,& terra leuiter debemus obruere,
terra foſſa,& ſubacta,excitatis ad lineā puluinis,qbus eius ocu/
los oportet infodere,trium pedū inter ſe ſpatio ſeparantur. Hoc
menſe colocaſiæ bulbos ponemus. Amant humidum locum,pin/
guem,maxime irriguū.Circa fontes lætantur,& riuos, nec de ſo
li qualitate curant,ſi ꝑpetuo foueantur humore. Frōdere propè
ſemper poſſunt,ſi tanquā citreta tegumentis defendantˀ à frigo/
re.Hoc menſe ciminum,& aniſum ſeritur loco bene ſubacto, &
cui lætamen admiſceas.Quod ſatum eſt,herbis purgetˀ aſſidue.

De pomis,& primo de pyro. T. XXV.

PLANTAS pyroꝝ mēſe Februario locis frigidis ponemus calidis uero nouembri, ſed menſe nouēbri pyra locis tepidis conſerenda ſunt, ut ſolo iuuentur irriguo, ita & florem plurimū ꝓferent, & magnitudinē pomi turgentis acquirent. Naſci tamen tali ſolo maxime diligunt, quale uinetis diximus conuenire, ſed læto ſolo & ualidas arbores, & fructus plurimos conſequemur. Lapidoſi generis pyra uitium mutare creduntur, ſi terris mollibus conſerant. Sed pyrum plantis ſerere ꝓpè tardus euētus eſt, tñ qbus hoc placuit, ut ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſperitate permiſceāt, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ poñuntur, radicatas magnis ſcrobibus ponant, ſupra terram tribus altas, uel quatuor pedibus, quarū decaſa cacumina argilla miſta muſcus debet operire. Nam ſiqs pyroꝝ ſemen aſpergat, naſci qdem neceſſe eſt, originē ſuam reſouente natura, cuius æternitati nulla tarditas pōt afferre faſtidium, ſed homini hoc expectare longinquū eſt, cū & ſerò ueniant, & de generis nobilitate cedant. Melius ergo hoc menſe nouembri fiet, ut pyroꝝ plantas radicatas ſeramus agreſtiū, ſubactis bñ ſcrobibus, ut cū ꝓhēderint, inſerantur. Hoc aūt intereſt, qđ q̄ plantis ſuis ſeruntur, dulcedinem, ac teneritatem ſeruant, diu tñ ſeruata non durant, inſita uero moram temporis ſuſtinebunt. Spatia inter pyros triginta pedum menſura diſcernat. Genus hoc arboris (ut proficiat) frequenti humore, et aſſiduis foſſiōibus eſt colēdum uſq; adeo ut tempore, quo florere conſueuit, nihil perditura credatur de flore prolato, ſi eam tunc foſſor adiuuerit. Multum proficis, ſi intericcto anno quale libet lætamen adiungas, ſed bubulum ſpiſſa, & grauia poma generare fertur. Aliqui cinerem miſcent, credentes hinc contrahi pomis argutos ſapores. Generum uarietates exequi ſuperuacuum puto, cum in ponēdis, uel excolendis nulla ſit diſtantia. Si languida arbor eſt pyri, uel ablaqueatæ radicē terebras, & ibi ligneum palum deprimis, uel in trunco ſimiliter terebrato ex teda cuneū figis, uel ſi hoc deſit, ex quercu. Vermes eius arboris & nati necātur, & naſci prohibentur, radicibus felle taurino frequenter infuſis. Item fæces uini, ueteris recentes, ſi radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare nō faciunt. Si lapidoſa pyrus eſt, ab extremis radicibus terrā priorem leuabis, & ſecernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis alteram terram cribro cretam in loco eius infundis,

ſed hoc proderit, ſi rigare non ceſſas. Menſe Februario, & Martio prius inſeritur more, quo dictum eſt, cum de inſitione loqueremur, ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autē pyro agreſti, malo, ut nonnulli, amygdalo, & ſpino, ut Virgilius, orno, et fraxino; cydonio, ut aliqui, & punico, ſed fiſſo ligno. Surculus pyri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe debet, et prius ꝙ figatur, folijs, & omni tenera parte priuari, poſt ſolſtitium uero cū figis, qui ſummum germen incluſit. Pyrus omni genere inſeritur. Condienda ſunt pyra ita, die placido decreſcente luna à uigeſima ſecunda uſq; in octauā. Eadem poma ſicca, et manu lecta ab hora ſecunda in qntam, uel à ſeptima in decimā, à caducis diligenter electa integra, & ꝓpè dura, & aliquanto uiridia in picato uaſe clauduntur, quod operculo tegitur, & deorſum os eius inclinatur, atq; breui ſcrobe obruitur in eo loco, circa quē perēnis aqua decurrit. Itē quæ dura ſunt, in carne, et cute, prius in aceruo poſita, ubi ſe mollire cœperint, in uas fictile bene coctum, picatumq; ponuntur, & operculo ſuperueniente gypſantur. Vas breui ſcrobe demergitur in eo loco, qui quotidie ſole tangatur. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta ſeruarunt. Alij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis picatis urceis condiderunt, et cribus uaſculorum gypſo, uel pice clauſis ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt. Alij pyra, quæ ſe nō contingerent, in melle ſeruarūt. Itē pyra diuiſa, et purgata granis, in ſole ſiccantur. Aliqui aquam ſalſam, cū cœperit undare calefacta, diſpumāt, et ei poſt iā frigidæ pyra ſeruanda demergunt. Tunc exempta poſt tempus exiguum condunt urceo, & eius lito ore cōſeruant, uel nocte, et die in frigida ſalſa manere patiuntur, poſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſapa, uel paſſo, uel dulci uino merſa cuſtodiunt.

Vinum pyri, & acetum,

VINVM de pyris fit, ſi contuſa, et ſacco rariſſimo condita ponderibus comprimantur, aut prælo. Hyeme durat, ſed prima aceſcit æſtate. Acetū ſic fit de pyris. Pyra ſylueſtria uel aſperi generis matura in cumulo reſeruanť per triduū. Deinde mittūtur in uaſculo, cui fontana, aut pluuialis aqua miſcetur, et optimum uas per. XXX. dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatum fuerit aceti ad uſum, tantum redditur aquæ ad reparationem.

Liquamen ex pyris.

LIQVAMEN de pyris caſtimoniale ſic fiet. Pyra maturiſſima cū ſale calcātur integra. Vbi carnes eoꝝ fuerint reſolutæ, uel in cupellis, uel in uaſculis fictilibus picatis condiuntur. Poſt menſem tertium ſuſpenſæ eæ carnes liquorem dimittunt ſaporis iucundi, ſed caloris albiduli. Circa hoc illud proderit, ut tempore, quo ſaliuntur, pro aliqua parte uina nigella permiſceas.

De malo.

MENSE Februario, & Martio mala ſeramus, ſi calida, & ſicca regio ē, Octobri, & Nouēbri. Eoꝝ plura ſunt genera, q̄ numerare ſuperfluum eſt. Amant pingue, ac lætum ſolum, et cui humorem non tam rigatio, q̄ natura ſuppeditet. Et ſi in arena, uel argilla ſit, rigationibus adiuuetur. Mōtanis locis debent ad meridiem uerſa cōſtitui. Et frigido ſolo proueniunt, ſi cœli tēpor adiuuerit, nec in aſperis, & humectis ſedē recuſant. Macrū, et aridum ſolū poma uermiculoſa efficit, et caduca. Seruntur omni genere, ſicut pyri, neq; exarari, neq; effodi deſyderāt. Icirco eis magis prata cōueniunt. Stercus ouillum tm̄ nō exigunt quidē, ſed libenter aſſumunt, uel ſi cineris pulueres miſceantur. Amāt modeſtas rigationes. Putatio illis apta eſt, ſed maxime ut arida, & male nata tollantur. Citius ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute degenerat. Si caduca ſunt poma, fiſſæ radici lapis iniectus poma retinebit, lacertæ uiridis felle ſi tangantur cacumina, non putreſcit. Vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanæ urinæ, aut felle bubulo extinguntr̄, q ſi plures circa arborē ſunt, æreo ſcalpro ſemel raſi nō ultra naſcentur, ſi ea loca, unde raſi ſunt, bubulū ſtercus obducat. Si ſpiſſa poma ramos onerabūt, interlegēda ſunt quæq; uitioſa, ut alimentum cæteris ſuccus æquiparet, et generoſis abūdantiā miniſtret, quā numeroſa uilitate perdebat. Malus omni generi inſeri pōt, quo pyrus. Menſe Februario, Martio, & alijs, qbus pyrus inſerit̄ in malo, in pyro, in ſpino, pruno, ſorbo, pſico, platano, populo. ſalice. Diligenter legenda ſunt mala, quæ uolumus cuſtodire. Ea in locis obſcuris, ubi uentus nō ſit, ſtramentis prius in crate ſubiectis in cumulos ſecreta diſponimus, q cumuli frequenti diuiſione ſeparentur. Aliq diuerſa dixerunt, uel ſingula in uaſculis fictilibus picatis, atq; oblitis claudi, uel argilla m

nolui, uel ſolos pediculos creta adlini, uel in tabulis ſubſtrata palea diſponi, & ſtramentis de ſuperiore parte cooperiri. Mala rotunda, quæ orbiculata dicunť, ſine cura toto anno ſeruare ſe poſſunt. Alij in puteo, uel in ciſterna mergunt uaſa fictilia, qbus diligenter picatis, & clauſis mala cõmittuntur. Alij ex arbore mala illæſa ſumpſerunt, & pediculis eoꝝ picæ feruenti merſis ſupra tabulatum per ordinem diſponunt, nucum folijs ſubter expoſitis. Pleriq; ſcobem populi, uel abietis inter mala diffundunt. Cõſtat mala ſic ponẽda, ut pediculoꝝ partes deorſum facias, neq; ante, ꝙ uſui neceſſaria uideantur eſſe, contingas. Vinum et acetum fit ex malis, ſicut ex pyris ante præcepi. Cydonijs ſerendis pleriq; tẽpora diuerſa dixerunt, tamen mihi uſu compertum eſt in Italia, circa urbem menſe Februario, uel inchoãte Martio plãtas cydoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeo feliciter, ut ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſita maioris ſtatus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis extremo Octobri, uel Nouẽbri inchoante ponãtur. Amant cydonij locũ frigidum, humectũ. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt illis rigatione ſuccurri. Ferunt tñ ſtatũ mediocris ſitus, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuibus proueniunt, tñ magis inclinata, et deuexa deſyderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, ſed tardus eſt in utroq; prouentus. Ita ponendæ ſunt largæ arbores cydonij, ne alterã quatiente uento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, uel qñ ponitur, iuuetur ſtercore, maior uero cinere, uel cretæ puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Poma in vis & cito matura, et maioris incrementi aſſiduus humor efficiet. Rigandæ ſunt, quoties cœleſtis negatur infuſio, & circũfodiendæ locis calidis Octobri menſe, et Nouẽbri, frigidis uero Februario, uel Martio. Niſi.n. circũfodiantur aſſidue, aut ſteriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ ſunt, ſicut probaui, et à uitioſis oĩbus liberãdæ. Si arbor ægra eſt, amurca aquæ æqualiter miſta radicibus debet affundi, aut calx uiua temperata cũ creta, uel reſina locularis pici liquidæ miſta trunco arboris adlini, uel ablaqueatæ arbori circa radices imparis nũeri poma cydonia ꝑ magnitudine eius ponenda, et obruenda firmantur, quod annis ſingulis factum cuſtodiet à uitijs, ſed arboris lõgæ derogabit ætati. Menſe Februario cydonia inſeruntur melius in trũco, ꝙ in corticæ. Recipiunt in ſe ſurculos propè omnis generis punici, ſorbi,

omnium malorum, quæ meliora producunt. Inſeruntur aūt nouellæ arbores, quibus ſuccus eſt in corticæ, ſi maior eſt, circa radicē melius inſeretur, ubi cortex et lignū beneficio ſoli adhærentis humeſcit. Legenda ſunt matura cydonia, quæ hoc more ſeruantur, uel inter binas tegulas poſita, ſi luto ex omni parte claudantur, uel ſi defruto incoquantur, aut paſſo. Alij quæ maiora ſunt, ſicu folijs inuoluta cuſtodiunt. Alij tm̄ locis ſiccis reponūt, à qbus uentus excludit̃. Alij canna, uel ebore in quatuor partes diuiſa ſub latis omnibus, quæ in medio ſunt, in uaſe fictili melle obruunt. Alij in melle ſic integra dimittunt. In quo genere cōdiendi ſatis matura deligunt̃. Alij milio obruūt, uel paleis ſeparata demergunt. Alij plenis uino optimo uaſculis mittūt, uel uini, et de ſi u ti ad ſeruanda cydoni a, æquum corpus efficiunt. Alij dolijs muſti mergunt, atq; ita claudūt, quod odoratum reddit et uinum. Alij in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cydonia.

Siliqua.

SILIQVA Februario menſe ſeritur, et Nouembri & ſemine, & plantis, amat loca maritima, calida, ſicca, campeſtria. Tamen (ut ego expertus ſum) in locis calidis fœcundior fiet, ſi adiuuetur humore, pōt & taleis poni. Scrobem deſyderat largiorē. Inſeri ēt poſſe menſe Februario credūt aliq in pruno, uel amygdalo. Siliquæ ſeruantur diutiſſime, ſi expandantur in cratibus.

Morus.

AMICA eſt morus, et uitis. Mori naſcuntur ex ſemine, ſed & poma, et uirgulta degenerāt. Serenda eſt taleis, uel cacuminibus, melius aūt taleis ſeſquipedalibus, ex utraq; parte leuigatis, ac fimo oblitis. Cum locum palo ante fecerimus, imergimus, ac tegimus cinere terris admiſto, nō amplius q̄ quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, et toto Martio, locis uero calidioribus Octobri poſtremo, uel Nouēbris initio, ſed uerno maxime die nono Calendarū Aprilių. Amāt loca calida, ſabuloſa, et plerūq; maritima. In toſo, uel argilla uix cōprehendūt. Humor aſſiduus moris ꝓdeſſe nō credit̃, foſſionibus lætat̃, et ſtercore. Putria in his, et arida poſt trienniū ſunt putanda. Plantā ſi robuſtā, transferes mēſe octobri, uel nouembri, ſi tenerā, februario, et Martio. Scrobes deſyderant altiores, interualla maiora, ne

altera umbris ꝑmatur alterius. Feracem, lætioremq́; arborẽ mori fieri aliq tradiderũt, ſi pforato hinc inde trunco ſingulos cuneos inſeram'is terebinthi hinc, inde lentiſci. Circa octobris Calẽ. mo/rus ablaqueãda eſt, & radicibus eius uini ueteris recẽtiſſimæ fe/ces infundẽdæ. Inſeritur aũt in fico, et in ſe tm̃ ſub cortice. Vlmo inſita cõprehendit, ſed parturit magnæ infelicitatis augumenta.

Auellana.

AVELLANAE *ponẽdæ ſunt nucibus ſuis, nõ amplius ſu pra terra ducenda eſt, q̃ craſſitudine digitoꝝ duoꝝ. Plantis tñ, & ſobole expẽtus ſum melius ꝑuenire. Menſe februario, ſeu plan/ta, ſeu ſemen expõit, gaudẽt loco macro, hũido, frigido, et ſabu/loſo. Mẽſe Iulio circa nonas auellana matura ẽ, locis tñ calidis.*

Mixa.

N V N C *ſeruntur mixa ex nucleis in aliquo uaſe poſitis, donec plantæ induant firmitatem, cœlo tepido, terra ſoluta, humore moderato. Inſeruntur menſe Martio ſorbis, uel ſpinis.*

De pomis aliorum menſium.

E T I A M *nunc tuberes ſeruntur, & inſeruntur, & oſſa dura cinoꝝ, uel plantæ eiuſdem generis ponunť, & transferunť, & inſeri poſſunt, & meſpilus inſereť, & oſſa ponentur prunoꝝ. Fi/cus etiam locis temperatis nunc poni poteſt, & ſorbus hoc etiam menſe ſeri, & amygdali ſemina in arcis obrui, & locis tempera tis nunc inſeri menſe incboante, frigidis uero exeũte, conditis tñ ſurculis anteq̃ germinent. Et piſtaciæ planta uel nũc ſtatui, aut inſeri poteſt, & caſtanearum ſemina ſpargi. Nuces quoq; ĩuglã/des etiam nunc ſeminarÿs recondi, & ipſum genus inſeri, & fri gidis, & humectis locis nunc poterunt pineta ſeminari.*

De educatione porcorum. T. XXVI.

N V N C *uerres maxime fœminas inire debebunt. Legendi ſũt uaſti, & ampli corporis, ſed rotundi potius q̃ longi, uentre, & clunibus magnis roſtro breui, ceruice glandulis ſpiſſa, libidinoſi, anniculi, qui uſque ad quadrimos inire fœminas poſſunt. Scro/fas uero longi lateris debemus eligere, & quibus ad ſuſtinendum fœturæ onus magnus ſe uenter effundat, cætera uerribus ſimiles. Sed in regionibus frigidis denſi, et nigri pili, in tepidis qualeſ/*

cunq; prouenerint. Fœmina ad creandum uſq; in annos ſeptem partus onera geſtare ſufficiet, ad cōcipiendū, annicula debet incipere. Quarto exempto menſe pariunt, ubi quintus incipiet. Incipiunt aūt (ſicut dixi) mēſe Februario, ut ſolidioribus herbis nati, & ſtipula ſuccedente paſcanť. Vbi facultas eſt trāſigendi, uenditis qui ſubinde nati ſunt, celerior matribus fœtura reparatur. Genus hoc oibus locis haberi pōt, melius tñ agris paluſtribus q̄ ſiccis, præcipue ubi arbo℞ fructuoſarum ſylua ſuppetit, quæ ſubinde maturis fructibus alterna per annum mutatione ſuccurrat. Maxime locis graminoſis, & cannarum, uel iunci radice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis ꝑ hyemem nōnunq̄ præbenda ſunt pabula glandis caſtaneæ, uel frugum uilia excrementa cæterarum, uerno magis cū lactent nouella uirentia, quæ porcis ſolent nocere. Neq; gregatim claudendæ ſunt porcæ more aliarū pecudum, ſed haras ſub porticibus faciemus, quibus mater unaquæq; claudatur, & alumnum gregem tutior ipſa defendat à frigore. Quæ haræ à ſuperiori parte detectæ ſint, ut libere numerū paſtor exploret, & oppreſſis à matre fœtibus ſæpe ſubueniat ſubtrahendo. Curabit aūt ut fœtus proprios cum unaquaq; procludat. Plus uero q̄ octo (ſicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi uero utilius probatur experto, porca, cui pabula ſuppetūt, ut plurimum ſex nutrire debere, q̄a licet plures poſſit educare, tñ frequentiore numero ſucta deficiet. In porcis etiam illud eſt commodum, quod immiſſi uineis necdū turgentibus, uel exacta uindemia gramine perſecuto diligentiam foſſoris imitantur.

De uino myrtite aliter. T. XXVII.

IN *Huius menſis initio aliter myrtite ſic facies. Mittis uini ueteris decem ſextarios in lagena, & bacarum myrti libras. V. miſcebis. Cum. XX. & duo℞ dierum ſpatium confuſa tranſegerint, ꝑ quos uas quotidie cōuenit agitari, tūc palmea ſporta colabis, et ꝑ dictis. X. ſextarijs, mellis optimi fortiter triti pōdo. V. miſcebis.*

De uite thyriaca. T. XXVIII.

THYRIACAM *uitem ſic facies, cuius iſte ꝑfectus eſt, ut uinum eius, uel acetū, uel uua, uel ſarmento℞ cinis proficiat contra morſus omnium beſtiarum. Fit autem ſic. Sarmentū, quod pangendum eſt, trium digito℞ ſpatio in ima parte findatur, &*

ſublata medulla ad eius uitē thyriacæ medicamen addatur. Tūc terræ mandetur uinculo diligēter aſtrictū. Aliqui eadē ſarmenta iam medicamine ſatiata intra ſquillæ bulbū recondunt, et terris prædictā rōne committūt. Aliqui antidoti eius affuſione radices uitis infundūt. Sanè ſarmentum, ſi de hac uite ſumatur ad trāſferendum, potentiā materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thyriacæ infuſione aſſidua, uini ſucci feneſcentis iterare.

De uua ſine ſeminibus. T. XXIX.

EST Pulchra ſpēs uuæ, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, ut ſumma iucūditate ſine impedimento ſorberi poſſit, uelut unum omnium corpus uuarū. Fit autē græcis auctoribus hac ratione per artem ſuccedente natura. Sarmentum, quod obruendum eſt, q̄tum latebit in terra, tm̄ findere debebimus, & medulla omni ſublata, ac diligenter excalpta, membra iterum diuiſæ partis adunare, et uinculo conſtricta deponere. Vinculum tn̄ papyro aſſerunt eſſe faciendum, & ſic in humida terra eſſe ponendum. Diligentius quidam ſarmentum reuinctum quantum exciſum eſt, intra ſquillæ bulbū demergunt, cuius beneficio aſſerunt ſata omnia comprehendere poſſe facilius. Alij tempore, quo uites putant, ſarmentum fructiferum putatæ uitis in ipſa uite, quā poſſunt de alto ſublata medulla excauant non diuiſum, & calamo affixo alligant, ne poſſit inuerti. Tunc ὀπὸν κυρηναϊκὸν quod græci ſic appellant, in excauata parte ſuffundunt, ex aqua prius ad ſapæ pinguedinem reſolutum, & hoc tranſactis octonis diebus ſemper renouant, donec uitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc poſſe firmatur à græcis, & in ceraſis opus eſt experiri.

De uite nimis lachrymoſa. T. XXX.

VITES, quæ lachrymarum nimietate tabeſcunt, & deplorando uim roboris ſui auertunt à fructu, trunco earum lacerato græci ſinum fieri iubent. Si hoc minus proderit, radicum robur pingue reſcindi, ut afferat medicinā uulnus impreſſum, tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ exciſio perlinetur, & ſub hac acetum acre fundatur.

Myrtitis alia confectio apud græcos. T. XXXI.

GRAECI item Myrtite ſic præcipiunt temperari Myrti bacas maturas in umbra ſiccatas, & poſtea tuſas uncias octo mittis in linteo, & ſuſpendis in uino, & uas cooperies, ac linibis, et cũ plurimis diebus ſic fuerit, auferes, & uteris. Aliqui myrti bacas ſine pluuia collectas maturas ex locis ſiccioribus calcãt, uel exprimunt, & uino miſcent. VIII. cotularum menſuram p amphoram uini, quod uinum medicinæ quoq; proderit, ubi ſtipticis eſt utendum, ſtomachum ſolidare titubantem ſolet, reiectiones ſanguinis inhibere, fluorem uẽtris aſtringere, lumũ diſſintericæ paſſionis medicabiliter aſperare.

Vt propomota ſponte naſcantur. T. XXXII.

CONDITVM uel abſynthiatum, uel roſatum, uel uiolatum procœdere ſponte fertur ex uitibus (ut natura ſuſcipiat, quod procurare ſueuit induſtria) ſi ſarmenta in uas aliquod ſemiplenum ſupradictis potionibus merſa ſeruentur, & uinam terram ſimul reſoluas ad lixiuij modum, donec oculi ſarmentorum nitantur exire, tunc eadem ſarmenta gemmantia in quo uolueris loco, uitium cæterarum more deponas.

Vt botryones uarij naſcantur. T. XXXIII.

VT Vitis botryones et albos afferre poſſit, et nigros, græci ſic fieri debere iuſſerũt. Si uicinæ ſunt uites nigræ, et albæ, cũ putanẽ, ſarmenta utriuſq; inter ſe diuiſa ſic iunges, ut medios utriuſq; generis oculos æquando reddere poſſis unitati, tũc papyro ligabis ſtricto, et molli, atq; humida terra curabis adlinire, et interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Hinc exempto tpe, ſi libuerit, genus efficies per plura ſarmenta.

De horis. T. XXXIIII.

HIC Menſis in horarum menſura cum Nouembri menſe concordat, quas hac numeri ratione colligimus.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.

Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

TITVLI MENSIS MARTII.

De putandis uineis, & inſerẽdis, & pãgẽdis uitibus. T. I.
De pratis purgãdis in locis frigidis, et pſcindẽdis agris. T. II.
De panico, & milio ſerendo cum diſciplina. T. III.
De cicere ſerendo cum ordine ſuo. T. IIII.
De cannabo. T. V.
De cicera. T. VI.
De nouellis puluerandis, & fodiendis, uitibus palandis, ac ligandis, & ueteranis uineis reſtituendis, & agris, & læſis. T. VII.
De oleis amurca ſaginandis, & cætera earum cura, item de ſeminarijs, & roſarijs faciendis, uel colendis, & ſarriendis frumentis. T. VIII.
De hortis, in eo de carduis cum diſciplina, de ulpico, allio, & cæpulla, cunela, aneto, ſinapi, caulibus, maluis, amoracea, origano. Lactuca, beta, porro, cappari, colocaſijs, ſatureia, naſturcio, intybis, raphanis, de melonibus, & cucumere cum diſciplina ſua, item de aſparagis, & ſpongijs corũ, ſimiliter & ruta, & coriãdro cum diſciplina ſua, & cucurbita ſimiliter, & blito, item de aniſo, & cimino. T. IX.
De pomis, in eo de malo punico cum diſciplina, & uini ſui confectione, de citreo ſimiliter, de meſpilo, & de fico cum diſciplinis ſuis, & alijs pomis, quorum diſciplina ſuis menſibus continetur. T. X.
De comparandis bobus, & tauris, ac uaccis. T. XI.
De domandis bobus. T. XII.
De equis, equabus, & pullis, & ætate eorum. T. XIII.
De mulino genere, & aſinis. T. XIIII.
De apibus. T. XV.
De horis. T. XVI.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER QVARTVS.

De putandis uineis, & inſerendis, & pangendis uitibus. T.I.

M ARTIO Mēſe locis frigidis putatio uinearum celebratur, de qua abunde Februario mēſe locuti ſumus, uſq; quo incipit gemma eſſe ſuſpecta. Nūc oportet uineas inſerere, cum uites non aquato, ſed ſpiſſo humore lachrymabunt. Seruabimus ergo, ut truncus, qui inſeritur, ſolidus ſit, & alimento humoris exuberet, neq; ulla uetuſtate, aut iniuria laceratus areſcat. Tunc deciſæ uiti ſurculi, qui inſerendi ſunt, ſint ſolidi, rotundi, gemmis ſpiſſis, et pluribus oculati. Tres tamen oculi in inſitione ſufficient. Radendum eſt ergo ſarmentū ad menſuram digitorum duorū, ut ab una parte ſit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam, ſed leuiter radunt, ut inciſura ſenſim poſſit in acumen exire, & ut corticata pars corticí nouæ matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus eſt, ut trunco iunctus adhæreat, qui oculus exteriorem partem debet aſpicere, uinculo ſalicis, infuſo & paleato luto deſuper alligari, tegumento quoq; aliquo à uentis, & à ſole defendi, ne hi quatiant, hic adurat. Vbi calor temporis cœperit, ligaturæ ipſi pinniculo circa ueſperam tenuis debet frequenter humor affundi, ut hoc alimento contra uim cœli torrentis animetur. Cum ergo germen ruperit, et aliquod cæperit incrementum, calami adiutorio debet annecti, ne motus aliquis fragilem procedētis ſarmenti quaſſet ætatem. Vbi ſolidius quantumcunq; proceſſerit, uincula oportet abſcindi, ne adoleſcentia molliſſimi germinis nodo duræ conſtrictionis angatur. Aliqui infra terram ſemipedis ſpatio effoſſæ uiti ſurculos inſerunt, et beneficio congeſtionis accumulant, ut hoc quoq; nouis ſarmentis præter nutricis alimenta ſubueniat. Nonnulli circa terras melius aſſerunt inſerendum, qa in altiori difficilius comprehendunt. Vſque ad idus, uel æquinoctium uites locis frigidis pangendæ ſunt, ſeu paſtinato, ſeu ſulco, ſeu ſcrobibus, more, quo dictum eſt.

De pratis

De pratis purgãdis in locis frigidis, et pſcindendis agris. T. II.

N V N C *locis frigidis prata purganda, atq; ſeruanda ſunt. Locis gelidis colles pingues, & agros uliginoſos proſcindere, atque exarare conueniet. Veruacta etiam, quæ Ianuario menſe ſunt facta, repetere.*

De panico, & milio ſerendo cũ ordine ſuo. T. III.

C A L I D I S, *& ſiccis regionibus panicũ ſeremus, & miliũ, leuem, & ſolutam terram deſyderant. Nec in ſabulone ſolũ, ſed in arena quoq; proueniunt, dummodo cœlo humido, & ſolo ſerantur irriguo, qa ſiccum, et argilloſum agrũ reformidant. Herbis liberent̃ aſſidue, quinq; ſextarijs ſpatium iugeri cõplebitur.*

De cicere ſerendo cum ordine ſuo. T. IIII.

N V N C *cicer utrunq; ſerere debemus loco lætiſſimo, cælo humido, macerandum eſt pridie, ut poſſit citius naſci. Iugerum tribus modijs conſeretur. Cicer grande naſci græci dicunt, ſi infundatur aqua tepida pridie, amare etiam loca maritima temperius prouenire, ſi ſeratur autumno.*

De cannabo. T. V.

H O C *etiam menſe cannabum ſerimus uſq; in æquinoctium uernum hac ratione, qua in Februario diſputatum eſt.*

De cicera. T. VI.

N V N C *cicera ſeritur, quæ diſtat à cicercula ſolo colore, quo ſordet, & nigrior eſt, primo ſulco, uel ſecundo, ſolo læto. Iugerum quatuor, uel tribus, uel etiam duobus modijs implebimus.*

De nouellis puluerandis, & fodiendis, uitibus palandis, ac ligandis. T. VII.

H O C *menſe nouella uinea incipit puluerari, quod nunc, ac deinceps per oẽs Calendas uſq; ad Octobres faciendum eſt, nõ ſolum propter herbas, ſed ne tenera adhuc ſemina, ſolidata terra conſtringat. Graminum radices, quæ plurimum uitibus nocẽt, extirpandæ ſunt. Nunc locis frigidis uinearũ foſſio celebrãda eſt, et palãdæ, atq; ligandæ ſunt uites, ſed nouellã mollibus uinculis*

alligemus, quia eam teneram uincula duriora præcidũt. Palus maioribus uitibus ſolidus, minoribus ponať exilis. Propter umbræ moleſtiã ſtatuať ab aquilone, et plaga frigida ſpatio quatuor digitoꝝ, uel ſemipedis remotus à uite, ut poſſit ex oĩ pte circũfodi.

Vt uetus uinea reparetur.

VINEAS ueteres nũc aliqui à terra altius truncant ſtudentes reparationi, ſed uitioſum eſt. Nam plerũq; uaſtior plaga ſole putreſcit, et roribus, quare hoc genere repareť. Prius ablaqueabimur altius, donec eius nodus appareat. deinde infra terram ſupra nodum recideť, ut operta, de frigore et ſole nil timeat. Hoc faciendum eſt, ſi optimi generis uitis ſit, et alte poſita, alioquin generoſis melius erit inſerenda ſarmentis. Omnia ſupradicta locis calidis primo mẽſe, frigidis uero poſt idus ipſius exequemur.

Aegras uites refouere.

AEGRAS uites, uel quibus fructus areſcit, circũfodies, et urinam ueterem ſuffundes. Item cinerem ſarmenti, uel quercũ aceto miſtum ſubijce, aut inciſas circa terrã lætamine refoueto, & quæ germinant fortiora dimitte.

Læſas bidente curare.

CVM uitis bidente lædiť, aut ferro, plagam, ſi terræ iũcta eſt, adline ſtercore ouillo, uel caprino, tunc terra miſta circũfoſſa ligare curato. Si in radice læſa eſt, opiens liqdũ lætamẽ admiſce.

De oleis amurca ſignãdis, et cætera earum cura. T. VIII.

NVNC oleis laborantibus circũ radices inſulſa amurca fundetur. Maximis arboribus (quod Columella dicit) ſex congij, mediocribus, quatuor, cæteris pro æſtimatione ſufficiunt. Alij paleas fabæ binos per maiorem arborẽ qualos. Alij ueteris urinæ humanæ trunco quantum ſatis uideť affundunt, & arbori mortarium ſtatim faciunt, maxime locis ſiccis trunco ante cooperto. Oleã ſterilem terebra gallica pforabis. Tunc duos frugiferæ arboris ab auſtrali parte ramos eiuſdem magnitudinis tollis, & ſtricte in foramen utrũq; coniicies, uel lapidem, uel pini, uel quercũ palos, & abſciſſo eo, quod ſuperabit, luto paleato curabis occulere. Sed ſi ſine fruge luxuriant, oleaſtri palum radicibus eius infige. Nunc

etiam quibus moris eſt, frumenta iteꝶ ſarrire conueniet. Nunc locis frigidis ſeminaria, quæ Februario menſe dicta ſunt, bacarũ, & ſeminum fiunt, & roſaria in menſis initio percolantur.

De hortis. T. IX.

NVNC *horti optime ſumunt cultiõis initia. Mẽſe Martio carduus ſeritur. Terram ſtercoratam, & ſolutam diligit, quãuis in pingui poſſit melius prouenire. Et hoc illi contra talpas ꝓdeſt, ſi pãgatur in ſolido, ne terra ab inimicis animalibus facilius perforetur. Serendi ſunt cardui luna creſcente in area iam parata ſemina ſpatio ſemipedis diſcreta. Cauendum eſt, ne ſemina inuerſa ponantur, nam debiles incuruos, & duros creabunt. Non alte imprimenda ſunt, ſed tribus digitis comprehẽſa mergantur, donec ad primos articulos terra perueniat. Tunc leuiter operiãtur, & herbis liberentur aſſidue, donec plantaria ſolidẽtur, et rigentur, ſi æſtus interuenit. Si cacumina ſeminum confringas, ſpinis carebunt. Item ſi ſemina eorum madefeceris per triduum laurino oleo, uel nardino, uel opobalſamo, uel ſucco roſæ, uel maſticino, & poſtea ſiccata depreſſeris eiuſdem ſaporis orientur, cuius unguẽtum ſemina cõbiberunt. Singulis ſanè annis à codice auferendæ ſunt plantæ, ut nec matres fatigentur, & ſoboles per alia ſpatia digeratur, cum aliqua tamen radicis parte uellendæ ſunt. Quos reſeruabis ad ſemina colligenda, liberatos omnibus pullis teſta ſuptegere debebis, aut cortice. Nam ſolent ſemina ſole, uel imbribus interire. Contra talpas prodeſt catos frequenter habere in medÿs carduetis. Muſtellas habent pleriq; manſuetas. Aliqui foramina earum rubrica, & ſucco agreſtis cucumeris impleuerunt. Nonnulli iuxta cubilia talparum plures cauernas aperiũt, ut illæ territæ fugiant ſolis admiſſu. Pleriq; laqueos in aditu earum ſetis pendentibus ponunt. Hoc etiam menſe ulpicumbere, & allium ſeremus, & cepullas, et cunelam locis frigidis, et anetum. Nunc et ſinapis, et caules optime ſeruntur, uel plantantur, et malua ſeritur, et armoracea, et origani planta transfertur. Lactuca, et beta, et porrus, et capparis ſeri poſſunt, et colocaſia, et ſatureia, et naſturcĩũ. Intyba etiam, et raphanos nunc aliqui ſerunt, quibus utantur æſtate. Nunc melones ſerendi rarius. Diſtent inter ſe ſemina pedibus duobus locis ſubactis, uel paſtinatis, maxime arenis. Semina eius mulſo, et lacte per triduum*

maceranda ſunt, & tunc iam ſiccata ponenda, hinc ſuaues efficientur. Odorati aũt fiunt, ſi eoꝝ ſemina multis diebus inter roſæ folia ſicca mergãtur. Nunc et cucumeres ſeminantur rare ſulcis factis altitudine ſeſquipedali, latitudine pedum trium. Inter ſulcos. VIII. pedum ſpatium crudum relinquas, ubi poſſint uagari. Herbis iuuantur, ideo ſarculo, et runcatione non indigent. Semina ſi ouillo lacte, et mulſo maceres, dulces naſcentur, et candidi. Longi, et teneri fiunt, ſi aquam in patenti uaſculo ſub eis ponas duobus palmis inferiorem, ad quã feſtinando tales efficiẽtur. Sine ſemine naſcentur, ſi prius eoꝝ ſemina oleo ſabino pungantur, & herba ea, quæ culex dicitur, trita confricentur. Aliqui florem cucumeris cum uiticulæ ſuæ capite cannæ inſerunt, cui prius oẽs nodos perforauerint, ibi cucumis naſcetur in nimiam longitudinẽ, tenſus. Oleum ſic metuit ut ſi iuxta poſueris, uelut hamus plicetur. Quoties tonat, uelut timore perterritus conuertitur. Si eius florem ſicut in ſua uite eſt, in forma fictili clauſeris, ac ligaueris, qualem uultum forma uel hominis, uel aĩalis habuerit talem cucumis figuram præſtabit. Hæc omnia Gargilius Martialis aſſeruit. Columella dicit, loco aprico, & ſtercoroſo ſi rubos habeamus, aut ferulas, poſt autumni æquinoctium, his iuxta terram reciſis, & excauatis ligneo ſtylo, inter medullas letamen immittamus, & cucumeris ſemen addamus, hinc naſci fructus, q̃ poſſint & inter frigora nõ necari. Hoc menſe aſparagos ſeremus circa Apriles Calen. pingui loco, humido, ſubacto, ita ut minoribus foſſulis ad lineam directis bina, aut terna grana ſemipedis ſpatio diſcreta ponantur. Dehinc ſtercore ſolum tegatur, & herbæ ſubinde uellantur, uel per hyemem ſupra ſtramina iaciantur primo uere tollenda. Hinc poſt triennium naſcentur aſparagi. Sed expeditior rõ eſt, ſi aſparagoꝝ ſpongias ponas, quæ cito fructũ miniſtrent. Hæ ſic fient. Semina aſparagi quanta tribus digitis cõprehendere poſſis, poſt idus Februarias pingui, et ſtercorato ſolo in ſingulis foſſis ponis, et leuiter obruis. His coeuntibus radix cõnexa naſcetur, quæ appellatur ſpõgia. Sed et hæc moras habet: Nam per biennium in ſeminario ſuo eſt ſtercore, & aſſidua runcatione nutrienda. Deinde poſt æquinoctium autũni trãſferetur, & uere aſparagum dabit. Has erit utilius comparare, q̃ longa expectatiõe nutrire. Eas tamen, in ſulcis diſponemus, ſi loca ſicca ſunt inter medios ſulcos, ſi humida, in ſummitate ſulcorum. Hu-

mor ſpongias aſparagorum tranſitu ſuo debet tm̃ rigare, non ſiſtere. Aſparagum, quẽ primo protulerint, confringere debemus, nõ auellere, ne adhuc inualidam moueamus ſpongiam. Cæteris annis auellendus eſt, ut oculos ſuæ germinationis aperiat, quia ſi deinceps refringas, loca, quæ fœcũda eſſe cõſueuerunt, remanẽte aſparagi radice claudent. Miniſtrabunt aũt uere, & autumno, reſeruabis eũ, de quo ſumpturus es ſemina, poſtea ſcopas eius incendes, tũc circa hyemem ſpõgijs adijcies ſtercus, et cinerẽ. Hoc menſe ruta ſerit locis apricis ſolius cineris inſperſiõe cõtẽta. Loca deſyderat altiora, unde humor elabitur. Si ponas ſemina eius adhuc clauſa folliculis ſingulatim manu debebis affigere. Si iam minuta ſunt ſparſa iactabis, & raſtro obducta cooperies. Caules eius, q inclusis ſeminibus nati fuerint, fortiores erunt, ſed ſerò naſcentur. Ramuli eius cũ aliqua corticis parte conuulſi uerno tpe pro plãtis tenebũt. Tota uero trãſlata morietur. Nõnulli ramulos eius pertuſæ fabæ inſerunt, uel bulbo, atq; ita obruunt alieno uigore ſeruandos. Proſequuntur ẽt maledictis, & maxime in terra ſoluti lateris ponunt, quod prodeſſe certiſſimũ eſt. Sed (ut aſſerunt) melius furtiua proueniet. Sub fici arboris umbra libentius acquieſcit. Nõ effodi herba, ſed optat auelli. Immundæ mulieris formidat attactũ. Ab hoc menſe uſq; in Octobrẽ totũ coriandrũ ſeritur. Amat terrã pinguẽ, ſed & macro ſolo naſcitur. Semen melius putatur, quod uetuſtius fuerit, delectatur humore. Satũ bñ, cum olere quocunq; naſcetur. Hoc menſe cucurbita ſerenda eſt. Amat ſolũ pingue, humidũ, ſtercoratum, ſolutũ. Hoc in cucurbitis inſigne eſt, ꝙ lõgas pariũt, & exiles ſemina, quæ in earũ ceruice naſcunt, quæ in uentre fuerãt, cucurbitas faciũt craſſiores, q̃ in fundo latas, ſi inuerſis cacuminibus obruant. Vbi adoleſcere cœpint, amminiculis adiuuent. Quæ ſeruant ad ſemina, uſq; ad hyemẽ in ſua uite dependeãt, deinde ſublatæ in ſole ponant, aut fumo, aliter ſemina putrefacta depereunt. Hoc menſe blitus ſeritur ſolo qualicũq;, ſed culto. Olus hoc neq; runcandũ eſt, neq; ſarculandũ. Cum ſemel natũ fuerit, ipſum ſe per multa ſecula ſeminis ſui deiectiõe reparabit ut ẽt ſi uelis, uix poſſit aboleri. Nũc ẽt ſerpyllum ſeritur plantis, & ſemine, ſed uetuſtate meliori. Lætius frondebit, ſi iuxta piſcinam, uel lacum, uel putei margines conſerat. Aniſum quoq;, et ciminũ nunc bene ſerit. Locis lætioribus melius ꝓuenit, itemq; cæteris, ſi humore iuuetur, & ſtercore.

De pomis, & malo punico. T. X.

LOCIS temperatis mẽſe Martio, uel Aprili mala punica ſe-remus, calidis uero, & ſiccis Nouẽbri. Amat hæc arbor ſolũ cre-toſum, macilentũ, ſed in pingui ẽt prouenit. Regio illi eſt apta, quæ calida eſt, Serit̃ plantis de matrum radice deuulſis. Sed quã uis multis generibus ſeratur, melius tamen ramus eius cubitalis inciſus manubrij craſſitudine, & capite utroq; acuta falce leuiga-tus ſcrobi uelut obliquus immergitur, prius tñ porcino ſtercore & in capite, & in parte, quæ ima eſt, oblinatur, uel in crudo ſo-lo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius proueniet, ſi ponen-dus ramus gemmata iam matre ſumatur. Sed qui in ſcrobe depo-nit, ſi tres lapillos in ipſa radice conſtituat, prouidebit, ne poma findantur. Curandum ne uirgulta inuerſa deponas. Creduntur acida fieri, ſi rigentur aſſidue, nam ſiccitas in his & ſuauitatem præſtat, & copiã, cuius tñ nimietati aliquid debet humoris op-poni. Circũfodi autumno debet, & uerno. Si acida naſcant̃, mo-dicum laſeris cum uino tritum p ſumma arboris cacumina opor-tet infundi, uel ablaqueatis radicibus tedæ clauus infigi. Alij al-gam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli ſtercus miſcent aſininum, atq; porcinum, ſi florem non continet, urinam ueterem cum pari menſura aquæ temperabis, et ter per annũ in radicibus infundes. Vni arbori amphora ingeſta ſufficiet, uel amurcã mi-tis inſulſam, uel algam radicibus iunges, & bis rigabis in mẽſe, uel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Si crepant poma, lapidem in media arboris radice ſupponis, uel ſquillã circa arborem ſeris. Et ſi, dum pendent poma, tenacibus, ſicut in arbore habentur, intorſeris, in totum annum ſine corruptione ſeruabis. Si uermibus laborant, tangis radices felle bubulo, & continuo moriuntur, aut clauo æneo ſi uermes eoſdem purges, difficile naſcentur, uel aſini urina ſtercori admiſta porcino uermibus obuiabit. Cinis cũ lixiuio cir-ca punici truncũ frequenter infuſus, læta, & fructuoſa reddit ar-buſta. Aſſerit Martialis candida in his grana fieri, ſi argillæ, & cretæ, quartam partem gypſi miſceas, & toto triẽnio hoc genus terræ radicibus eius adiũgas. Idem dicit miræ mãgnitudinis fie-ri, ſi olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus cum flore claudatur, ne reſileat ligatus ad palum. Tunc coopta

olla cõtra aquæ muniatur incurſus. Autumno patefacta ſuæ magnitudinis poma redhibebit. Multa in punico ipſe aſſerit poma procedere, ſi titimalli, & portulacæ ſuccus æqualiter miſtus ante q̃ germinet, trunco arboris adlinatur. Inſeri poſſe affirmat, de ramorum connexione, ut medulla utrinq; diuiſa ſe iungat. In ſe tãtum inſeri poteſt circa Apriles Calendas Menſe Martio ultimo. Sed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri, ne mora exiguum, qui ineſt, ſiccet humorem. Punica mala ſeruantur, ſi picatis pediculis ordinata ſuſpendas. Aliter. Lecta integra in aqua marina, uel muria feruente mergãtur, ut combibant. Poſt triduum ſole ſiccentur, ut ſub dio nocte non maneant, poſt in loco frigido ſuſpendantur. Cum uolueris uti, aqua dulci pridie macerabis. Feruntur hæc pomis recentibus æmulari. Item ſi tactu inuicem ſeparata paleis obruantur. Item foſſa fit longa, & cortex eiuſdem magnitudinis paratur, cui mala acutis ſurculis ſuis affiguntur. Tũc inuerſus cortex ſupra foſſam ponitur, ut mala ſine terræ tactu ſubterpendentia ab humore defendat. Item ſi induãt̃ argilla, & ea ſiccata loco frigido pendeant. Itẽ ſi feriola ſub dio obruatur, quæ habeat arenas uſq; ad medium, & mala cũ tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis, uel ſambuci uirgulis, & ita ſeparata in arenis figantur, ut ipſa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc & ſub tecto in ſcrobe bipedanea fieri poteſt, & utilius eſt ad ſeruandum, ſi cum ramo longiore tollantur. Aliter. In feriola, cui ad mediũ aqua mittatur, ſuſpendũtur mala, ne humorem tangant, & feria clauditur, ne uentus irrumpat. Item in dolio intra ordeum ſic ordinãt̃, ne ſe inuicem tangant, & dolium deſuper operitur. Vinum de malis granatis conficies hoc mõ. Grana matura purgata diligenter in palmea fiſcella mittis, & in coclea exprimis, & lente coques uſq; ad medietatẽ, cũ refrixerit, picatis et gypſatis uaſculis claudes. Aliqui ſuccum nõ excoquũt, ſed ſingulis ſextarijs, libras mellis ſingulas miſcent, & in prædictis uaſculis ponunt, & cuſtodiunt.

De Citreo.

MENSE Martio citri arbor quatuor modis ſeritur, ſemine, ramo, talea, claua. Amat terrã narioris naturæ, cœlũ calidum, humoremq; cõtinuũ. Si granis uelis ſerere, ita facies. Terrã in duos pedes fodies, cinerem miſcebis, breues areas facies, ut utrinq; per

canales aqua diſcurrat. In his areis palmarem ſcrobem manibus
aperies, & tria grana deorſum uerſo acumine iuncta cõſtitues,
& obruta quotidie rigabis. Citius ꝓcedent, ſi beneficio aquæ te/
pentis utaris. Natis germinibus ſemper proxima herba runcetur.
Poteſt hinc trima plãta transferri. Si ramũ uelis ponere nõ am/
plius ſeſquipede debebis immergere, ne putreſcat. Claua ſeri cõ/
modius eſt, quæ ſit manubrij craſſitudine, lõgitudine cubitali ex
utraq; parte leuigata, nodis, & aculeis reciſis, ſed integra ſum/
mitate gemmarum, ꝑ quas ſpes futuri germinis intumeſcat. Dili
gentiores et fimo bubulo adlinunt utrinq;, quod ſummũ eſt, uel
marina alga ueſtiunt, uel argilla ſubacta, partis utriuſq; extre/
ma cooperiunt, atq; ita in paſtinato ſolo deponunt. Talea et gra
cilior, & breuior eſſe põt, quæ ſimiliter ut claua merget. Sed ta/
lea palmis duobus ſuperſit, claua omnis obruitur. In ſpatio non
deſyderat interualla maiora. Alijs arboribus non debet annecti.
Calidis locis, ſed irriguis, & maritimis maxime gaudet, quibus
humor exundat. Sed ſiquis hoc genus, ut in regione frigida nu
triatur, extorquet, loco uel parietibus munito, uel in meridia/
nam partem uerſo diſponat hãc arborẽ. Sed hybernis menſibus
tectum ſtramine uelet agreſti. Vbi æſtas refulſerit, aeri arbor nu/
da, & ſecura reddatur. Talea, ſiue claua eius calidiſſimis regio/
nibus, & per autũnũ ponitur. Frigidiſſimis Iulio, & Auguſto
poſitas, et quotidianis rigatiõibus animatas, ipſe uſq; ad poma,
& magna incrementa perduxi. Citreum iuuari credit, ſi cucur/
bitæ uicinis locis ſerantur, quarũ uites ẽt combuſtæ utilẽ citri ar/
boribus cinerem præbent. Gaudent aſſidua foſſione, hinc proue/
niunt poma maiora. Niſi quæ arida ſunt, rariſſime debemus ab/
ſcindere. Inſeritur mẽſe Aprili locis calidis, Maio frigidis, nõ ſub
corticæ, ſed fiſſo trunco circa ipſas radices. Inſeritur & pyro, ut q/
dam uolunt, & moro, ſed inſiti ſurculi qualo deſuꝑ omnino mu/
niẽdi ſunt, uel fictili uaſculo. Aſſerit Martialis apud Aſſyrios po
mis hanc arborem nõ carere. Quod ego in Sardinia, & in terri
torio Neapolitano in fundis meis cõperi (quibus ſolum, & cœlũ
tepidum eſt, & humor exundans) ꝑ gradus quoſdam ſibi ſemꝑ
poma ſuccedere cum maturis ſe acerba ſubſtituant, acerboꝶ uero
ætatem florentia cõſequantur, orbem quendã cõtinuæ fœcundi/
tatis ſibi miniſtrante natura. Feruntur acres medullas mutare
dulcibus, ſi per triduũ aqua mulſa ſemina ponenda macerẽtur,

uel ouillo lacte, quod præſtat. Aliqui menſe Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut altera parte non exeat, ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur, tunc foramen luto replent, ſic quod eſt medium fieri dulce confirmant. Citreum et in arbore poteſt per totum annum propemodũ cuſtodiri. Melius ſi uaſculis quibuſcũq; claudať. Si uelis legere, atq; ſeruare, nocte luna latente debebis cũ ramis foliatis carpere, & ſecreta diſponere. Alij ſingula uaſis ſingulis claudũt, uel gypſo adlinunt, & opaco loco ordinata cuſtodiunt. Pleriq; in cedri ſcobe, uel in ſtraminibus minutis, uel in paleis tecta ſeruant.

Meſpilum.

MESPILA *locis calidis maxime gaudent, ſed irriguis tamen, frigidis quoq; proueniunt, magis ſabulone pingui, aut glareoſa terra, cui arena permiſta eſt, uel argilla cum ſaxis. Serenda eſt taleis menſe Martio, uel Nouẽbri, ſed ſolo ſtercorato, & ſubacto, ita ut utrunq; caput taleæ ſtercus obducat. Sunt eius incrementa tardiſſima. Amat putari, atque circumfodi, & parco humore inter ſiccitates ſæpe refoueri. Seritur & ſemine, ſed in longiorem ſperatur ætatem. Si uermibus occupatur, ſtylo æreo purgandi ſunt, et amurca, uel humana uetere urina, uel uiua calce profundendi, ſed parcius propter arboris noxam, uel aqua decocti lupini. Si putatur, hinc arbor ſterilis fieri. Fimus, & cinis uitium ſimul, ſi radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica cum aceto, & cincre temperata necabũtur. Si poma labuntur, fruſtum de eius radice præciſum in media trunci parte figatur. Inſeritur menſe Februario in ſe, & in pyro, & in malo. Surculus tamen eius ex arbore media debet aſſumi, nam de ſummitatibus uitioſus eſt. In trunco fiſſo inſerenda eſt, nam corticis macies ieiuna nil nutriet. Meſpila ad ſeruandum leguntur necdum mitia, quæ et in arbore diu durabunt, uel in urceolis picatis, uel in ordinem ſuſpenſa, uel ut quidam, poſca, uel ſapa condita. Die ſerena legantur, ac media, & palis obruantur diſcreta, ne ea uiciſſim tactus afficiat. Vel cum pediculis lectæ ſeminatura, & ſalſa aqua per dies quinq; macerata, poſtea ſæpe infundãtur, ut enatent. Seruanť & melle, ſed ſi minus matura collegeris.*

De Ficu.

CALIDIS locis fici planta radicata Nouēbri mēſe, tēperatis, Februario, frigidis melius Martio, uel Aprili ponenda eſt. Si taleā, uel cacumen ponas, ultimo Aprili, cū ci ſe uiridior ſuccus infuderit. Plantæ in ſcrobe depoſitæ lapides ſubſtituēdi ſunt, ad radicem fimo terra miſcenda eſt. Si loca frigida ſunt, plantarum cacumina diuiſis cannæ internodijs defendant à frigore. Si cacumen uelis ponere, triſulcum ramum bimum, uel trimum ab auſtrali parte decidas, & ſic obrues, ut diuiſa cacumina terra interiacente uelut tres ſurculos reddant. Taleā ſic ponemus, ut cætera, cui leuiter ab infima parte diuiſæ lapidem mergemus in fiſſo. Ego menſe Februario ultimo, uel Martio in Italia plantas grādes ficoꝶ per paſtinatum ſolum diſpoſui, & eo anno poma peperere ſupra comprehendendi felicitatem, uelut tributa reddentes. Legendæ ſunt plantæ, in qbus frequens nodus extuberat. Steriles creduntur, quæ nitidæ ſunt, & oculos ſuos per longa internodia diſtulerunt. Si plantā fici prius nutrias in ſeminario, & maturam transferas in ſcrobē, poma generoſiora ꝑducet. Aliq multum prodeſſe confirmant, ſi plantā fici diuiſo ſquillæ bulbo interſitam, ſtrictamq́; uinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora, terræ genus durum, et gracile, & ſiccum ꝑ utili ſapore pomoꝶ. Prouenit & petroſis, atq; aſperis, tñ poteſt locis ꝑpè omnibus ſeri. Quæ in montanis, & frigidis locis naſcuntur, quia minus lactis habent, ad ſicitatē durare non poſſunt. Vſus illis in uiridi eſt, melioris magnitudinis, et ſaporis arguti. Quæ naſcuntur in campis, & locis calidis & pinguiores ſunt, et in ſiccitate durabiles. Si genera numerare uelimus, īmenſum eſt, ſufficit, quod omnibus æqua cultura eſt. Illa diſtantia eſt, ꝙ in cariciis melius alba ſeruatur. In locis nimie frigidis præcoquas ficus ſeramus, quæ cito ueniant, ut ante imbres genus hoc poſſit occurrere, calidis uero, & æſtuoſis eas, quæ ſerò maturant. Gaudet aſſidua foſſione. Per autumnum proderit, ſi ſtercus admoueas, præcipue de auiarijs. Recidenda ſunt in ea, quæ aut putria, aut male nata repereris, & ea rōne putanda eſt, ut inclinata per latera poſſit expandi. In locis humectis ficus ſaporis obtuſi eſt, cui circūciſis contra hoc radicibus aliq̃tus cinis debet affundi. Aliq inter ficarias caprifici arborē ſerunt, ut non ſit neceſſe ꝑ ſingulas arbo-

tes pro remedio eadem poma ſuſpendi. Mēſe Iunio circa ſolſtitiū caprificandæ ſunt arbores fici, ideſt, ſuſpendendi groſſi ex caprifico, lino uelut ſerta pertuſi. Si hoc deſit, abrotani uirga ſuſpenditur, aut callum, quod in ulmeis folijs inuenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur, uel truncus arboris, quo loco turget, ſcarificandus eſt, ut poſſit humor effluere. Ne uermes patiatur, ramum terebinthi, uel lētiſci, taleā cum plantis fici cacumine ponemus inuerſo. Vncinis æreis tollendi ſunt uermes ex fico. Alij amurcā, alij ueterē urinam ablaqueatis radicibus miſcent. Alij bitumen, & oleum, aut ſolā calcem uiuā latebris uermium linunt. Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica, butyro, et picæ liqda miſta circa truncum debet indui. Alij coracinū piſcē cōtra formicas in arbore ſuſpendendum eſſe confirmant. Si fructus ſuos uelut ægra proijciet, alij rubrica, aut amurca inſulſa miſta aqua arborem liniunt, uel cancrum fluuialem cum ramo rutæ ſuſpendunt, uel algam marinam, uel faſcem lupinorum, uel radici terebratæ cuneum figunt, uel ſecuri arboris corium ſæpe ꝑſcindunt, cum folia incipiunt producere fici, ut fructum multum, & pinguē ferant, in principio germinis cacumina ſumma decutimus, uel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit.

Si maturam ficum uis ſerotinam facere, īcipiētes groſſos decute, cum illis fabæ fuerit magnitudo. Vt ficus cito maturet, ſucco cæpæ longioris cum oleo, & pipere miſto unge poma, qn̄ groſſi incipiunt ſubrubere. Aprili menſe ficū debemus inſerere inter corticem, uel ſi nouellæ arbores ſunt, fiſſo ligno, quod ſtatim operiendum eſt, & ligandū, ne uētus introeat. Melius cōprehendunt, ſi circa terram reciſa inſerantur arbuſta. Aliqui et Iunio mēſe īſerunt. Sūrculus legendus eſt anniculus, inutilis. n. creditur maioris, uel minoris ætatis. Inoculari ficus locis ſiccis aprili, humidis melius Iunio mediante poterit, Octobri menſe locis tepidis. Propagari ficus ramis pōt. Inſeritur autem in caprifico, in moro, in platano & oculis, & ſurculis. Ficus uirides ſeruari poſſunt uel in melle ordinatæ, ne ſe inuicē tāgant, uel ſingulæ intra uiridē cucurbitā clauſæ, locis unicuiq; cauatis, & itē teſſera quæ ſecat, incluſis, ſuſpenſa ea cucurbita ubi nō ſit ignis, uel fumus. Alij miſſas ficus recentes minus maturas in nouo uaſe fictili lectas cū pediculis, & à ſe ſeparatas recludunt, & in dolio uini pleno uas natare ꝑmittūt. Martialis dixit, caricas ꝑ genera multa ſeruari,

eum ratio una ſufficiat. Ergo hoc genere, quo campania tota cu ſtodit, ſeruare debemus, in cratibus ficus expanditur uſq; ad meridiem, & adbuc mollis in qualum refunditur. Tũc calefacto fur no ad panis coquendi modum ſuppoſitis tribus lapidibus, ne ardeat qualus includitur, & clauſo furno ubi diſcocta ficus fuerit, ſicut eſt calida interpoſitis folijs ſuis in uas fictile conditur bene pi catum denſius preſſa, et operculo diligenter obducitur. Si pluuijs abundantibus crates nõ poſſis expãdere, ſub tecto eas ita ponis, ut ſemipede erigantur à terra, & eas ad uicem ſolis cinis calidus ſubiectus uaporet, & ſubinde ficus, ſicut eſt diuiſa, uertatur, ut ſi corum coria ficcentur & pulpæ, tunc duplicatæ in ciſtellis ſeruentur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuiſas in cratibus expandunt toto ſole ſiccandas & recipiunt eas nocte ſub tecta. Nunc ficulnea cacumina obruũtur utiliter, cũ tumeſcunt, ut plantas faciant, ſi earũ copia non abundat. Vt ẽt uarios fructus una ficus exhibeat, ramos duos nigræ, & albæ arborum inter ſe ita uinculo ſtringis, ac torques, ut germina miſcere cogãtur, ſic obruti, et ſtercorati, et humoribus iuti, ubi ꝓdire cœpint, germinãtes oculos aliqua iter ſe ãnexiõe cõglutina. Tũc germẽ aduna tũ ꝑturiet duos colores, quos unitate diuidat, diuiſiõe cõiungat.

De pomis *aliorum menſium.*

NVNC *& pyrus, uel malus inſeri, ac ſeri poteſt, & cydonia, & prunus inſeritur, & ſorba ponuntur, & morus*, nono Calendarum Aprilium die, *& inſeruntur piſtacia, et locis frigidis pini ſemen aſpergitur.*

De bobus, *tauris, & uaccis.* TXI.

HOC *menſe cõparandi ſunt boues, qui tñ ſiue de noſtris capiantur armentis, ſiue emantur, iccirco nunc cõparabũtur utilius, qa necdum ſagina tpis pleni aut cælare poſſunt fallaciã uẽditoris, & uitia ſua, aut repugnãdo domituræ cõtumacẽ pleni roboris exercere fiduciã*. H*æc tñ ſigna ſpectãda ſunt in bobus, ſeu de nr̃o, ſeu de alieno grege fuerint cõparãdi, ut ſint boues nouelli, q̃dratis, et grãdibus mẽbris, et ſolidi corporis, muſculis, ac toris ubiq; ſurgẽtibus, magnis auribus, latæ frõtis, et criſpæ, labris oculiſq; nigrantibus, cornibus robuſtis, ac ſine curuaturæ prauitate lunatis, patulis naribus, et reſimis, ceruice toroſa, atq; ꝯpacta pa*

*learibus largis, et circa genua fluentibus, pectore grandi, armis
uaſtis, uentre nõ paruo, porrectis lateribus, latis lumbis, dorſo re
cto, & plano, cruribus ſolidis neruoſis, et breuibus, ungulis ma/
gnis, caudis lõgis, ac ſetoſis, pilo totius corporis denſo, ac breui,
rubei maxime coloris, aut fuſci. Melius aũt boues de uicinis locis
comparabimus, qui nulla ſoli, aut aeris uarietate tententᷣ. Aut
ſi hoc deeſt, de locis ſimilibus ad ſimilia trãſferamus. Illud ante
uniuerſa curandũ eſt, ut uiribus ad trahendũ cõparentur aqua/
les, ne ualẽtioris robur alteri procuret exitiũ. In moribus hæc cõ/
ſyderanda ſunt. Sint arguti, mãſueti, timentes hortamen clamo/
ris, ac uerberis, cibi appetentes. Sed ſi regionis rõ patitur, nullus
melior cibus eſt, q̃ uiride pabulum. Vbi uero deeſt, eo ordine mi/
niſtretᷣ, quo pabuli copia, & laboꝝ coget acceſſio. Nunc tauros
quoq; (quibus cordi eſt armenta conſtruere) comparabit, aut his
ſignis à tenera ætate ſummittet. Vt ſint alti, atq; ingentibus men
bris, ætatis medi̍e, & magis q̃ iuuẽtute minor eſt, q̃ quæ declinet
in ſeniũ. Torua facie, paruis cornibus, toroſa, uaſtaq; ceruice, uen
tre ſubſtricto. Vaccas ẽt nunc maxime parabimus. Sed eligemus
forma altiſſima, corporis lõgi, uteri capacis, et magni, alta frõte,
oculis nigris, et grandibus, pulchris cornibus, & ꝑcipue nigris,
aure ſetoſa, palearibus, et caudis maximis, ungulis breuibus &
cruribus nigris, & paruis, ætatis maxime trimæ, quia uſq; ad de/
cẽniũ fœtura ex his ꝓcedet utilior. Nec ante ætatẽ trimã tauros
his oportet admitti. Sed erit ſtudiũ diligentis amotis ſenioribus,
nouellas ſubinde cõducere, et ſteriles aratro, ac laboribus deputa
re. Græci aſſerũt, ſi mares creare uelis, ſiniſtrũ tauri in coitu ligan
dũ eſſe teſticulũ, ſi fœminas, dextrum, tñ tauros diu ante abſtinẽ
dos, ut cũ tẽpus eſt, acrius in cãs dilati feruoris incumbant. Sed
his armentis hyeme maritima, & aprica loca, æſtate opaca pare/
mus, ac frigida, mõtana maxime, ꝗa melius frutetis, et his herba
internaſcente ſaturantᷣ, q̃uis circa fluuios recte, ꝓpter amœna lo/
ca, paſcantᷣ, fœtura tñ aquis tepidioribus adiuuatᷣ, unde magis
utilius habentᷣ, ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas. To/
lerat tñ frigus hoc armenti genus, & poteſt facile hybernare ſub
dio, quibus tñ ſepta fieri ꝓpter iniuriã grauidarũ conuenit la/
xiora. Stabula uero utilia ſunt ſtrata ſaxo, aut glareis, aut are/
nis, deuexa aliquatenus, ut humor poſſit elabi, parti meridianæ
obuerſa ꝓpter flatus glaciales, ꝗbus aliqs reſiſtere debet obiectus.*

Conſyderanda ſunt magna, longa, muſculoſa, & arguta corpora, teſticuli pares, & exigui, & caetera, q̃ in patribus dicta ſunt. Mores, ut uel ex ſumma quiete facile concitent̃, uel ex incitata feſtinatiõe nõ difficile teneant̃. Aetatis cõſyderatio talis eſt. Bimo & ſex menſium dentes medij ſupiores cadunt. Quadrimo canini mutant̃. Infra ſextũ annũ molares ſupiores cadunt. Sexto anno quos primo mutauit, exaequat. Septimo anno oẽs dentes eius explent̃. Latent ab hinc aetatis notae, ſed prouectioribus tpa cauari incipiunt, ſupercilia caneſcere, dentes plerunq; prominere. Hoc menſe oĩa quadrupedia maxime equos caſtrare debemus.

De mulis, & aſinis. T. XIIII.

SI QVEM mulorũ genus creare delectat, equam magni corporis, ſolidis oſſibus, & forma egregia debet eligere. In qua non uelocitatẽ, ſed robur exquirat. Aetas à quadrima uſq; in decennẽ huic admiſſurae iuſta cõueniet. Si aſinus equã faſtidit admiſſus, oſtenſam prius aſinã (donec coeundi uoluptas ſolicitetur) adhibemus, qua ſubducta, equã libido incitata nõ ſpnet, et raptus illecebris generis ſui in permiſtionẽ conſentiet alieni. Si morſu feminas lædit obiectas, aliquatenus labore mitiſcat. Creant̃ ex equa & aſino, uel onagro & equa. Sed generoſius nullũ eſt huiuſmodi animal, q̃ quod aſino creante naſcetur. Vtiles tñ admiſſarij naſcentur ex onagro et aſina. Qui poſt in ſobole ſecutura agilitatẽ fortitudinemq; reſtituant. Admiſſarius tñ aſinus fit hmõi, corpore amplo, ſolido, muſculoſo, ſtrictis, et fortibus mẽbris, nigri, uel murini maxime coloris, aut rubei. Qui tñ ſi diſcolores pilos in palpebris, aut auribus geret, colorẽ ſobolis plerũq; uariabit. Minor trimo, maior decenni nõ debet admitti. Annicula mula debet à mr̃e depelli, et p mõtes aſpos paſci, ut itineris laborẽ in tenera aetate ſolidata cõtẽnat. Minor uero aſellus maxie agro neceſſarius ẽ, q & laborẽ tolerat, et negligẽtiã ꝓpemodũ nõ recuſat.

De apibus. T. XV.

HOC menſe maxime apibus ſolet morbus incũbere, nam poſt hyberna ieiunia titimalli, et ulmi amaris floribus, q prius naſcũtur, auidius appetitis ſolutionẽ uentris incurrunt, & pereunt, niſi affueris uelocitate remedij. Praebebis ergo mali granati cũ uino amineo, grana cõtrita, uel uuae paſſae cũ rore ſyriaco & auſtero uino,

uino, uel ſimul omnia leuigata, & incocta uino aſpero. Quæ deinde in ligneis canalibus refrigerata ponãtur. Itẽ roſmarinus aqua mulſa decoctus congelat̃, et in imbricæ ponit̃ ſuccus huius modi. Quod ſi horridæ uidentur, atq; cõtractæ torpere ſilentio, & mortuarum corpora frequẽter efferre, canalibus ex canna factis mel cum gallæ puluere, uel ſiccæ roſæ coctum debebis infundere. Illud ante omnia expediet, ut putres partes fauoꝝ, uel uacuas ceras, quas aliquo caſu examen ad paucitatem redactũ non ualebit implere, ſemper recidas acutiſſimis ferramentis ſubtiliter, ne mota alia pars fauoꝝ cogat apes domicilia cõcuſſa deſerere. Nocet apibus plerunq; felicitas ſua. Nã ſi nimijs floribus annus exuberat, dum ſolã curam gerẽdi mellis exercẽt, de prole nil cogitant. Cuius omiſſa reparatiõe populus idẽ labore cõfectus extinguit̃, totius gentis exitio. Itaq; cũ mellis nimietatem uideris ex florũ grandi & cõtinua meſſe defluere, interiectis ternis diebus clauſo foramine nõ eas patiaris exire. Ita ad generandã ſobolẽ conferent̃. Nũc circa Calẽ. Apriles curãdi ſunt aluei, ut oĩa purgamẽta tollãtur, & ſordes, quas tẽpus cõtraxit hybernũ, & uermiculi, & tineæ, et araneæ, qbus corrũpitur uſus fauoꝝ, et papiliones, q uermiculos ſtercore ſuo faciunt naſci. Tunc fumus incenſi, & ſicci bubuli ſtercoris adhibeatur, qui aptus eſt apium ſaluti. Quæ purgatio frequẽter uſq; in autũni tempora celebret̃. Hæc oĩa, cæteraq; efficies caſtus, & ſobrius, & alienus à balneis, uel à cibis acribus, et odoris immundi, atq; omnibus ſalſamentis.

De horis. T. XVI.

HIC Menſis ad deprehendendas horas conſentit Octobri.

Hora	I.	pedes	XXV.
Hora	II.	pedes	XV.
Hora	III.	pedes	XI.
Hora	IIII.	pedes	VIII.
Hora	V.	pedes	VI.
Hora	VI.	pedes	V.
Hora	VII.	pedes	VI.
Hora	VIII.	pedes	VIII.
Hora	IX.	pedes	XI.
Hora	X.	pedes	XV.
Hora	XI.	pedes	XXV.

TITVLI MENSIS APRILIS.

De medica ſerenda, & diſciplina eius. T. I.

De inſerenda olea, uel oleaſtro, de uineis, & ſeminarijs fodiendis, & inſerendis uitibus, & agris humidis, & pinguibus proſcindendis. T. II.

De hortis, in eo de caulibus, item de apio, de atriplice, de ocymo cum diſciplinis ſuis, item de melone, cucumere, porro, cappari, ſerpyllo, colocaſia, lactucis, beta, cepullis, coriandro, intybis, cucurbitis, ac menta. T. III.

De zizipho cum diſciplina ſua, & de alijs pomis, quorum ſuis menſibus diſciplina deſcripta eſt. T. IIII.

De oleo uiolaceo, & uino. T. V.

De armentis, in eo de uitulis nutriendis, de tonſuris, & ſignaturis. T. VI.

De apibus, in eo de ueſtigandis apibus, & purgandis aluearijs. T. VII.

De horis. T. VIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER QVINTVS.

De medica ſerenda, & diſciplina eius. T. I.

a PRILI Menſe in areis, quas ante (ſicut diximus) præparaſti, medica ſerenda eſt. Quæ ſemel ſeritur, decem annis permanet, ita ut quater, uel ſexies poſſit per annum recidi. Agrum ſtercorat, macra animalia reficit, curat ægrota. Iugerum eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Singuli cyathi ſeminis occupant locum latum pedibus quinque, longum pedibus decem. Sed mox ligneis raſtellis obruantur iacta ſemina, quia ſole citius comburuntur. Poſt ſationem ferro locum tangi non licet, ſed raſtris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram medicam premat. Prima meſſis eius tardius fiet, ut aliquantum ſemen excutiat. Cæteræ uero meſſes quo uolueris cito peragantur, & iumentis præbeantur. Sed primo par

dus prabenda eſt nouitas pabuli, inflat enim, & multũ ſanguinem creat. Vbi ſecueris, ſæpius riga. Poſt paucos dies, cum fruticare cœperit, omnes alias herbas runcato, ita & ſexies per annũ metis, & annis decem poterit manere continuis.

De inſerenda olea. T. II.

NVNC *locis temperatis oliua inſeratur, quæ inſerit̃ inter corticem more pomorũ, ſicut ſupradictum eſt, ſed ut oleaſtro inſeras, contra illud quod ex olineto inſito, & caſu incenſo renaſcit̃ oleaſter inſelix, ſic prouidendum eſt. Poſitis prius oleaſtri brachijs in ſcrobe, in qua diſponemus inſerere, ſcrobes ita replebimus, ut mediæ uacuæ ſint. Cum cõprehẽderit oleaſter, inſeremus in infimo, uel inſitum ponemus, & inſitionem propè infra terram nutriemus. Deinde ſicut adoleſcit, terrã ſubinde colligimus. Ita commiſſura in profundo latente, quiſquis urit, aut cædit, oliuæ locũ non aufert pullulandi, quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam ualendi ſecuritatẽ de oleaſtri cõnexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inſerũt, & ubi comprehẽderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo Calendarum Apriliũ die, uſq; in tertium nonarũ Iulij inſeri debere præcipiunt, ita ut locis frigidis ſerius, calidis maturius inſerant̃. Locis frigidiſſimis nũc uinearũ foſſio ante idus peragẽda eſt, et ſiqua de Martio menſe reſtabãt. Vites quoq; inſerimus. Seminaria, quæ ſunt ante facta, herbis liberentur, & leuiter circũfodiant̃. Nũc locis mediocriter ſiccis milium ſerimus, & panicũ. Hoc menſe pingues campi, & agri, q diu aquã tenent, proſcindantur poſt idus, cum & omnes herbas protulerint, & earum ſemina non dum maturitate firmata ſint.*

De hortis. T. III.

HOC *etiam menſe ultimo, & propè uere tranſacto braſſicam ſerere poſſumus, quæ cauli ſeruiet, quia cymæ tẽpus amiſit. Nũc apium bene ſeritur locis calidis, & frigidis terra quali uolueris, dũmodo ibi ſit humor aſſiduus, quamuis naſci, ſi neceſſe fuerit, & in ſiccitate nõ deneget. Et propè omnibus menſibus, à primo uere uſq; ad autumnum ſeratur extremum. Ex ipſius genere eſt hipposelinon durius tñ, et auſterius, & helioſelinon molli folio, & caule tenero, quod naſcitur in lacunis, et petroſelinon maxime*

locis aſperis. Hæc omnia genera poſſunt habere diligētes. Apios maiores facies, ſi ſemen quantum tribus digitis cōprehēdi poteſt, linteolo clauſeris rariore, & breui foſſa obrueris. Ita oium ſeminum germen capitis unius ſoliditate necłet. Criſpi fiunt, ſi ſemina ante tundāt, uel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pōdera uolutentur, aut pedibus proculcentur enata. Apij ſemina uetuſtiora citius naſcuntur, quæ nouella ſunt, ſerius. Hoc menſe atriplicem ſeremus, ſi rigare poterimus, et Iulio, & cæteris uſq; ad autumnum, menſibus. Amat aſſiduo humore ſatiari. Semen ſtatim, cū ſpargitur, obruendum eſt, herbæ ei ſubinde uellantur. Transferri neceſſarium non eſt, cū bene ſeritur, tñ poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur, & iuuetur ſucco lætaminis, & humoris. Ferro tñ reſcindendum ſemper eſt, quia ita pullulare nō ceſſat. Nūc ocymum ſeritur, cito naſci dicitur, ſi ſtatim, cum ſeueris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocymo Martialis affirmat, ꝙ modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos pariat, & ſi ex eo ſemine frequēter ſeratur, modo in ſerpyllum modo, in ſiſimbrium mutetur. Hoc ēt menſe melones, & cucumeres ſeruntur, & porrus, & in primordio capparis, & ſerpyllum, & colocaſiæ plantaria ponemus, & lactucas, & betas, & cæpullas, & coriandrum ſeremus, et intyba ſecunda ſatione, quibus utamur æſtate, et cucurbitas, et mentam, radice uel planta.

De zizipho cum diſciplina ſua. T. IIII.

LOCIS calidis Aprili mēſe Ziziphū cōſeremus, frigidis uero Maio, uel Iunio. Amat loca calida, apricæ. Serit oſſibus, et ſtipite, & planta. Creſcit tardiſſime. Sed ſi plantam ponis, Martio magis in terra molli, ſi oſſibus ſeras, in ſcrobe palmari, ita ut terna grana p ſcrobem cacuminibus ponantur inuerſis. Quibus in imo, & in ſummo affundatur lætamen, et cinis, et herbis adnaſcentibus manu planta liberetur erumpens. Cū pollicis ſoliditati ſimilis fuerit, trāsferatur in locū paſtinatū, uel in ſcrobem. Terram diligit non nimis lætam, ſed proximam tenui, atq; ieiunæ. Per hyemem prodeſt illi, ut circa codicē lapidum cumulus aggeretur, qui æſtate debet auferri. Si arbor hæc triſtis eſt, ferrea ſtrigili ſubraſa hilarior fiet, uel ſi fimum bubulum radicibus modice, & frequenter affundas. Zizipha collecta matura in longo uaſe fictili ſeruantur oblito, et loco ſicciore cō poſito, uel recenter lecta

poma ſi guttis uini ueteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum de formet attractio. Seruantur etiam deciſa cum ramis ſuis, aut frõde ſua inuoluta, atq; ſuſpenſa.

De pomis aliorum menſium. T.V.

HOC etiã menſe locis temperatis mala granata ponũtur, ea ratione, qua dictum eſt, & inſerunt. Nam circa Cal. Maias per ficus inoculari poteſt, quo more emplaſtrat ficus, ſicut diximus, cũ de inſitione loqueremur. Hoc menſe calidis locis citri arbor inſeritur, ſicut ſupra memoraui. Nũc locis frigidis fici plantaria diſponemus, ſeruantes eã, quæ ſupra dicta eſt, diſciplinam. Nunc ẽt ficus debemus inſerere in ligno, uel ſub cortice, ſicut ante p̃cepi, & eam locis ficis inoculare. Nunc planta palmarum, quam cephalonem uocamus, locis apricis, & calidis eſt ponenda. Hoc menſe ſorbum poterimus inſerere in ſe, in cydonio, in ſpina alba.

De oleo, & uino uiolaceo. T.VI.

TOT uiolæ uncias infundas, quot olei libras miſeris, et diebus XL. ſub dio habere debebis. Violæ purgatæ, ut de rore nihil habeant. libras qnque uini ueteris. X. ſextarijs debebis infundere, & poſt. XXX. dies. X. mellis ponderibus temperare.

De armentis. T. VII.

HOC menſe uituli naſci ſolent, quorum matres abundãtia pabuli inuentur, ut ſufficere poſſint tributo laboris, & lactis. Ipſis aũt uitulis toſtũ, molitumq; miliũ cũ lacte miſceat ſaluiati more præbendũ. Nunc locis calidis tondeantur oues, & ſerotini fœtus hoc menſe ſignentur. Nunc ẽt prima eſt admiſſura, quæ excellit Arietum, ut agnos iam maturos hybernum tempus inueniat.

De apibus. T. VIII.

HOC Menſe locis apricis apes quæremus, ſed loca mellifica indicant apes, ſi circa fontes frequentiſſimæ paſcantur, nam ſi rariores uidebuntur, in his locis mellificari utiliter non poteſt, quod ſi frequentes aquantur, ubi ſint examina earum, hoc genere poſſumus inuenire. Ac primo q̃ longe ſint, exploremus, aut proxime rubricam liquidam breui uaſculo infuſam geramus, & obſeruemus fontes, aut aquas uicinas, tunc dorſa apum bibentium

tangamus illo liquore tincta feſtucula, atq; ibidem moremur. Si cito reuerſæ fuerint, quas tinximus, hoſpitia earum proxima eſſe noſcemus, ſi tarde ſpatio longiore ſummota, quod pro mora temporis æſtimamus. Ad proxima *facile uenies, ad longinqua hoc genere perduceris. Cannæ unum internodium cum ſuis recidas articulis, et in latere aperies, ibi mel exiguum, uel defrutum mittes, & iuxta fontem pones, cum ad eum conuenerint apes, atq; ingreſſæ fuerint post odorem, foramen pollice claudis appoſito, & unam tantum patieris exire, cuius fugam perſequere, ea tibi partem demonſtrat hoſpitij, cum ipſam cœperis non uidere, alteram continuo dimittes, & ſequeris, ita ſingulæ ſubinde dimiſſæ te facient uſq; ad locum examinis peruenire.* Aliqui *mellis breuiſſimum circa aquam uaſculum ponunt, de quo cum apis aquam deguſtauerit, ad commune pabulum pergens, alias exhibebit. Quarum frequētiam ſubinde creſcentem, notata reuolantium parte uſq; ad examina perſequeris. Quod ſi eſt examen in ſpelūca reconditum, fumo eijcietur, et cum exierit, æris ſonitu territum in frutice, uel in aliqua ſylua ſe parte ſuſpendet, & ita admoto uaſculo recipietur. Si uero in caua arboris ramo fuerit, acutiſſima ſerra idem ramus ſupra, infraq; deciſus, & munda ueſte coopertus poterit auferri, & inter aluearia collocari. Veſtigant autē mane, ut tota dies ſufficiat ad ſequendum, nam ueſpere peracto opere ad aquam plerunq; non redeunt. Vaſa autem, quibus recipiuntur, perfricanda ſunt citreagine, uel herbis ſuauibus, & conſpergenda imbre mellis exigui, quod ſi uerno fiat, & circa fontes aluearia ſic tincta ponantur, locis, quibus apum frequentia eſt, multitudinē ſibi ſponte conducent, ſi tamen ſeruari à furibus poſſunt. Hoc etiam menſe, ſicut ſupra, purganda ſunt aluearia ſordibus, & necandi papiliones, qui maxime abūdant florentibus maluis quos hoc genere intercipiemus. Vas æneum miliario ſimile, ideſt altum, & anguſtum ueſpere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accenſum. Illuc papiliones cōuenient, & circa lumen uolitabunt, & anguſtia uaſculi ab igne proximo interire cogentur.*

De horis. T. IX.

HVIVS *Menſis horæ, horis menſis Septembris æquātur hoc genere.*

Hora	I.	pedes	XXIIII.
Hora	II.	pedes	XIIII.
Hora	III.	pedes	X.
Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

TITVLI MENSIS MAII.

De panico, et milio, de florentibus ſatis, de recidēdo fœno: T.I.
De nouellæ uitis ſarmentis relinquendis, & de pampinandis alijs uitibus. T. II.
De proſcindendis, & aperiendis nouis agris. T. III.
De occandis uitibus arboribusq́;, & rude cædenda, fodiendis ſeminarijs, putandis oleis, ac lupino uertendo. T. IIII.
De hortis, in eo de ſpatijs, de apio, coriandro, melone, cucurbita, carduo, radice, ruta. T. V.
De pomis mali punici, perſico emplaſtrando, citro inſerendo, & ficu plantanda, uel inſerenda, de zizipho, & palma plantandis. T. VI.
De armentis, in eo de caſtrandis bobus. T. VII.
De tonſuris ouium. T. VIII.
De caſeo faciendo. T. IX.
De apibus. T. X.
De pauimentis, et ſolarijs. T. XI.
De lateribus faciendis. T. XII.
De roſato. T. XIII.
De oleo liliaceo. T. XIIII.
De oleo roſeo. T. XV.
De rodomelli. T. XVI.
De roſis uiridibus ſeruandis. T. XVII.
De boris. T. XVIII.

cum ratio una ſufficiat. Ergo hoc genere, quo campania tota cuſtodit, ſeruare debemus, in cratibus ficus expanditur uſq; ad meridiem, & adbuc mollis in qualum refunditur. Tũc calefacto furno ad panis coquendi modum ſuppoſitis tribus lapidibus, ne ardeat qualus includitur, & clauſo furno ubi diſcocta ficus fuerit, ſicut eſt calida interpoſitis folijs ſuis in uas fictile conditur bene picatum denſius preſſa, et operculo diligenter obducitur. Si pluuijs abundantibus crates nõ poſſis expãdere, ſub tecto eas ita ponis, ut ſemipede erigantur à terra, & eas ad uicem ſolis cinis calidus ſubiectus uaporet, & ſubinde ficus, ſicut eſt diuiſa, uertatur, ut ſicorum coria ſicœntur & pulpæ, tunc duplicatæ in ciſtellis ſeruentur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuiſas in cratibus expandunt toto ſole ſiccandas & recipiunt eas nocte ſub tecta. Nunc ficulnea cacumina obruũtur utiliter, cũ tumeſcunt, ut plantas faciant, ſi earũ copia non abundat. Vt ẽt uarios fructus una ficus exhibeat, ramos duos nigræ, & albæ arborum inter ſe ita uinculo ſtringis, ac torques, ut germina miſcere cogãtur, ſic obruti, et ſtercorati, et humoribus iuti, ubi ꝓdire cœpint, germinãtes oculos aliqua ĩter ſe ãnexiõe cõglutina. Tũc germẽ aduna tũ ꝑturiet duos colores, quos unitate diuidat, diuiſiõe cõiungat.

De pomis aliorum menſium.

NVNC & pyrus, uel malus inſeri, ac ſeri poteſt, & cydonia, & prunus inſeritur, & ſorba ponuntur, & morus, nono Calendarum Aprilium die, & inſeruntur piſtacia, et locis frigidis pini ſemen aſpergitur.

De bobus, tauris, & uaccis. TXI.

HOC menſe cõparandi ſunt boues, qui tñ ſiue de noſtris capiantur armentis, ſiue emantur, idcirco nunc cõparabũtur utilius, q͂a necdum ſagina tp̄is pleni aut celare poſſunt fallaciã uẽditoris, & uitia ſua, aut repugnãdo domituræ cõtumacẽ pleni roboris exercere fiduciã. Hæc tñ ſigna ſpectãda ſunt in bobus, ſeu de nr̃o, ſeu de alieno grege fuerint cõparãdi, ut ſint boues nouelli, q͂dratis, et grãdibus mẽbris, et ſolidi corporis, muſculis, ac toris ubiq; ſurgẽtibus, magnis auribus, latæ frõtis, et criſpæ, labris oculiſq; nigrantibus, cornibus robuſtis, ac ſine curuaturæ prauitate lunatis, patulis naribus, et reſimis, ceruice toroſa, atq; ꝯpacta pa

learibus largis, et circa genua fluentibus, pectore grandi, armis uaſtis, uentre nõ paruo, porrectis lateribus, latis lumbis, dorſo recto, & plano, cruribus ſolidis neruoſis, et breuibus, ungulis magnis, caudis lõgis, ac ſetoſis, pilo totius corporis denſo, ac breui, rubei maxime coloris, aut fuſci. Melius aũt boues de uicinis locis comparabimus, qui nulla ſoli, aut aeris uarietate tententꝰ. Aut ſi hoc deeſt, de locis ſimilibus ad ſimilia trãsferamus. Illud ante uniuerſa curandũ eſt, ut uiribus ad trahendũ cõparentur aequales, ne ualẽtioris robur alteri procuret exitiũ. In moribus hæc cõſyderanda ſunt. Sint arguti, mãſueti, timentes hortamen clamoris, ac uerberis, cibi appetentes. Sed ſi regionis rõ patitur, nullus melior cibus eſt, q̃ uiride pabulum. Vbi uero deeſt, eo ordine miniſtretꝰ, quo pabuli copia, & laboꝝ coget acceſſio. Nunc tauros quoq; (quibus cordi eſt armenta conſtruere) comparabit, aut his ſignis à tenera ætate ſummittet. Vt ſint alti, atq; ingentibus membris, ætatis mediæ, & magis q̃ iuuẽtute minor eſt, q̃ quæ declinet in ſeniũ. Torua facie, paruis cornibus, toroſa, uaſtaq; ceruice, uentre ſubſtricto. Vaccas ẽt nunc maxime parabimus. Sed eligemus forma altiſſima, corporis lõgi, uteri capacis, et magni, alta frõte, oculis nigris, et grandibus, pulchris cornibus, & p̃cipue nigris, aure ſetoſa, palearibus, et caudis maximis, ungulis breuibus & cruribus nigris, & paruis, ætatis maxime trimæ, quia uſq; ad decẽniũ fœtura ex his ꝓcedet utilior. Nec ante ætatẽ trimã tauros his oportet admitti. Sed erit ſtudiũ diligentis amotis ſenioribus, nouellas ſubinde cõducere, et ſteriles aratro, ac laboribus deputare. Græci aſſerũt, ſi mares creare uelis, ſiniſtrũ tauri in coitu ligandũ eſſe teſticulũ, ſi fœminas, dextrum, tñ tauros diu ante abſtinẽdos, ut cũ tẽpus eſt, acrius in cãs dilati feruoris incumbant. Sed his armentis hyeme maritima, & aprica loca, æſtate opaca paremus, ac frigida, mõtana maxime, qa melius frutetis, et his herba internaſcente ſaturantꝰ, q̃uis circa fluuios recte, ꝑpter amœna loca, paſcantꝰ, fœtura tñ aquis tepidioribus adiuuatꝰ, unde magis utilius habentꝰ, ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas. Tolerat tñ frigus hoc armenti genus, & poteſt facile hybernare ſub dio, quibus tñ ſepta fieri ꝑpter iniuriã grauidarũ conuenit laxiora. Stabula uero utilia ſunt ſtrata ſaxo, aut glareis, aut arenis, deuexa aliquatenus, ut humor poſſit elabi, parti meridianæ obuerſa ꝑpter flatus glaciales, qbus aliqs reſiſtere debet obiectus.

De domandis bobus. T. XII.

HOC *Menſe ultimo domandi ſunt trimi boues, quia poſt quinquennium bene domari non poſſunt ætatis repugnante duritia. Capti ergo ſtatim domentur, qui quidem prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attrectatione manſueſcant. Sed ſtabulũ noui boues largioribus ſpatijs habere debebunt, ut & ante ſtabulũ loca nullis concludantur anguſtijs, & producti non aliqua uitientur offenſa. In ipſo uero ſtabulo aſſeres tranſuerſi à terra ſeptem pedibus alti configantur, ad quos boues ligentur indomiti. Tunc eligis abſolutam tempeſtatibus, & impedimentis omnibus diem, qua capti perducantur ad ſtabulum, quorum ſi nimia fuerit aſperitas, uno die, ac nocte inter uincula mitigentur ieiunijs, tunc appellationibus blandis, & illecebris oblatorum ciborum non à latere, neq; à tergo, ſed à fronte accedens bubulcus admulceat, nareſq;, & terga pertractet, mero ſubinde conſpergens, hac tamen cautione, ne aliquem calce contingat, aut cornu, quod uitium, ſi in primordijs effectui ſibi ceſſiſſe ſenſerit, obtinebit. Tunc mitigatis, os, & palatum ſalibus fricabis, & in gulam demitte præſulſi adipis librales offas, & uini ſextarios ſingulos cornu infundente per fauces, quæ res intra triduũ totius ſæuitiæ irã reſoluet. Aliqui eos inter ſe iungunt, ac docent onera tentare leuiora, & quod utile eſt, ſi arationi paranť, ſubacto prius ſolo exercendi ſunt, ut nouus labor tenera adhuc colla non quaſſet. Expeditior autem ratio eſt domandi, ut aſperum bouem manſueto, & ualido boui coniũgas, quo oſtendente facile ad omnia cogetur officia. Si poſt domituram decumbit in ſulco, non affici atur igne, uel uerbere, ſed potius, cum decumbit, pedes eius, ita ligentur uinculis, ut nõ poſſit progredi, aut ſtare, uel paſci. Quo facto ſiti, ac fame laſſatus carebit hoc uitio.*

De equis, equabus, & pullis. T. XIII.

HOC *Menſe ſaginati, ac paſti ante admiſſarij generoſis equabus admittendi ſunt, & repletis fœminis, itẽ ad ſtabula colligẽdi. Neq; tñ æqualẽ numerũ omnibus debemus adhibere, ſed æſtimatis uiribus uniuſcuiuſq; admiſſarij, ſubmittenda ſunt pauca, uel numeroſa cõiugia, quæ res efficiet admiſſarios nõ parua ætate durare. Iuueni tñ equo, & uiribus, formaq; cõſtanti non am-*

plius q̃ duodecim, uel quindecim debemus admittere, cæteris ꝓ qualitate uirium ſuarum. Sed in admiſſario quatuor ſpectanda ſunt, forma, color, meritum, pulchritudo. In forma hoc ſequemur, uaſtum corpus, & ſolidum, robori cõueniens altitudo, latus longiſſimum, maximi, & rotundi clunes, pectus late patens, & corpus omne muſculoꝝ denſitate nodoſum, pes ſiccus, & ſolidus, et cornu concauo, altius calciatus. Pulchritudinis partes hæ ſunt, ut ſit exiguum caput, & ſiccum, pelle ꝓpemodum ſolis oſſibus adhærente. Aures breues, & argutæ, oculi magni, nares patulæ, coma, & cauda ꝓfuſior, ungulaꝝ ſolida, & fixa rotunditas. Colores hi præcipui Badius, aureus, albineus, ruſſeus, mureus, ceruinus, gilbus, ſcutulatus, albus, guttatus, cãdidiſſimus, niger, preſſus. Sequẽtis meriti; uarius cũ pulchritudine, nigro, uel albineo, uel badio miſtus, canus cum quouis colore, ſpumeus, maculoſus, murinus, obſcurior. Sed in admiſſarijs p̃cipue legamus clari, & unius coloris, cæteri uero deſpiciẽdi, niſi magnitudo meritoꝝ culpam coloris excuſet. Eadem in equabus conſyderanda ſunt, maxime ut ſint longi, & magni uentris, et corporis, ſed hoc in generoſis ſeruetur armentis. Cætere paſſim toto anno inter paſcua, dimiſſis ſecũ maribus impleant̃. Equaꝝ natura eſt, partum ſpatio duodecimi menſis abſoluere. Illud in admiſſarijs ſeruãdũ eſt, ut medijs aliquibus ſpatijs ſeparent̃, ꝓpter noxã furoris alterni. ſed his armentis paſcua legamus pinguiſſima, hyeme aprica, frigida & opaca prouideamus æſtate, nec adeo mollibus locis nata, ut ungularum firmitas de aſperitate nil ſentiat. Si equa marem pati noluerint, trita ſquilla naturalia eius infecta libidinem concitabunt. Deinde grauidæ nõ urgeant̃, nec famẽ, uel frigus tolerent, nec inter ſe loci cõprimant̃ anguſtijs. Generoſas equas & q̃ maſculos nutriũt, alternis annis ſubmittere debebimus, ut pullis puri, & copioſi lactis robur infundant, cateræ paſſim replendæ. Aetas ĩcipiẽtis admiſſarij q̃nti anni initio eſſe debebit. Fœmina recte & bima cõcipiet, q̃a poſt decẽniũ iners ex ea ſoboles, & tarda naſcet̃. Pulli equaꝝ nati manu tangẽdi nõ ſunt, quia eos tactus lædit aſſiduus, quantum rõ patitur, defendantur à frigore.

In pullis pro ætatis merito ea ſunt conſyderanda, quæ ſignum bonæ indolis monſtrant, quæ in patribus, uel matribus ſpectanda præcæpi, dabit et hilaritas, et alacritas, agilitasq; documẽtũ. Nunc domandi ſunt pulli, ubi tempus bimæ ætatis excæſſerint.

Conſyderanda ſunt magna, longa, muſculoſa, & arguta corpora, teſticuli pares, & exigui, & cætera, q̃ in patribus dicta ſunt. Mores, ut uel ex ſumma quiete facile concitent̃, uel ex incitata feſtinatiõe nõ difficile teneant̃. Aetatis cõſyderatio talis eſt. Bimo & ſex menſium dentes medij ſupiores cadunt. Quadrimo canini mutant̃. Infra ſextũ annũ molares ſupiores cadunt. Sexto anno quos primo mutauit, exæquat. Septimo anno oẽs dentes eius explent̃. Latent ab hinc ætatis notæ, ſed prouectioribus tpa cauari incipiunt, ſupercilia caneſcere, dentes plerunq; prominere. Hoc menſe oĩa quadrupedia maxime equos caſtrare debemus.

De mulis, & aſinis. T. XIIII.

SIQVEM mulorũ genus creare delectat, equam magni corporis, ſolidis oſſibus, & forma egregia debet eligere. In qua non uelocitatẽ, ſed robur exquirat. Aetas à quadrima uſq; in decennẽ huic admiſſuræ iuſta cõueniet. Si aſinus equã faſtidit admiſſus, oſtenſam prius aſinã (donec coeundi uoluptas ſolicitetur) ad bibemus, qua ſubducta, equã libido incitata nõ ſpnet, et raptus illecebris generis ſui in permiſſionẽ conſentiet alieni. Si morſu furẽs lædit obiectas, aliquatenus labore mitteſcat. Creant̃ ex equa & aſino, uel onagro & equa. Sed generoſius nullũ eſt huiuſmodi animal, q̃ quod aſino creante naſcetur. Vtiles tñ admiſſarij naſcentur ex onagro et aſina. Qui poſt in ſobole ſecutura agilitatẽ fortitudinemq; reſtituant. Admiſſarius tñ aſinus fit hmõi, corpore amplo, ſolido, muſculoſo, ſtrictis, et fortibus mẽbris, nigri, uel murini maxime coloris, aut rubei. Qui tñ ſi diſcolores pilos in palpebris, aut auribus geret, colorẽ ſobolis plerũq; uariabit. Minor trimo, maior decenni nõ debet admitti. Annicula mula debet à mr̃e depelli, et p mõtes aſpos paſci, ut itineris laborẽ in tenera ætate ſolidata cõtẽnat. Minor uero aſellus maxie agro neceſſarius ẽ, q & laborẽ tolerat, et negligẽtiã ꝓpemodũ nõ recuſat.

De apibus. T. XV.

HOC menſe maxime apibus ſolet morbus incũbere, nam poſt hyberna ieiunia titimalli, et ulmi amaris floribus, q prius naſcũtur, auidius appetitis ſolutionẽ uentris incurrunt, & pereunt, niſi affueris uelocitate remedij. Præbebis ergo mali granati cũuino amineo, grana cõtrita, uel uuæ paſſæ cũ rore ſyriaco & auſtero

uino,

uino, uel ſimul omnia leuigata, & incocta uino aſpero. Quæ deinde in ligneis canalibus refrigerata ponatur. Itē roſmarinus aqua mulſa decoctus congelaē, et in imbrice ponitē ſuccus huiuſ modi. Quod ſi horridæ uidentur, atq; cōtractæ torpere ſilentio, & mortuarum corpora frequēter efferre, canalibus ex canna fa ctis mel cum gallæ puluere, uel ſiccæ roſæ coctum debebis infun dere. Illud ante omnia expediet, ut putres partes fauoꝝ, uel ua cuas ceras, quas aliquo caſu examen ad paucitatem redactū non ualebit implere, ſemper recidas acutiſſimis ferramentis ſubtiliter, ne mota alia pars fauoꝝ cogat apes domicilia cōcuſſa deſerere. Nocet apibus plerunq; felicitas ſua. Nā ſi nimijs floribus annus exuberat, dum ſolā curam gerēdi mellis exercēt, de prole nil cogi tant. Cuius omiſſa reparatiōe populus idē labore cōfectus extin guitē totius gentis exitio. Itaq; cū mellis nimietatem uideris ex florū grandi & cōtinua meſſe defluere, intriectis ternis diebus clauſo foramine nō eas patiaris exire. Ita ad generandā ſobolē conferenē. Nūc circa Calē. Apriles curādi ſunt aluei, ut oīa pur gamēta tollātur, & ſordes, quas tēpus cōtraxit hybernū, & uer miculi, & tineæ, et araneæ, qbus corrūpitur uſus fauoꝝ, et papi liones, q uermiculos ſtercore ſuo faciunt naſci. Tunc fumus incen ſi, & ſicci bubuli ſtercoris adhibeatur, qui aptus eſt apium ſaluti. Quæ purgatio frequēter uſq; in autūni tempora celebretē. Hæc oīa, cæteraq; efficies caſtus, & ſobrius, & alienus à balneis, uel à cibis acribus, et odoris immundi, atq; omnibus ſalſamentis.

De horis. T. XVI.

HIC Menſis ad deprehendendas horas conſentit Octobri.

Hora	I.	pedes	XXV.
Hora	II.	pedes	XV.
Hora	III.	pedes	XI.
Hora	IIII.	pedes	VIII.
Hora	V.	pedes	VI.
Hora	VI.	pedes	V.
Hora	VII.	pedes	VI.
Hora	VIII.	pedes	VIII.
Hora	IX.	pedes	XI.
Hora	X.	pedes	XV.
Hora	XI.	pedes	XXV.

TITVLI MENSIS APRILIS:

De medica ſerenda, & diſciplina eius. T. I.

De inſerenda olea, uel oleaſtro, de uineis, & ſeminarijs fodiendis, & inſerendis uitibus, & agris humidis, & pinguibus proſcindendis. T. II.

De hortis, in eo de caulibus, item de apio, de atriplice, de ocymo cum diſciplinis ſuis, item de melone, cucumere, porro, cappari, ſerpyllo, colocaſia, lactucis, beta, cæpullis, coriandro, intybis, cucurbitis, ac menta. T. III.

De zizipho cum diſciplina ſua, & de alijs pomis, quorum ſuis menſibus diſciplina deſcripta eſt. T. IIII.

De oleo uiolaceo, & uino. T. V.

De armentis, in eo de uitulis nutriendis, de tonſuris, & ſignaturis. T. VI.

De apibus, in eo de ueſtigandis apibus, & purgandis aluearijs. T. VII.

De horis. T. VIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER QVINTVS.

De medica ſerenda, & diſciplina eius. T.I.

PRILI *Menſe in areis, quas ante (ſicut diximus) præparaſti, medica ſerenda eſt. Quæ ſemel ſeritur, decem annis permanet, ita ut quater, uel ſexies poſſit per annum recidi. Agrum ſtercorat, macra animalia reficit, curat ægrota. Iugerum eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Singuli cyathi ſeminis occupant locum latum pedibus quinque, longum pedibus decem. Sed mox ligneis raſtellis obruantur iacta ſemina, quia ſole citius comburuntur. Poſt ſationem ferro locum tangi non licet, ſed raſtris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram medicam premat. Prima meſſis eius tardius fiet, ut aliquantum ſemen excutiat. Cætera uero meſſes q̃ uolueris cito peragantur, & iumentis præbeantur. Sed primo pare*

dius præbenda eſt nouitas pabuli, inflat enim, & multũ ſanguinem creat. Vbi ſecueris, ſæpius riga. Poſt paucos dies, cum fruticare cœperit, omnes alias herbas runcato, ita & ſexies per annũ metis, & annis decem poterit manere continuis.

De inſerenda olea. T. II.

NVNC locis temperatis oliua inſeratur, quæ inſerit inter corticem more pomorũ, ſicut ſupradictum eſt, ſed ut oleaſtro inſeras, contra illud quod ex oliueto inſito, & caſu incenſo renaſcit oleaſter infelix, ſic prouidendum eſt. Poſitis prius oleaſtri brachijs in ſcrobe, in qua diſponemus inſerere, ſcrobes ita replebimus, ut mediæ uacuæ ſint. Cum cõprehẽderit oleaſter, inſeremus in infimo, uel inſitum ponemus, & inſitionem propè infra terram nutriemus. Deinde ſicut adoleſcit, terrã ſubinde colligimus. Ita commiſſura in profundo latente, quiſquis urit, aut cædit, oliuæ locũ non aufert pullulandi, quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam ualendi feracitatẽ de oleaſtri cõnexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inſerũt, & ubi comprehẽderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo Calendarum Apriliũ die, uſq; in tertium nonarũ Iulij inſeri debere præcipiunt, ita ut locis frigidis ſerius, calidis maturius inſerant. Locis frigidiſſimis nũc uinearũ foſſio ante idus peragẽda eſt, et ſiqua de Martio menſe reſtabãt. Vites quoq; inſerimus. Seminaria, quæ ſunt ante facta, herbis liberentur, & leuiter circũfodiant. Nũc locis mediocriter ſiccis milium ſerimus, & panicũ. Hoc menſe pingues campi, & agri, q diu aquã tenent, proſcindantur poſt idus, cum & omnes herbas protulerint, & earum ſemina non dum maturitate firmata ſint.

De hortis. T. III.

HOC etiam menſe ultimo, & propè uere tranſacto braſſicam ſerere poſſumus, quæ cauli ſeruiet, quia cymæ tẽpus amiſit. Nũc apium bene ſeritur locis calidis, & frigidis terra quali uolueris, dũmodo ibi ſit humor aſſiduus, quamuis naſci, ſi neceſſe fuerit, & in ſiccitate nõ deneget. Et propè omnibus menſibus, à primo uere uſq; ad autumnum ſeratur extremum. Ex ipſius genere eſt hipposelinon durius tñ, et auſterius, & helioſelinon molli folio, & caule tenero, quod naſcitur in lacunis et petroſelinon maxime

ſoris aſperis. Hæc omnia genera poſſunt habere diligētes. Apios maiores facies, ſi ſemen quantum tribus digitis cōprehēdi poteſt, linteolo clauſeris rariore, & breui foſſa obrueris. Ita oium ſeminum germen capitis unius ſoliditate nectet. Criſpi fiunt, ſi ſemina ante tundāt, uel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pōdera uoluentur, aut pedibus proculcentur enata. Apij ſemina uetuſtiora citius naſcuntur, quæ nouella ſunt, ſerius. Hoc menſe atriplicem ſeremus, ſi rigare poterimus, et Iulio, & cæteris uſq; ad autumnum, menſibus. Amat aſſiduo humore ſatiari. Semen ſtatim, cū ſpargitur, obruendum eſt, herbæ ei ſubinde uellantur. Transferri neceſſarium non eſt, cū bene ſeritur, tn̄ poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur, & iuuetur ſucco lætaminis, & humoris. Ferro tn̄ reſcindendum ſemper eſt, quia ita pullulare nō ceſſat. Nūc ocymum ſeritur, cito naſci dicitur, ſi ſtatim, cum ſeueris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocymo Martialis affirmat, ꝙ modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos pariat, & ſi ex eo ſemine frequēter ſeratur, modo in ſerpyllum modo, in ſiſimbrium mutetur. Hoc ēt menſe melones, & cucumeres ſeruntur, & porrus, & in primordio capparis, & ſerpyllum, & colocaſiæ plantaria ponemus, & lactucas, & betas, & cæpullas, & coriandrum ſeremus, et intyba ſecunda ſatione, quibus utamur æſtate, et cucurbitas, et mentam, radice uel planta.

De zizipho cum diſciplina ſua. T. IIII.

LOCIS calidis Aprili mēſe Ziziphū cōſeremus, frigidis uero Maio, uel Iunio. Amat loca calida, aprica. Serit̄ oſſibus, et ſtipite, & planta. Creſcit tardiſſime. Sed ſi plantam ponis, Martio magis in terra molli, ſi oſſibus ſeras, in ſcrobe palmari, ita ut terna grana p ſcrobem cacuminibus ponantur inuerſis. Quibus in imo, & in ſummo affundatur lætamen, et cinis, et herbis adnaſcentibus manu planta liberetur erumpens. Cū pollicis ſoliditati ſimilis fuerit, trāsferatur in locū paſtinatū, uel in ſcrobem. Terram diligit non nimis lætam, ſed proximam tenui, atq; ieiunæ. Per hyemem prodeſt illi, ut circa codicē lapidum cumulus aggeretur, qui æſtate debet auferri. Si arbor hæc triſtis eſt, ferrea ſtrigili ſubraſa hilarior fiet, uel ſi fimum bubulum radicibus modice, & frequenter affundas. Zizipha collecta matura in longo uaſe fictili ſeruantur oblito, et loco ſicciore cōpoſito, uel recenter lecta

poma ſi guttis uini ueteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum de formet attractio. Seruantur etiam deciſa cum ramis ſuis, aut frõde ſua inuoluta, atq; ſuſpenſa.

De pomis aliorum menſium. T.V.

HOC etiã menſe locis temperatis mala granata ponũtur, ea ratione, qua dictum eſt, & inſerunt. Nam circa Cal. Maias per ficus inoculari poteſt, quo more emplaſtrat ficus, ſicut diximus, cũ de inſitione loqueremur. Hoc menſe calidis locis citri arbor in ſeritur, ſicut ſupra memoraui. Nũc locis frigidis ſici plantaria di ſponemus, ſeruantes eã, quæ ſupra dicta eſt, diſciplinam. Nunc ẽt ficus debemus inſerere in ligno, uel ſub cortice, ſicut ante p̃cæpi, & eam locis ſicis inoculare. Nunc planta palmarum, quam cephalonem uocamus, locis apricis, & calidis eſt ponenda. Hoc menſe ſorbum poterimus inſerere in ſe, in cydonio, in ſpina alba.

De oleo, & uino uiolaceo. T.VI.

TOT uiolæ uncias infundas, quot olei libras miſeris, et diebus XL. ſub dio habere debebis. Violæ purgatæ, ut de rore nihil ha beant. libras qnque uini ueteris. X. ſextarijs debebis infundere, & poſt. XXX. dies. X. mellis ponderibus temperare.

De armentis. T. VII.

HOC menſe uituli naſci ſolent, quorum matres abundãtia pa buli iuuentur, ut ſufficere poſſint tributo laboris, & lactis. Ipſis aũt uitulis toſtũ, molitumq; miliũ cũ lacte miſceat ſaluiati mo re præbendũ. Nunc locis calidis tondeantur oues, & ſerotini fœ tus hoc menſe ſignentur. Nunc ẽt prima eſt admiſſura, quæ excel lit Arietum, ut agnos iam maturos hybernum tempus inueniat.

De apibus. T. VIII.

HOC Menſe locis apricis apes quæremus, ſed loca mellifica in dicant apes, ſi circa fontes frequentiſſimæ paſcantur, nam ſi rario res uidebuntur, in his locis mellificari utiliter non poteſt, quod ſi frequentes aquantur, ubi ſint examina earum, hoc genere poſſu mus inuenire. Ac primo ꝙ longe ſint, exploremus, aut proxime rubricam liquidam breui uaſculo infuſam geramus, & obſer uemus fontes, aut aquas uicinas, tunc dorſa apum bibentium

tangamus illo liquore tincta feſtucula, atq; ibidem moremur. Si cito reuerſæ fuerint, quas tinximus, hoſpitia earum proxima eſſe noſcemus, ſi tarde ſpatio longiore ſummota, quod pro mora temporis æſtimamus. Ad proxima facile uenies, ad longinqua hoc genere perduceris. *Cannæ unum internodium cum ſuis recidas articulis, et in latere aperies, ibi mel exiguum, uel defrutum mittes, & iuxta fontem pones, cum ad eum conuenerint apes, atq; ingreſſæ fuerint poſt odorem, foramen pollice claudis appoſito, & unam tantum patieris exire, cuius fugam perſequere, ea tibi partem demonſtrat hoſpitij, cum ipſam cœperis non uidere, alteram continuo dimittes, & ſequeris, ita ſingulæ ſubinde dimiſſæ te facient uſq; ad locum examinis peruenire. Aliqui mellis breuiſſimum circa aquam uaſculum ponunt, de quo cum apis aquam deguſtauerit, ad commune pabulum pergens, alias exhibebit. Quarum frequẽtiam ſubinde creſcentem, notata reuolantium parte uſq; ad examina perſequeris. Quod ſi eſt examen in ſpelũca reconditum, fumo eijcietur, et cum exierit, æris ſonitu territum in frutice, uel in aliqua ſyluæ ſe parte ſuſpendet, & ita admoto uaſculo recipietur. Si uero in caua arboris ramo fuerit, acutiſſima ferra idem ramus ſupra, infraq; deciſus, & munda ueſte coopertus poterit auferri, & inter aluearia collocari. Veſtigant̃ autẽ mane, ut tota dies ſufficiat ad ſequendum, nam ueſpere peracto opere ad aquam plerunq; non redeunt. Vaſa autem, quibus recipiuntur, perfricanda ſunt citreagine, uel herbis ſuauibus, & conſpergenda imbre mellis exigui, quod ſi uerno fiat, & circa fontes aluearia ſic tincta ponantur, locis, quibus apum frequentia eſt, multitudinẽ ſibi ſponte conducent, ſi tamen ſeruari à furibus poſſunt.* Hoc etiam menſe, ſicut ſupra, purganda ſunt aluearia ſordibus, & necandi papiliones, qui maxime abũdant florentibus maluis quos hoc genere intercipiemus. Vas æneum miliario ſimile, ideſt altum, & anguſtum ueſpere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accenſum. Illuc papiliones cõuenient, & circa lumen uolitabunt, & anguſtia uaſculi ab igne proximo interire cogentur.

De horis. T. IX.

HVIVS *Menſis horæ, horis menſis Septembris æquãtur hoc genere.*

Hora	I.	pedes	XXIIII.
Hora	II.	pedes	XIIIII.
Hora	III.	pedes	X.
Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

TITVLI MENSIS MAII.

De panico, et milio, de florentibus ſatis, de reddēdo fœno. T. I.

De nouellæ uitis ſarmentis relinquendis, & de pampinandis alijs uitibus. T. II.

De proſcindendis, & aperiendis nouis agris. T. III.

De occandis uitibus arboribusq;, & rude cædenda, fodiendis ſeminarijs, putandis oleis, ac lupino uertendo. T. IIII.

De hortis, in eo de ſpatijs, de apio, coriandro, melone, cucurbita, carduo, radice, ruta. T. V.

De pomis mali punici, perſico emplaſtrando, citro inſerendo, & ficu plantanda, uel inſerenda, de zizipho, & palma plantandis. T. VI.

De armentis, in eo de caſtrandis bobus. T. VII.

De tonſuris ouium. T. VIII.

De caſeo faciendo. T. IX.

De apibus. T. X.

De pauimentis, et ſolarijs. T. XI.

De lateribus faciendis. T. XII.

De roſato. T. XIII.

De oleo liliaceo. T. XIIII.

De oleo roſeo. T. XV.

De rodomelli. T. XVI.

De roſis uiridibus ſeruandis. T. XVII.

De boris. T. XVIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER SEXTVS.

De panico, & milio, de florẽtibus ſatis, de reddẽdo fœno. **T. I.**

MAIO Menſe locis frigidis, & humectis pani cum ſeremus, & milium more, quo dixi. Nũc omnia prope, quæ ſata ſunt, florent, neq; tangi à cultore debebũt. Florent autem ſic. Frumenta, & ordeum, & quæ ſunt ſeminis ſingularis octo diebus florebunt, & deinde per dies XL. grandeſcent flore depoſito, uſq; ad maturitatis euentum, quæ uero duplicis ſeminis ſunt, ſicut faba, piſum, cæteraq; legumina. XL. diebus florent, ſimulq; grandeſcunt. Hoc menſe in locis ſiccis, calidis, ſiue maritimis fœna reddantur, prius tñ q̃ exareſcant. Quod ſi pluuijs infuſa fuerint, conuerti ante non debent, q̃ pars eorum ſumma ſiccata ſit.

De nouellæ uitis ſarmentis relinquẽdis, & de pampinandis alijs uitibus. **T. II.**

NVNC conſyderemus nouellæ uitis ſarmenta, quæ protulit, & ei pauca, & ſolida relinquamus, & adminiculis firmemus, donec brachia prolata dureſcant. Non autem amplius reſectæ, & pullulanti uiticulæ, q̃ duæ, uel tres materiæ relinquantur, & alligentur propter iniuriam uenti. Ideo autem tres materias dixi debere dimitti, ne diſſipãtibus uentis nulla remaneat, ſi in primordio reliqueris pauciores. Hoc menſe pampinari conueniet, ſed tunc eſt opportuna pampinatio, cũ teneri rami digitis ſtringentibus crepabunt ſine difficultate carpentis, hæc res uuas efficit pinguiores, & maturitati conſulit ſolis admiſſu.

De proſcindendis, & aperiendis nouis agris. **T. III.**

NVNC quoq; pingues agri, & herboſi proſcindantur; ſed ſi agros incultos uolueris aperire, conſiderabis, ſiccus, an humidus ſit ager, ſyluis, aut gramine, frutetis ueſtitus, aut filice. Si humidus erit, foſſarũ ductibus ex omni parte ſiccetur. Sed apertæ foſſæ notæ ſunt, cæcæ uero hoc genere fiũt. Imprimunt̃ ſulci per agrũ

tranſuerſi altitudine pedũ ternũ, poſtea uſq; ad medietatẽ lapidibus minutis replenť, aut glarea, & ſuper terra, quã egeſſeramus, æquatur. Sed foſſaꝝ capita unã patentẽ foſſam petant, ad quã decliues decurrant, ita & humor deducetur, & agri ſpatia non peribunt. Si defuerint lapides, ſarmẽtis, uel ſtramine ſubiecto cooperianť, uel qbuſcunq; uirgultis, ſed ſi nemoroſus eſt, extirpatis, aut raro relictis arboribus excolať. Si lapidoſus, per maceries ſaxoꝝ à turba collectas & purgari poterit, & inde muniri. Iuncus, & gramen, & filices frequenti aratione uincenť. Sed filicem, ſi ſæpe fabam conſeras, uel lupinos, et ſi ſubinde naſcentem mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus abſumes.

De occandis uitibus arboribusq;, & rude cædenda, fodiendis ſeminarijs, putandis oleis, et lupino uertendo. T. IIII.

HOC Menſe arbores, & uites, quæ ablaqueatæ fuerãt, occare, hoc eſt operire iam conuenit. Nunc ad rudem faciendam ſylua cædatur, quando omni fronde ueſtita eſt. Cædẽdi autem hic modus eſt, ut optimus operarius in alta ſylua modij ſpatiũ, mediocris uero tertia minus poſſit abſcindere. Nunc & ſeminaria fodiuntur aſſidue, & locis prægelidis, et pluuioſis oleæ putantur, et eis muſcus abraditur. At ſiquis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit, aratro illum nunc debebit euertere.

De hortis. T. V.

HORTOrum ſpatia, quæ per autumnum ſeminibus implenda deſtinantur, aut plantis, nunc conueniet paſtinare. Hoc mẽſe apium bene ſeritur, ſicut iam ante dictum eſt, uel coriandrum, et melones, et cucurbitæ, carduus, et radices, et ruta pangentur. Porri quoq; planta transfertur, ut rigationibus animetur.

De pomis, mali punici, perſico emplaſtrando, citro inſerendo, et ficu plantanda, uel inſerenda, de zizipho, et palma plantandis. T. VI.

LOCIS CALIDIS nunc mala punica florere incipiũt. Ramus ergo cum flore (ſicut Martialis dicit) ſi obruto circa arborem fictili uaſe claudatur, et ne reſiliat, ligetur ad palũ, pro uaſculi magnitudine pomum reddit autumno. Hoc etiam menſe locis calidis emplaſtrari perſicus poteſt. Locis frigidis nunc citri arbor inſeritur, et ea, quæ dicta eſt, diſciplina ſeruetur.

Nunc frigidis locis ziziphum conſeremus, et ficum inſerimus. Hoc *etiam menſe palmæ planta diſponitur.*

De *armentis, in eo de caſtrandis bobus.* T. VII.

NVNC *caſtrandi ſunt uituli, ſicut* Mago *dicit, tenera ætate, ut fiſſa ferula teſticuli comprimantur, & paulatim confracti reſoluantur.* Sed *hoc luna decreſcente uerno, uel autumno fieri debere p̄cipit.* Alŷ *ligato ad machinā uitulo, duabus anguſtis regulis ſtagneis, ſicut forcipibus ipſos neruos app̄hendūt, q̄ græcæ* κρεμαςῆρες *dicuntur.* His *comprehēſis tentos teſticulos ferro reſecāt, et ita recidūt, ut aliq̄d de his capitibus neruorꝫ ſuorꝫ dimittatur hærere, quæ res & ſanguinis nimietatem prohibet, & nō omnino iuuencos ſubducto robore uirilitatis effœminat.* Nec *admittendum eſt, quod pleriq; faciunt, ut ſtatim caſtratos coire compellant, nam certum eſt ab eis generari, ſed ipſos fluxu ſanguinis interire.* Vulnera *uero caſtraturæ cinere ſarmentorꝫ, & ſpuma linentur argenti.* Caſtratus *abſtineatur à potu, & cibis paſcatur exiguis, & ſequenti triduo præbeantur ei teneræ arborꝫ ſummitates, & fruteta mollia, & herbæ uiridis coma, dulciora ſagina roris, aut fluminis.* Pice *etiam liquida miſto cinere, & modico oleo poſt triduum uulnera diligenter ungenda ſunt.* Sed *melius genus caſtrationis ſequens uſus inuenit.* Alligato *enim iuuenco, atq; deiecto teſticuli ſtricta pelle clauduntur, atq; ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis ſecuribus, uel dolabris, uel, quod eſt melius, formato ad hoc ferramento, ut gladŷ ſimilitudinem teneat.* Ita *enim circa ipſam regulam ferri acies ardētis imprimitur, unoq; ictu & moram doloris beneficio celeritatis abſumit, & uſtis uenis, ac pellibus à fluxu ſanguinis ſtrictis, plagam cicatrix quodammodo cum ipſo uulnere nata defendit.*

De *tonſuris ouium.* T. VIII.

LOCIS *temperatis nunc ouium celebranda tonſura eſt.* Sed *tōſas oues hoc unguine medicemus.* Succum *decocti lupini, fæces uini ueteris, & amurcam pari menſura miſcebis, & in unū corpus omnia redacta curabis adlinire.* Poſt *triduum deinde, ſi mare uicinum eſt, litori mergantur extremo, ſi in medŷs terris paſcimus, aqua cœleſtis cum ſale paululū decocta ſub dio debebit pecorum tonſa, & uncta mēbra diluere.* Hoc *enim modo curatum*

pecus toto anno, nec ſcabrum fieri dicitur, & prolixas lanas crea re fertur, ac molles.

De caſeo faciendo. T.IX.

HOC *menſe caſeum coagulabimus ſyncero lacte coagulis uel agni uel hœdi uel pellicula, quæ ſolet pullorum uentribus adhære re, uel agreſtis cardui floribus, uel lacte ficulno, cui ſerum debet omne deduci, ut & ponderibus urgeatur. Vbi ſolidari cœperit, loco opaco ponatur, aut frigido, & preſſus ſubinde adiectis pro acquirenda ſoliditate ponderibus, trito, ac torrefacto ſale debet aſpergi, & iam durior uehementius premi. Poſt aliquot dies ſo lidatæ iam formulæ per crates ita ſtatuantur, ne inicem ſe una quæque contingat. Sit autem loco clauſo, & à uentis remoto, ut teneritudinem ſeruet, atque pinguitudinem. Vitia caſei ſunt, ſi aut ſiccus ſit, aut fiſtuloſus, quod eueniet, aut ſi parum prematur, aut ſales nimios accipiat, aut calore ſolis uratur. In recenti caſeo con ficiendo aliqui nucleos uirides pineos terunt, atque ita miſto lacte gelant. Aliqui thymum tritum, et frequenter colatum congelãt. Qualemcunque etiam ſaporem uelis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, ſeu piperis, ſeu cuiuſcunque pigmenti.*

De apibus. T.X.

HOC *menſe incipiunt augeri examina & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant, ſed græci eos* οἴςρους *appellant, & necari iubent, quia requiem cõ cutiunt quieſcentis examinis. Nunc papiliones abundant, quos necemus, more, quo dixi.*

De pauimentis, & ſolarijs. T.XI.

NVNC *circa extremum menſem pauimenta in ſolarijs fiunt, quæ in frigidis regionibus, & ubi pruinæ ſunt, glacie ſuſpendun tur, & pereunt. Sed ſi hoc placuerit, ſternemus duplices ordines tabularum tranuerſos, atque directos, & paleam, uel filicem ſupra conſtituemus, & æqualiter æquabimus ſaxo, quod manum poſſit implere. Pedaneũ ſuper rudus inducimus, & aſſiduo uecte den ſamus, tunc ante, quam rudus ſiccetur, bipedas, quæ per omnia latera canaliculos habeãt digitales, iungemus, ita ut calce uiua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter ſe connectendi ſunt,*

impleantur, & earum coniunctione rudus omne cooperiatur, nam ſiccata ois materia unum corpus efficiet, & nullũ trãſmittet humorem. Poſtea, ſex digitoꝝ teſtaceum ſuperfundimus, & frequenter uirgis uerberabimus, ne rimis poſſit aperiri. Tũc teſſellas latiores, uel tabellas qualeſcunq; marmoreas, aut paginas imprimemus, & hanc conſtructionem res nulla uitiabit.

De lateribus faciendis. T. XII.

HOC Menſe lateres faciendi ſunt ex terra alba, uel creta, uel rubrica. Nam qui æſtate fiunt, celeritate feruoris in ſumma cute ſiccantur interius humore ſeruato, quæ res ſciſſuris eos faciet aperiri. Fiunt autem ſic. Terra creta diligenter, & omni aſperitate purgata miſta cum paleis diu macerabitur, & intra formam lateri ſimilem deprimetur. Tunc ad ſiccandũ relicta, ſubinde uerſabitur ad ſolis aſpectum. Sint uero lateres longitudine pedum duorum, latitudine unius, altitudine quatuor unciarum.

De roſato. T. XIII.

Q. Vinq; libras roſæ pridie purgatæ, in uini ueteris. X. ſextarios mergis, et poſt. xxx. dies. x. diſpũati mellis libras adijcies, et uteris

De oleo liliaceo. T. XIIII.

PER olei libras ſingulas dena lilia curabis infundere, & uas uitreum. XL. diebus locare ſub dio.

De oleo roſeo. T. XV.

IN olei libras ſingulas roſæ purgatæ ſingulas uncias mittis, et VII. diebus in ſole ſuſpendis, & luna.

De rodomelli. T. XVI.

IN ſucci roſæ ſextarijs ſingulis libras ſingulas mellis admiſces, & diebus. XL. ſub ſole ſuſpendis.

De roſis uiridibus ſeruandis. T. XVII.

ROSAS nõ dum patefactas ſeruabis, ſi in canna uiridi ſtante, fiſſa, recludas ita, ut fiſſuram coire patiaris, & eo tẽpore cannam recidas, quo roſas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi conditas, ac bene munitas ſub dio obruunt, ac reſeruant.

De Horis. T. XVIII.

IN Horarum menſuris Maius reſpondet Auguſto.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

TITVLI MENSIS IVNII.

De area paranda. T. I.
De meſſibus. T. II.
De agris proſcindendis, de uineis occandis, fodiendis, uicia, fœno græco, lenticula, faba, lupino colligendis. T. III.
De hortis, in eo de braſſica, apio, betis, radicibus, lactucis, coriandro. T. IIII
De pomis, in eo de flore punici, de pyro, de malo, zizipho, de fico, de emplaſtratione. T. V.
De armentis, in eo de caſtratura, de caſeo, de tonſuris. T. VI.
De apibus, in eo de legendo, & conficiēdo melle, uel cera, de ſeruandis examinibus, & ſignis eorum, & regibus, de inopia examinum ſupplenda. T. VII.
De pauimentis, & latere. T. VIII.
Qualiter fructuum uentorumq; experimēta ſumantur. T. IX.
De oleo chamæmilleo. T. X.
De œnanthe. T. XI.
De alica. T. XII.
De Horis. T. XIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER SEPTIMVS.

De area paranda. T. Primus.

IVNIO menſe area paranda eſt ad triturã, cuius primo terra radatur, deinde effoſſa leuiter miſtis paleis, & amurca æquatur inſulſa. Quæ res à muribus, & formicis frumenta defendit. Tunc premenda eſt rotundo lapide, uel columnæ quocũq; fragmento, cuius uolutatio poſſit eius ſpatia ſolidare. Dehinc ſole ſicatur. Aliqui mundatis areis aquam ſpargunt, & minuta ibi pecora diu ſpatiari, ac ꝓculcare compellunt. Et cum terra ungulis ſtricta fuerit, ſpectant ſolidam ſicatatem.

De meſſibus. T. II.

NVNC primo ordei meſſis incipitur, q̃ conſumanda eſt ante q̃ grana arefactis ſpicis lapſa decurrãt, qa nullis, ſicut triticum, folliculis ueſtiunt̃. Quinq; modios recidere poteſt pleni agri opera una meſſoris experti, mediocris uero tres, ultimi ẽt minus. Sed ordei culmos iacere in agris aliquãtulũ ſinamus, quia fertur hoc more grandeſcere. Nunc ẽt menſe poſtremo locis maritimis, & calidioribus, ac ſicais tritici meſſis abſcinditur. Quam paratam eſſe cognoſces, ſi æqualiter ſpicarũ populus maturato rubore flaueſcat. Pars Galliarꝝ planior hoc compẽdio utitur ad metẽdũ, & præter boũm labores unius bouis opera ſpatium totius meſſis abſumit. Fit itaq; uehiculum, qđ duabus rotis breuibus fert̃, huius quadrata ſuperficies tabulis munitur, quæ forinſecus recliues in ſummo reddant ſpatia largiora. Ab eius fronte carpenti breuior eſt altitudo tabularum. Ibi denticuli plurimi, ac rari ad ſpicarum menſurã conſtituuntur in ordinẽ ad ſuperiorẽ partem recurui. A tergo uero eiuſdem uehiculi duo breuiſſimi temones figurantur, uelut amites baſternaꝝ. Ibi bos capite in uehiculum uerſo iugo aptatur, & uinculis, mãſuetus ſanè, qui non modum cõpulſoris excedat. Hic ubi uehiculũ per meſſes cœpit impellere, oia ſpica in carpentũ denticulis cõprehenſa cumulatur abruptis,

ac relictis paleis, altitudinem, uel humilitatem plerunq; bubulco moderante, qui ſequitur, & ita per paucos itus, ac reditus breui horarum ſpatio tota meſſis impletur. Hoc *campeſtribus locis, uel æqualibus utile eſt, & ijs, qbus neceſſaria palea nõ habetur.*

De *agris proſcindendis, de uineis occandis, fodiendis, uicia, fœno græco recolligendis.* T.III.

N V N C *frigidiſſimis locis, quæ Maio ſunt prætermiſſa faciemus.* Agros *æque proſcindemus herboſis, & gelidis partibus.* Vineta *occabimus.* Colligemus *uiciã, fœnum græcum reſecabimus ad pabulum.* Hoc *menſe locis frigidis peragẽda eſt leguminum meſſis, itaq; lenticulã collectam, cineri miſtam, bene ſeruabimus, uel uaſis olearijs, aut ſalſamentarijs, repletis, ſtatimq; gypſatis.* Nunc *& faba luna minuente uelletur.* Ante *lucem ſanè, & ante q̃ luna procedat, excuſſa, & refrigerata ponatur.* Ita *gurguliones non patietur infeſtos.* Hoc *menſe lupinus colligitur, & ſi placuerit, ſtatim ſeparetur ex area, ſed longe ab humore eſt ponẽdus in horreis.* Sic *enim diutiſſime cuſtodit̃, maxime ſi granaria eius afflauerit fumus aſſiduus.*

De hortis. T.IIII.

H O C *Menſe circa ſolſtitium braſſicam ſeremus, quam inchoante transferemus auguſto, uel irriguo loco uel pluuia initiante madefacto.* Apium *quoq; bene ſerere poterimus, betas, & radices, et lactucas, & coriandrum, ſi rigẽmus.*

De pomis. T.V.

H O C *etiam menſe ramus punici (ſicut ſupra diximus) poterit intra fictile uaſculum claudi, ut ad eius magnitudinem poma reſtituat.* Nunc *pyra, uel mala, ubi ramos multa poma denſabunt, interlegenda ſunt quæcũq; uitioſa, ut ſuccus, qui ingrate his poſſet impendi, ad meliora uertatur.* Hoc *etiam menſe locis frigidis ziziphum ſerere poterimus.* Nunc *caprificandæ ſunt arbores fici, ſicut in eius narrauimus diſciplina.* Aliqui *eas & hoc menſe inſerunt.* Locis *frigidis perſicus inoculatur, palmæ planta circũfoditur.* Hoc *menſe, uel iulio celebratur inſitio in pomis, quæ emplaſtratio dicit̃.* Solis *arboribus conuenit, quibus pinguis ſuccus in*

cortice eſt, ut ficis, & oleis, ac ſimilibus, ut Martialis dicit, & pſico. Fit autē ſic. Ex nouellis ramis, & nitidis, ac feracibus gemmam, quæ bene apparebit ſine dubio proceſſura, duobus digitis quadratis circumſignabis, ut ipſa ſtatuatur in medio, & ita ſubtiliter corticē leuabis acutiſſimo ſcalpro, ne gemma lædatur. Itē ex ea arbore, cui uelimus inſerere, ſimiliter cum gemma tolletur emplaſtrum, nitido tamē, atq; uberi loco. Tunc ibi conuenienter aſtringitur, & preſſum circa gemmam uinculis cogitur ſine germinis læſione cohærere, ut ea, quæ apposite redditur, locū gemmæ prioris includat, tūc luto ſuperlinis, & liberā gemmā relinques. Ramos ſuperiores eius arboris ſecabis, ac ſtirpes, et ab uno & uiginti diebus exactis reſoluto uimine uinculoꝝ repies externi ſeminis gemmā mire in arboris alienæ membra tranſiſſe.

De armentis, in eo de caſtratura, de caſeo, de tonſuris. T. VI.

HOC etiā menſe uituli recte, ut dictū eſt ante, caſtrantur. Nūc ēt caſeum recte conficimus, et oues in frigida regione tondemus.

De apibus, aluearijs, & reliquis. T. VII.

HOC menſe aluearia caſtrabuntur, quæ matura eſſe ad mellis reditum ſignis quam pluribus inſtruemur. Primū, ſi plena ſunt, apum ſubtile murmur audimus, nam uacuæ ſedes fauorū, uelut cōcaua ædificia, uoces, quas acceperint, in maius extollūt. Quare cum murmuris ſonus magnus, & raucus eſt, agnoſcimus non eſſe idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos à ſedibus ſuis, qui ſunt apes maiores, grandi intentione deturbant, matura mella teſtantur. Caſtrabuntur autem aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus aſperantur. Fumus admouetur ex galbano, & arido ſimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare. Quod uas ita figuratum ſit, ut uelut inuerſi infudibuli anguſto ore fumum poſſit emittere, atque ita cedentibus apibus, mella recidentur. Ad examinis pabulum hoc tpe pars fauoꝝ debet quinta dimitti. Sanè putres, ac uitioſi faui de aluearijs auferantur. Nūc mella conficimus congeſtis in mundiſſimum ſabanum fauis, ac diligenter expreſſis. Sed ante q̄ premamus, partes fauorum corruptas, uel pullos habentes recidemus, nā malo ſapore mella corrumpunt. Mel recens paucis diebus aptis uaſculis habendū eſt, atq; in ſummitate purgandum,

donec

donec refrigerato calore muſti more deferueat. Nobilius mel erit *quod ante expreſſionem ſecundam, uelut ſponte* ꝓfluxerit. Hoc *etiã menſe ceram conficimus, quæ in uaſe æneo feruenti aqua ple no minute cõciſis fauorum reliquijs mollietur, & deinde in alijs uaſculis ſine aqua reſoluta digeretur in formas.* Nunc *ſi menſe ul timo, noua egrediuntur examina, cuſtos eſſe debebit attentus, qa nouellæ apes uagantibus animis iuuentute, niſi ſeruentur, effu giunt.* Exeuntia *in aditu ſuo morantur uno aut duobus diebus, quæ ſtatim nouis aluearijs excipiẽda ſunt.* Obſeruabit *aũt cuſtos aſſiduus uſq; in octauam, uel nonam horam, quia poſt hæc tem pora non facile fugere, aut emigrare conſueuerunt, quamuis ali quæ ſtatim & procedere, et abire non dubitent.* Signa *futuræ fu gæ hæc ſunt.* Ante *biduum, uel triduum acrius tumultuantur, et murmurant.* Quod *ubi appoſita frequẽter aure exploratꝰ agno uerit, ſolicitior aduerſum hæc eſſe debebit.* Solent *hæc ſigna et cũ pugnaturæ ſunt, facere.* Quarum *pugnam cõpeſcit puluis, aut mulſæ aquæ imber aſperſus.* Ineſt *illi ad originis ſuæ reparandã concordiam, dulcis auctoritas.* Sed *cum ſe agmina ſic pacata, in ramo, aut loco quocunq; ſuſpenderint, ſi unius uberis eductione pendebunt, noris aut unum regem eſſe uniuerſis, aut reconcilia tis omnibus manere concordiam.* Si *uero duo, uel plura ubera ſu ſpendens ſe populus imitatur, et diſcordes ſunt, & tot reges eſſe, quot uelut ubera uideris, confitentur.* Vbi *globos apium frequen tiores uideris, uncta manu ſucco meliſſophylli, uel apij reges req ras.* Sunt *aũt paulo maiores, & oblongi magis q̃ cæteræ apes, re ctioribus cruribus, neq; grandibus pennis, pulchri coloris, & ni tidi, leues, ſine pilo, niſi forte pleniores, quaſi capillum gerunt in uentre, quo tñ non utuntur ad uulnus.* Sunt *alij fuſci, atq; hirſu ti, quos oportet extingui, & pulchriorem relinqui, qui ſi frequen ter uagatur cum examinibus, exectis alis reſeruetur, hoc.n. ma nente nulla diſcedet.* Sed *ſi nulla naſcantur examina, duorum, uel trium uaſculorum multitudinem in unum cõferre poſſumus, dulci tñ liquore conſperſas apes, atq; incluſas, per triduum tene bimus, appoſito cibo mellis, & exigua tantũ ſpiracula relinque mus in cella.* Quod *ſi uelis aluearium, cui per aliquam peſtem multitudo ſubducta eſt, populi adiectione reparare, cõſyderabis in alijs abundantibus, ceras fauorũ, & extremitates, quæ pullos habent, & ubi ſignum naſcituri regis inueneris, cum ſobole ſua*

recides, & in id aluearium pones. Eſt autem hoc futuri regis ſignum. Inter cætera foramina, quæ pullos continent, unum maius, ac longius uelut uber apparet. Sed tunc transferendi ſunt, quando eroſis cooperculis ad naſcendum maturi capita nituntur exerere, nã ſi immaturos tranſtuleris, interibunt. Si autẽ ſe ſubitum leuabit examen, ſtrepitu æris terreatur, aut teſtulæ, tunc ad aluearium redibit, aut in proxima fronde pendebit, & inde in nouũ uas herbis conſuetis, & melle conſperſum manu attrahat, aut trulla, et cũ in eo loco requeuerit, ueſpere inter alia collocet.

De pauimentis, & latere. T. VIII.

HOC etiam menſe pauimenta faciemus ſub diuo, & lateres more, quo dixi.

Qualiter fructuũ uenturorũ experimenta ſumant. T. IX.

GRAECI aſſerunt Aegyptios hoc more prouentũ futuri cuiuſq; ſeminis experiri. Areã breuẽ loco ſubacto, & humido nunc excolunt, & in ea diuiſis ſpatijs oĩa frumenti, uel leguminum ſemina ſpargũt. Deinde in ortu caniculæ, q apud Romanos quartodecimo Calendarum Auguſtarũ die tenet, explorant, quæ ſemina ortum ſydus exurat, quæ illæſa cuſtodiat. His abſtinẽt, illa procurant, qa indicium noxæ, aut beneficij, per annum futurum generi unicuiq; ſydus aridum præſenti exitio, uel ſalute pmiſit.

De oleo chamæmilleo. T. X.

PER Olei libras ſingulas chamæmillæ herbæ florentis, aureæ medietatis, proiectis albis folijs, quibus flos ambitur, unciarum ſingularum pondus infundis, & quadraginta diebus in ſole cõſtitues.

De œnante. T. XI.

SYLVESTRES uuas, cum florent, ſine rore colligimus, et expandimus in ſole, nequid reſtet humoris, & flos ad excutiendum ſiccior apparetur. Tũc cribello ſpiſſo cernimus, ut grana nõ tranſeant, ſed flos ſolus decidat. Hunc in melle ſeruamus infuſo, & cum diebus. XXX. fuerit conditum, temperamus eo genere, & more, quo roſatum moris eſt temperare.

De alica. T. XII.

ORDEVM ſemimaturum, cui adhuc ſupereſt aliquid de ui rore p manipulos ligabis, & torrebis in furno, ut facile mola poſſit infringi, & in modio uno ſalis aliquantum, dum molitur, miſcere curabis, ac ſeruas.

De horis. T. XIII.

IVNIVS, ac Iulius horarũ ſibi æqua ſpatia contulerunt.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

TITVLI MENSIS IVLII.

De iterãdis agris, de meſſe triticea, de extirpãdis uepribus, & ſu lectis, de arboribus operiendis, pulverãdis nouellis. T. I.
De hortis, in eo de cepullis, radicibus, atriplice, ocymo, malua, be ta, lactuca, porro, itẽ napis, & rapis cũ diſciplina ſua. T. II.
De pomis, in eo de emplaſtratione, de pyro, malo, citreo, ficu, pal ma. T. III.
De armentis, & gregibus, in eo de admittendis tauris, & arie tibus. T. IIII.
De extirpando gramine. T. V.
De uino ſcyllite. T. VI.
De hydromelli. T. VII.
De aceto ſcyllitico. T. VIII.
De ſinapi. T. IX.
De horis. T. X.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER OCTAVVS.

De iterandis agris, de meſſe triticea, de extirpandis uepribus, et filicetis, de arboribus operiendis nouellis. T. I.

IVLIO Menſe agri, qui Aprili proſciſſi fuerant, circa Calendas iterentur. Nunc locis temperatis tritici meſſis expletur, more, quo dictũ eſt, ſylueſtres agri utiliſſime extirpabuntur arboribus, atq; uirgultis, cum luna decreſcit, de ſectis radicibus, atq; combuſtis. Hoc menſe arbores, quæ in meſſe ſteterant, ſectis meſſibus obruantur aggeſtione terrarum propter nimios ſolis ardores. Opera una. XX. maximas obruet. Nunc & nouellæ uites mane, & ueſpere iam calore depoſito effodi debent, & auerſo gramine puluerari. Hoc menſe utiliter uel ante caniculares dies filices extirpabis, & caricem.

De hortis. T. II.

HOC etiam menſe cepullas ſerimus irriguis, ac frigidis locis, & radicem, & atriplicem, ſi rigare poſſumus, & ocymum, maluas, betas, lactucas, et porros rigandos. Hoc menſe loco irriguo napos ſeremus, & rapa ſolo putri, & ſoluto, nec ſpiſſo. Locis humidis lætantur, & campis. Sed napus in ſicco, & propè tenui, atq; deuexo, & ſabuloſo melior naſcit. Loci proprietas utrunq; ſemen in alterũ mutat. Nã rapa in alio ſolo p bienniũ ſata mutanť in napos, alio uero napus tranſit in rapũ. Subactum ſoliũ ſtercoratum, uerſatumq; cõquirunt, quod & ipſis, & ſegetibus ꝓderit, quæ ibi anno eodẽ ſeruntur. Iugero rapoꝝ quatuor ſextarij, napi aũt quinq; ſufficiunt. Si ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua, ut cætera roborentur. Vt uero ſemina maiora redigantur, eruta rapa, folijs omnibus purgas, & ad dimidij digiti craſſitudinem in caule ſuccides. Tunc in ſulcis diligenter ſubactis, octonis digitis ſeparata obrues, & inijcies terram, & calcabis, ita magna naſcentur.

De pomis. T. III.

HOC etiam menſe emplaſtratio celebrari poteſt, ſicut ante demonſtraui, & pyrus, uel malus locis humidis nunc inſita me explorante proceſſit. Hoc etiam menſe in pomis ſerotinis, quæ ubertate nimia ramos onerauerunt (ſicut prædixi) interlegēda ſunt, ſiqua uitioſa repereris, ut arboris ſuccum uertamus ad meliorū nutrimenta pomorum. Nūc citri taleam loco irriguo frigidis regionibus me plantaſſe memini, & quotidianis animaſſe liquoribus, quæ & naſcendo, & afferendo uotum felicitatis æquauit. Hoc tempore locis humidis inoculari ficus, & inſeri citrius pōt. Menſe iam medio palmæ planta circunfodi. Nunc locis temperatis, amygdala matura ſunt ad legendum.

De armentis. T. IIII.

HOC tempore maxime tauris ſubmittendæ ſunt uaccæ, qa decem menſium partus ſic poterit maturo uere concludi, & certum eſt eas poſt uernam pinguedinem geſtientes ueneris amare laſciuiam. Vni tauro quindecim uaccas Columella aſſerit poſſe ſufficere, curandumq; ne cōcipere nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabuli eſt in regione, qua paſcimus, poteſt annis omnibus in fœturam uacca ſubmitti. Si uero indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandæ ſunt, maximeq;, ſi eædē uaccæ alicui operi ſeruire cōſueuerunt. Hoc menſe arietes candidiſſimi eligendi, & admittendi ſunt mollibus lanis, in quibus nō ſolum corporis candor conſyderandus eſt, ſed ēt lingua, quæ, ſi maculis fuſcabitur, uarietatem reddit in ſobole. De albo plerunq; naſcitur coloris alterius. De fuſcis nunquā (ſicut Columella dicit) poteſt albus creari. Eligemus arietem altum, procerum uentre ꝓmiſſo, & lanis candidis tecto, cauda lōgiſſima, uelleris denſi, fronte lata, magnis teſtibus, ætatis primæ, qui tn̄ uſq; in octo annos pōt utiliter inire. Fœmina debet bima ſubmitti, quæ uſq; in qnquennium fœturæ neceſſaria eſt, anno ſeptimo deficit. Eligenda eſt uaſti corporis, & ꝓlixi uelleris, ac molliſſimi, lanoſi, & magni uteri. Sed prouidendum eſt in hoc genere, ut pabuli ubertate ſaturetur, & longe paſcat̄ à ſentibus, qui & lanā minuunt, et corpus incidunt. Admittendi ſunt menſe Iulio, ut nati ante hyemē conualeſcant. Ariſtoteles aſſerit, ſi maſculos plures creari uelis, ad

miſſuræ tempore ſiccos dies, & halitum ſeptentrionis eligendū, & contra eum uentum greges eſſe paſcendos. Si fœminas generari uelis, auſtri captandos flatus, & in eum paſcua dirigenda, ac ſi ineundas matres, ut mortuarum, uel uitioſarū numerus nouella ſobole reparetur. Autumno debiles quæq; pretio mutētur, ne eas imbecillas hybernum frigus abſumat. Aliqui duobus ante menſibus arietes à coitu reuocant, ut facem libidinis augeat dilatio uoluptatis. Quidam coire ſine diſcretione permittunt, ut hoc eis genere per annum totum fœtura non deſit.

De extirpando gramine. T. V.

HOC menſe, cum ſol cancri tenebit hoſpitium, luna ſexta in capricorni ſigno poſita gramen ablatum græci aſſerunt nihil de radicibus rediturum. Item ſi bidentes cyprei fiant, & ſanguine tingantur hircino, & poſt fornacis ardores non aqua, ſed eodē ſanguine temperentur, per eos erutum gramen extingui.

De uino ſcyllite. T. VI.

HOC Menſe uinum ſcyllite ſic facimus. Scyllam de montanis, aut maritimis locis ſub ortu canicularum lectam procul à ſole ſiccamus. Ex hac in uini amphoram unius libræ menſuram mittimus, inciſis ante tamen ſuperfluis, & abiectis folijs, quibus pars extrema uallatur. Quidam uelamina ipſa filo inſerta ſuſpēdūt, ut uino infuſa mergantur, & non admiſſa fecibus poſt. XL. dierum ſpatium ſerta, quæ appenſa ſunt, auferant. Hoc uini genus tuſſi reſiſtet, uentrem purgabit, flegma diſſoluet, ſpleneticis pderit, acumen præſtabit oculorum, concitabit digeſtionis auxilia.

De hydromelli. T. VII.

INCHOANTIBVS canicularibus diebus aquam puram pridie ſumis ex fonte. In tribus aquæ ſextarijs unum ſextarium non diſpumati mellis admiſces, ac diligenter per carenarias diuiſum quinque horarum ſpatio continuo per inueſtes pueros curabis agitare uaſa ipſa concutiens. Tūc. XL. diebus, ac noctibus patieris eſſe ſub cœlo.

De aceto ſcyllitico. T. VIII.

SQVILLAE *albæ crudæ proiectis duris, atq; extrinſecus poſitis omnibus teneram medietatem ad libram, & ſex uncias ꝑ minutas partes recides, & in aceti acerrimi duodecim ſextarijs merges. Vas ſignatum. XL. diebus patieris eſſe ſub ſole. Poſt abiecta ſquilla acetum diligentius excolabis, & in bene picato uaſe transfundes. Aliud acetum digeſtioni, et ſaluti accomodū. Sqllæ dragmas. VIII. aceti ſextarios. XXX. mittis in uaſculo, et pipis unciā unā, mētæ, et caſiæ aliquantū, & poſt aliqđ tēpus uteris.*

De ſinapi. T. IX.

SINAPIS *ſemen admodum ſextarij unius & ſemis redigere curabis in puluerem, cui mellis pōdo. V. olei hiſpani unam libram, aceti acris unum ſextarium miſces, & tritis omnibus diligenter uteris.*

De horis. T. X.

IVLII, & Iunij horas par menſurarum Libra compoſuit.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

TITVLI MENSIS AVGVSTI.

De agris exilibus arandis, de apparanda uindemia, de occatione uinearum locis frigidis. T. I.
De exili, & miſera uinea reficienda. T. II.
De pampinandis, & obumbrandis uitibus, & extirpandis caretis, atque filicetis. T. III.
De urendis paſcuis. T. IIII.

De hortis, in eo de rapa, & napo, de radice cum diſciplina ſua, de paſtinaca. T. V.
De pomis. T. VI.
De apibus. T. VII.
De aqua inuenienda. T. VIII.
De puteis: T. IX.
De aqua probanda. T. X.
De aquæ ductibus. T. XI.
De menſuris, & ponderibus fiſtularum. T. XII.
De omphacomelli. T. XIII.
De boris. T. XIIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER NONVS.

De agris exilibus arandis, de apparanda uindemia, de occatione uinearum locis frigidis. Titulus. I.

a VGVSTO menſe ultimo circa Calēdas Septembres ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis uindemiæ apparatus urgetur. Hoc etiam menſe locis frigidiſſimis occatio uinearum fit.

De exili, & miſera uinea reficienda. T. II.

HOC tpe, ſi terra exilis in uinea eſt, et uinea ipſa miſerior tres, uel quatuor lupini modios in iugero ſpargis, atque ita occabis. Quod ubi fruticauerit, euertit̃, & optimũ ſtercus præbet in uineis, quia lætamen propter uini uitiũ nõ cõuenit inferre uinetis.

De pampinandis, & obumbrandis uitibus, & extirpandis carectis, atq; filicetis. T. III.

NVNC locis frigidis pampinatur, locis uero feruentibus, ac ficcis obumbratur potius uua, ne ui ſolis areſcat, ſi aut uineæ breuitas, aut facultas operarum permittit. Hoc etiam menſe extirpare poſſumus carecta, atq; filiceta.

De urendis paſcuis. T. IIII.

NVNC urenda ſunt paſcua, ut & altoꝶ fruticum feſtinatio reprimatur ad ſtirpes, & incenſis aridis noua lætius ſuccedant.

De hortis. T. V.

HOC etiam menſe ultimo ſiccis locis rapa, & napus ſerenda ſunt hac ratione, qua ante dictum eſt. Hoc mēſe ultimo, locis ſiccioribus radices ſeruntur, quæ hyeme ſui uſum miniſtrent. Amāt terram pinguem, ſolutam, & diu ſubactam, qualem rapa. Toſum, & glaream reformidant. Gaudent cœli ſtatu nebuloſo. Serendæ ſunt ſpatijs grandibus, & alte foſſis. Meliores proueniunt in arenis. Seruntur poſt nouam pluuiam, niſi poſſint forte rigari. Quod ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo. Iugerum duo ſextarij, uel ut quidam, quatuor, cum ſerūtur, implent. Lætamen non eſt ingerendum, ſed potius paleæ, quia inde fungoſæ ſunt. Suauiores fiunt, ſi eas aqua ſalſa frequēter aſpergas. Radices fœminini generis putantur, quæ minus acres ſunt, & habēt folia latiora, & leuia, & cum iucunditate uirentia. Ex his ergo ſemina colligemus. Maiores fieri creduntur, ſi ſublatis omnibus folijs, & ſolo tenui caule dimiſſo, ſæpe terris operiantur. Si ex nimis acra dulcem fieri uelis, ſemina die, et nocte melle macerabis, aut paſſo. Raphanū tamen, ſicut braſſicam, conſtat eſſe uitibus inimicum, nam ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante refugiūt. Hoc etiam menſe paſtinacas ſeremus.

De pomis. T. VI.

ETIAM nunc emplaſtrantur arbuſta. Pyrum nunc pleriꝗ inſerunt, & locis irriguis arborem citri.

De apibus. T. VII.

HOC Menſe crabrones moleſti ſunt aluearijs apum, quos perſequi, ac necare debemus. Nunc etiā quæ Iulio non excurrimus, exequamur.

De aqua inuenienda. T. VIII.

NVNC, ſi deerit aqua, eam quærere, ac ueſtigare debebis, quam taliter poteris inuenire. Ante ortum ſolis ijs locis, quibus aqua quærenda eſt, æqualiter pronus mento ad ſolum depreſſo iacens in terra ſpectabis orientem, & in quo loco criſpum ſubtili nebula aerem ſurgere uidebis, & uelut rorem ſpargere ſigno aliquo uicinæ ſtirpis, aut arboris prænotabis. Nam conſtat ſiccis locis, ubi hoc fiet, aquam latere, ſed terrarum genus conſyderabis, ut poſſis uel de tenuitate, uel de abundantia iudicare. Creta tenues, nec optimi ſaporis uenas creabit. Sabulo ſolutus exiles, inſuaues, limoſas, & ſpatio altiore ſubmerſas. Nigra terra humores, & ſtillicidia non magna ex hybernis imbribus, & liquore collecta, ſed ſaporis egregij. Glarea mediocres, & incertas uenas, ſed ſuauitate præcipuas. Sabulo maſculus, & arena, & carbunculus certas, & ubertate copioſas. In ſaxo rubro bonæ, & abundantes ſunt. Sed prouidendum eſt, ne inuentæ inter rimas refugiant, & per interuenia dilabantur. Sub radicibus montium, et in ſaxis, ſilicibus uberes, frigidæ, ſalubres. Locis campeſtribus ſalſæ, graues, tepidæ, inſuaues, quarum ſapor ſi optimus fuerit, noueris eas ſub terris exordium de monte ſumpſiſſe. Sed in medijs campis montanorum fontium ſuauitatem conſequenter, ſi umbrantibus tegantur arbuſtis. Sunt & hæc ſigna ueſtigandæ aquæ, quibus tunc credimus, ſi neq; lacuna eſt, neq; aliquis ibi ex conſuetudine humor inſidet, aut præterit. Iuncus tenuis, ſalix ſyluatica, alnus, uitex, arundo, edera, cæteraq;, ſi qua humore gignuntur. Locus ergo, ubi ſupradicta ſigna repereris, fodiatur latitudine pedibus tribus, altitudine pedibus qnq;, & proxime ſolis occaſum mundum uas ibi æreum, uel plumbeum interius unctum inuerſum ponatur in ſolo ipſius foſſionis. Tunc ſupra foſſæ labra crate facta de uirgis, ac frondibus, additaq; terra, ſpatium omne cooperiatur. Sequenti die aperto loco, ſi in eodem uaſe ſudores intrinſecus inueniẽtur, aut ſtillæ, aquas ibi eſſe non dubites. Item ſi uas figuli ſiccum, neque coctum eadem ratione ponatur, ac ſimiliter operiatur, altero uero die, ſi aquarum uena eſt, in præſenti uas concepto humore ſoluetur. Item uellus lanæ æque poſitum, uel coopertum, ſi tantum colligit humoris, ut alia die fundat expreſſum, copias ineſſe teſtabitur. Item lucerna oleo plena, & accenſa, ſi ibi ſimiliter tecta ponatur, & ſecuto die inueniatur extincta ſuperantibus alimentis,

aquas idem locus habebit. Item ſi in eo loco focum fecœris, & terra uaporata humidum fumum, nebuloſumq́; ructauerit, aquas ineſſe cognoſces. His itaq; repertis certa ſignorum firmante notitia, puteum fodies, & aquæ caput requires. Vel ſi plura ſunt, in unum colliges. Tamen maxime ſub radicibus montium in ſeptentrionali parte quærēdæ ſunt aquæ, quia in his locis magis abundant, utilioresq́; naſcuntur.

De puteis. T. IX.

SED *In fodiendis puteis cauendum eſt foſſorum periculum, quoniam plerunq; terra, ſulfur, alumen, bitumen educit. Quorum ſpiritus miſti anhelitum peſtis exhalant, & occupatis ſtatim naribus extorquent animas, niſi quis fugæ ſibi uelocitate ſuccurrat. Prius ergo, q̃ deſcendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis accenſam, quæ ſi extincta non fuerit, periculum non timebis. Si uero extinguetur, cauendus eſt locus, quem ſpiritus mortifer occupabit. Quod ſi alio loco aqua nō poteſt inueniri, dextra, leuaq́; puteos fodiemus, uſq; ad aquæ ipſius libramentū, & ab his foramina hinc inde patefacta, uelut nares intus agemus, qua nocens ſpiritus euaporet, quo facto, latera puteorū ſtructura ſuſapiat. Fodiendus eſt autem puteus latitudine octo pedum quoquouerſum, ut binos pedes ſtructura concludat, quæ ſtructura uectibus ligneis ſubinde denſet, & ſtructa ſit lapide tofacio, uel ſilice. Si aqua limoſa fuerit, ſalis admiſtione corrigatur. Sed dū foditur puteus, ſi terra non ſtabit uitio generis diſſoluti, aut humore laxabitur, tabulas obijcies directas undiq;, & eas trāſuerſis uectibus ſuſtinebis, ne fodientes ruina concludat.*

De aqua probanda. T. X.

AQVAM *uero nouā ſic probabis, in uaſe æneo nitido ſpargis, & ſi maculam non fecerit probabilis iudicetur. Item decocta æneo uaſculo, ſi arenam, uel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Item ſi legumina cito ualebit excoquere, uel ſi colore perlucido carens muſco, & omni labe pollutionis aliena. Sed qui in alto ſunt putei, perforatis uſque ad infimam partem terris ad loca inferiora, poſſunt uice fontis exire, ſi uallis ſubiectæ natura permittat.*

De aquæ ductibus. T. XI.

CVM uero ducenda eſt aqua, ducitur aut forma ſtructili, aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si ꝑ formam ducetur ſolidandus eſt canalis, ne per rimas aqua poſſit elabi. Cuius magnitudo pro aquæ menſura facienda eſt. Si ꝑ planum ueniet, inter ſexagenos, uel centenos pedes ſenſim reclinet̃ ſtructura in ſeſquipedem, ut uim poſſit habere currendi. Siquis mons interiectus occurrerit, aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput ſpelũcas librabimus, per quarum ſtructuram ꝑueniat. Sed ſi ſe uallis interſerat, erectas pilas, uel arcus uſq; ad aquæ iuſta ueſtigia conſtruemus, aut plumbeis fiſtulis clauſam deijci patiemur, & explicata ualle cõſurgere. Sed quod eſt ſalubrius, et utilius, fictilibus tubis cum ducitur, duobus digitis craſſi, & ex una parte reddantur anguſti, ut palmi ſpatio unus in alterum poſſit intrare, quas iũcturas uiua calce oleo ſubacta debemus illinire. Sed ante q̃ in ijs aquæ curſus admittatur, fauilla per eos miſſa exiguo liquore decurrat, ut glutinare poſſit, ſiqua ſunt uitia tuborum. Vltima ratio eſt plumbeis fiſtulis ducere, quæ aquas noxias reddunt, nam ceruſa plumbo creatur attrito, quæ corporibus nocet humanis. Diligentis erit aquarum receptacula fabricari, ut copiam, uel inops uena procuret.

De menſuris, & ponderibus fiſtularum. T. XII:

MENSVRA uero fiſtularum plumbo ſeruetur huiuſmodi. Centenaria. X. pedum mille ducentas libras habeat. Octogenaria nongentas. LX. Quinquagenaria ſimiliter. X. pedũ pondo ſexcenta. Quadragenaria pondo quadringenta. LXXX. Tricenaria pondo tricent aſexaginta. Vicenaria põdo ducenta. XL. Octonaria pondo nonagintaſex.

De omphacomelli. T. XIII.

IN uuæ ſemiacerbæ ſucci ſextarijs ſex, mellis triti fortiter duos ſextarios debebis ĩfundere, et ſub ſolis radijs diebus. XL. decoq̃re.

De horis. T. XIIII.

AVGVSTVM Maio per ſolis curſus æquauit.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

TITVLI MENSIS SEPTEMBRIS.

De agris pinguibus tertiandis, uel implendis exilibus, de ſtercorando. T. I.
De ſerendo tritico, & adoreo in locis frigidis, & opacis. T. II.
De remedio ſalſi humoris, de ſeminum menſuris, & diuerſis remedijs ad ſationem pertinentibus. T. III.
De ſerendo ordeo canterino. T. IIII.
De lupino ſerendo. T. V.
De piſo ſerendo. T. VI.
De ſiſamo ſerendo, et proſcindendis agris ad medicã. T. VII
De uicia, fœno græco, & farragine ſerendis. T. VIII.
De lupino ſerẽdo, q natus euertaẽ, ut loca fœcũdet exilia. T. ix.
De pratis nouellis formandis, uel ueteribus excolendis. T. X.
Dr uindemia celebranda. T. XI.
De panico, & milio metendis, et faſelo ad eſcam ſerendo, & apparandis aucupijs. T. XII.
De hortis, in eodẽ de papauere, braſſica, thymo, origano, cappari cũ diſciplinis ſuis, itẽ gith, naſturcio, anetho, radicibus, paſtinacis, cærefolio, lactuca, betis, coriãdris, rapis, et napis. t. xiij
De pomis, in eo de tubere. T. XIIII.
De pauimentis ſolariorum, et lateribus. T. XV.
De diamoro. T. XVI.
De ſeruandis uuis. T. XVII.
De uite, cuius fructus humore putreſcit. T. XVIII.
De horis. T. XIX.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER DECIMVS.

De agris pinguibus tertiandis, uel implendis exilibus, de ſtercorando. T. Primus.

SEPTEMBRI *Menſe ager pinguis, & qui diu tenere conſueuit humorem, tertia uice arabitur, quamuis humido anno poſſit et ante tertiari. Nunc ager humidus, planus, exilis, quem primo Auguſto arari diximus, iteratur, & ſeritur. Graciles cliui nunc primũ arandi ſunt, & ſerendi ſtatim circa æquinoctium. Agri nunc ſtercorandi ſunt, ſed in colle ſpiſſius, in campo rarius, lætamina diſponentur, cum luna minuitur, quæ res, ſi ſeruetur, herbis officiet. Vni iugero afferit* Columella. XXIIII. *ſtercoris carpenta ſufficere.* In plano uero. XVIII. *Sed ijdem cumuli tot diſſipandi ſunt, quot ea die potuerunt exarari, ne ſtercora exiccata nihil proſint. Eijciuntur quidem lætamina, & qualibet hyemis parte. Sed ſi tempore ſuo eijci aliqua ratione non poterunt, ante q̃ ſeras, more ſeminis per agros puluerem ſtercoris ſparge, uel caprinum manu proijce, & terram ſarculis miſce. Nec prodeſt nimium ſtercorare uno tempore, ſed frequenter, & modice. Ager aquoſus plus ſtercoris, ſiccus uero minus requirit. Sed ſi lætaminis copia non abũdat, hoc pro ſtercore optime cedit, ut ſabuloſis locis cretam, uel argillam ſpargas, cretoſis ac nimium ſpiſſis ſabulonem. Hoc etiam ſegetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit, nam lætamen in uineis ſaporem uini uitiare conſueuit.*

De ſerendo tritico, & adoreo in locis frigidis, & opacis. T. II.

HOC *mẽſe uliginoſis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis circa æquinoctiũ triticum, & adoreum ſeretur, dum ſerenitas conſtat, ut radices frumenti ante hyemem conualeſcant.*

De remedio ſalſi humoris, de ſeminum menſuris, & diuerſis remedijs ad ſationem pertinentibus. T. III.

SOLET terra humorē ſalſum uomere, qui ſegetes necat. Vbi hoc fit, columbinum ſtercus, aut cupreſſi folia oportet inſpergere, & ita ut eadē miſceanſ, inarare. Melius tñ oibus remedijs erit, ſi aquarius ſulcus noxiũ deducat humorē. In mediocris agri iugero. V. tritici modios, & adorei totidē conſeremus, nã quatuor ager pinguis accipiet. Si modiũ quo ſeref, hyenæ pelle ueſtieris, et ibi aliquãdiu qđ ſerendũ eſt, eſſe patieris, ſata bñ prouenire firmantur. Itē qm̃ quædã aĩalia ſubterranea ſectis radicibus necãt plerũq; frumenta, cõtra hæc ꝓderit, ſi herbæ, quæ ſedum dicitur, ſuccus aquæ miſtus una nocte madefaciat quæ ſpargenda ſunt ſemina, uel agreſtis cucumeris humor expreſſus, & eius radix trita, ſi aqua diluatur, & eodē quæ ſerenda ſunt, macerētur humore. Aliq, ubi hæc ſegetes ſuas perferre ſenſerint, inter initia uitiorũ inſulſa amurca, uel prædicta aqua ſulcos, & aratra perfundũt.

De ſerendo ordeo canterino. T. IIII.

NVNC gracili ſolo ordeũ ſerif canterinũ modijs. V. ꝑ iugerũ. Poſt hoc genus agros ceſſare patieris, niſi forte lætamē aſpergas.

De lupino ſerendo. T. V.

NVNC, uel maturius aliquãto, lupinus ſeritur in qualicũque terra, uel crudo ſolo, cui hoc ꝓderit, ut ſeratur ante, q̃ frigus incipiat. Limoſo agro non naſcitur, cretã reformidat. Amat exilem terram, atq; rubricam. X. modijs iugeri menſura completur.

De piſo ſerendo. T. VI.

HOC Menſe poſtremo piſum ſeremus, terra facili, et ſoluta, loco tepido, cælo delectatur humecto. Iugero quatuor modios, uel tres ſparſiſſe ſufficiet.

De ſiſamo ſerendo, & proſcindendis agris ad medicam. Titulus. VII.

NVNC ſiſamum ſeritur putri ſolo, uel pinguibus arenis, uel terra congeſtitia. Iugero quatuor, uel ſex ſextarios ſeuiſſe conueniet. Hoc menſe poſtremo prima uicæ agros proſcindemus, q habituri ſunt medicam.

De uicia, fœno græco, & farragine ſerendis. T. VIII.

NVNC *uiciæ prima ſatio eſt, & fœni græci cum pabuli cauſa ſeruntur. Viciæ. VII. modij iugerum æque & fœni græci ſemen implebit. Farrago etiam loco reſtibili ſtercorato ſeritur ordei cãterini in iugero. X. modios ſpargimus circa æquinoctium, ut ante hyemem conualeſcat. Si depaſci ſæpius uelis, uſq; in Maiũ mẽſem eius paſtura ſufficiet, quod ſi ex ea ſemen etiam redigere, uſq; ad Martias Calendas, & dehinc pecora prohibebis.*

De lupino ſerendo. T. IX:

HOC *Menſe, ut loca fœcundentur exilia, lupinus circa idus ſeritur. Et ubi creuerit, uertitur uomere, ut putrefiat exciſus.*

De pratis nouellis formandis, uel ueteribus excolendis. T. X.

NVNC *prata ſi libuerit, poſſumus nouella formare. Si eligendi facultas eſt, locum pinguẽ, roſidum, planum, leniter inclinatum, uel huiuſmodi uallẽ deputabimus, ubi humor nec ſtatim præcipitari cogit̃, nec diu debet inhærere. Poteſt qdẽ & ſoluto, & gracili ſolo prati forma, ſi rigef̃, imponi. Extirpãdus eſt itaq; locus hoc tpe, et liberãdus impedimentis omnibus, uel herbis latioribus, & ſolidis, atq; uirgultis. Deinde cũ frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus, et glebis ubiq; cõfractis, ſtercoref̃ luna creſcẽte recẽti lætamine. Ab ungulis iumentoꝝ ſumma intentione ſeruef̃ intactus, p̃cipue quoties humeſcit, ne inæquale ſolũ reddant mollibus locis impſſa ueſtigia. Sed ſi prata uetera muſcus obduxerit, abradẽdus eſt, & ſcalptis eiſdẽ locis fœni ſpargẽda ſunt ſemina, & qđ ad necãdũ muſcũ prodeſt, cinis ſæpius ingerẽdus. Quod ſi ſterilis factus eſt locus carie, incuria, uetuſtate, exaref̃, ac de nouo rurſus æquef̃. Nam prata ſterilia plerũq; arare conueniet. Sed in nouo prato rapa cõſerere poſſumus, quoꝝ meſſe finita, cætera, quæ dicta ſunt exequemur. Viciam tñ fœni ſeminibus miſtam poſt hæc ſpargemus. Rigari uero ante q̃ durum ſolũ fecerit, non debebit, ne eius cratem minus ſolidam uis interflui corrumpat humoris.*

De uindemia celebranda. T. XI.

HOC *Menſe locis tepidis, maritimiſq; celebranda uindemia eſt, frigidis apparanda. In dolijs picandis hic modus erit, ut dolium*

lium ducentoꝝ congiorum. XII. libris picatur. deinde pro minoris æſtimatione ſubducas. Sed maturitatem uindemiæ cognoſcimus hoc genere. Si exp̄ſſa uua, uinacia, q̃ in acinis celantur, hoc eſt grana, ſint fuſca, & nõnulla propemodũ nigra, quã rẽ naturalis maturitas facit. Diligẽtiores optimæ ceræ in decẽ picis libras unã librã miſcent, quæ et odori proficit, et ſapori, et picẽ lenitate permulcens frigoribus eã nõ patitur diſſilire. Picis tñ guſtu exploranda dulcedo eſt, quia ſæpe uina eius amaritudine uitiantur.

De panico, & milio metendis, & faſelo ad eſcam ſerendo, et apparandis aucupijs. T. XII.

NVNC *quibuſdam locis panicum metitur, & miliũ. Tempore hoc faſelus ad eſcam ſeratur. Nunc in amitibus apparetur aucupium, noctuæ, cæteraq; inſtrumenta capturæ, ut circa Calendas exerceatur Octobris.*

De hortis. T. XIII.

NVNC *papauer ſeritur locis ſiccis, et calidis, poteſt et cũ alijs oleribus ſeminari. Fertur utilius prouenire, ubi uirgæ, & ſarmẽta combuſta ſunt. Tempore hoc braſſicam ſeres utilius, ut plãtas eius Nouembri inchoãte tranſponas, de quibus & hyeme olus, & uere poſſit cyma produci. Hoc menſe ſpatia hortorum, quæ ꝑuernum ſeminibus impleturus es, alte tribus pedibus paſtinare debebis, et luna decreſcente bis ſtercus inferre. Hoc menſe ultimo thymum ſeremus, ſed melius plantis naſcitur, quamuis poſſit et ſemine. Agrum diligit apricum, macrum, maritimum. Nunc circa æquinoctium ſeres origanum, ſtercorari, ac rigari, donec conualeſcat, appetit. Amat loca aſpera, atq; ſaxoſa. Iiſdem diebus ſeritur capparis, late ſerpit, ſucco ſuo terris nocet. Serendũ eſt ergo, ne pcedat ulterius, circũueniente foſſato, uel luto ſtructis parietibus, ſolo ſicco, & gracili, herbas ſpõte perſequitur, floret æſtate. Sub occaſu uergiliarum capparis areſcit. Gith hoc menſe ultimo bene ſeritur. Hoc menſe naſturtium ſeremus, & anethum locis temperatis, & calidis, & radices locis ſiccis, & paſtinacas, et cærefolium circa Octobres Calendas, et lactucas, & betas, & coriandrum, & primis diebus rapa, & napos.*

De pomis. T. XIIII.

MENSE Septembri circa Calẽdas Octobres,uel Februario tu beres ſeremus ſobole,uel nucleis, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulſa, bubulo fimo linatur,ac luto,ſtatuatur pingui terra, & ſubacta ſubditis conchis, & marina alga, terris magna ſui parte condatur. Alij pomis ſtatim grana decuſſa,& ſole ſiccata,pingui,& propè cribrata terra autũno tria ſimul ponunt,quæ feruntur in unũ coire uirgultum, quod aſſidua rigatione iuuandum eſt,atq; foſſura,quæ ſolum leuiter ſcalpens teneritudini robur inducat. Poſt annũ deinde,uel aliquãto tardius quæ fuerit de ſemine planta trãsfert, & hoc genere fructus efficit dulciores. Menſe Ianuario ultimo, uel Februario tuberis ſurculus mirabiliter pficit cydonio inſitus. Inſeritur aũt malis omnibus, & pyris, & prunis, & calabrici, melius trunco fiſſo,quã corticæ,deſuper qualo, uel fictili uaſe muniatur repletus uſq; propè ſummitatem ſurculis terra ſubacta,cũ ſter core. Proſunt tuberibus, quæ malis prodeſſe memoraui. Tuberes ſeruabuntur,ſi obruantur in milio,uel urceolis picatis, et oblitis.

De pauimentis ſolariorum,& latere. T.XV.

HOC etiã menſe pauimenta in ſolarijs, & lateres faciemus eo more,quo Maio menſe deſcripſi.

De diamoro. T.XVI.

SVCCVM mori agreſtis paululum facies deferuere.Tũc ſucci ipſius duas partes,& unam mellis admiſces,& miſta curabis ad pinguedinem mellis excoquere.

De ſeruandis uuis. T.XVII.

VVAS, quas ſeruare uolumus, legamus illæſas,neq; acerbitate rigidas, neq; maturitate defluentes, ſed quibus eſt & granum luce penetrabili ſplendidum, & tactus cum molli iucunditate calloſus. Si qua ſunt corrupta, uel uitioſa,reſecemus, nec patiamur intereſſe,quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æſtiui caloris induruit. Tunc incaſos botryonum tenaces calida picæ oportet ambiri, atq; ita in loco ſicco, frigido,& obſcuro ſine luminis irruptione ſuſpendi.

De uite,cuius fructus humore putreſcit. T.XVIII.

VITIS, *cuius fructus humore putreſcit, ꝑ latera pampinanda eſt ante trigeſimum uindemiæ diem, & ſola frons illa ſeruanda eſt, quæ in ſummitate poſita ſolem nimiũ defendit à uertice.*

De horis. T. XIX.

SEPTEM *bris, & Aprilis dies horis ſimilibus conferuntur.*

Hora	I.	*pedes*	XXIIII.
Hora	II.	*pedes*	XIIII.
Hora	III.	*pedes*	X.
Hora	IIII.	*pedes*	VII.
Hora	V.	*pedes*	V.
Hora	VI.	*pedes*	IIII.
Hora	VII.	*pedes*	V.
Hora	VIII.	*pedes*	VII.
Hora	IX.	*pedes*	X.
Hora	X.	*pedes*	XIIII.
Hora	XI.	*pedes*	XXIIII.

TITVLI MENSIS OCTOBRIS.

De adoreo, & tritico, & ordeo canterino, & eruo, & lupino, & piſo, & ſiſamo, & faſelo ſerendis. T. I.
De lini ſemine ſerendo. T. II.
De notãda uitiũ fertilitate, qua ꝓuidebimus pãctioni. T. III.
De ponendis uineis, uel propagandis, reparandis, putandis, et arbuſtis. T. IIII.
De ab laqueanda nouella. T. V.
De utilitate propagandæ nunc uineæ. T. VI.
De inſerendis arboribus, uel uitibus. T. VII.
De oliuetis inſtituendis, & colendis, lætandis, uel remedijs eorũ, uel foſſis, riuiſq; purgandis. T. VIII.
Remedium, ſi uua compluta eſt. T. IX.
De oleo uiridi faciendo, & laurino. T. X.
De hortis, in eo de intybis, de carduis, de ſinapi, malua cũ diſciplinis, item de anetho, cæpulla, mẽta, paſtinaca, thymo, origano, cappari, beta, armoracea, porro transferendo, & ocymo. T. XI.

De pomis, in eo de palma, piſtaceis, cerafis, et alijs pomis, quorũ p menſes ſuos diſciplina digeſta ẽ, itẽ de cõdiẽdis pomis. T. xij.
De apibus. T. XIII.
Quæ græci, uel alij ſuper uina condienda, curandaq; dixerunt. T. XIIII.
De roſato ſine roſa. T. XV.
De uinis pomorum. T. XVI.
De œnomelli. T. XVII.
De defruto, caræno, ſapa. T. XVIII.
De paſſo. T. XIX.
De cydonite. T. XX.
De fermento muſteorum ſeruando. T. XXI.
De uua paſſa. T. XXII.
De horis. T. XXIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER VNDECIMVS.

De adoreo, tritico, ordeo, & eruo, lupino, & piſo, & ſiſamo, & faſelo ſerendis. T. Primus.

OCTOBRI menſe adoreum ſeremus, ac triticum. Iuſta ſatio eſt à decimo Calendarũ Nouembrium, uſque ad ſextum idus Decẽbris regionibus temperatis. Nunc etiam letamen effertur, ac ſpargitur. Hoc etiam menſe ſeremus ordeum, quod dicitur canterinum. Seritur macra, & ſicca terra, uel multum pingui. Nã quia hoc ſemine macreſcunt arua, pingui uincitur agro, alteri non habet quod amplius nocere poſſit, cum propter macritatem ſemen aliud ferre nõ ualeat. Læto agro non eſt ſerendum etiam nũc eruum, lupinus, & piſum, & ſiſamum. Seremus (ut dixi) ſiſamum uſq; ad idus Octobres, & faſelum, tamen terra pingui, ac reſtibili agro, quatuor modijs iugerum complebimus.

De lini ſemine ſerendo. T. II.

HOC menſe lini ſemen ſeremus, ſi placet, quod pro malitia ſui ſerendum non eſt, nam terræ uber exhaurit. Sed ſi uelis loco pinguiſſimo, et modicæ humido ſeref in iugero. VIII. modijs. Aliq macro ſolo ſpiſſum ſerũt, ita aſſequunt, ut linum ſubtile naſcat.

De notanda uitium fertilitate, quam prouidebimus panſtioni. T.III.

NVNC opportuna uindemia eſt, cuius tempore notanda eſt fœcunditas uitium, & notis quibuſcunq; ſignanda, ut ex his ad ponendum ſarmenta poſſimus eligere. Aſſerit autem Columella explorari fœcunditatem uno anno nõ poſſe, ſed quatuor, quo numero cognoſcitur uera generoſitas ſurculorum.

De ponendis uineis, uel propagandis, reparãdis, putandis, & arbuſtis. T.IIII.

HOC menſe poſtremo, ubi calidi, ac ſicci aeris qualitas eſt, ubi exilis, & aridus eſt campus, ubi collis præruptus, aut macer, uites utiliſſime ponuntur, de quibus ſatis menſe Februario diſputaui. Nunc locis ſiccis, calidis, exilibus, macris, arenoſis, aridis quæcunq; de paſtinis, de uitibus ponendis, putandis, propagandis, reparãdis, uel arbuſto faciendo, ante dicta ſunt, rectius fiunt, ut contra exilitatem glebæ hybernis imbribus adiuuentur. Sic & humorem ſitientibus conferunt, & reciſa, uel merſa glacie non adurunt, quia talibus locis pruinarum uis, & natura neſcitur.

De ablaqueanda nouella. T.V.

POST Idus Octobris ablaqueanda eſt omnis nouella uinea, ſeu in paſtino, ſeu in ſcrobibus, aut ſulcis, ut amputentur radices ſuperuacuæ, quas produxit æſtate, quæ ſi conualuerint, inferiores radices faciunt interire, & ita remanebit uitis in ſummitate ſuſpenſa, quæ res eam frigori obnoxiam faciet, et calori. Sed hæ radiculæ non ad ſiccum debent recidi, ne aut plures inde naſcantur, aut noua plaga corpori uitis impſſa ui ſecuturi algoris uratur. Recidemus aũt relicto digiti ſpatio. Et ſi placida ibi hyems eſt, apertas relinquemus uites, ſi uiolenta, ante Decembres Idus operiemus, ſi perfrigida, aliquantum columbini ſtercoris ſub ipſa hyeme circa uiticularum ueſtigia largiemur, quod contra frigus nimium Columella dicit toto faciendum eſſe quinquennio.

De utilitate propagandæ nunc uineæ. T. VI.

HOC tempore iccirco locis, quibus dixi, propagatio melior eſt, quia firmandis radicibus uitis incumbit, cum proferendi palmites, eam cura non permouet.

De arboribus inſerendis, uel uitibus. T. VII.

HOC menſe aliqui uites, & arbores locis calidiſſimis inſerere conſueuerunt.

De oliuetis inſtituendis, & colendis, uel remedijs eorum, uel oliuis condiendis, uel foſſis, riuisq; purgandis. T. VIII.

NVNC etiam locis calidis, & apricis oliueta inſtituemus more, uel ordine, quẽ Februarius menſis oſtendit. Seminaria quoq; olearum locis talibus faciemus hoc tempore, & omnia, quæ ad oleam pertinebunt. Oliuas quoq; albas condiemus, ſicut poſtea referetur. Hoc tempore ablaqueandæ ſunt arbores oleæ prouincijs ſiccioribus, ac tepidis, ita ut eis à ſuperiori parte humor poſſit induci. Omnem ſobolem conuelli Columella præcepit, mihi autem uidetur paucas dimitti ſemper, ac ſolidas, ex quibus uel in uetuſtate, matris loco delecta ſuccedat, uel melius nutrita, & aggeſtæ terræ beneficio, & iam ſuas habens radices, ad oliuetũ faciendum ſine cura ſeminarij transferatr arbuſcula. Nũc, ſi ſuppetit, intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt oliueta locis maxime frigidis. Caprini ſtercoris ſex libræ uni arbori, uel cineris modij ſinguli ſufficient. Muſcus tñ ſemper radatur arboribus. Et putentur (ſicut Columella dicit) octo annorum ætate tranſacta. Videtr mihi unoquoq; anno ſicca, & infructuoſa cum aliqua debilitate naſcentia debere recidi. Quod ſi fructus arbor lætos non afferet, terebretur gallica terebra uſq; ad medullam foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea uehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca inſulſa, uel uetus urina fundatur. Hoc enim uelut coitu ſteriles arbores uberantur, quas tñ durãte malitia oportebit inſerere. Hoc menſe foſſas, riuosq; purgabimus.

Remedium, ſi uua compluta eſt. T. IX.

GRAECI iubent, ſi uuã nimius imber infuderit, poſtea quã muſtũ eius primo ardore feruebit, ut ad alia uaſcula trãsferatr.

Ita ꝓpter naturæ grauitatē remanens aqua ſubſidet, & trāſlatum uinū pure ſeruabit, relicto qcqd ſe illi ex imbre miſcuerat.

De oleo uiridi faciendo, & laurino. T. X.

NVNC *oleum uiride faciemus hoc genere. Oliuam quāre centiſſimam, cū uaria eſt, colligis, et ſi diebus aliquot collegeris, expandis, ne calefiat. Siqua ibi putris, aut ficca eſt, remoues, Vbi uero compleueris modū factorū, ſales tritos, uel non tritos, qđ eſt melius, in oliuam eandē mittis per decem modios, tres ſalis, & molis primo, & ſic ſalitam in nouis caniſtris eſſe patieris, ut per noctet cum ſalibus, & ducat in ſe eoſdem ſapores, ac mane premi incipiat, olei meliorē fluxū reddituram, ſalis ſapore cōcepto, canales ſanè, & oĩa receptacula olei calida aqua prius lauabis, ut nihil de anni præteriti rancore cuſtodiant. Focos ēt non propius admouebis, ne olei ſaporem fumus inficiat. Nūc menſe poſtremo locis ſiccis, & calidis ad oleum faciendum lauri bacas legemus.*

De hortis. T. XI.

MENSE *Octobri ſerenda ſunt intyba, quæ hyeme ſeruiant. Amant humores, & terram ſolutā. Arenoſis, & ſalſis locis, atq; maritimis ſumma proueniunt. Area bis planior apparetur, ne radices eorum terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum ſtercoratum. Nunc plantæ cardui ponuntur, quas cum ponemus, radices earū ſummas ferro reſecamus, ac ſimo tingimus, ternum pedum ſpatio ſeparamus incrementi cā, pedali ſcrobe depoſitas binas, aut ternas. Cinerē ſæpe ſub hyeme diebus ſiccis fimumq; miſcebimus. Hoc menſe ſinapim ſeremus, terram diligit aratam, & ſi fieri poteſt, congeſtitiam, quamuis ubicunq; naſcatur, ſarculari debet aſſidue, ut reſpergatur puluere, quo fouet, nō minus gaudet humore, de quo ſemen legere diſponis, ſuo loco eſſe patieris, qđ ad eſcā parabis, robuſtius facies trāſferēdo. In ſinapi uetus ſemen inutile eſt, uel ſationi, uel uſui, quod dentibus fractū ſi intus uiride uidebit, nouū eſt, ſi albū fuerit, uetuſtatē fatetur. Hoc menſe malua ſerenda eſt, q̄ occurſu hyemis ab incremēti lōgitudine reprimet. Loco pingui delectat, et humido, gaudet lætamine. Trāſferunt plantæ eius, cū cœpint folia quatuor habere, uel quinq;. Melius comprehendit eius plāta, quæ tenera eſt, maior enim tranſlata languebit. Sapor illis*

eſt melior, ſi non transferantur, ſed ne cito erigantur in caulẽ, in
medio earũ glebulas conſtitues, aut lapillos. Rara ponenda eſt,
ſarculo delectatur aſſiduo, ſic liberandæ ſunt herbis, ne motũ ſen
tiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice
ſeſſiles fient. Nunc ẽt locis temperatis, et calidis anethũ ſeremus.
Cepullæ ſerunt̃ etiã hoc menſe, uel menta, et paſtinaca, thymũ,
& origanum, & cappar menſis initio. Item betam locis ſicciori
bus, nec non armoraceam ſeremus, uel transferemus ad culta, ut
melior fiat, nã hæc agreſtis eſt raphanus. Nũc porrum uerno ſa/
tum transferre debemus, ut creſcat in capite. Sanè ſarculis circũ/
fodiatur aſſidue, & cõprehenſa porri planta uelut tenacibus al/
leuet̃, ut inanitas ſpatij, quæ radicibus ſuberit, incremẽto capitis
ſuppleatur. Ocymum quoq; etiam nunc ſeremus, quod citius na
ſci fertur hoc tempore, ſi aceti imbre leuiter ſpargatur infuſum.

De pomis. T. XII.

CVI *placet curas agere ſeculoꝝ, de palmis cogitet cõferendis.*
Hoc *igitur menſe dactyloꝝ non ueterum, ſed nouoꝝ, ac pingui/*
um recentia oſſa debebit obruere, terræ cinerem miſcere. Si plan/
tam uelit, ponenda eſt Aprili *menſe, uel* Maio. Locis *delectatur*
apricis, & calidis. Fouenda *eſt, ut creſcat, humore.* Terrã *ſolutã*
uel ſabulonem requirit, ita tñ, ut quando planta deponit̃, circa
eam, uel ſub ea pinguis terra fundatur. Annicula *transferatur,*
aut bima Iunio *menſe, uel* Iulio *incipiente.* Circũfodiatur *aſſi/*
due, ut rigatione cõtinua æſtatis uincat ardores. Aquis *palmæ*
aliquatenus ſalſis iuuant̃, quæ infici debẽt ſalibus, ẽt ſi tales eas
natura nõ præbuit. Si *ægra eſt arbor, fæces uini ueteris ablaquea*
tæ oportet infundi, uel radicum ſuperuacua capillamenta deci/
di, uel cuneum ſalicis interfoſſis radicibus premi. Conſtat *aũt lo/*
cum propè nullis utilem fructibus, in quo palmæ ſponte naſcun/
tur. Piſtacia *ſeruntur autumno, & mẽſe* Octobri *ſobole, et nuci/*
bus ſuis. Sed *melius ipſa piſtacia iũcta ponunt̃ mas, ac fœmina.*
Marem *dicunt, cui ſub corio uelut oſſei longi uident̃ latere teſti/*
culi. Qui *diligentius facere uoluerit, pertuſos caliculos, & ſterco*
rata terra repletos parabit, & in his piſtacia terna conſtituet, ut
ex omnibus germen quodcunꝗ procedat, quod ubi conualuerit
planta, hinc facilius transferat̃ menſe Februario. Amat *locũ ca/*
lidum, ſed humectum, & rigatione gaudet, & ſole. Inſerit̃ *tere*

*bintho mēſe Februario, uel Martio, at alij amygdalo inſeri poſ/
ſe firmarunt. Ceraſus amat cœli ſtatum frigidum, ſolū uero poſi/
tionis humectæ. In tepidis regionibus parua prouenit. Calidum
non pōt ſuſtinere. Montana, uel in collibus cōſtituta regione læ/
taṫ. Ceraſi plantam ſyluestrē transferre debemus mēſe Octobri,
uel Nouembri, & eā primo Ianuario, cū comprehendit, inſere/
re. Plantaria uero creari poſſunt, ſi p̄dictis menſibus ſpargantur
poma, quæ ſumma facilitate naſcenṫ. Ego ſic huius arboris facili
tatem probaui, ut uirgulta ex ceraſo pro amminiculis p̄ uineam
poſita in arborem proſiluiſſe confirmem. Et Ianuario menſe ſeri
pōt. Inſeritur menſe Nouembri melius. Vel, ſi neceſſe ſit, extremo
Ianuario. Alij et Octobri inſerēda eſſe dixerūt. Martialis in trū
co inſeri iubet. Mihi inter corticem, & lignū feliciter ſemper eue/
nit. Qui in trunco cōſerunt, ſicut Martialis dicit, oēm lanuginē
quæ circa eſt, auferre debebūt, quæ ſi remanſerit, inſitis nocere ma/
nifeſtat. In ceraſis hoc ſeruandū eſt, et in omnibus gummatis, ut
tūc inſeranṫ, qū his uel nō eſt, uel deſinit gūmi effluere. Ceraſus
inſeriṫ ī ſe, in pruno, in platano, ut alij in populo. Amat ſcrobes
altas, ſpatia largiora, aſſiduas foſſiones. Putari in ea putria, &
ſicca debebunt, uel quæ denſius arctata protulerit, ut rareſcat.
Fimum nō amat, atq; inde degenerat. Ceraſa ut ſine oſſe naſcan
tur, fieri Martialis hoc dicit. Arborē teneram ad duos pedes reci/
des, et eā uſq; ad radicem findes, medullā partis utriuſq; ferro cu
rabis abradere, & ſtatim utraſq; partes in ſe uinculo ſtringis, et
oblinis fimo & ſummā partem, et laterū diuiſuras. Poſt annum
cicatrix ducta ſolidaṫ. Hanc arborem ſurculis, qui adhuc fructū
nō attulerunt, inſeris, & ut aſſerit, ex his ſine oſſibus poma naſcē
tur. Si ceraſus cōcepto humore putreſcit, in trunco foramen acci/
piat, quo poſſit educi. Si formicas patiṫ, ſuccū portulacæ debebis
infundere, cum aceti media parte p̄miſtum, uel uini fecibus trū/
cum arboris florentis adlinire. Si æſtu caniculariū fatigatur, triū
fontium ſingulos ſextarios ſumptos poſt ſolis occaſum radicibus
arboris iubeamus influere ſic, ne remedium luna deprehendat,
uel herbam ſymphoniacam circa arboris truncum torquebimus
in coronam, uel ex ea iuxta imum codicem cubile faciemus. Ce/
raſa non aliter, q̄ in ſole uſq; ad rugas ſiccata ſeruantur. Menſe
Octobri aliqui mali arborem calidis, et ſiccis regionibus ponunt,
& cydonia circa Nouembres Calēdas, et ſorbum, uel amygdala*

in ſeminarijs obruunt, & pini ſemen aſpergunt. Hoc menſe po*ma cõdienda ſunt, atq; ſeruanda eo more, quo in ſingulorum ti*tulis continetur, uelut quæq; matura proceſſerint.*

De apibus. T. XIII.

HOC *etiam menſe aluearia caſtrabuntur more, quo dictum eſt, quæ tamen oportet inſpicere, & ſi abundantia eſt, demere, ſi mediocritas, partem mediam relinquere ꝑ hyemis inopia, ſi uero ſterilitas apparet in cellis, nil prorſus auferre. Mellis uero, et ceræ ſuperius eſt demonſtrata confectio.*

Quæ græci, uel alij ſuper uina condienda, curandaq; dixerunt. T. XIIII.

NE *lecta prætereã, quæ græci ſua fide media de cõdiendi uini genere diſputarunt, demõſtrare curaui, q uini naturã tali rõne diſcernunt, & hanc in eo uolunt eſſe diſtantiam, ut qđ dulce eſt, grauius dicant, qđ albũ, & aliquatenus ſalſum, conuenire ueſica, qđ croceo colore blandit, digeſtioni accõmodũ, qđ albũ, & ſtipticum ꝓdeſſe ſtomacho laxiori. Tranſmarinũ pallorẽ facere, & tñ ſanguinẽ non creare. Vuis nigris fieri forte, rubeis ſuaue, albis uero plerũq; mediocre. Incõdiendo ergo uino aliq græcoꝝ muſtum decoctũ ad medietatẽ, uel tertiã partẽ uino adijciunt. Alij græci ita iubent aquã marinam mundã de puro, & quieto mari, quã anno ante cõpleuerint, reſeruari, cuius talẽ eſſe naturã, ut et ſalſedine, uel amaritudine per hoc tp̃s careat, & odore, & dulcis fiat ætate. Ergo eius octogeſimã ptẽ muſto admiſcẽt, & gypſi qnquageſimã. Poſt tertiã deinde diem fortiter commouent, ac pollicentur nõ ætatẽ ſolum uino, ſed ſplendorẽ quoq; coloris afferre. Oportet aũt nona quaq; die uinum moueri, atq; curari, uel ſi tardius, undecima. Frequens.n. reſpectus faciet iudicare utrum uendenda ſit ſpẽs, an tenenda. Quidã reſinæ ſiccæ trita uncias tres dolio imergunt, & ꝓmouent, et uina diuretica ſic fieri poſſe pſuadent. Muſtum uero, quod ꝑ pluuias frequentes leue eſt, ſic curari debere iuſſerũt, quod ꝓbari guſtu ipſius poterit. Omne muſtũ decoqui iubent, donec pars eius uigeſima poſſit abſumi. Melius quoq; fieri, ſi centeſimã partẽ gypſi adijcias. Lacædemonij uero eouſq; decoquere, donec uini qnta pars pereat, & quarto anno uſibus miniſtrare. Suaue uinũ de duro fieri docẽt, ſi ordeacei pollinis cyathos duos ſimul cũ uino ſubactos mittas*

*in uini uaſculo, & hora una ibi eſſe patieris. Aliq fæces uini dul-
cis admiſcent. Aliq addunt gliciriʒæ ſiccæ aliq̃tulum, & utunẽ,
cum diu uaſo℞ commotione miſcuerint, Vinum quoq; inter pau-
cos dies optimi odoris effici, ſi bacas myrti agreſtis montanas ſic-
cas, & tunſas mittis in cadum, & decem diebus requieſcere patia-
ris, tunc coles, & utaris. Vitis ẽt flores arbuſtinæ collectos in um-
bra ſiccare curabis. Tunc diligenter tunſos, & cretos habebis in
uaſculo nouo, & cum uolueris tribus cadis unã floris menſurã,
quã Syri chenicam uocãt, adijcies, & ſuperlines dolium, & ſex-
ta, uel ſeptima die aperies, & uteris. Vinũ fieri ad potandũ ſua-
ue ita dicunt. Fœniculi, uel ſatureiæ ſingulo℞ cõgruum modum
uino immergi, atq; turbari. Vel fructũ, quem duæ nuces pineæ p-
duxerint, torrefactum, & linteo ligatum mitti in uaſculo, ac ſu-
perliniri, & uſui eſſe quinq; diebus exactis. Vinum autem uelut
uetus effici de nouello, ſi amygdala amara, abſynthium, pini fru-
giferi gumen fœnum græcum ſimul frangas quantum ſufficere
æſtimaris, et pariter tundas, et ex his unum cyathum per ampho-
ram mittas, & magna uina conficies. Si uero ſenſeris peccatura,
huic cõfectioni aloen, myrrhã, crocomagma ſingula modis æqua-
libus tunſa, & in puluerẽ redacta cũ melle miſcebis, & uno cya-
tho unã amphoram condire curabis. Anniculum quoq; uinũ ut
longam ſimulare uideatẽ ætatem, melliloti unciã unã gliciriʒæ
uncias tres, nardi celtici tantundẽ, aloes epatici uncias duas, tun-
dis, et cernis, & in ſextarijs quinquaginta coclearia ſex recõde,
& uas ponis in fumo. In albũ colorẽ uina fuſca mutari aſſerũt,
ſi ex faba lomentum factũ uino qs adijciat, uel uno℞ trium laga-
næ infundat alborem, diuq; cõmoueat, ſequenti die candidũ re-
periri, quod ſi ex a fra piſa lomentum adijciatur, eadem die poſſe
mutari. Vitibus quoq; hanc eſſe naturam, ut alba, uel nigra ſi re-
digantur in cinerem, uinoq; adijciantur, ei unãquãq; formam ſui
coloris imponere, ut ex nigra fuſcum, candidum uero reddatur
ex alba, ea ratione ſcilicet ut cõbuſti ſarmenti cineris modij unius
menſura mittatur in dolium, quod habebit amphoras. X. et tri-
duo ſic relictum poſt operiẽ, ac lutẽ. Albũ uel (ſi ita uiſum fue-
rit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis. Vinum quoq;
aſſerunt ex molli forte ſic fieri. Althææ, hoc eſt, ibiſci folia, uel radi-
ces, aut eius caulem tenerum decoctũ mitti, aut gypſum aut cice-
ris cotulas duas, aut cupreſſi pillulas tres, aut buxi folia q̃tũ ma-*

*nus cæperit, aut Apij ſemen, aut cinerē ſarmentoꝝ, cui uis flam/
mæ corpus reliquit exile, omni ſoliditate detracta. Vinum uero
eadem die ex auſtero lympidum, atq; optimum fieri, ſi grana pi/
peris decē, piſtacia uiginti adiecto modico uino ſimul conteras;
et in ſex uini ſextarios mittas, diu omnibus ante cōmotis, tunc re
quieſcere patiaris, & coles uſui mox futurum. Item feculentum
ſtatim in lympidum reddi, ſi VII. pini nucleos in unū uini ſexta
rium mittas, diuq; cōmoueas, & paulul*um ceſſare patiaris, mox
ſumere puritatem, colariq; debere, & in uſum referri. Item quod
cretenſibus oraculum pythij Apollinis monſtraſſe memoratur, fie
ri ſic candidum, & ſumere uetuſtatis ſaporem, ſi ſquinantos un/
cias quatuor, aloes epatici uncias quatuor, maſticis optimi unciā
unam, caſſiæ fiſtulæ unciā unam, piperis unciā unam, ſpicæ indi/
cæ ſemiunciam, myrrhæ optimæ unciā unā, thuris maſculi nō rā/
cidi unciā unam, tundis uniuerſa, & in tenuiſſimum puluerem
cribro excutiente deducis. Cum uero muſtum ferbuerit, diſpuma/
bis, & omnia uuarum grana, quæ feruor in ſummum reiecit, ex/
pelles. Tunc gypſi triti, atq; cribrati tres italicos ſextarios mittis
in uini amphoras decem, prius tamē partem quartam uini con/
diendi in alia uaſe transfundis, & ita gypſum adijcies, & doliū
uiridi, ac radicata canna per biduum fortiter agitabis. Tertia ue
ro die ex ſupraſcriptis pulueribus quaterna coclearia completa
modeſtius in denas uini amphoras mittis, & uini, ſicut ſupradi
ctum eſt, quartam partem, quam alibi diffuderas, ſuperadijcies;
& dolium replebis, & item diu agitare curabis, ut ſpecierum uis
omne muſti corpus inficiat. Tunc operies, atq; adlines relicto bre
ui foramine, quo æſtuantia uina ſuſpirent. Sed exemptis quadra
ginta diebus, & hoc ſpiraculum claudis, & deinde ut libuerit
guſtas. Illud memento ſeruare præ cæteris, ut quoties uinum mo/
uetur, īueſtis puer hoc, aut aliquis ſatis purus efficiat. Linimētū
quoq; dolij non gypſo, ſed ſarmentoꝝ cinere debebis īducere. Itē
uinum, quod ſalutare contra peſtilentiam ſit, & ſtomacho ꝓſit,
fieri hoc genere fertur. In optimi muſti metreta una ante q̈ fer/
ueat, tunſi abſynthij octo uncias linteo inuolutas demittis, &
exactis. XL. diebus, curabis auferre. Id uinum refundis lagenis
minoribus, & uteris. Nunc condiunt, primo omne muſti ſpumā
tis egeſto, quibus moris eſt gypſo uina medicari. Sed ſi natura le
uius uinum eſt, et ſaporis humecti, in congijs centum, duos gypſi*

ſextarios miſiſſe ſufficiet. Quod ſi uinũ naſcitur uirtute ſolidius, medietas abunde prædictis poterit ſatis eſſe menſuris.

Roſatum ſine roſa fieri. T.XV.

NVNC roſatum ſine roſa facies ſic. Folia citri uiridia ſporta palmea miſſa in muſti nondum feruentis uaſe depones, & claudes, & exemptis quadraginta diebus melle addito, ad modum roſati, cum placebit, uteris.

De uinis pomorum. T.XVI.

HOC Menſe, omnia, quæ locis ſuis leguntur, ex pomis uina conficies.

De œnomelli. T.XVII.

MVSTVM de maioribus, & egregijs uitibus poſt.XX.dies q̃ leuatum fuerit ex lacu, quantum uolueris ſumis, & ei mellis non diſpumati optimi quintam partem prius tritam fortiter donec albeſcat, admiſces, & agitabis ex canna radicata uehementer. Mouebis autem ſic per dies. XL. continuos, uel, quod eſt melius, quinquaginta, ita ut cum moueris, mundo linteo tegas, per quod facile confectio æſtuabunda ſuſpiret. Poſt dies aũt quinquaginta munda manu purgas quodcunq; ſupernatabit, & in uaſculo gypſo diligenter includis, & ad uetuſtatem reſeruas. Melius tñ ſi in minora, et picata uaſcula proximo uere transfundas, & gypſata diligẽter operias, & in terrena, et frigida cella recõdas, uel arenis fluuialibus, uel eodẽ ſolo, uaſcula ex aliqua parte ſummergas. Hoc nulla uitiaſ ætate, ſi tã diligenter effeceris.

De defruto, caræno, ſapa. T.XVIII

NVNC defrutum, carænum, ſapam cõficies. Cum omnia uno genere conficiantur ex muſto, modus is, & uirtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum à deferuendo dictum, ubi ad ſpiſſitudinem fortiter diſpumauerit, effectum eſt. Carænũ, cum tertia perdita, duæ partes remanſerint. Sapa, ubi ad tertias redacta deſcenderit, quam tamen meliorem facient cydonia ſimul cocta, et igni ſuppoſita ligna ficulnea.

De paſſo. T.XIX.

PASSVM *nunc ſiet ante uindemiam, quod Africa ſueuit uniuerſa conſicere, pingue, atq; iucundum, et quoad conditum, ſi utaris mellis uice, ab inflatione te uindices. Legũtur ergo uuæ paſſæ quamplurimæ, & in ſiſcellis clauſæ iunco factis aliquatenus rariore contextu, uirgis primo fortiter uerberantur. Deinde ubi uuarum corpus uis contuſionis exoleuerit, cochleæ ſuppoſita ſporta comprimitur. Hinc paſſum eſt quicquid effluxerit, & conditum uaſculo, mellis more, ſeruatur.*

De cydonite. T. XX.

ABIECTO *corio mala cydonia matura in breuiſſimas, ac tenuiſſimas particulas recides, & proijcies durum, quod habetur interius. Dehinc in melle decoques, donec ad menſuram mediam reuertatur, & coquendo piper ſubtile conſpergis. Aliter.*

Succi cydoniorum ſextarios duos, aceti ſextarium unum ſemis, & mellis duos ſextarios miſces, & decoques, donec tota permiſtio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis, atque zinziberis binas uncias miſcere curabis.

De fermento muſteorum ſeruando. T. XXI.

EX *nouo tritico purgato farriculũ facies, & ex muſto de ſubpedibus rapto curabis infundere, ita ut modio farris lagenã muſti adijcias. deinde ſole ſiccabis, & itẽ ſimiliter infundis, ac ſiccas: Hoc cũ tertio feceris, panes ex eo breuiſſimos admodũ facies muſteoꝝ, & in ſole ſiccatos uaſculis nouis fictilibus recõdis, & gypſas. Pro fermẽto, quo tpe ãni muſteos facere uolueris, hoc uteris.*

De uua paſſa. T. XXII.

VVAM *paſſam græcam ſic facies. Melioris acini, & dulcis, et lucidi botryones in ipſa uite torquebis, & patieris ſponte marceſcere, deinde ſublatos in umbra ſuſpendis, & uuam conſtrictam cum ponis in uaſculis, ſubſternis pampinos ſicco algore frigẽtes, & manu comprimis, & ubi uas impleueris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, & operculabis, ac ſtatues in loco frigido ſicco, quem nullus fumus infeſtet.*

De horis. T. XXIII.

OCTOBER *Martium ſimilibus umbris ſibi facit æquari.*

Hora	I.	*pedes*	XXV.
Hora	II.	*pedes*	XV.
Hora	III.	*pedes*	XI.
Hora	IIII.	*pedes*	VIII.
Hora	V.	*pedes*	VI.
Hora	VI.	*pedes*	V.
Hora	VII.	*pedes*	VI.
Hora	VIII.	*pedes*	VIII.
Hora	IX.	*pedes*	XI.
Hora	X.	*pedes*	XV.
Hora	XI.	*pedes*	XXV.

TITVLI MENSIS NOVEMBRIS.

De *ſatione tritici, farris,* ordei, *fabæ cum diſciplina ſua,* de lenticu *la mature ſerenda,* de lini *ſemine.* T. I.

De *pratis nouis inſtituendis, ponēdis uitibus,* & propagandis, & *circūfodiendis nouellis, ac recidendis mergis.* T. II.

De *uinea ueteri in iugo, uel pergula reparanda.* T. III.

De *putandis uitibus,* & *arboribus locis tepidis,* & *olinetis,* & *faciendo oleo.* T. IIII.

De *olinetis, ponendis,* & *curandis ægris arboribus, corbibus, pa lis, ridicis faciendis, oleo laurino faciendo.* T. V.

De *hortis, in eo de allio ulpico cum diſciplinis, de cæpullis, et plā tis carduorum, de armoracæa,* & *cunela.* T. VI.

De *pomis, in eo de perſico, de pinu, de prunis, de caſtaneis cum omni diſciplina,* & *pomis aliorū menſium.* T. VII.

De *apibus, in eo de mundandis, ac muniendis caſtris ea rum.* T. VIII.

Remedium *uitibus, quæ ſine fruge luxuriant.* T. IX.

Remedium *ſterili uiti.* T. X.

De *roſario ex paucis uirgulis inſtituendo.* T. XI.

De *una, quæ uſq; ad uer reſeruatur in uite.* T. XII.

De *gregibus ouilli generis, et caprini, et paſcēdi ordine.* T. xiij.

De *glandibus legendis.* T. XIIII.

De *materie cædenda.* T. XV.

De *transferendis arboribus maioris ætatis.* T. XVI.

De *oleo faciendo ſecundum græcos,* & *emendando.* T. XVII.

Oleum liburnico ſimile. T. XVIII.
Vt oleum ſordidum purges. T. XIX.
De oleo odoris horrendi. T. XX.
De oleo rancido curando, & emendando. T. XXI.
De condiendis oliuis. T. XXII.
De boris. T. XXIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER DVODECIMVS.

De ſatione tritici, farris, ordei, fabæ cũ diſciplina, & de lenticula ſerenda, & de lini ſemine. T. Primus.

n OVEMBRI menſe triticum ſeremus, & far ſatione legitima, ac ſemente ſolenni. Iugere utriuſq; ſeminis modijs quinque tenebiť. Nũc et ordeum maturum adhuc ſeremus. In huius principio fabam ſpargimus, quæ pinguiſſimũ, uel ſtercoratum deſyderat locum, uel uallem quam ficcus ueniens à ſummitate, fœcundet. Primo ſeritur, deinde ꝓſcinditur, & tunc ſulcatur. Occanda eſt large, ut tegi pluimum poſſit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabæ ſatione glebas non eſſe frangendas, ut per eas gelicidiorum tempore poſſint germina obumbrata defendi. Satione eius generis ſicut opinio habet, non fœcundatur terra, ſed minus læditur. Nam Columella dicit, agrum frumentis utiliorem probari, qui anno ſuperiore uacuus fuerit, ꝗ qui calamos fabaceæ meſſis eduxit. Pingue iugerũ ſex modij occupant, mediocre amplius. Spiſſo bene ꝓuenit. Macrum ſolum, nebuloſumq; non patitur. Curandum eſt præcipue, ut luna. XV. ſeratur, ſi adhuc ictum ſolis repercuſſa non ſenſit. Aliqui dicunt quartamdecimam potius eligendam. Sanguine caponis græci aſſerunt fabæ ſemina macerata herbis aduerſantibus non noceri. Aqua pridie infuſa citius naſci, nitrata aqua reſperſa cocturam non habere difficilem. Nunc ſeritur prima lenticula ſicut Februario menſe narratum eſt. Hoc etiam toto menſe poterit lini ſemen aſpergi.

De pratis nouis inſtituendis ponendis uitibus, & propagandis, & circunfodiendis nouellis. T.II.

I N *huius maxime menſis principio, poſſumus iſtituere noua prata, more, quo dictum eſt. Hoc ẽt toto menſe locis calidis, & ſiccis, uel apricis, erit uitium celebranda poſitio. Nunc & ꝓpago iure ducẽ & locis frigidis nouellas uites, & arboꝝ plantas circunfodere, atq; operire conueniet, & ante idus. Nũc mergis, hoc eſt ꝓpaginis curuatura poſt triẽniũ, q̃ preſſa fuerat, recidetur à uite.*

De uinea ueteri in iugo, uel pergula reparanda. T.III.

N V N C, *ac deinceps uinea uetus, q̃ in iugo eſt, uel pergula, ſi robuſto, & integro trũco ſit, ablaqueata fimo ſatiẽ, et anguſtius putata inter quartum, & tertium pedẽ à terra uiridiſſima parte corticis acuto ferramenti mucrone feriatur, ac foſſa frequẽtius iciatur. Nã (ſicut aſſerit* Columella*) ex eo loco germem plerũq; ꝓducit, & ueniente uere fundit materiã, qua uitis reparetur antiqua.*

De putãdis uitibus, et arboribus locis tꝑatis, & reliq̃s. T. IIII.

N V N C *putatio autumnalis celebratur in uitibus, & arboribus, maxime ubi inuitamur tepore ꝓuinciæ, et putantur olineta, & olina, cum uaria cœperit eſſe, colligitur, ex qua primum fiet oleum. Nã cum tota nigreſcet, quod ſpei merito poſterauit, fundendi ubertate cõpenſat. Eſt utilis oleaꝝ putatio, cæterarũq; arboꝝ, ſi loci patitur diſciplina, ut deciſis cacuminibus, rami fluentes per latera prona fundantur. Quod ſi regio inſolens, & incuſtodita cõtigerit, agẽdum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, ut altitudine animalium ſupergreſſa, modus tranſcendatur iniuriæ, & arbor iam ſpatio ſuo tuta curetur.*

De olinetis ponẽdis, et curãdis ægris arboribus, & reliq̃s. T.V.

N V N C *etiam locis calidis, ac ſiccis regionibus olineta ponuntur, ſicut* Februario *diſputatũ eſt. Amat hæc arbor arduo locoꝝ ſitu mediocriter ab humore ſuſpẽdi, ſcalpi aſſidue, lætaminis ubertate pingueſcere, feracibus uentis clementer agitari. Hoc ẽt menſe oleis ſterilibus quæ ſupradicta ſunt remedia faciemus. Nunc & corbes, & pali et ridicæ bene fieri poſſunt, etiã nũc locis temperatis, eſt laurini olei iuſta confectio.*

De hortis. T.VI.

HOC menſe allium bene ſeritur, & ulpicum terra maxime alba foſſa, & ſubacta ſine ſtercore. Sulcos in areis facies, & ſemina in locis altioribus pones. IIII. digitis ſeparata, neq; altius preſſa. Sarculabis frequenter, inde plus creſcent. Si capitatũ facere uolueris, ubi cœperit caulis ꝓdire, ꝓculca, ſuccus reuertet̃ ad ſpicas. Fertur ſi luna ſub terris poſita ſeratur, & item ſub terris luna latente uellatur, odoris fœditate cariturum. Vel paleis cõdita allia, uel fumo ſuſpẽſa durabunt. Nũc & cepulla ſeri põt, & carduorum planta diſponi, & armoracea ſeritur, & cunela.

De pomis. T. VII.

HOC menſe locis calidis, cæteris uero Ianuario perſici oſſa in paſtinatis areis ſunt ponẽda, binis à ſe pedibus ſeparata, ut cũ ibi plantæ excreuerint, transferantur. Sed oſſa ponantur acumine deorſum uerſo. Et non amplius, q̃ duobus, aut tribus digitis obruantur. Oſſa uero, quæ ponẽda ſunt, aliqui ſiccata prius paucis diebus cineris mi[ſ]tione terra ſoluta in qualis reſeruant. Ego uero uſq; ad ſerendi tp̃s ſine ulla cura ſæpe ſeruaui. Locis quidẽ qualibuſcunq; proueniunt. Sed & pomis, & frondibus, & durabilitate præcipua ſunt, ſi cœlum calidum, ſolũ arenoſum, & humidum ſortiãtur. Frigidis uero, & maxime uentoſis niſi obiectu aliquo defendant̃, intereunt. Dũ tenera ſunt germina, ſæpe herbis circumfoſſa liberentur. Bimam plantã recte transferemus ſcrobe breui. Nec à ſe longe ſtatuendæ ſunt, ut inuicẽ ſe à calore ſolis excuſent. Ablaqueandæ ſunt per autumnum, & ſuis ſtercorandæ folijs. Putanda perſicus in autumno eſt, ut arida, & putrida tm̃ uirgulta tollantur. Nam ſiquid uiride reſecemus, areſcit. Languenti arbori ueteris uini feces, aque miſtas oportet infundi. Affirmantibus græcis perſicus ſcripta naſcetur, ſi oſſa eius obruas, & poſt dies. VII. ubi patefieri cœperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari, quod libebit inſcribas. Mox ligatos ſimul cũ ſuis oſſibus obruas diligentius adhærentes. Genera eorũ ſunt hæc, duracina, præcoqua, perſica, armenia. Si hæc arbor ardore ſolis inareſcit, frequẽti aggeſtiõe cumuletur. ueſpertino iuuetur humore, obiectis defendat̃ umbraculis. Iuuat in ea & ſpoliũ ſerpentis appendi. Nunc iam cõtra pruinas ſtercus in-

geratur perſico, uel fæces uini cum aqua permiſtæ, uel, quod magis pdeſt, aqua, in qua faba decocta eſt. Si uermes perſicus patitur, cinis eos amurcæ miſſus extinguit, uel bouis urina cũ aceti tertia parte cõfuſa. Si poma caduca ſunt, nudatæ radici eius, uel trunco lentiſci, aut terebinthi cuneus affigitur, uel terebratæ, in medio, palus ſalicis imprimet. Si poma rugoſa creabit, aut putrida, circa imum truncũ cortex recidatur, & cũ inde modicus humor effluxerit, argilla, uel paleato luto plaga retegat. Magna poma pſicus affert, ſi florenti per triduũ, ternos ſextarios caprini lactis ingeſſeris. Cõtra uitia perſici pficit ſpartũ ligatum, uel ſpartea ſuſpẽſa de ramis. Mẽſe Ianuario, uel Februario locis frigidis, Nouẽbri calidis perſicus inſerat, maxime circa terrã ſurculis plenioribus, & pp̃e arborẽ natis. nã cacumina uel non tenebunt, uel diu durare nõ poterũt. Inſerit in ſe, in amygdalo, in pruno, ſed armenia, uel pcoqua prunis, duracina amygdalis melius adhæreſcunt, & tp̃s ætatis acquirunt. Menſe Aprili, uel Maio locis calidis, in Italia uero utroq; exeũte, uel Iunio pſicus inoculari põt, quod emplaſtrari dicit, præciſo ſup trunco, et emplaſtratis pluribus gẽmis, more quo dictũ eſt. Perſicus rubeſcit, ſi platano inſerta figatur. Duracina ſeruãtur cõdita muria, & oximelle, uel detractis oſſibus ficoꝝ more in ſole ſiccant, ac pendent. Itẽ ſæpe uidi detractis oſſibus duracina melle cõdiri, & ſaporis eſſe iucundi. Itẽ bene ſeruant, ſi umbilicũ pomi gutta picis calẽtis oppleueris, ut ſic ſapæ innatare cogant uaſe cõcluſo.

De pinu.

PINVS creditur prodeſſe omnibus, quæ ſub ea ſeruntur. Pinum ſeremus nucleis ſuis calidis, & ſiccis regionibus menſe Octobri, uel Nouẽbri, frigidis, et hũectis februario, uel Martio. Amat locum gracilem ſæpe maritimum, inter montes, & ſaxa uaſtior, & procerior inuenitur. Ventoſis, & humidis, arboꝝ fiunt incrementa lætiora. Sed ſiue montes uelis conſerere, ſeu ſpatia q̃cunq;, hæc huic generi deputabis, quæ alteri utilia eſſe non pñt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atq; purgabis, & frumenti more ſemen aſpergis, ac leui ſarculo curabis operire, nec.n. pluſq̃ palmo debet abſcõdi. Defendẽda eſt tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, ſi nucleos aq̃ añ triduum macerabis. Aliqui dicunt fructum pineũ tranſlatione miteſcere, ſed plãtas hoc

modo ponant, ut prius multa ſemina in caliculis terra, & fimo repletis obruant, quæ ubi proceſſerint, relicto eo, quod ſolidius eſt, auferunt alia, ubi iuſtum cœperit incrementum, trimam plantam cū ipſis caliculis transferunt, quibus fractis in ſcrobe indulgent radicibus largitatem. Terræ tñ equæ ſtercus admiſcent, facientes ſtraturam alterno ordine ſubinde creſcentem. Seruandū eſt tamen, ut radix eius, quæ una, & directa eſt, uſq; ad ſummitatem ſuam poſſit integra & illæſa transferri. Putatio nouellas pini arbores tantum promouet (quod expertus ſum) ut quæ ſperaueras incrementa, dupliœntur. Nuces pineæ, et uſq; in hoc tēpus in arbore eſſe poſſunt, & maturiores legentur. Prius tamen legendæ ſunt, q̃ pateſcant. Nuclei niſi purgati durare non poſſunt, tamen aliqui in uaſis fictilibus nouis, & terra repletis cum teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri.

De pruno.

PRVNA ſi oſſibus ſerantur autumno, menſe Nouēbri, ſolo putri, & ſubacto duobus palmis obruantur. Oſſa eadem ponantur & menſe Februario. Sed tunc prius lixiuio ſunt macerāda per triduū, ut cito germinare cogantur. Ponuntur & plantis, quas ſumemus ex codicæ menſe Ianuario exeunte, uel Februario circa idus radicibus fimo oblitis. Gaudēt loco læto, & humido, cœlo tepido melius proferūtur, tñ queunt & frigidum ſuſtinere. Locis lepidoſis, & glareoſis ſi iuuanť lætamine, excuſant ne poma caduca, et uermiculoſa naſcanť. Extirpandæ ſunt ſoboles à radice, exceptis rectioribus, quæ ſeruabuntur ad plantas. Si languida pruni arbor eſt, amurca cū aqua æqualiter tēpata radicibus dent infundi, uel bubulū lotiū ſolū, uel humanū uetus cū duabus aquæ partibus miſtum, uel cineres ex furno, maxime ſarmentorū. Si poma decidant, oleaſtri cuneum terebratæ infige radici. Vermes eius, atq; formicas, rubrica cū pice liquida ſi adlinatur, extinguet. Sed modeſtius pꝑter arboris noxam, ne idem faciat remedium, quod uenenum. Iuuatur frequenti humore, et aſſidua foſſione. Menſe Martio extremo, prunus inſeritur melius trunco fiſſo, q̃ corticæ, uel mēſe Ianuario, ante q̃ incipiat gumen lachrymare. Inſeriť in ſe, & perſicū recipit, uel amygdalū, uel malum, ſed eam degenerem reddit, et paruam. Pruna ſiccantur in ſole per crates loco ſicciore diſpoſita. Hæc ſunt, q̃ damaſcena

dicuntur. Alij in aqua marina, uel in muria feruente recenter lecta pruna demergunt, & inde ſublata, aut in furno tepido faciunt, aut in ſole ſiccari.

De caſtanea.

CASTANEA *ſeritur & plantis, quæ ſponte naſcuntur, & ſemine. Sed quæ plantis ſeritur, ita ægra eſt, ut biennio de eius uita ſæpe dubitet̃. Serenda eſt ergo ipſis caſtaneis, hoc eſt ſeminibus ſuis, menſe* Nouembri, *&* Decembri, *itẽ* Februario. *Eligẽdæ ſunt caſtaneæ ad ponendum recentes, grandes, maturæ. Quas ſi* Nouẽbri *menſe ſeramus, facilem ſe p̃ntia fructus ipſius præſtat. Si uero* Februario *ponamus, ut uſq; tunc durent, ita faciendum eſt. In umbra caſtaneæ ſiccent̃ expanſæ. Tunc in anguſtum, & ſiccum locũ trãſlatæ cumulũ faciunt, & eas oẽs fluuialis arena diligenter operiat. Poſt dies.* XXX. *eas remota arena in aquam frigidam mittis. Quæ ſanæ ſunt, mergunt̃, ſupernatat quæcũq; uexata eſt. Itẽ quas probaſti, ſimiliter obrues, & poſt.* XXX. *dies æque probas. Hoc cũ tertio ſeceris, uſq; ad ueris initiũ, ſerere debebis quæ mãſerint illibatæ. Aliq in uaſculis ſeruãt arena pariter miſſa. Amant ſolũ molle, & ſolutum, non tñ arenoſum. In ſabulone proueniunt, ſed humecto. Nigra terra illis apta eſt, & carbunculus, & tofus diligenter infractus. In ſpiſſo agro, & rubrica uix prouenit. In argilla, & glarea, non poteſt naſci. Diligit cœli ſtatum frigidum, ſed & tepidum non recuſat, ſi humor aſſenſerit. Delectat̃ cliuis, et opacis regionibus, ac maxime in ſeptentrionem uerſis. Paſtinari ergo locus debebit, q huic deſtinat̃ arbuſto altitudine pedis unius ſemis, uel duoꝝ. Vel totus, aut ſulcis in ordinẽ deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findentibus. Qui fimo ſatiatus, ac redactus in puluerẽ, caſtanearum ſemen accipiat nõ amplius pedis dodrãte demerſum. Vnicuiq; ſemini ꝑpter notam ſurculus debet affigi. Ipſa ſemina ſingulis locis ſimul terna, uel quina ponant̃, & inter ſe quatuor pedũ ſpatio ſeparent̃. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tñ deductoria liquoris accipiat, ne humor inſidens limo germen extinguat. Cui placet, põt caſtaneæ in propaginẽ ducere ima uirgulta, quæ in radice naſcuntur. Nouũ caſtanetũ circũfodi debet aſſidue. Mẽſe Martio, et Septẽbri. Incrementũ* Maius *acqrit, ſi putatiõibus adiuuetur. Caſtanea inſeri/*

tur (ſicut probaui ipſe) ſub cortice menſe Martio, uel Aprili, *tū genere utroq; reſpondet. Poteſt & inoculari. Inſeritur in ſe, & in ſalice, ſed ex ſalice tardius maturat, & fit aſperior in ſapore. Caſtaneæ ſeruantur uel in cratibus diſpoſitæ, uel intra ſabulonem, ne inuicem tangantur immerſæ, uel in uaſculis fictilibus nouis conditæ, & loco ſicciore defoſſæ, uel incluſæ uirgeis ex fargo receptaculis, & lutatæ, ut ſpiracula non relinquas, uel ordei paleis minutiſſimis obrutæ, uel paluſtri ulua figuratis denſioribus ſportis recluſæ.*

De pomis alijs.

HOC *Menſe locis calidis, ac ſiccis regionibus agreſtium pyrorum plantas ponimus, quas poſtea poſſimus inſerere, et malorum, uel mali punici, & cydonij, & citri, et meſpili, fici, ſorbi, ſiliquæ, & plantas agreſtis cæraſi poſt inſerēdas, et mori taleas, & amygdali ſemina, & nuces iuglandes, ſi in ſeminarijs (quo dictū eſt more) pangantur.*

De apibus. T. VIII.

HVIVS *mēſis initio apes ex tamariſci floribus, reliquisq; ſylueſtribus mella conficiunt. Quæ auferenda non ſunt, quia ſeruātur hyberno. Eodem menſe ſordibus liberandi ſunt aluei, quia tota hyeme eos mouere, aut aperire non decet. Sed hæc die aprico, tepidoq; facienda ſunt, & pennis maxime auium maiorum, quæ habent rigorem, uel aliquo ſimili omnia interiora mundentur, quo manus nō ualebit attingere. Tum rimas omnes, quæ ſunt extrinſecus, luto, & fimo bubulo miſtis linamus, & inſuper geneſtis, uel alijs tegumentis ſimilitudinē porticus imitemur, ut poſſint à frigore, & tempeſtate defendi.*

R*emediū uitibus, quæ ſine fruge luxuriant.* T. IX.

LOCIS *calidis, & apricis uites, q̄ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem fœtum cōpenſant ubertate foliorum, nūc putare preſſius cōueniet, frigidis uero menſe Februario. Si permanebit hoc uitium, circumfoſſas arena fluuiali, uel cinere debebimus aggerare. Quidam lapides inſerunt inter flexuoſa radicum.*

R*emedium ſterili uiti.* T. X.

IISDEM temporibus, & locis uitē, quæ ſterilis fuerit, græ/ci ita præcipiunt eſſe curandam. Trunco eius fiſſo lapidem afferunt includendum, & ibi urinæ ueteris humanæ quatuor cotulas circa trūcum debere ſuffundi, ut ad radices inſtillatio ipſa deſcendat. Tunc adijcienda eſt terra admiſta lætamine, et circa radices ſolum omne uertendum.

De roſario ex paucis uirgultis inſtituendo. T. XI.

QVAMVIS menſe Februario ſint conſerenda roſaria, tamen locis calidis, apricis, atq; maritimis, hoc etiam menſe poterimus inſtituere roſeta. Quæ ſi indigus plantarū, uolueris ex paucis uirgulis, habere copioſa, quaternorum digitorū ſurculos gemmantes cum geniculis ſuis debebis excidere, & in modum propaginis ſternere, & ſtercore, ac rigationibus adiuuare. Vbi anni ætatem compleuerint, pedis ſpatio inter ſe transferre diſiunctos, atq; ita ſolum, quod huic generi deputabis, implere.

De uua, quæ uſq; ad uer reſeruatur in uite. T. XII.

GRAECIS aſſerentibus, ut uuam ſerues in uite uſq; ad ueris initia, circa ipſam uitem, q̄ fructu plena eſt, loco umbroſo ſcrobem fodies, altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis ſabulonem, & ibi calamos figis, in qbus retorques aſſidue ſarmenta fructibus plena, et illæſis botryonibus alligabis, ut ſolum non contingant, & cooperies, ut imber eò penetrare non poſſit. Itē græcis docentibus uuas in uite, aut poma in arbore ſi diu ſeruare uolueris, uaſculis clauſa fictilibus ab ima parte pertuſis diligenter à ſummo tecta ſuſpende, quamuis poma & gypſo coop/ta in longam ſeruantur ætatem.

De gregibus ouilli generis, & caprini. T. XIII.

HOC menſe agnoꝶ prima generatio eſt. Sed agnus ſtatim natus uberibus maternis admouendus eſt. Manu prius tñ exiguum lactis, in quo ſpiſſior eſt natura, mulgēdū, quod paſtores coleſtrā uocant, nanq; hoc agnis, niſi auferatur, nocebit. Ac primo p biduum natus cū matre claudatur. Tunc ſeptis obſcuris ſtruet, & calidis, ita ſecluſo paruuloꝶ grege, matrices mittātur in paſcua. Sufficiet autem prius q̄ procedant matrices mane, & cum ſaturæ reuertuntur ad ueſperam, agnis ubera haurienda permittere.

Qui donec firment intra ſtabulum furfuribus uel medica berba uel (ſi eſt copia) farina ordei paſcantur ingeſta, donec conceptũ pauliſper robur ætatis, paſcuũ matribus poſſint babere cõmune.

De paſcendi ordine.

PASCVA *ouillo generi utilia ſunt, q̃ uel in noualibus, uel in pratis ſiccioribus excitantur. Paluſtria uero noxia ſunt, ſylueſtria damnoſa lanatis. Salis tñ crebra conſperſio, uel paſcuis miſta, uel canalibus frequẽter oblata, debet pecoris leuare faſtidiũ, nam per byemem, ſi penuria eſt, fœnum, uel palea, uel uicia, uel facilior uictus ulmi ſeruatis frõdibus præbeat, aut fraxini. Aeſtiuis menſibus paſcantur ſub lucis initio, cũ graminis teneri ſuauitatem roris miſtura commendat. Quarta bora caleſcente potus puri fluminis, aut putei p̃beatur, aut fontis. Medios ſolis calores uallis, aut arbor umbroſa declinet. Deinde ubi flexo iam die ardor infringitur, & ſolum primo imbre ueſpertini roris bumeſcit, gregem reuocemus ad paſcua. Sed canicularibus, & æſtiuis diebus ita paſcendæ ſunt oues, ut capita gregis ſemper auertantur à ſolis obiectu. Hyeme aũt, uel uere niſi reſolutis gelicidijs ad paſcua prodire non debent, nam pruinoſa berba huic generi morbos creabit, ac tunc ſemel adaquare ſufficiet. Græcas oues, ſicut aſianas, uel tarentinas moris eſt potius ſtabulo nutrire, q̃ cãpo, & pertuſis tabulis, ſolum in quo claudentur, inſternere, ut ſic tuta cubilia, propter iniuriam pretioſi uelleris, bumor reddat elabens. Sed tribus, per annum totum, diebus aprico die lotas oues ungere oleo oportebit, & uino. Propter ſerpentes, qui plerunq; ſub præſepibus latent, cedrum, uel galbanum, uel mulieris capillos aut ceruina cornua, frequenter uramus.*

De capris.

NVNC *birci admittendi ſunt, ut fœtũ primi ueris fouere poſſit exortus. Sed caper eligendus eſt, cui ſub maxillis duæ uidentur pendere uerruculæ. Magni corporis, craſſis cruribus, breui, plenaq; ceruice, auribus flexis, & grauibus, paruo capite, nitido, ſpiſſo, & longo capillo. Ad ineundas fœminas ẽ ante anniculũ congruus. Non autem durat ultra ſexennium. Capella ſimilis corporis, ſed magnis uberibus eſt eligenda. Non tamen ita multæ capræ, ut oues una ſtatione claudãtur, quam luto, & ſtercore*

carere conueniet. Hædis ſupra lactis abundantiam, edera, & arbuti, & lentiſci cacumina ſunt ſæpe prabenda. Trimæ concaſ re optime poſſunt, quod teneriores matres generant tranſigendũ eſt. Sed ultra. VIII. annos ſeruandæ non ſunt matrices, quia genus hoc longiore ſterileſcit ætate.

De glandibus colligendis. T. XIIII.

HOC tempore glandis legendæ, ac ſeruandæ cura nos excitet, quod opus fœmineis, ac puerilibus operis celebrabitur facile more bacarum.

De materie cædenda. T. XV.

NVNC materies ad fabricam cædenda eſt, cũ luna decreſcit. Sed arbores, quæ cædentur uſq; ad medullam ſecuribus recaſas aliquãdiu ſtare patieris, ut per eas partes humor, ſiquis in uenis cõtinetur, excurrat. Vtiles autem ſunt hæ maxime, Abies, quam gallicam uocant, niſi perluatur, leuis, rigida, & in operibus siccis perenne durabilis. Larix utiliſſima, ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis in fronte, atq; extremitate tectorũ, præſidium contra incendia cõtuliſti. Neq; enim flammam recipiunt, aut carbones creare poſſunt. Quercus durabilis ſi terrenis operibus obruatur, & aliquatenus palis. Aeſculus ædificijs et ridicis apta materies. Caſtanea mira ſoliditate perdurat in agris, & tectis, & operibus cæteris inteſtinis, cuius ſolum pondus in uitio eſt. Fagus in ſicco utilis, humore corrũpitur. Populus utraq;, & ſalix, & tilia in ſculpturis neceſſariæ. Alnus fabricæ inutilis, ſed neceſſaria, ſi humidus locus ad accipienda fundamenta palãdus eſt. Vlmus, & fraxinus ſi ſiccentur, rigeſcunt, ante curuabiles, cathenis utiles habentur. Carpinus utiliſſima. Cupreſſus egregia. Pinus niſi in ſiccitate nõ durãs, cui contra celerem putredinem comperi in Sarania hoc genere prouideri, ut excisæ trabes eius, aut in piſcina qualibet anno toto merſæ laterent, poſt operi futuræ aut arenis obruerentur in litore, ut aggeſtionem, qua tectæ eẽnt alternis æſtibus reciprocantis fluctus allueret. Cedrus durabilis, niſi humore tangatur. Quæcunq; autem ex parte meridiana cæduntur, utiliores ſunt, quæ uero ex ſeptentrionali proceriores, ſed facile uitiantur.

De transferendis arboribus maioris ætatis. T. XVI.

miſtis omnibus oliuas infundis, inculcas, & ſubinde cruſtam fa/ciendo ſaturabis, donec ad uaſculorum ſumma ora peruenias. Aliter. Oliuas, quas iacentes repereris, rugis contrahêtibus criſpas colligis, & ſalibus tritis reſperſas expandis, donec ſole inareſcant. Tunc ſubſtrato lauro alternas crates bacarum ſæpius ordinabis. Tunc defrutum cum ſatureiæ faſciculo duabus, aut tribus undis feruente patieris. Et poſtquam tepuerit, ſupra compoſitas bacas refundes admiſto ſale paululo, & origani faſce coniecto, ſupra ius omne perfundes. Aliter. Lectas bacas ex arbore ſtatim condies, rutam, & petroſilinum ſternes inter ſpatia ſtructionis, & ſubinde ciminati ſalis aſperſione cumulabis. Poſtremum mel, & acetum ſupfundes. Nouiſſime optimi olei quantumcũq; miſcebis. Aliter. Legis oliuas ex arbore nigras, & compoſitas muria diluis, tunc ollæ adijcis mellis partes duas, uini unã, defruti dimidiam, & ubi ſimul deferbuerint, deponis, ac permoues, & acetum miſces, cum refrixerit, ſuper oliuas origani ſurculos ſternis, & ſupra ius omne diffundes. Aliter. Oliuas manu lectas cum pediculis aqua ſpargis tribus diebus, deinde mittis in muria, & poſt. XII. dies exemptas in uaſe adijcis cũ muſti, & aceti æquis ponderibus. Et impletũ uas ita operies, ut aliqua ſpiramenta dimittas.

De horis. T. XXIII.

NOVEMBREM & Februarium ratio temporis per horas dierum fecit æquales.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

TITVLI MENSIS DECEMBRIS.

De ſerendis frumentis, & faba, & lini ſemine. T. I.
De fodiendis paſtinis, & cædenda materie, palis, & ridicis, & oleo laurino, ac myrtino. T. II.
De hortis, in eo de lactuca, allio, ulpico, cæpulla, ſinapi, & cunela. T. III.
De pomis, in eo de hypomelidibus, & aliorum menſium pomis. T. IIII.
De rapis condiendis. T. V.
De echinis, & pernis, & lardo ſaliendis, & auium laqueis diſponendis. T. VI.
De horis. T. VII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER XIII.

De ſerendis frumentis, faba, & lini ſemine. T. I.

DECEMBRI menſe ſeruntur frumenta, triticum, far, ordeum, quamuis ordei ſatio iam ſera ſit. Et faba circa ſeptimum Idus ſeri poteſt. Nam poſt exactam brumam male ſeminãtur. Hoc etiam menſe adhuc lini ſemen ſpargi poterit, uſq; ad. VII. Idus Decembris.

De fodiendis paſtinis, & cædenda materie. T. II.

NVNC ad inſtituendas uites, ſed poſt Idus paſtina inchoemus effodere, ſicut ante tractatum eſt. Et materiem bene hoc mēſe cædemus. Palos quoq;, & corbes faciemus, & ridicas. Et locis frigidis oleum faciemus ex lauro, & myrti bacas, atq; lentiſci in olei ſui confectione quaſſabimus, & uinum myrtite, ſicut dictum eſt ante, retingemus.

De hortis. T. III.

HOC tpe ſerenda eſt lactuca, ut planta eius Februario tranſferatur. Etiam nunc allium, et ulpicũ, & cepullæ, & ſinapi, & cunela ſeri poterunt, diſciplina, & more, quo ante narratũ eſt.

De pomis. T. IIII.

HYPOMELIDES poma ſunt (ut Martialis aſſerit) ſorbo ſimilia. Mediocri arbore naſcuntur, & flore candidulo. Dulcedo huic fructui cum acuto ſapore commiſta eſt. Seritur menſe Decembri nucleis in uaſculis poſitis. Mẽſe autem Februario hypomelidis planta, ſed pollicis magnitudine robuſta transferẽ breuiſſimo ſcrobe, ſoluta terra, plurimo ſtercore. Sed munienda eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius uentus afflauerit. Terram qualẽcunq; non reſpuit. Amat loca tepida, aprica, maritima, et ſæpe ſaxoſa. Statum rigidũ reformidat. Inſeri non poteſt, exigua durat ætate. Poma eius aut in picatis, & munitis urceolis, aut ſcobe populi, aut in ollis inter uuas uinaceis obruta ſeruabuntur.

De rapis condiendis. T. V.

NVNC rapa in partes minutas reciſa, & leuiter cocta, & tota die diligentius exiccata nequid reſeruent humoris, & ſinapi ex aceto (ſicut moris eſt) temperato, mergere, & condire curabimus, & repleta uaſa claudemus, ac poſt aliquantos dies guſtibus explorata, proferemus uſuri. Quam rem Ianuario quoq;, et Nouembri menſe poterimus efficere.

De echinis, & pernis, & lardo ſaliendis, et auium laqueis diſponendis. T. VI.

NVNC etiam quibus litus in fructu eſt, ubi luna iuuabit augmentum, qua omnium clauſorum maris animalium, atq; concharum iubet incremento ſuo membra turgere, echini carnes ſalibus condire curabunt. Quod ſolito more conficitur. Hanc quoq; rem per omnes menſes bene facienus hybernos. Pernas etiam & lardum conficimus non ſolũ menſe hoc, ſed omnibus, quos hyemalis algor aſtringit. Tenpore hoc per humiles ſyluas, & bacis fœcunda uirgulta ad turdos, & cæteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. Hoc uſque in Martium menſem tendetur aucupium.

De horis. T. VII.

DECEMBREM *Ianuario in horis cauſa diſpar adiũxit, cum linea ſimili ille augeatur, iſte decreſcat.*

Hora	I.	*pedes*	XXIX.
Hora	II.	*pedes*	XIX.
Hora	III.	*pedes*	XV.
Hora	IIII.	*pedes*	XII.
Hora	V.	*pedes*	X.
Hora	VI.	*pedes*	IX.
Hora	VII.	*pedes*	X.
Hora	VIII.	*pedes*	XII.
Hora	IX.	*pedes*	XV.
Hora	X.	*pedes*	XIX.
Hora	XI.	*pedes*	XXIX.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE INSITIONE LIBER AD PASIPHILVM VIRVM DOCTISSIMVM.

HABES *aliud indultæ fidei teſtimoniũ, pro uſura temporis hoc opus de arte inſitiõis adieci. Sed* ꝙ *uolumina hæc ruris colendi ſerius,* ꝗ̃ *iuſſeras, ſcripta ſunt, librarij manus ſegnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam maligne æſtimo. Scio enim quo frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam eius expectare potius,* ꝗ̃ *timere. Neſcio utrum commune ſit dominis, mihi difficile contigit in ſeruilibus ingenijs inuenire temperiem. Ita ſæpiſſime natura hæc uitiat commodum ſiquod eſt, et miſcet optanda contrarijs. Velocitas procurrit in facinus, ſegnicies figuram benignitatis imitatur, et tantum recedit ab agilitate, quantum receſſit à ſcelere. Diu tamen apud te pudorem meum diſtuli, ſed hoc quaſi bonus*

famulus ſeci. Verum neſcio, ſi tuum ad has modo minutias incli/ netur ingenium. Grande erit, & par deſyderio ſuo, quod ſtudij tui quæret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter ſentias, ego meas opes æſtimare non differo. Non eſt magni loci aſſibus intuendis oculos duxiſſe per puluerē, quia neſcio quo modo notæ ſunt quædam maximarum perſonarum minuta compendia.

Aſiphile ornatus fidei, cui iure fatemur,
P *Siquid in arcano pectoris umbra tegit,*
Bis ſeptem paruos opus agricolare libellos.
Quos manus hæc ſcripſit, parte ſilente pedum,
Nec ſtrictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
Sed pura tantum ruſticitate rudes,
Commendas, dignaris, amas, & ruſtica dicta
Affectu ſocij ſollicitante colis.
Nunc ideo modicum creſcens fiducia carmen
Obtulit arbitrio lætificanda tuo.
Eſt noſtræ ſtudium non condemnabile muſæ,
Vrbanum fari ruſticitatis opus.
Sub thalami ſpecie felices iungere ſyluas,
Vt ſoboli miſtus creſcat utrinq; decor.
Connexumq; nemus ueſtire affinibus umbris,
Et gemina partum nobilitare coma.
Fœderibus blandis dulces confundere ſuccos,
Et lætum duplici fruge ſaporis ali.
Quæ quibus hoſpitium præſtent uirgulta docebo,
Quæ ſit adoptiuis arbor onuſta comis.
Ipſe poli rector, quò lucida ſydera currunt,
Quo fixa eſt tellus, quò fluit unda maris,
Cum poſſet miſtos ramis inducere flores,
Et uaria grauidum pingere fronde nemus,
Dignatus noſtros hoc inſignire labores,
Naturam fieri ſanxit ab arte nouam.
Non ſegne officium noſtræ reor eſſe camœnæ,
Aut operis parui gratia fiet inops.

Si uelocis equæ pigro miſcætur aſello
Ardor, ut in ſterilem res cadat acta gradum,
Fœcundumq́; genus productus deleat hæres,
Et ſibi defectum copia prolis agat,
Cur nõ arbor inops pingueſcat ab hoſpite gẽma,
Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam, quicquid ueteres ſcripſere coloni,
Sacraq; priſcorum uerba labore ſequar.
Principio multas ſpecies induſtria ſolers
Protulit, & doctam iuſſit inire manum.
Nam quæcunq; uirens alienis frondibus arbos
Comitur, his diſcit credita ferre modis.
Aut noua diſcreto figuntur germina libro,
Aut aliud ſummo robore fiſſa capit,
Aut uirides oculos extremi gemma tumoris
Accipit, & lento ſtringitur uda ſinu.

De uite.

Primus echionij palmes ſe iungere Bacchi
Nouit, & externo tenditur uua mero.
Nexilibus gemmis fœcundos implicat artus.
Vitis, & amplexum paſcit adulta genus.
Degenerisq́; comæ ueſtigia mittis inumbrat
Pampinus, & pingui curuat onuſta deo.

De oliua.

Robora Palladij decorat ſylueſtria rami,
Nobilitat partus bacca ſuperba feros.
Fœcundat ſterilis pingues oleaſter oliuas,
Et quæ non nouit munera, ferre docet.

De pyro.

Germine cana pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & uarium nectit amore nemus,
Nunc rapit hirſutis horrenda ſororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malũ,
Fraxineasq́; nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu,
Inſtituens, duræ dat ſua membra cuti.
Et ſteriles ſpinos, & inertem fœtibus ornum

D otat, & ignotum cogit amare decus.
H uius & immiſſi uertere sydonia rami,
P omaq; confuſus blanda creauit odor,
C aſtaneæ ſeptos aſpro uelamine fœtus
E xuit, & plando pondere mutat onus.
Meſpilaq; exarmat pugnacibus horrida mēbris,
E t mala tranquillo corticæ uota premit.
C reditur in libycas ſua germina nectere ramis,
L ætaq; puniceo poſſe decore frui.

De malo punico.

P unica non alios unquam dignata ſapores
M ala, nec externis aſſociata comis.
I pſa ſuas augent mutato ſemine gemmas,
E t ſibi cognato picta rubore placent.

De pomo.

I nſita proceris pergit concreſcere ramis
E t ſociam mutat malus amica pyrum.
S eq; feros ſyluis hortatur linquere mores,
E t partu gaudet nobiliore frui.
S piniſeras prunos, armataq; robora ſentes
L euigat, & pulchris ueſtit adulta comis.
E xiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
N ouit, et ad cupidas flectere poma manus.
S tipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
E t gratum nymphis ſpargere flore nemus:
R obora thyrſigero platani cōcordia Baccho
F œtibus inſtituit plena rubore nouis.
I llius inſolitas miratur perſicus umbras,
P opuleæq; ferunt candida dona comæ.
M eſpilus huic paret, lapidoſaq; uiſcera mutās
T enditur, & niueo plena liquore rubet.
P ro ſudibus fœtis, & pro prægnātibus armis
C aſtaneæ fuluum dant noua mala decus.

De perſico.

I pſa ſuos onerat meliori germine ramos
P erſicus, & pruno ſcit ſociare genus.
I mponitq; leues in ſtipite phyllidis umbras,
E t tali diſcit fortior eſſe gradu.

De malo cydonio.

Cum præſtet cunctis ſe fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hoſpitio.
Roboris externi librum aſpernata ſuperbit,
Sit tantum nullo creſcere poſſe decus.
Sed proprijs pandens cognata cubilia ramis
Stat contenta ſuum nobilitate bonum.

De meſpilo.

Aemula dura pyri deſpecti mala saporis
Meſpilus admiſſo germine tuta ſubit.
Et geminis ſeſe uiolentior inſerit armis,
Atq; auidas terrent robora ſæua manus.

De malo citrio.

Nec non & citrij patiuntur mutua rami
Pignora, quæ grauido corticæ morus alit.
Pomaq; paſturi blando redolentia ſucco
Armatis mutant ſpicula nota pyris.

De prunis.

Pruna ſuis addunt felicia germina membris,
Donaq; cognato corpore læta ferunt.
Exarmat fœtus, ſed brachia roboris armat
Caſtaneæ prunus iuſſa tenere larem.

De ſiliqua.

Aſſueſcunt ſiliquæ uiridi molleſcere ſucco,
Et gremio paſcunt cætera poma ſuo.

De ficubus.

Perſuadet moris tetrum mutare colorem.
Ficus, & inuaſis dat ſua iura comis.
Se quoq; miratur pingui grandeſcere ſucco,
Et ſolitum gaudet uincere poma modum.
Inſignes folijs platanos felicia menſis
Brachia gaudentes uitis bonore comas
Ingrediens pingui ſe corticæ maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta ſinus.

De moro.

Mutua quin etiam moris commertia ficus
Præſtat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auide confert ſua membra ſorori,

Qui donec firment intra ſtabulum furfuribus uel medica herba uel (ſi eſt copia) farina ordei paſcantur ingeſta, donec conceptũ paulisper robur ætatis, paſcuũ matribus poſſint habere cõmune.

De paſcendi ordine.

PASCVA ouillo generi utilia ſunt, q̃ uel in noualibus, uel in pratis ſiccioribus excitantur. Paluſtria uero noxia ſunt, ſylueſtria damnoſa lanatis. Salis tñ crebra conſperſio, uel paſcuis miſta, uel canalibus frequẽter oblata, debet pecoris leuare faſtidiũ, nam per hyemem, ſi penuria eſt fœnum, uel palea, uel uicia, uel facilior uictus ulmi ſeruatis frõdibus præbeaẽ, aut fraxini. Aeſtiuis menſibus paſcantur ſub lucis initio, cũ graminis teneri ſuauitatem roris miſtura commendat. Quarta hora caleſcente potus puri fluminis, aut putei pbeatur, aut fontis. Medios ſolis calores uallis, aut arbor umbroſa declinet. Deinde ubi flexo iam die ardor infringitur, & ſolum primo imbre ueſpertini roris humeſcit, gregem reuocemus ad paſcua. Sed canicularibus, & æſtiuis diebus ita paſcendæ ſunt oues, ut capita gregis ſemper auertantur à ſolis obiectu. Hyeme aũt, uel uere niſi reſolutis gelicidijs ad paſcua prodire non debent, nam pruinoſa herba huic generi morbos creabit, ac tunc ſemel adaquare ſufficiet. Græcas oues, ſicut aſianas, uel tarentinas moris eſt potius ſtabulo nutrire, q̃ cãpo, & pertuſis tabulis, ſolum in quo claudentur, inſternere, ut ſic tuta cubilia, propter iniuriam pretioſi uelleris, humor reddat elabens. Sed tribus, per annum totum, diebus aprico die lotas oues ungere oleo oportebit, & uino. Propter ſerpentes, qui plerunq; ſub præſepibus latent, cedrum, uel galbanum, uel mulieris capillos aut ceruina cornua, frequenter uramus.

De capris.

NVNC hirci admittendi ſunt, ut fœtũ primi ueris fouere poſſit exortus. Sed caper eligendus eſt, cui ſub maxillis duæ uidentur pendere uerrucula. Magni corporis, craſſis cruribus, breui, plenaq; ceruice, auribus flexis, & grauibus, paruo capite, nitido, ſpiſſo, & longo capillo. Ad ineundas fœminas ẽ ante anniculũ congruus. Non autem durat ultra ſexennium. Capella ſimilis corporis, ſed magnis uberibus eſt eligenda. Non tamen ita multæ capræ, ut oues una ſtatione claudãtur, quam luto, & ſtercore

carere conueniet. Hædis ſupra lactis abundantiam, edera, & arbuti, & lentiſci cacumina ſunt ſæpe prębenda. Trimæ concaſre optime poſſunt, quod teneriores matres generant uix ſigenandū eſt. Sed ultra. VIII. annos ſeruandæ non ſunt matrices, quia genus hoc longiore ſterileſcit ætate.

De glandibus colligendis. T. XIIII.

HOC tempore glandis legendæ, ac ſeruandæ cura nos excitet, quod opus fœmineis, ac puerilibus operis celebrabitur facile more bacarum.

De materie cædenda. T. XV.

NVNC materies ad fabricam cædenda eſt, cū luna decreſcit. Sed arbores, quæ cædentur uſq; ad medullam ſecuribus reciſas aliquādiu ſtare patieris, ut per eas partes humor, ſiquis in uenis cōtinetur, excurrat. Vtiles autem ſunt hæ maxime, Abies, quam gallicam uocant, niſi perluatur, leuis; rigida, & in operibus ſiccis perenne durabilis. Larix utiliſſima; ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis in fronte, atq; extremitate tectorū, præſidium contra incendia cōtuliſti. Neq; enim flammam recipiunt, aut carbones creare poſſunt. Quercus durabilis ſi terrenis operibus obruatur, & aliqua tenus palis. Aeſculus ædificijs et ridicis apta materies. Caſtanea mira ſoliditate perdurat in agris, & tectis, & operibus cæteris inteſtinis, cuius ſolum pondus in uitio eſt. Fagus in ſicco utilis, humore corrūpitur. Populus utraq;, & ſalix, & tilia in ſcalpturis neceſſariæ. Alnus fabricæ inutilis, ſed neceſſaria, ſi humidus locus ad accipienda fundamenta palādus eſt. Vlmus, & fraxinus ſi ſiccentur, rigeſcunt, ante curuabiles, cathenis utiles habentur. Carpinus utiliſſima. Cupreſſus egregia. Pinus niſi in ſiccitate nō durās, cui contra celerem putredinem comperi in Sarainia hoc genere prouideri, ut excaſæ trabes eius, aut in piſcina qualibet anno toto merſæ laterent, poſt operi futuræ aut arenis obruerentur in litore, ut aggeſtionem, qua tectæ eēnt alternis æſtibus reciprocātis fluctus allueret. Cedrus durabilis, niſi humore tangatur. Quæcunq; autem ex parte meridiana cæduntur, utiliores ſunt, quæ uero ex ſeptentrionali proceriores, ſed facile uitiantur.

De transferendis arboribus maioris ætatis. T. XVI.

HOC menſe locis ſiccis calidis, & apricis maiores arbores tranſferemus truncatis ramis, illæſis radicibus, multo ſtercore, et rigationibus adiuuandas.

De oleo faciendo ſecundum græcos, et emendando. T. XVII.

GRAECI in conficiendi olei præceptis iſta iuſſerunt. Tantũ legendum eſſe oliuæ, quantum nocte ueniente poſſimus exprimere. Molam primo oleo debere leuiter eſſe ſuſpẽſam. Oſſa enim cõfracta ſordeſcunt, quare de ſolis carnibus fit prima confectio, et de ſalignis caniſtros fieri debere uirgultis, quia genus hoc oleum dicitur adiuuare. Nobilius erit, quod ſponte defluxerit. Sales deinde, ac nitrum iubent nouo oleo miſceri, ut hæc res ſpiſſitudinẽ eius abſoluat. Deinde cum amurca ſubſederit, oleũ purũ. XXX. diebus exactis, in uitrea uaſa transferri. Secundum ſimili diſciplina fieri, ſed mola fortiore quaſſari.

Oleum liburnico ſimile. T. XVIII.

OLEVM primũ liburnico ſimile fieri aſſerunt græci, ſi in optimo uiridi oleo inulam ſiccam, et lauri folia, et cyperum omnia ſimul tuſa, et ſubtiliter creta permiſceas cum ſalibus torrefactis, ac tritis, et diu oleo iniecta perturbes, dehinc tribus, aut aliquanto amplius decurſis diebus, cum quieuerit, utaris.

Vt oleum ſordidum purges. T. XIX.

SI Sordet oleum, frictos, et adbuc calentes ſales mitti iubent, et diligenter operiri. Ita mundum reddi poſt tempus exiguum.

De oleo odoris horrendi. T. XX.

SI Fuerit odoris horrendi, uirides oliuas ſine oſſibus tundi, et in olei metreta chœnicas duas mitti. Si bacæ defuerint, caules tenerrimos oleæ ſimiliter eſſe tundendos. Nonnulli utraq; permiſcent adiecto etiam ſale. Sed omnia intra linteum clauſa ſuſpendunt, atq; ita in uas olei demittunt, poſtea tribus diebus exactis auferunt, et oleum in alia uaſa transfundunt. Quidam mittũt uetuſtum laterem torrefactum. Pleriq; ordeaceos panes breuiter figuratos, et raro linteo inuolutos mergunt, et nouos ſubinde pmutant, ubi hoc bis, aut tertio fecerint, ſales mittunt, et in alia uaſa tranſlatum, per paucos dies ſubſidere patiuntur. Quod ſi

aliquod animal forte ceciderit, & oleũ putredine, ac nidore ui/tiauerit, iubent græci coriandri manipulum in olei metreta ſuſpẽdi, atque ita paucis diebus manere. Si nihil de nidore decuſſerit, mutandũ eſt coriãdrũ, donec ſuperet hoc uitiũ. Sed maxime proderit, poſt ſenos dies in uaſa munda transferre, melius ſi acetum ante uexerunt. Quidã fœni græci ſemen ſiccum, tritumq́; permiſcent, uel incenſos oleaginos carbones in ipſo oleo frequẽter extinguunt. Si acerbus odor fuerit, uuæ excremẽta, q̃ græci γίγαρτα uocant, præcipiunt tuſa, & in maſſam redacta merſari.

De oleo rancido curando. T. XXI.

OLEVM *rancidum græci aſſerũt ſic poſſe curari. Albam ce/rã mundo, & optimo oleo reſolutã, et adhuc liquentem mitti in oleo iubent. Tunc ſales frictos calentes addi, operiri, atq; gypſari. Sic fieri, ut oleum purget ſapore, & odore mutato. Oleum tñ omne in terrenis locis eſſe ſeruandũ, & eã eius eſſe naturã, ut ſo/le, uel igne purget, uel aqua feruẽti, ſi ſimul miſceat i uaſculo.*

De condiendis oliuis. T. XXII.

HOC *etiam menſe oliuas condiemus. Harum genera ſunt di/uerſa. Colymbades oliuæ fiunt ſic. Alternis cratibus oliuarũ pu/leium ſpargis, & mel, et acetum, & ſales mediæ, ſtratura inter/cedẽte ſuffundes. Item ſternes oliuas ſupra ſurculos fœniculi, uel anethi, ſiue lentiſci, & ramulis oliuæ ſubditis, aceti heminam, & muriam ſuperfundis, et has conſtructiões uſq; ad uaſculi ple/nitudinem patieris inſurgere. Aliter. Electas oliuas muria ma/turabis, poſt. XL. dies muriam fundis uniuerſam, tunc duas de/fruti partes, aceti unam, mentam minute inciſam uaſculo adijci/es, & oliuis replebis, ut iuſta infuſione liquor ſupernatet. Ali/ter. Oliuas manu lectas, una nocte integra, in balnei uapore eẽ patieris tabulæ, uel crati ſuperpoſitas, mane balneis exemptas, ſa/libus tritis conſperges, et uteris, quæ non amplius, q̃. VIII. dies poterunt cuſtodiri. Aliter. Oliuas illæſas primo mittis in mu/ria, poſt dies. XL. leuabis, atq; incides acuto calamo. Et ſi dul/ciores habere uolueris, duas ſapæ partes, & aceti unam, ſi acrio/res, aceti duas, & ſapæ unam debebis infundere. Aliter. Paſſi ſextarium unum, cineris bene creti quãtum manus utraq; geſta/bit, uini ueteris unum funiculum, et aliquantũ cupreſſi foliorum*

miſtis omnibus oliuas infundis, inculcas, & ſubinde cruſtam fa/ciendo ſaturabis, donec ad uaſculorum ſumma ora peruenias. Aliter. Oliuas, quas iacentes repereris, rugis contrahētibus criſpas colligis, & ſalibus tritis reſperſas expandis, donec ſole inareſcant. Tunc ſubſtrato lauro alternas crates bacarum ſæpius ordinabis. Tunc defrutum cum satureiæ faſciculo duabus, aut tribus undis feruente patieris. Et poſtquam tepuerit, ſupra compoſitas bacas refundes admiſto ſale paululo, & origani faſce coniecto, ſupra ius omne perfundes. Aliter. Lectas bacas ex arbore ſtatim condies, rutam, & petroſilinum ſternes inter ſpatia ſtructionis, & ſubinde ciminati ſalis aſperſione cumulabis. Poſtremum mel, & acetum ſupfundes. Nouiſſime optimi olei quantumcūq; miſcebis. Aliter. Legis oliuas ex arbore nigras, & compoſitas muria diluis, tunc ollæ adijcis mellis partes duas, uini unā, defruti dimidiam, & ubi ſimul deferbuerint, deponis, ac permoues, & acetum miſces, cum refrixerit, ſuper olivas origani ſurculos ſternis, & ſupra ius omne diffundes. Aliter. Oliuas manu lectas cum pediculis aqua ſpargis tribus diebus, deinde mittis in muria, & poſt. XII. dies exemptas in uaſe adijcis cū muſti, & aceti æquis ponderibus. Et impletū uas ita operies, ut aliqua ſpiramenta dimittas.

De horis. T. XXIII.

NOVEMBREM & Februarium ratio temporis per horas dierum fecit æquales.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

TITVLI MENSIS DECEMBRIS.

De ſerendis frumentis, & faba, & lini ſemine. T. I.
De ſodiendis paſtinis, & cædenda materie, palis, & ridicis, & oleo laurino, ac myrtino. T. II.
De hortis, in eo de lactuca, allio, ulpico, cepulla, ſinapi, & cunela. T. III.
De pomis, in eo de hypomelidibus, & aliorum menſium pomis. T. IIII.
De rapis condiendis. T. V.
De echinis, & pernis, & lardo ſaliendis, & auium laqueis diſponendis. T. VI.
De horis. T. VII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER XIII.

De ſerendis frumentis, faba, & lini ſemine. T.I.

DECEMBRI *menſe ſeruntur frumenta, triticum, far, ordeum, quamuis ordei ſatio iam ſera ſit. Et faba circa ſeptimum* Idus *ſeri poteſt. Nam poſt exactam brumam male ſeminãtur. Hoc etiam menſe adhuc lini ſemen ſpargi poterit, uſq; ad.* VII. *Idus* Decembris.

De ſodiendis paſtinis, & cædenda materie. T. II.

NVNC *ad inſtituendas uites, ſed poſt Idus paſtina inchoemus effodere, ſicut ante tractatum eſt. Et materiem bene hoc mẽſe cædemus. Palos quoq;, & corbes faciemus, & ridicas. Et locis frigidis oleum faciemus ex lauro, & myrti bacas, atq; lentiſci in olei ſui confectione quaſſabimus, & uinum myrtite, ſicut dictum eſt ante, retingemus.*

De hortis. T. III.

HOC tpe ſerenda eſt lactuca, ut planta eius Februario tranſferatur. Etiam nunc allium, et ulpicũ, & cæpullæ, & ſinapi, & cunela ſeri poterunt, diſciplina, & more, quo ante narratũ eſt.

De pomis. T. IIII.

HYPOMELIDES poma ſunt (ut Martialis aſſerit) ſorbo ſimilia. Mediocri arbore naſcuntur, & flore candidulo. Dulcedo huic fructui cum acuto ſapore commiſta eſt. Seritur menſe Decembri nucleis in uaſculis poſitis. Mẽſe autem Februario hypomelidis planta, ſed pollicis magnitudine robuſta transfert̃ breuiſſimo ſcrobe, ſoluta terra, plurimo ſtercore. Sed munienda eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius uentus afflauerit. Terram qualẽcunq; non reſpuit. Amat loca tepida, aprica, maritima, et ſæpe ſaxoſa. Statum rigidũ reformidat. Inſeri non poteſt, exigua durat ætate. Poma eius aut in picatis, & munitis urceolis, aut ſcobe populi, aut in ollis inter uuas uinaceis obruta ſeruabuntur.

De rapis condiendis. T. V.

NVNC rapa in partes minutas reciſa, & leuiter cocta, & tota die diligentius exiccata nequid referueat humoris, & ſinapi ex aceto (ſicut moris eſt) temperato, mergere, & condire curabimus, & repleta uaſa claudemus, ac poſt aliquantos dies guſtibus explorata, proferemus uſuri. Quam rem Ianuario quoq;, et Nouembri menſe poterimus efficere.

De echinis, & pernis, & lardo ſaliendis, et auium laqueis diſponendis. T. VI.

NVNC etiam quibus litus in fructu eſt, ubi lunæ iuuabit augmentum, quæ omnium clauſorum maris animalium, atq; conchaum iubet incremento ſuo membra turgere, echini carnes ſalibus condire curabunt. Quod ſolito more conficitur. Hanc quoq; rem per omnes menſes bene facienus hybernos. Pernas etiam & lardum conficimus non ſolũ menſe hoc, ſed omnibus, quos hyemalis algor aſtringit. Tenpore hoc per humiles ſyluas, & baccis fœcunda uirgulta ad turdos, & cæteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. Hoc uſque in Martium menſem tendetur aucupium.

De horis. T. VII.

DECEMBREM *Ianuario in horis cauſa diſpar adiũxit, cum linea ſimili ille augeatur, iſte decreſcat.*

Hora	I.	*pedes*	XXIX.
Hora	II.	*pedes*	XIX.
Hora	III.	*pedes*	XV.
Hora	IIII.	*pedes*	XII.
Hora	V.	*pedes*	X.
Hora	VI.	*pedes*	IX.
Hora	VII.	*pedes*	X.
Hora	VIII.	*pedes*	XII.
Hora	IX.	*pedes*	XV.
Hora	X.	*pedes*	XIX.
Hora	XI.	*pedes*	XXIX.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE INSITIONE LIBER AD PASIPHILVM VIRVM DOCTISSIMVM.

b ABES *alind indultæ fidei teſtimoniũ, pro uſura temporis hoc opus de arte inſitiõis adieci. Sed ꝙ uolumina hæc ruris colendi ſerius, q̃ iuſſeras, ſcripta ſunt, librarij manus ſegnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam maligne æſtimo. Scio enim quo frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam eius expectare potius, q̃ timere. Neſcio utrum commune ſit dominis, mihi difficile contigit in ſeruilibus ingenijs inuenire temperiem. Ita ſæpiſſime natura hæc uitiat commodum ſiquod eſt, et miſcet optanda contrarijs. Velocitas procurrit in facinus, ſegnicies figuram benignitatis imitatur, et tantum recedit ab agilitate, quantum receſſit à ſcelere. Diu tamen apud te pudorem meum diſtuli, ſed hoc quaſi bonus*

ſamulus feci. Verum neſcio, ſi tuum ad has modo minutias incli-
netur ingenium. Grande erit, & par deſyderio ſuo, quod ſtudij tui quæret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter ſentias, ego meas opes æſtimare non differo. Non eſt magni loci aſſibus intuendis oculos duxiſſe per puluerē, quia neſcio quomodo notæ ſunt quædam maximarum perſonarum minuta compendia.

Aſiphile ornatus fidei, cui iure fatemur,
Siquid in arcano pectoris umbra tegit,
Bis ſeptem paruos opus agricolare libellos.
Quos manus hæc ſcripſit, parte ſilente pedum,
Nec ſtrictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
Sed pura tantum ruſticitate rudes,
Commendas, dignaris, amas, & ruſtica dicta
Affectu locij ſollicitante colis.
Nunc ideo modicum creſcens fiducia carmen
Obtulit arbitrio lætificanda tuo.
Eſt noſtræ ſtudium non condemnabile muſæ,
Vrbanum fari ruſticitatis opus.
Sub thalamii ſpecie felices iungere ſyluas,
Vt ſoboli miſtus creſcat utrinque decor.
Connexumque nemus ueſtire affinibus umbris,
Et gemina partum nobilitare coma.
Fœderibus blandis dulces confundere ſuccos,
Et lætum duplici fruge ſaporis ali.
Quæ quibus hoſpitium præſtent uirgulta docebo,
Quæ ſit adoptiuis arbor onuſta comis.
Ipſe poli rector, quo lucida ſydera currunt,
Quo fixa eſt tellus, quo fluit unda maris,
Cum poſſet miſtos ramis inducere flores,
Et uaria grauidum pingere fronde nemus,
Dignatus noſtros hoc inſignire labores,
Naturam fieri ſanxit ab arte nouam.
Non ſegne officium noſtræ reor eſſe camœnæ,
Aut operis parui gratia fiet inops.

Si ueloris equæ pigro miſcetur aſello
Ardor, ut in ſterilem res cadat acta gradum,
Fœcundumq; genus productus deleat hæres,
Et ſibi defectum copia prolis agat,
Cur nõ arbor inops pingueſcat ab hoſpite gẽma,
Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam, quicquid ueteres ſcripſere coloni,
Sacraq; priſcorum uerba labore ſequar.
Principio multas ſpecies induſtria ſolers
Protulit, & doctam iuſſit inire manum.
Nam quæcunq; uirens alienis frondibus arbos
Comitur, his diſcit credita ferre modis.
Aut noua diſcreto figuntur germina libro,
Aut aliud ſummo robore fiſſa capit,
Aut uirides oculos extremi gemma tumoris
Accipit, & lento ſtringitur uda ſinu.

De uite.

Primus echionij palmes ſe iungere Bacchi
Nouit, & externo tenditur uua mero.
Nexilibus gemmis fœcundos implicat artus.
Vitis, & amplexum paſcit adulta genus.
Degenerisq; comæ ueſtigia mittis inumbrat
Pampinus, & pingui curuat onuſta deo.

De oliua.

Robora Palladij decorat ſylueſtria rami,
Nobilitat partus baca ſuperba feros.
Fœcundat ſterilis pingues oleaſter oliuas,
Et quæ non nouit munera, ferre docet.

De pyro.

Germine cana pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & uarium nectit amore nemus,
Nunc rapit hirſutis horrenda ſororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malũ,
Fraxineasq; nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi muteſcere fructu,
Inſtituens, duræ dat ſua membra cuti.
Et ſteriles ſpinos, & inertem fœtibus ornum

Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immiſſi uertere cydonia rami,
  Pomaq́; confuſus blanda creauit odor.
Caſtaneæ ſeptos aſpro uelamine fœtus
  Exuit, & plando pondere mutat onus.
Meſpilaq́; exarmat pugnantibus horrida mēbris,
  Et mala tranquillo corticæ nota premit.
Creditur in libycas ſua germina nectere ramis,
  Lætaq́; puniceo poſſe decore frui.

De malo. punico.

Punica non alios unquam dignata ſapores
  Mala, nec externis aſſociata comis.
Ipſa ſuas augent mutato ſemine gemmas,
  Et ſibi cognato picta rubore placent.

De pomo.

Inſita proceris pergit concreſcere ramis
  Et ſociam mutat malus amica pyrum.
Seq́; feros ſyluis hortatur linquere mores,
  Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataq́; robora ſentes
  Leuigat, & pulchris ueſtit adulta comis.
Exiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
  Nouit, et ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
  Et gratum nymphis ſpargere flore nemus:
Robora thyrſigero platani cōcordia Baccho
  Fœtibus inſtituit plena rubore nouis.
Illius inſolitas miratur perſicus umbras,
  Populeæq́; ferunt candida dona comæ.
Meſpilus huic paret, lapidoſaq́; uiſcera mutās
  Tenditur, & niueo plena liquore rubet.
Pro ſudibus fœtis, & pro prægnātibus armis
  Caſtaneæ fuluum dant noua mala decus.

De perſico.

Ipſa ſuos onerat meliori germine ramos
  Perſicus, & pruno ſcit ſociare genus.
Imponitq́; leues in ſtipite phyllidis umbras,
  Et tali diſcit fortior eſſe gradu.

De malo cydonio.

Cum præſtet cunctis ſe fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hoſpitio.
Roboris externi librum aſpernata ſuperbit,
Sit tantum nullo creſcere poſſe decus.
Sed proprijs pandens cognata cubilia ramis
Stat contenta ſuum nobilitate bonum.

De meſpilo.

Aemula dura pyri deſpecti mala ſaporis
Meſpilus admiſſo germine tuta ſubit.
Et geminis ſeſe uiolentior inſerit armis,
Atq; auidas terrent robora ſæua manus.

De malo citrio.

Nec non & citrij patiuntur mutua rami
Pignora, quæ grauido corticæ morus alit.
Pomaq; paſturi blando redolentia ſucco
Armatis mutant ſpicula nota pyris.

De prunis.

Pruna ſuis addunt felicia germina membris,
Donaq; cognato corpore læta ferunt.
Exarmat fœtus, ſed brachia roboris armat
Caſtaneæ prunus iuſſa tenere larem.

De ſiliqua.

Aſſueſcunt ſiliquæ uiridi molleſcere ſucco,
Et gremio paſcunt cætera poma ſuo.

De ficubus.

Perſuadet moris tetrum mutare colorem.
Ficus, & inuaſis dat ſua iura comis.
Se quoq; miratur pingui grandeſcere ſucco,
Et ſolitum gaudet uincere poma modum.
Inſignes folijs platanos felicia menſis
Brachia gaudentes uitis honore comas
Ingrediens pingui ſe corticæ maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta ſinus.

De moro.

Mutua quin etiam moris commertia ficus
Præſtat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auide confert ſua membra ſorori,

E t metuit fœtus ſparſa cruore nouos.
P roceras fagos, & poma hirſuta uirentis
Caſtaneæ, duris aſpera mala comis
I nficiens, monſtrat piceo nigreſcere partu,
E t ſucco paſcit turgida poma nouo.
O bſequitur moris blando terebinthus odore.
E t geminis ueniunt munera miſta bonis.

De ſorbis.

S orba ſuos partus merito maioris honeſtant
S eminis, & pulchro ſcurua labore nitent.
H æc arbos ſpinæ duros mucronibus artus
E xuit, ac libris mitibus arma tegit.
A ureaq; annexo miſcere cydonia fœtu
G audet, & externi dona coloris amat.

De cæraſo.

I nſeritur lauro cæraſus, partuq; coacto
T ingit adoptiuus uirginis ora pudor.
V mbrantes platanos, & iniquã robore prunũ
C ompellit gemmis pingere membra ſuis.
P opuleasq; nouo diſtinguit munere frondes,
S ic blandus ſpargit brachia cana rubor.

De amygdalo.

P hyllis odoratos primæuis floribus artus
Diſciſſi pruni corticæ fixa tegit.
P omaq; permutat uelamine perſica miſto,
D uritiemq; docet tegminis eſſe loco.
I n modicam tornat ſiliqua tendẽte figuram,
E t frondes pulchro ditat odore feras.
C aſtaneamq; trucem depulſis cogit echinis
M irari fructus leuia poma ſui.

De piſtacijs.

Quin & amygdaleos ſubeunt piſtacia ramos
E t debitum maius de breuitate petunt.
H æc & cognato cingens terebinthus amictu
N utrit adoptiuis nobilitanda comis.

De caſtanea.

F lumineam ſalicem fœcũdant ardua mẽbra
C aſtaneæ, & multo paſta liquore uigent.

De nuce.

A rbuteas frondes uaſtæ nucis occupat umbra,
P omaq; ſub duplici cortice tuta reſert.
C ætera, quæ ſolers proceſſu temporis uſus
E xprimet, exemplis inſtituere nouis.
H æc ſat erit tenui uerſu memoraſſe poetam,
Quem iuuat effoſſi terga mouere ſoli.
C armina tu duros inter formata bidentes
Aſpera, ſed miti ruſticitate leges.

FINIS.

Florentiæ per heredes Philippi Iuntæ. Anno domini M.D.XXI. Die.XXVIII. Menſis Septembris. Leone Decimo Pontifice Max.

AA BB *a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z & ꝯ ꝶ*
A *a* B *b* A B CD DEFGHI KL LMNOP

Quaterniones omnes, præter BB *qui eſt ſexternio, &* B *b qui eſt ternus, &* A *qui eſt quinternio, &* P *q eſt ſexternio Et notes* ꝙ CD & KL *littere ſimul ponende ſunt.*

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

IVLII POMPONII FORTVNATI INTERPRETATIO IN CARMINIBVS COLVMELLÆ.

b Ortorum quoq; te cultus Siluine docebo.
Atq; ea quæ quōdā ſpatijs excluſus iniqs
Cum caneret lætas ſegetes & munera bacchi
Et te magna Pales, necnon cœleſtia mella.
Virgilius nobis poſt ſe memoranda reliquit.
Principio ſedem numeroſo præbeat horto
Pinguis ager: putres glebas, reſolutaq; terga
Qui gerit: & foſſus gracilis imitatur arenas.
Atque habilis natura ſoli: quæ gramine læto
Parturit: & rutilas ebuli creat uuida baccas.
Nam neq; ſicca placet: nec quæ ſtagnata palude
Perpetitur querulæ ſemper conuicia ranæ.
Tum quæ ſponte ſua frondoſas educat ulmos
Palmitibuſq; feris lætatur & aſpera ſiluis
Achrados: aut pruni lapidoſis obruta pomis
Gaudet: & iniuſſi conſternitur ubere mali.
Sed negat belleboros: & noxia galbana ſucco:
Nec patitur taxos, nec ſtrenua toxica ſudat.

m EMORABILES horti in fabulis narrantur fuiſſe Heſperidũ: in quibus non poma quidem aurea: ſed tantũ oleaſtri uiruerũt. Ante omnis uero regis Alcynoi nauſicæ puellæ patris fabulis celebrati ſunt. Reges perſarum Hortenſi curæ intenti fuere. Tarquinius ſuperbus ꝙ horto delectatus ſit: reſponſum exciſis lilijs ad filium indicat. In. xij. tabulis horti mentio non uillarum habetur. Epicurus primus horti magiſter exiſtimatus eſt. Quare his exemplis principes: & ſtudioſi hoies hortis incũbere nō extimeſcant. Signa ſatyrica in hortis olim poſita: tutela uero eorũ Veneri attributa eſt: cuius iucũdo numine auxiliante ad interpretationem ueniamus. Quam ex Plynio: Varrone: Catone: ſumma diligentia tituli honore nō deraſo excerpſimus. In prohemio relictas a. P. Virg. georgicā carminis partes expleturum ſe fatetur. Hoc frequenti petitione P. Siluinus exigebat: urgebatq; ēt facile laudis cupidũ. Virg. tamen aſſumendā poſteris curam reliquit: in hæc uerba. Verum hæc ipſe equidem ſpatijs excluſus iniquis. Prætereo atq; alijs poſt me memoranda relinquo. Multũ poſteritati tribuit: quā adeo dignam putet: ut agricolationis ſuæ terminos ponat: nō ergo iniuria hoc negotiũ exequēdũ ueius ruſticationis artifex conſumato iam operi ſuo mādauit: quod liberũ affert teſtimoniũ quantũ colonis olitoribuſq; ac uinitoribus tradiderit. Cœleſtia mella: Multa Hyginius affert de origine apũ poeticis magis decora fabulis: q̃ ruſticorum obſeruationi: aut diligentiæ: nos tamen pro in-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUE

terpratatione dicemus. Aiunt mulierē ſpecie pulcherrimam noīe melif
ſam Iouem in apē conuertiſſe. Homerus ex crabronibus natas dicit:quas
Nymphæ phryxonides educauerint. Mox ī cretenſi antro Iouis extitiſſe nu
trices:& pabula diuinitus ſortitas:quibus īfantē educabant. Hoc Virg. in
dicat īquiens. Dictæo cœli regem pauere ſub antro. Et in qua regione natæ
ſint:ad agricolas minime ꝑtinet:an in Theſſalia ſub Ariſtheo:an in īſula
cea:an erechthei tꝑibus ſub monte himeto:an in creta ſub Saturno:ut Me
nander ait. Nec ad nos pertinet ꝑſcrutari:utrū ut alia aīalia gignātur:an
ex floribus progeniē īquirant. et utrū euomant mel:an ex alia parte eda
tur. Principio ſedē. Eligatur ab olitore nō macilentū ſolū ac ſterile:cui fa
cile terga .i. ceſpites in ſuꝑficie reſoluātur. Numeroſo:ab numero herbarum
& cum ſit foſſus ager:ita teratur ut ſit īſtar gracilis harenæ:uel ſi tale ſolū
nō facile reperitur:alia aīaduertēda ſunt. ut per ſe terræ benignitas iculta
tū et uuida. ut Varro ſcribit .i. humida educet ebulos uirgulta ſambuci ra
mi īſtar:uitandum ſemp illud ſolū eſt, quod ſiccū uel paluſtri ſtagno made
factum, ubi ranūculi uiridi tergo ſaltant. Tum quæ ſponte ſua:laudat ſo
lum:quod ultro ulmos nutriat & ſilueſtri palmite lætetur. Et achrade:
quod ſpiniæ genus eſt. Et gaudet atris pruinis obtegi:& conſterni ſilueſtri
& indigena malo. Sed negat belleboros poſt hæc amara ferre neget ut
bellebori duo genera albū:& nigrum optīmū eſt:ut Plynius meminit in
anticyra. Duæ ſunt urbes noīe anticyræ. Altera phocidis:altera ſinu malia
co ad oetā montē:ubi optimū naſcitur helleboꝝ:& ideo dicitur oetia ſiue
anticyra potio:cuius cā ut mortales purgarentur:locū celebrē fecere : in
ſanientibus: ſumptum utile helleboꝝ:aliter ueratrū appellatur. Sed negat
hel. Melāpus medicus Amythaonis filius helleboꝝ īuenit: quod Melāpo
diū uocant:alij dicūt paſtorē eiuſdē noīs inueniſſe:cum capras paſceret.
Et noxia galbana. Negat & galbanū herbā adeo ipſo olfatu acrē ꝙ nido
re ſerpentes fugat. Negat & taxos mœſtas:et funebres arbores:qbus theſ
ſalia docēte Ply. maxie abūdat. Quaꝝ umbra lac et ſuccus letū affert:uñ
toxica:quaſi taxica ſunt appellata. Fumus etiam taxi mures necat.

Negat mandrago
rā:ꝙ naturā q̄dā cum | Quamnis ſemihominis ueſano gramine fœta
boibus mixtā habet | Mandragoræ pariat flores:mœſtamq; cicutam.
cū & mas ſit et fœmi
na. Eā foſſuri ab auerſante uento canent. & occaſum ſpectant prius tribus
circulis gladio ſepiūt. Vis eius in poculo ſomnifera eſt:ac ēt olfatu. Cicuta
ut Ply. ſcri. li. xxv. publica Athenienſiū pœna uenenū eſt, epota Socratē ſu
ſtulit. Ex ea illiti teſtes:& loca circa pubertatem uenerem cohibent. Cicutæ
aduerſatur uis pericampi herbæ ſimilis papaueris cum freuentiſſima ſit
ac etiam fungis ſimile remedium affert & panaces & thus.

N ec manibus mitis ferulas nec cruribus æqua
T erga rubi: ſpinisq́; ferat paliuron acutis.
V icini quoq; ſint amnes: quos incola durus
A ttrahat auxilio ſemper ſitientibus hortis.
A ut fons illachrymet putei non ſede profunda:
N e grauis hauſturis tendentibus ilia uellat.
T alis humus uel parietibus uel ſepibus hirtis
C laudatur: neu ſit pecori neu peruia furi.
N eu tibi dædaleæ quærantur munera dextræ,
N ec polycletea uel phradmonis aut ageladæ
A rte laborentur: ſed truncum forte dolatum
A rboris antiquæ: numen uenerare ithyphalli
T erribilis membri: medio qui ſemper in horto
I nguinibus puero prædoni falce minetur.

Ferulæ puerorum tormenta ſunt. Sacratæ tñ libero patri: aſinis ſapidiſſimæ ſunt cæteris iumentis ueneno: ideo aſinus grata hoſtia baccho cadit. Rubi: ſpinoſo dorſo cruribus noxij ſunt uim ſiccandi & ſtringendi habent. In radicibus ranam nutriunt: quam ex ſuo noie rubetam dicunt: ideo ad maleficia magicis auxiliũ præſtant: decocti tñ in auſtero uino dentes firmant. Eſt genus rubi: quod roſam gignit. Paliuron: aphricani uocant genus eſt ſpinæ: & efficacíſſimum contra ſerpẽtes. Vicini quoq; ſint amnes: ſit horto uicinus fluuius: aut in eo fontes erumpant. Aqua .n. alimentũ herbis pbet. Puteus in horto & ſi utilis: multo tñ labori olitoribus aquã haurientibus eſt: & ſic non facile locus irrigatur. Cingant locum horto idoneum uel parietes uel ſepes: quæ hoc modo fiunt, plantantur Sambuci ſpatio trientali: inde ſemina ruborum oblongis inſerta paſtillis ordinatim ponuntur: ſepem triennio faciũt: & furi et pecori inuiam: poſt trimatum gaudent ſingulis annis rubi aduri: & aduſtione aſperiores erumpunt. Dedalus ingenioſus fuit inter fictores laudatus: pueros ſuos diſtringentes ſe fecit. Huius Dædali munera intelligit non illius Athenienſis. Policletus Sytionius Ageladæ ſculptoris diſcipulus fuit: Diadumenum puerum expreſſit molliter cubantem ſolusq́; hominum: ut meminit Plynius. libro. xxxiiij. artem ipſam feciſſe artis opere iudicatur: ſculpſit diſtringentẽ ſe & nudũ talo inceſſentem. Phradmon: ſculptor et pictor fuit. ergo opera Phradmonis, & Ageladæ, & Policleti & Dædali non querant ruſtici: ſed locent in medio horto imaginem Priapi in trunco expreſſam: ut etiam monet Tibullus cum ait: Pomoſisq́; ruber cuſtos ponatur in hortis. Terreat ut Sæua falce Priapus aues. Columella non Priapum: ſed honeſtiore uocabulo Ithyphallum nominat: Priapus filius Bacchi & Veneris fuit: quia uinũ Venerẽ ciet. Hunc Ægyptus Ithiphallũ noiat. Alij Thiphona: ut Diodorus ſcribit: hic Deus putatur ſacratus ab Iſide, cũ interempti mariti Oſyridis mẽbra oia legiſſet: nuſq̃ reperit uirile membrũ: ideo tẽplũ huic propè Nilũ ſtatuit cũ ſacerdotibus.

Ergo age: tempus ſationis dicit. Peſtum oppidũ in Lucania: cuius mœnia propè mare magni ſpatij adhuc integra uidentur latitudine & altitudine miranda: à tuſcis conditum, poſſidoniam dixerunt: & eius ſinum. poſſidoniatẽ poſtea Romani miſſis huc colõis ampliauerunt: ut ait Sita. Hic roſa fere albicans bis anno prouenit maio & ſeptemb. Fodiunt hortus poſt occaſum caniculæ. Stellæ cum occidũt fingũtur à poetis ad oceanũ potus gratia iuiſſe. Canis hic ut ſcribit Iginius: erigõis fuit: & in lingua habet ſtellã unã: quæ canis appellatur. In capite unã quã nõnulli ſyrion dicunt: Ply. ſic refert, aquilones antecedũt caniculæ exortũ: quos prodromos appellant, poſt exortum ijdẽ aquilones cõſtãtius ſpirãt eteſias uocãt. Oritur. vij. calen. aug. Occidit ſed nõ tota poſt. xl. dies. Dũ Bacchi naxius ardor. coronã dicit. Ariadna coronã dono accepit à Theſeo: inde nupſit libero patri: et poſt eius mortem liber pater coronã in cœlo collocauit. Alij dicũt hanc coronã dediſſe Bacchũ Ariadnæ: cũ ad minoen in Cretam uenit: alij dicũt coronã fuiſſe datã à Venere Baccho in nuptijs deoꝝ. Hæc cãcro & leone exoriente occidit. Exoritur cũ ſcorpio: habet ſtellas nouẽ in rotũdo diſpoſitas. Alij dicũt hãc coronã oriri in nonis Octob. Celerentur: qa ſcl pp breuitatẽ dierũ celerare uidetur. Athlãtides: uergiliæ: q̃ ideo metuũt ortũ ſolis. qa. xi. cal. Nouẽb. occidunt ſclæ. Athlas ex Plione oceani filia: ut ait Iginius: ut alij Deucalionis filias habuit. xy. q̃ uno uocabulo Athlãtides dicũtur. Verum qnq; ex his hyades noiatæ à fratre: qui fuit hyas: q à ſcroribus plurimũ dilectus eſt. Reliquæ Pliades à matre dictæ: uergiliæ dicũtur: qa cũ uere exoriũtur: ita earũ exortus æſtatem ſignificat: & occaſus hyemem Alexander ait hyadas dictas: qa fuerint filiæ Hyſis ex Bœotia: & ſunt ſeptẽ:

Ergo age nunc cultus: & tempora quæq; ferendis
Seminibus quæ cura ſatis: quo ſydere primum
Naſcantur flores: peſtiq; roſaria gemment.
Quo bacchi genus: aut aliena ſtirpe grauata
Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos.
Pierides tenui deducite carmine muſæ.
Oceani ſitiens cum iam canis hauſerit undas
Et paribus titan orbem librauerit horis
Cum ſatur autumnus quaſſans ſua tẽpora pomis
Sordidus & muſto ſpumantis exprimet uuas:
Tum mihi ferrato uerſetur robore palæ
Dulcis humus: ſi iam pluuijs defoſſa madebit:
At ſi cruda manet cœlo durata ſereno:
Tum iuſſi ueniant decliui tramite riui.
Terra bibat fontis & hiantia compleat ora.
Quod ſi nec cœli nec campi compedit humor:
Ingeniumq; loci uel Iuppiter abnegat imbrem:
Expectetur hyems: dum bacchi naxius ardor
Aequore cœruleo celeretur uertice mundi:
Solis & aduerſos metuant athlantides ortus:

una uero q̃ Siſipho nupſit nõ uidetur ex his, & electra dardani & ĩaſii mater fuit: quæ poſt dirutã Troiã ſparſis capillis lugendo in cometẽ uerſa eſt: iõ deſolationẽ regnoꝝ idicat. Ci. ait hiadas à pluẽdo dictas ὕω. Idẽ iperite noſtri ſuculas dñt à ſuibus. Ego puto qm̃ ſues luto gaudeant. Hæ puellæ figuratæ in cælo fuerunt à lycurgo: et collocatæ in effigiẽ tauri pluuiã idicant.

A tq; ubi iam tuto nec dum confiſus olympo
S ed trepidus profugit chelas & ſpicula phœbus
D ira negat, tergoq́; croti feſtinat equino.
N eſcia plebs generis matri ne parcite falſæ:
I ſta promethea genitrix fuit altera cretæ.
A ltera nos enixa parens quo tempore ſæuus
T ellurem ponto merſit neptunus, & imum
C oncutiens barathrum letheas terruit undas
T uncq; ſimul ſtygium regem uidere trementem
T artara: cũ pelagi ſtreperent ſub pondere manes.
N os fœcunda manus uiduo mortalibus orbe
P rogenerat: nos abruptæ tum montibus altis
D eucalioneæ cautes peperere: ſed ecce
D urior æternusq; uocat labor: eia age ſegnis
P ellite nunc ſomnos: & curui uomere dentis

Trepidus fugit chelas: ſcorpium dicit: cuius prima pars dñr chelæ: ſol igreditur ſcorpiũ. xiiij. kalẽ. nou. trepidus: q̃a pp breues dies fugere uidetur ſol: et q̃ fugit ſignũ pbet timoris. Spicula phœbus dira negat: ſolẽ igredientẽ ſagittariũ dicit. xiij. kal. decẽ. Alij cẽtauꝝ hũc eẽ arbitrãtur chyronẽ: alij ut Iunius iginus ait fuiſſe crotũ filiũ euphemis nutricis muſarũ: et habitaſſe in parnaſo cũ muſis: et uenationi accerrime icubuiſſe: uñ et uſum ſagittis et equo ſedidiſſe. Poſt mortẽ pcibus muſaꝝ à Ioue iter aſtra relatũ: & uaria forma ꝯſcriptũ. Equa pp uſum eq̃, ſagittis q̃a uenator: cauda ſatirica: q̃a carminibus ſatirã exercuit. Coronã hẽt ipedibus ſtellaꝝ. vij. pceps occidit: exoritur directus. Feſtinat: adhuc eſt in eadẽ fictiõe: q̃a pp breues dies feſtinare uidetur. Ergo ubi hyems eſt ò coloni minime parcendũ reor. Falſæ matri. i. terræ. Falſæ: q̃a ſine cultura nõ multa parit: ſubiũgit poſtea terrã fuiſſe genitricẽ noſtrã. Prometheus ex luto cretaceo hoiem formauit: pater fuit Deucalionis filius Iapeti: q̃ fuit unus ex titanibus: Diluuiũ fuit unũ Ogygio rege: de quo ſamothraces ſcribũt Ogygius fuit rex in thebana regiõe: quẽ ut ait Varro: ferũt ꝯdidiſſe thebas Boetiæ. Aliud diluuiũ fuit ſub Deucaliõe q̃ iactu ſaxoꝝ genus humanũ cũ uxore Pirrha recupauit: et tũc Neptunus. i. aqua imerſit orbẽ terraꝝ. Iniecitq; iferis timorẽ. q̃ ẽt ſatis trementẽ uidere Plutonẽ. Barathrũ profunditas eſt à ſimilitudine loci, q̃ eſt in ægypto profundiſſimi: cui nomẽ eſt barathrũ. Styx palus eſt iferni: p quã dijs iurare ẽt nefas eſt. Cautes mõtiũ ſaxa: quæ impulſu Deucaliõis genus humanum pepererũt. Somnos propter præcedentes pluuias quæ ſomnum alliciunt: æſtu. n. nimio labore defatigamur: poſtea cum pluit tempus quie

tem ſuadet. Curuidentis aratri. Comas ſuperficiem terræ uiridem. Cunctantia morantia. diu. n. cunctatur: cũ nõ opus exegit: niſi iminẽte hyeme. Raſtra & clatra: iſtrumẽta agricolarũ ſunt ad pectẽdos agros. Viſcera: radices herbarũ dicit: q̃ ad fertilitatẽ amputãdæ ſunt. Matris. i. terræ: ut ply. li. ij. Sequitur terra cui uni rerũ naturæ ptiũ eximia pp merita cognomẽ ididimus materna generationis. Nos naſcentes excipit: natos alit: ſemelq; editos ſuſtinet: et ſp nouiſſime cõplexa gremio iã ab reliqua natura abdicatos tum maxime ut mater operiens: & paulo poſt, terra ſerpẽtẽ homine pcuſſo amplius non recipit: & T. Lucretius ſic ait li. ij. Quare ẽt atq; ẽt maternũ nomẽ adeptater

I am uiridis lacerate comas iam ſcindite amictus;
T u grauibus raſtris cunctantia perfode terga.
T u penitus clatris eradere uiſcera matris
N e dubita: ſummoq; frequentia ceſpite mixta
P onere: quæ canis iaceant urenda pruinis:
V erberibus gelidis iræq; obnoxia cauri.
A lliget & ſæuus boreas: euruſq; reſoluat.
P oſt ubi rhyphea torpentia frigore brumæ
C andidus aprica Zephirus regelauerit aura.
S ydereoq; polo cædet lyra merſa profundo.
V eris & aduentum nidis cantabit hyrundo.
Rudere tum pingui, ſolido uel ſtercore aſelli

ra certo tpe fudit. Canis iaceãt urẽda pruinis. frigus ut ardor urit efficitq; aduſtiõe fertiliores glebas: iõ Ciſalpini cinerẽ maxie probãt in ſtercorãdis agris. Canis: qa frigoribus & geliddijs albeſcit. Supficies telluris: ire. i. impetu & uiribus: de uentis ſic Ply. Subſolanus uentus eſt, qui ſpirat ab oriente æquinoctiali: ab ortu brumali uulturnus. Illum græci apheliotẽ: hũc eurum appellãt. meridie auſter: ab occaſu brumali aphricus, notum et liba nominãt: ab occaſu æquinoctiali fauonius: ab occaſu ſolſtitiali chorus, Zephirũ & argeſten uocant: à ſeptentrionibus ſeptentrio: iterq; eũ & exortum ſolſtitialem aqlo aparctias dictus & boreas. Riphei montes ſub ſeptentrione ultimi: uñ credunt ſpirare boreã q maximas hẽt hyeme uires. Zephirus ſpirat uere: lyra cadit. iiij. nonas Feb. aliq uolunt kal. Feb. & noctu qñ & occidunt terga leonis. ut Iunius Iginus: ait Ouid. in annalibus illis. Illa nocte aliqs tollẽs ad ſydera uultum Dicet ubi eſt hodie q̃ lyra fulſit heriduniq; lyram quærit medij quoq; terga leõis In liquidas ſubito merſa notabit aquas: lyram hanc effecit Mercurius in mitileno monte archadiæ: inde Orpheo traditam dicunt: alij dicunt hanc lyram conceſſam Orpheo ab Apolline poſt repertam citharam: interfecto Orpheo muſæ in cœlo lyram collocauere. Alij dicunt eſſe lyram Arionis cytharedi: qui fuit ut Herodotus meminit lib. i. tempore Cipſeli Tyranni Corinthiaci primus omnium cythariſtarum: hyrundo nuntiat uer. Rudere: ruder inſtrumentũ ſimile ſtyphoterici ad uehenda ſtercora: & immunditias idoneum.

Ieiunia: pro macilētiā & ſterilitate terræ. Qualos: iſtrumēta ſimilia ru
deribus: uñ quaſſili. Pabula: ſtercora & fimũ. Nouale: ager dicitur q̄ al
ternis annis ſeritur. Equora planitiē terræ. Marra: iſtrumētũ ad excidē
das herbas. Ligo: foſſoribus iſtrumētũ tũ oībus neceſſariũ. Vbera mam
mās. ſc. i. cumulos ſtercoris. Et ubera. i. pinguia ſoluātur & miſceātur ta
ti maciei.

Armentiue fimo ſaturet ieiunia terræ.
Ipſe ferens olitor deductos pondere qualos
Pabula nec pigeat feſſum præbere nouali:
Immundis quæcunq; uomit latrina cloacis:
Denſaq; iam pluuijs durataq; ſumma pruinis
Aequora: dulcis humi repetat mucrone bidentis.
Mox bene cum glebis uiuacem ceſpitis herbam
Contundat marræ uel fracti dente ligonis.
Putria maturi ſoluantur ut ubera campi,
Tunc trinura ſolum ſplendentia ſarcula ſumat:
Anguſtoſq; foros aduerſo limite ducens.
Rurſus in obliquum diſtinguat tramite paruo.
Verum ubi iam puro diſcrimine pectita tellus
Depoſito ſqualore nitens ſua ſemina poſcit:
Pingit & in uarios terreſtria ſydera flores.
Candida leucoia & flauentia lumina calthæ
Narciſſiq; comas: & biantis ſæua Leonis
Ora feri: calathiſq; uirentia lilia canis.
Necnon uel niueos uel cæruleos Hiacynthos:
Tunc quæ pallet humi: q̄ frondens purpurat auro

Sarcula: iſtru
mēta ruſtica q̄ uulgus
uāgas dicit. Fori: in
agris ſunt ueluti parui
ſulci ẽ oblōgi. Fori:
ēt proſedibus ẽ pena
tibus et fori in nauibus
qbus nautæ ſcdētes re
migant. Pectita: polita
et ſubacta: ſqualor pro
cedit cũ terra ē īculta:
q̄a frigora ſqualorem
et horrorē ubiq; p̄bēt.
Herbæ cũ floreſcunt:
dñr eſſe ſydera terre
ſtria. Florũ prima ue
re: uiola leucoia. i. al
ba: tepidioribus uero
locis ēt hyeme micat:
proxia uiolæ Caltha
eſt ampliſſima uincit
numero foliorũ: gra
uis tñ: marina odoratior. Narciſſi duo gña in uſu medici recipiunt: unum
purpureo flore: alterũ herbaceo: &. n. à narce Narciſus dicitur: non à fabu
loſo puero: differt à lilio hoc modo: q̄ Narciſſus in radicibus folia habet:
probatiſſimus eſt in Lyciæ montibus. Narciſſi uero pueri monumentũ in
ora Boetiæ: p̄ quod tranſeuntes ſilebant: unde taciturnum uocabant. Her
ba Leonina in montibus naſcitur: cuius flores cum emittuntur ſimiles &
ori Leonino apto: eſt & alia herba: q̄ uocatur cauda Leonis: quā græci
dicūt hippotiſſim. Hiacynthos: hiacynthũ comitatur fabula duplex lu
p̄ferens eius quē Apollo dilexerat: aut ex Aiacis cruore editi ſunt hiacyn
thi: ita uenis diſcurrētibus: ut græcarũ litterarũ figura legatur inſcripta:
prouenit maxie in Gallia, cuius radix ē bulboſa. Sūt hiacynthi albi et cæ
rulei. Violæ gña plura: lutea: purpurea alba: ſed purpureæ latiora folia
ſtatim à radice carnoſa exeunt: uñ hiacynthina ueſtis appellata: maxima

auctoritas Luteis; gñá alia Tuſculana: Marina: Calatiana quæ autumno prouenit: cætera uere. Roſa naſcitur ſpina melius q̃ frutice: eius genera hæc fecere maiores; Prænestina: cãpana: Mileſia: cui fuit ardentiſſimus color: Trachina: Alabãdica: Cẽtifolia: Græcula: autũnalis: q̃ & coroneola appellatur. Roſæ & coronis inſerũtur: & uirgines decent: ideo & pudorem præſe ferunt.

P onatur uiola: & nimium roſa plena pudoris.
N ũc medica: Panacem lachryma, ſuccoq; ſalubri:
G laucea & profugos uictura Papauera ſomnos
S pargite: quæq; uiros acuunt armantq; puellas:
I am Megaris ueniant genitalia ſemina bulbi:
E t quæ Sãla legit getulis obruta glebis.
E t quæ frugifero ſeritur uicina Priapo:

Panaces ut Ply. meminit: ipſo uocabulo remedia promittit. Laudatur Achillea q̃ utebatur Chiron: aliq ligusticũ ex gñe panacis uolũt. Panaces ex utroq; tẽpore leui & ſubacta terra leui raro diſſeritur. Inuenitur & eius gñis quæ piperis ſaporem habet: ante illi nomen Piperitidis, Ligusticũ: qd in Lyguriæ mõtibus naſcitur: & ubiq; ſuauius eſt ſatiuũ: ſilueſtriũ herbarũ unũ genus erraticũ uocãt, nigrũ cubitali altitudine radice craſſa & corticoſa: cauliculo inflexo: ut cornicula. Naſcitur potiſſimũ in flatu maris undæ, aliq Glauceum appellãt: aliq Paralion: eius radix accæptabuli menſura cocta in duobus ſextarijs ad dimidias datur lũborũ uicijs. Papauer: ſatiuũ & ſponte naſcens: eius duo gña: albũ & nigrũ. E nigro ſopor cõcipitur: albi caulis teritur: & cũ uino bibitur Elephãtijs medetur. Papaueris ſatiui tria ſunt genera. cãdidũ: cuius ſemẽ toſtũ in ſecũda mẽſa cũ melle apud antiquos dabatur. Alterũ nigrũ ẽ cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus exprimitur. Tertiũ genus Rhoean uocãt. Id noſtri erraticũ quod ſponte qdem: ſed ſponte cũ ordeo naſcitur Erucæ ſimile: ſuccũ Papaueris medici Opiõ appellãt. Bulbos megaricos maxime celebrat Catõ: ſed et Bulboꝝ nobiliſſima ẽ Sãla, gña Bulboꝝ græcis noibus notãtur: differũtq; odore ſuauitate: ſapore: colore: magnitudine. oĩa .n. feruẽtis naturæ ſunt. iõ libidinẽ accẽdũt: Megarenſes populi ſunt in græcia. Pythagoras uolumẽ cõpoſuit de Bulbis Megarẽſibus. M. Varro et Apitius ita ſcribũt: aq̃ decoquãt Bulbos: q Veneris uſum q̃rũt: hoc mõ in nuptijs apponũtur: hoc plus addit Apitius cũ nucleis pineis & Erucæ ſucco & pipe. Getulis obr. gle. hic intelligẽdũ puto de ſile: cuius gña tria. Optimũ Maſſiliẽſe. i. getulicũ grano fuluo. Secundũ Ethiopicũ nigrius: tertiũ Creticũ odoratiſſimũ: folia eius utilia: q̃a partus adiuuãt: hoc maxime paſci dicũtur ceruæ pariturae: aliq intelligũt de cãpo q eſt gladiolus radice Bulboſa laudatur in Creta phenice naxo et põto. nulli inferior Ægyptius: & Getulicus. Nã & ibi naſcitur pcipue: neq; eſt alia herba q̃ tã celerius & uehemẽtius ſopitã Venerẽ reuocet: ut ſcribit Theocritus: Apollodorus ait cypo fœtas fœminas abortiuas fieri. iõ ſi fœ/

mina appetit ãn cõcæptũ comedat: et eſt alia herba ſimilis cypo: cuius radix appellatur Zinziber. apud nos imutatis litteris gengiber: alij dicunt eẽ Lothõ. Eruca: tota Veneris eſt: eius ẽt ſemẽ ſcorpiõis aranei muriſq; uenenis medetur: beſtiolas corpori inaſcẽtes arcet: in cõdiẽdis obſonijs miri ſaporis eſt: lẽtigines ex aceto fugat: cicatrices reducit ad cãdorẽ cũ felle bubulo: æſtate ſiue hyeme ſata facile erũpit: lactucis pro tẽpando algore miſcetur: iõ olitores cũ lactucis uendũt. Eruca ſeritur prope Priapi ſtatuã: quia cũ calida ſit: Venerẽ incitat.

Excitet ut Veneri tardos Eruca maritos:
Iam breue Cherepolum: et torpenti grata palato
Cicorea: iam tenebris frondens lactucula fibris:
Alliaq; infractis ſpicis: & olentia late
Vlpica: quæq; fabis habilis fabrilia miſcet.

Frugifero. i. abũdãti. Cheropolũ ipſo uocabulo pãpit: & ſignificat eſſe pbreue. i. qa frondibus luxuriat, & nõ uirgulto: q̃re à folijs luxuriãtibus nomẽ accæpit. Intiba impatientiora frigoris ſunt q̃ lactucæ: proſunt tñ faſtidioſo palato: caule nõ minus grata: q̃ folijs ac radicibus: ſerũtur uerno tpe: ultimo uere plãtæ trãsferũtur: et erraticũ intibũ: qd Ægyptij cicoriũ uocãt. Aliũ pſimplex l ſcribit: ut Põponius aſſerit eius uis feruet: iõ uenenatis medetur. Huic proximũ eſt Vlpicũ: qd qdã aliũ punicũ uocãt. Spicas hẽt incremẽti lõge maioris: q̃ aliũ odoris ẽt acucioris, liratim ſeritur ſpatio palmari ſic & ſpicæ alij leuiter defigũtur. Quæq; fabis: uno uerſu dicit cõdimenta multa: Siſimbrum Serpillũ: Nepetã: Puleg iũ: Timũ: uerũ in cõdiendis fabis hæc adhibentur: Siſimbrũ Serpillũ cũ porro ſectiuo: & liquamine uel oleo. Apitius tñ aliter cõdit: ſed magis ſaluti q̃ ſapori cõfert. Ply. lomentũ fabacijs miſcet: ſunt & .n. fabæ cõuiuia fabrorũ. Siſer: Tyberius Cæſar nobilitauit oĩbus annis à Germania flagitãs. Gelduba: caſtellũ eſt Rheno iminẽs: ubi gñoſum Siſer naſcitur: ex quo uidetur frigidis cõuenire locis. coquitur inde neruus ex eo facile extrahitur: poſtea mulſo infertur. Aſſyrioq; uenit. Sequitur Syriaca radix ab hortis Syriorũ tranſlata: inde prouerbiũ, multa Syriorum olera. Quod Syria ſit in hortis opoſiſſima. Huius generis eſt rubra tingendis lanis apta: ſaxoſis & aſperis locis naſcẽs: pcipue trãs Euphratẽ: caule ferulaceo tenuiq;: indigenæ tñ uicibus utũtur: mireq; expetitur flore ſine odore ſpinoſo & uliginoſo. Interdũ madefacta lupinis miſcetur: pro guſtu ſuauiorẽ incitat: q̃ pocula Ægyptiorũ: qui cũ minime uinũ nõ habeant: hoc hñt poculi genus: ut Ply. ſcribit: Zitũ & ceruiſiã: ſed Diodorus de Zito latius prio &. y. li. Ferũt Bacchũ in pegrinatione terrarũ uſum uini docuiſſe. & ubi cœli ſtatus: & natura terræ uites nõ ferret: potũ ex ordeo cõfecit paulũ à uino differentẽ: quẽ nõnulli Zitum dicunt. Hoc & Oſyris prius in Ægypto docuit: & in Thracia: niſi quod uerũ eſt: Bacchum & Oſyridẽ eundem putes. Aſſyrio ſemine: quæ Aſſyria prius dicebantur: pò/

ſtra & Syria noiata. Eſt & Syros una inſula ex cicladibus: cum prima ſimillima cōtinuata; unde ortū duxit Pherecides Syrius. Vt Peluſiaci: Peluſiū in quadā Ægypti pte eſt: quæ Auguſtanica eſt noiata prope Thebaidē. Peluſiū urbē cōdidit Peleus Achillis pater monitu deorū poſt luſtrationē lacus: q alluit Peluſij mœnia. Eo.n. tpe Peleus furijs agitabatur: qa fratrē focū interemerat: & purgari quærebat. Salgama eſt qcqd ad uſum totius anni cōditur: ut puta mala: pyra: ficū: uua: rapæ: inde Salgamarij: q Salgama uendūt: et in ſalgamis cōdiēdis loca frigidiſſima & ſiccīſſima eſſe debēt: ne mucore corrūpantur. Nūc Zitū cupit: qa nullo alio tpe uilior eſt ſalgama.

Iam Siſer: Aſſyrioq; uenit quæ ſemine radix
Sectaq; præbetur madido ſociata lupino:
Vt Peluſiacī proritet pocula Zythi.
Tempore non alio uili quoq; ſalgama merce:
Capparis & triſtes Inulæ Ferulæq; minaces
Plantantur: necnon ſerpentia gramina mentæ:
Et bene odorati flores ſparguntur Aneti.
Rutaq; Palladiæ bacca uictura ſaporem:
I [illegible]

Capparis ſeritur in ſiccis locis area circū effoſſa ſtructis undiq; aut ex natura ripis: aut ex artificio lapidū: ut luxuriari pmittatur: ſtrangulat.n. loci fertilitatē: æſtate floret: uiret ēt poſt uergiliarū interitū. Inula ſuo aſpectu ac natura triſtitiā affert: ſeritur īteruallo quadrātali: ac ſtercorato loco: in fruticē creſcit: radicibus ſerpit: ut harūdo cōmāducata à ieiunis dētibus prodeſt, eius radicis ſuccus tineas pellit: ſicca in umbra cū thuris farina tuſſientibus prodeſt: & uenenatis morſibus obſiſtit. Ferulæ: pedagogorū ſceptra: ut Martia. ait: & pueris timori ſunt. Senio pp leuitatē adiumentū præſtāt. Quibuſdā in locis pro nutrimento ignis furnis: & foſſis admouentur. ſubſellia ex his ēt fiūt: earū ſemē cum caule ante maturitatē cibis adhibetur: ſi cū melle ſumitur: cibus talis ſtomacho utilitatē pbet: Caput tñ grauat: iratā hyemē negligūt ferulæ. Prometheus his ad ſolē adactis: mortalibus ignē reſtituit. Mintæ: mons eſt: ut Strabo meminit: dictus à Plutonis pellice: quā Proſerpina in herbā mētā mutauit. Huic Pluto donū amoris petēti uirile mēbrū tradidit: quod à ſe mētulā noiauit. Sed Ply. ait mētæ nomē ſuauitas odoris dedit: græci mintā noiant: uideturq; dicta mēta ꝙ mēſas grato odore pcurrit: ſeritur melius ſurculo q̄ ſemine. Anethū & aneſum: ut culinas: ac medicorū officinas excitet ſeritur: quēadmodū git piſtrinis: calidā habēt uim ueneni aduerſantē. Rutæ uis uenena extinguit: in medicaminibus multū iō ptātis hēt: ex ea ↄficitur memorabile Antidotū: qd Leneus magni pō. libertus uicto Mithridate in arcanis regis regia manu ſcriptū cōpit: patronoq; attulit. Impator optimus nō minus gauiſus eſt regia trophea in gremio collocaſſe Iouis: quā hoc ciuibus ſuis afferre: at libertus: cuius uitā et doctrinā li.i. Trāqllus ſcribit: ſicuti pleraq; Mithridatis inuēta: ſic & hoc pro imbe

cillitate ſalutis hoīum litteris mādauit. Rutæ pterea manipulus: ſi liqmē uel oleū deſierit admixtus dapibus: et liqminis & olei uicē pſtat: ac eſcā ſapidiorē facit: qđ uenenis aduerſetur: argumēto eſt muſtela cū id cibi p guſtet: pugnatura cū ſerpēte. Palladiæ baccæ: olei: qa oliua eſt dicata Palladi: ut in cunabulis Athenaꝝ ɔſpicitur: Silius nullaq; Palladia ſeſe magis

Seq; laceſſenti fletum factura Sinapis:
Atq; oleris pulli radix: lachrymoſaq; cepa
Ponitur: & lactis guſtus quæ condiat herba
Deiectura quidem fronti data ſigna fucarum:
Viriq; ſuam iccirco profitetur nomine Graio.
Tum quoq; conſeritur toto quæ plurima terræ
Orbe uirens pariter plebi regiq; ſuperbo
Frigoribus caules: & ueris cymata mittit:
Quæ pariunt ueteres ceſpoſo littore cumæ:
Quæ marrucini quæ Signia monte Lepino.
Pinguis item Capua: et Caudinis faucibus horti:

arbore tollit. Matialis: et palladis arbor. Sinapis proſilit cum tāta acrimōia: ut lachrymas ciat comedēti: plāta melius trāsfertur. Pythagoras tria gña facit: unū gracile alterū ſimile rapa folijs: tertiū Erucæ: uſus eius in pulmētarijs ē: cū in patellis decoqtur. Semē tritum admixto muſto ac melle ac uua paſſa: necnō defruti paululū ɔfectionē guſtu ſuauem efficit: qua urbs noſtra hyeme utitur: nec decreſcit ſi adijcias cinnama & cariophales: Sinapis & ſilueſtris eſt & ſatiua. Olus atrum ad materias ſeri gaudet: quia umbra fouetur: ſi alternatim frutices legeris in uno quoq; loco cōualeſcit: & ſi radicitus non euellas: æuo durabit. Pulli. i. atri. Terram pullā nigrā dicimus: & pullatos proceres à colore ueſtium.

Cepa incrementum hēt capitis: unō ſurgit frutice: cōdimentis apitianis apta: Ægypto numen fuit: ea Numa rex Iouē deluſit: humorem ex oculis comedenti prouocat: ideo oculorū caligini ipſo olfatu medetur. Silueſtris eſt & ſatiua: ſi capita ceparū & aliorū & ulpicorū aqua ſalſa & tepida perunguntur: & ſicco loco boreæ obijciuntur: diu durant. Peregrinū fuit Lepidium: præfertur & Inula & Origano: cum frutificauerit poſt ſationem: ad terram præciditur: & ſtercoratur: qa ſolet uiolentia hyemis emori: uſus eius nō niſi cum lacte quod reddit: ſapidius. Ply. ait lepidium in faciē cutem emendat cum cera & roſaceo lepras tollit: & ulcera cicatricum: dentiū dolores alligatū brachio cōpeſcit. Colu. dicit ꝙ lepidiū deijciat ſigna & ulcera quæ mulieres ſibi ex fucis fecerunt. Noīe Graio: quia lepram tollit: quæ græcæ lepis lepidos dicitur: & ulcera faciei ex fucis ſimilis uidetur leproſæ formæ. Poſtea ſerenda eſt braſſica: quæ & nobilibus ſeruit et plebi: & hyeme caules emittit: uerno tpe cimata: inde deſcribit braſſicaꝝ gña. M. Cato tria gña ponit in illa ſimplicitate ſeptēbrina latis folijs caule magno. Apia quæ eſt criſpa: tertia minutis caulibus acerrima omnium lenis uocatur. poſtea braſſicæ medicinas enumerat. qui

bus ſolis utebatur illa ætas.ideo accæpimus Po.Ro.quingentis annis reme
dijs tm̄ ex braſſica uſum:uolumen ex ea criſipus edidit.Et pythagoras pa
tius celebrat.M.Varro probat.Ply.ruſticitatis amator laudibus effert aitq́;
græcos ſeptēbrinam appellare Æliam:et Apiam ſimilitudine folioꝝ Apij
dictam oliuacelā dicere leuē crambē:ſeritur toto ãno:et poſt cimata cau
liculos educãt.: quos

Caius apitius probat F ontibus & ſtabiæ celebres:& ueſuuia rura:
ſapidiſſimeq́; condit, D octaq́; parthenope ſebetide roſida lympha:
quo demum apponē Quæ dulcis Pompeia palus uicina ſalinis
te Druſus ce.Ti.Cæſar.

f.faſtidiuit non ſine parentis caſtigatione.Quid eſt quod p̄terierit gula:itē
Apitius ſapidioris ganeæ compoſitor plantãdam braſſicã iubet ĩ fimo aſi/
nino:ſunt aliæ ſpecies:cumana Seſſili folio:capite paruulo: aricina numero/
ſioribus & exceſſioribus folijs.Triciana bis in cõputabili impendio:Põ/
peiana proceriore caule:& ĩfra folia craſſeſcit frigoris ĩpatiens:brutia grã
dibus folijs ſapore acuto.Sabellica criſpis folijs craſſiſſimo caule.lacuturni
na nunc lacuturris:qa ubi turni lacus fuit:poſtea turris remanet in ꝯual
le aricina:additur:et tyburtina:& ſilarenſis & aricina:quæ nõ ĩn ꝯualle:
ſed in quodam campo aricię ſeritur:eſt & braſſica ſilueſtris:quæ maxime
Catoni calebrata.Stabiana uero ad furcas caudinas: tenerrima ē Parteno
pēſis tyrſuta Veſeuina amarior.Sed interdũ gratior.Marrucina rubra pau
lũ:paucis folijs:ſignina breuior craſſior & ſapidior ſuꝑ ea nõ liquamen:
ſed oleũ ĩfundatur.Eſt et Cappadoca folijs tenuioribus caule penè nullo:
priuſq̃ in florē exeat ꝯtra boreã & niues:et gelicidia ſe frequētibus tuni
cis ueſtit ſpiſſatq́;:ut uix prima folia diſcernãtur hyeme: hæc mēſis appo/
nitur:addito tñ pipe cũ multo liq̃mine bubulo admixto & Arietino &
ſuillo.Sed paulũ p̄ter hæc minus ſapit.Germani eã ſale & oleo tabefactã
cõdiũt in fictilibus ad totius ferè anni cibaria,hoc noſtris Italis nimium
gracili palato faſtidio eſt:utũtur.tñ & aliq intra Italiã:quos an Italos ap
pellē ambigo.Iteꝝ ad cauliculos redeo: quos Apitius ſale aſpgi iubet ãq̃
coquas maceratos:q̃ aliquãtulũ inferri in aquã: et cũ ferruerint paulum
eximi:oleũq́; infundi.Cumæ: ciuitas in cãpania Calcidēſiũ opus.Marru
cini populi ſunt in regiõe Marſoꝝ:ut Silius lib.viij. Marrucina ſimul fren
tanis æmula pubes.Signa urbs ē in cãpania in Lepino mõte poſita. Sta
bia:uetus oppidũ ĩ cãpania fuit:qđ Lucius Sylla legatus bello ſociali miſ/
ſus à populo Ro.cal.Maij deleuit:et in uillã abijt : huius ex agro decur/
rũt parui fluuij:ſed amœniſſimi uerſus furcas caudinas:Veſuuius ſiue Ve/
ſeuus mõs propè Neapolim:et pomis et ꝯflagratiõe ĩſignis, uno tpe fatũ
Saleio Baſſo poetæ:et Ply.attulit. Sebetos:fõs ē Neapoli:cuius aq̃ uicatĩ
decurrēs:oēs ferè uſus neapolitãis p̄ſtat.Papinius li.ſil.i. Et pulchra tume
at ſebetos alũna. Põpei:Põpeioꝝ oppidũ fuit ĩ planitie ſitũ propè Sar/

num fluuium. De Pompeis mentionẽ facit Cato in re ruſtica: et Papinius in ſiluis: & Pompeiani placeant magis otia ſarni. Salinæ herculeæ: prope mare ſunt: ubi herculaneum Pompei. Siler ſiue Silarus fluuius qui diuidit Lucani.um à picentinis campanorum: cuius aqua uirgulta indureſcunt: ut ſcribit Silius. Sabelli: populi à Sabinis orti fuere: habitantq́; mõtes: qui ſunt inter Sabinos & Marſos.

Herculeis: uitreoq; ſiler qui defluit amni.
Quæ duri præbent cymoſa ſtirpe Sabelli:
Et Turni lacus: & pomoſi tyburis arua:
Brutia quæ tellus: & mater aritia porri.
Hæc ubi credidimus reſolutæ ſemina terræ:
Aſſiduo grauidam cultu curaq́; fouemus:
Vt redeant nobis cumulato fœnore meſſes.
Et primum moneo largos inducere fontis:
Ne ſitis exurat concepto ſemine partum.
At cum fœta ſuos nexus adoperta reſoluit:
Florida cum ſcholes materno pullulat aruo:
Primitijs plãtæ modicos tum præbeat imbres
Sedulus irrorans olitor: ferroq́; bicorni
Pectat: & angentem ſulcis exterminet herbam.
At ſi dumoſis poſiti ſunt collibus horti:
Nec ſummo nemoris labuntur uertice riui:
Aggere præpoſito cumulatis area glebis
Emineat: ſicco ut conſueſcat puluere planta.
Nec mutata loco ſitiens exhorreat æſtus.
Mox ubi nubigenæ phryxi nec portitor helles
Signorũ & pecorũ princeps caput efferet undis:
Alma ſinum tellus iam pandet: adultaq́; poſcens
Semina depoſitis cupiet denubere plantis:

Brutij: ſerui & paſtores Lucanorũ fuere: inde aufugere: & furtim in regione cõſederant: ubi cõſentia eſt: quæ fuit eorũ metropolis: quam regionẽ prius Auſones habitauerũt. Brutij multo poſt tempore, et ab Annibale & à Romanis propter eorum perfidiam deleti penè fuerẽ: ſine dignitate: ſine honore ad ſeruilia opera ſemper coacti. Vbi hæc ſemina ieceris: cura ut diligẽter foueas ſata: ne aut auium roſtro carpantur: aut pedibus calcentur. Sic ſolent cumulato fœnore uenire meſſes. nec obliuiſcaris inducere aquas: ne ſitis partus conſumet: & cum eruperit ſata parco imbre irroret: & ſi opus fuerit pectat. Eximatq́; angentem.i.languidam herbam. Si uero in collibus fuerit hortus ad quem nec riui nec fontes percurrunt: expecta quouſq; ſol arietem ingrediatur. hucq; trãsfer plãtas quo conſueſcant puluere. Aries inter aſtra collocatus, quia tulerit phryxum & hellem tectos nube. xi. Calen. Aprilis ſol in Arietem tranſitum facit. Aries princeps ſignorum: uel ꝙ antiqui principium anni à Martio fecerunt: uel ꝙ digniſſimum ſit ouillum pecus omniũ pecorũ. M. Varro lib. ſecundo dicit antiquos huic pecori tantum tradidiſſe: ut fabulæ canant

habere lanas aureas. Vnde Hercules cum hunc in hortis Heſperidum in-cluſiſſet: putauerunt terram illam educere mala aurea. Nam & ouis græ-ca mela dicitur. Hac etiam cauſa Iaſon cum argonautis properauit arbi-trans phryxeum arietem lanam habere auream, nō ab re paſtoralem ui-tam beatam dicebant. Inuigilate uiri. Sic Ouid. Tempora labuntur ta-citisq; ſeneſcimus. an-nis: & fugiunt freno non remorante dies: ideo inuigilate et da-te quod terra poſcit. Criſpetur: à natura Apij: quod criſpum eſt.. Apium dicitur ab apice: quia anti-qui apicem capitis Apio coronabāt. Por-ri duo genera: ſectiuū & capitatum: ſectiuo nero Cæſar auctorita-tem dedit: edens ſin-gulis diebus cū oleo pro conſeruanda uo-ce: poſt ſationem deſecatur: ut capite fiat Craſſius: laudatiſſimum in Ægy-pto: mox Hoſtiæ atq; Ariciæ. Sectiui duo genera: alterum quo utuntur medicamentarij: alterum flauidiorijs folij: cuius ſucco hauſto trium dena-riorum argenteorum pondere perit Melas eques Romanus in carcerem detruſus: iuſſu Ti. Cæſaris. Staphilinum paſtinacam erraticam Plynius uocat. Plantentur etiam peregrinæ herbæ quas Hybla Siciliæ mons nutrit. Sicani: ſiculi Morgetes Siciliam habitauerunt: inde dicta Sicania Sici-lia: & à triangulari forma trinacria. Croceæ Hyblæ: à colore florum. ideo in hoc monte apes multæ: unde mel Hybleum, ut in Himeto monte Atticæ: unde mel Atticum & Himetium. Sanſucum in Cipro optimum ſcorpionibus inimicum, ſuccus decocti tormina diſcutit. Diocles hanc her-bam Amaracum appellat, Ægyptus & Syria ſanſucum: ſurculo melius ǭ ſemine prouenit. Canopum in Ægypto urbs non longe ab Alexan-dria: quod ferunt condidiſſe Menelai aurigam Canobum: inde mutata littera Canopum, ſalutaris aeris benignitate homines allicit. Cyrene ſiue Cyrenia uirgo fuit filia Penei regis Archadiæ: quam rapuit Apollo è monte Pelio: & in Aphricam: quæ uergit in Ægyptum tranſtulit: ex qua filios ſuſcepit quatuor Ariſteum: Nomium: Anteum: et Argum: ab hac

Inuigilate uiri: tacito nam tempora greſſu
Diffugiunt: nulloq; ſono conuertitur annus.
Flagitat ecce ſuos gentrix mitiſſima fœtus:
Et quos enixa eſt partus iam quærit alendos:
Priuignasq; rogat proles. date nunc ſua matri
Pignora. tempus adeſt: uiridi redimite parentem
Progenie: tu cinge comam: tu digere crines.
Nunc Apio uiridi criſpetur florida tellus:
Nunc capitis porri longo reſoluta capillo
Lætetur: molleniq; ſinum Staphilinus inumbret.
Nunc & odoratæ peregrino munere plantæ
Sicaniis croceæ deſcendant montibus hyblæ:
Nataq; iam ueniant hilari Sampſuca Canopo:
Et lachrymas imitata tuas Cyrenæia Virgo:

urbs Cyrene dicta:condit quam Battus Cyrni filius Theſſalus. Herodotus uero dicit Battum miſcuiſſe ſe Cyreneis:Bathus pater Archeſilai:qui ex Frixo uxore alium creat Battum: Battum uero Cyrini filium non dicit Herodotus:ſed Polymneſti ex nympha Etheară regis filia eiecta in mare odio Nouercali:quæ peruenit ad inſulam Teream: cuius erat rex

Sed melior ſtactis ponatur Achaica Myrrha:
Et male damnati mœſto qui ſanguine ſurgunt
Eacij flores immortaleſq; Amaranthi.
Et quos mille parit diues natura colores:
Diſponat plantis olitor quos ſemine ſeuit.
Nunc ueniat quis oculis inimica coramble.
Iamq; ſalutari properet lactuca ſapore:

Polymneſtus. Cyrnus rex Corſicæ fuit, quæ Cyrna ab eo dicta fuit prius Teranna nominata: quia Terannei Theſſaliæ habitauerunt: nunc loquitur de Cynara filia regis Thraciæ conuerſa in florē lachrymādo:ut ex lachrymis Helenæ nata herba:quā appellāt Heleniū. Ordo ſic eſt: ponatur in hortis herba nata ex lachrymis Cyrnæ: q̄ ē imitata lachrymas tuas ò Cyrenia ſiue Cyrene. Murrha:ſiue Mirrha filia fuit Cynaræ regis Cypri:& ɔuerſa ī herbā. Cynaras filius fuit Paphi. q urbem in Cyprū condidit Paphum.hæc herba ab alijs: ut Plynius ait: Smirna uocatur:& eſt ſimilis cycutæ: ſed folijs ac flore minor: cibo non inſuauis cum uino menſtrua & partus cit: laudatiſſima in Achaia.

Eacij flores:ex cruore caſi Aiacis ſtatim nata dicitur herba Iacynthus: Plynius ait:hæc herba mulieribus medetur. Eacij: Iuppiter ex Ægina Aſopi filia genuit Eacum: Eacus genuit Peleum: Thelamonem Phocū: Thelamon Aiacem. Eacij flores à proauo Eaco. Amaranthus nomine ipſo:nunq̄ marceſcit.i.ſemper uiuens:ſed alia eſt herba:quæ à nobis ſemper uiua dicitur: Amarātho uero ſpica rubicunda potiuſq̄ flos nullius odoris. Alexandrino palma datur:qui ſi in principio autūni decerpatur: hyemales cōplet coronas. Nunc ueniat. De lactucis incipit loq:quæ adeo grata:ut quoſdā ciues lactucinos in Valeria gēte ab ſe noīauerint:apud antiquos unū genus lactucarū fuit:quod à copia lactis appellauere lactucā: hoc præcipue ſomnū facit. Quidā fecere tria genera:unū anguſtis folijs:alterū rotundi caulis:Tertiū ſeſſile Lacōnicū uocāt:alij colores, & tpis, et ſatus diſcreuere. Nigra Ianuario ſeritur. Alba Martio. Rubēs Aprili. Eſt et purpurea lactuca:quā Cæciliā uocāt: rotūda uero & latis folijs Veneri reſpagatur. Ideo Eunuchum uocant. Omnis lactuca refrigeratiua eſt natura æſtate grata ſtomacho. hac cōſeruatus fuit diuus Auguſtus ægritudine: cōſilio & auctoritate Antonij muſæ medici: lactuca faſtidiū aufert: appetitū cit. Columella nūc hæc gña facit, et rubicūdā et fuſcā cæciliā uocat: pallidā & ſpiſſis folijs Cappadocā. Albicātibus folijs Tarteſſida ſiue gadi

tanam: puniceam & abundantis lactis paphiam: hæc ſola fuit apud antiquos Italos. Cæcilia ſcribitur Ianuario: Cappadoca Februario: Tarteſſis Martio: Paphia Aprili. Cæcilia à ciue cæcilio dicta, Cappadocia prouincia in Aſia proxima Bithiniæ. Tarteſſus urbs fuit in litore prope gades, unde familia Columellæ emanauit. Locus hoc nomen accæpit à Tartaro: ut meminit Strabo, pp ſubterraneas illic cauernas. Ex hoc Homerus unū os inferni conſtituere uidetur. Cypros inſula in mari pāphilio: ubi ē urbs Paphos dicata Veneri: de qua pauloante diximus: decimoquinto Calend. Februarij Aquarius incipit exoriri: decimoſeptimo calen. Februarij Sol ingreditur Aquarium. Aquarius ganimedes eſt: q pocula dijs miniſtrat: p hunc Ianuariū intelligemus. Primo anno: quia Ianuarius eſt principiū anni. Lupercalia fiebant menſe Februarij, Sacra Panis lycei arcadiā. Lupercus dictus à licco: quia licos lupus eſt: uel à luendo: quia tunc luebantur, id eſt purgabantur p caprum. Nudi enim ſacerdotes Lupercā currēdo luſtrabant ciuitatem: & uerberabant prægnantium manus mulierum: ut faciliores eſſent partus: Zona ex corio capri. Menſe ferali: quia menſe Februarij fiebant parentalia, id eſt ſacrificia inferis dijs: quæ feralia dicuntur ſacrificia infrorum: hinc dicitur menſis. Sabini dicunt februum, ideſt purgamentum: & februare purgare: ut legitur in antiquitatum libris, uel à Februario die quo ciuitas lupercis luſtrabatur: ut ſcribit Varro. Martius à Marte nomen habet. Aprilis à Venere quæ Paphia dicta eſt. Venus nata fuit à ſpuma maris: id eſt aphrodite. Sed melius Aprilis ab aperiendo. In genera nunc ſunt: deſcribit uernum tempus quod genitale animantibus herbis eſt & dijs: hoc etiam tempore cælum incipit luxuriari ac mare.

Triſtia quæ releuat longi faſtidia morbi.
Altera crebra uiret: fuſco nitet altera crine.
Vtraq; Cæcilij de nomine dicta Metelli.
Tertia quæ ſpiſſo ſed puro uertice pallet.
Hæc ſua Cappadocæ ſeruat cognomina gentis,
Et mea: quam generant Tarteſſi littore gades,
Candida uibrato diſcrimine candida Thyrſo eſt.
Cypros item paphio quā pingui nutrit in aruo
Punicea depexa coma: ſed lactea crure eſt.
Quot facies: totidem ſunt tempora quāq; ſerendi.
Cæciliam primo deponit Aquarius anno.
Cappadocamq; premit ferali menſe lupercus.
Tuq; tuis Mauors Tarteſida pange calendis.
Tuq; ſuis paphien iterum iam pange calendis.
Dum cupit: et cupidæ quærit ſe iungere matri.
Et mater facili molliſſima ſubiacet aruo.
In genera, nunc ſunt genitalia tempora mundi.
Nunc amor ad coitus properat: nūc ſpiritus orbis
Bacchatur Veneri: ſtimuliſq; cupidinis actus
Ipſe ſuas adamat partes: & fœtibus implet.

Pater æquoreus:

Pater æquoreus:id eſt Oceanus cui uxor fuit thethys. Regnator aquaꝝ Neptunus:cuius uxor amphitrite:q̄ diu reluctata eſt fugiēs toros ut uirginitatē ſeruaret. Tādē Neptunus delphinū miſit: q diu nauigādo ꝑuenit ad puellā:cui ꝑſuaſit nuptias. Quare Neptunus delphinū iter aſtra collocauit:& uere mare iplet nymphis natantibus. Iuppiter:ēt ſuſcitat amores in daraem filiā Acriſij qua potius fuit in auꝝ liquefactū uerſus.

N unc pater æquoreus : nunc & regnator aquaꝝ
I lle ſuam thethyn:hic pelliciāt amphytriten.
E t iam cæruleos partus enixa marito
V traq; nunc reſerat:pontumq; natantibus implet.
M aximus ipſe deum poſito iam fulmine fallax
A criſioneos ueteres imitatur amores:
I nq; ſinus matris uiolento defluit imbre.
N ec genitrix nati nunc aſpernatur amorem:
S ed patitur nexus flammata cupidine tellus.
H inc maria:hinc mōtes:hinc totus denīq; mūdus
V er agit : hinc hoīum pecudū uolucrūq; cupido.
A tq; amor igneſcit menti:ſæuitq; medullis:
D um ſatiata uenus fœcundos compleat artus.
E t generet uarias ſoboles:ſemperq; frequentet
P role noua mundum:uacuo ne torpeat æuo.
S ed quid ego infreno uolitare per æthera curſu
P aſſus equos audax ſublimi tramite raptos.
I ſta canat maiore deo quem delphica laurus
I mpulit:& rerum cauſas & ſacra mouentem
O rgya naturæ ſecretaq; fœdera cœli.
E xtimulet uatem per didyma caſtra cybelles.
P erq; cītheronem:nyſeia per iuga bacchi.
P er ſua parnaſi:per omiſſa ſilentia muſis

Acriſionæus: nomē declinatū ab Acriſiōe patronymicū nomen ab Acriſio : id eſt danae filia Acriſij. Imbre:id eſt auro liquefacto. Sed quid ego: dicit hæc canenda eſſe à poeta cui mera laurus frontē cingit. Laurus dicata phœbo : uel qđ fulmine nō tangatur: uel qđ daphne prima amata à phœbo ī laurū ſit mutata. Delphica:i phocide duæ claræ ſunt urbes:ubi oraculū Apollinis pithij & elatea opportuno ſita loco. Orgya ſacra bacchi ſunt: mulieres faciebant. Corybātes in ida monte phrygiæ. Saltando & cantando ſacra cybeles faciebant: & ſacerdotes excīſis teſtibus degebant Iuppiter:ex electra genuit in ſamothrace īſula Iaſum dardanū & cybelē:quē ſacrificij morē ut archi Galli nūc faciūt Electra mater docuit. Iaſius uxorē duxit Cybelē:ex qua ſuſcæpit. Corybantus edoctus à matre in phrygiā ad patruū dardanū tranſit:& in ida conſedit:multosq; talia ſacra edocuit: quos à noīe ſuo Corybantes appellauit. Dindimon : mons in phrygia in quo cybeles ſacra fiebant:& dicimus numero plurali dindima. Parnaſus mons qui phocidē facit biꝑtitā incūbentē Boetiæ. Sub Parnaſo habitauerunt biātes populi:unaque parnaſi fontis. biātida dīr, muſis ſacer:in quo ſurgunt duo colles Alter dicitur citherō phœbo. alter niſi baccho dicatus. In eo uallis Pirene:ubi

Alij nigellam. Alij melaſpermon ſuauis odoris cibis gratum. Serpentium ac ſcorpionum plagis medetur. Bibitur & contra araneas. In nigrorem tendit: ideo dicit grata cumino. Aſparagi duo genera: hortenſe & ſilueſtre. ſed incultum gratius eſt. Quod corrudam alij libicum uocant. Aſparagus dicitur nō à græco: aut ab aſperitate. ut ſcribit Varro: ſed ab caldea uoce: quæ caulem ſignificat: q̃a hæc herba ſemper creſcit in caulem & uirgultum. Moloche. ab alijs heliotropium dicitur ſolem ſemper ſequitur. Alia eſt herba quæ uocatur bronias pampinoꝝ amœnitatem p̄ſtat. ideo in feneſtris apponimus luxurians ſemper: alligatq; qcqd obuiam habet: quom dicit. Ceu littera proxima primæ .i. b. quæ eſt proxima à. Mucrone .i. ſtilo. In cereis pugilaribus, ſtilo ſcribimus. Beta duplex nigra & candida. Iam uer purpureum: Homerus tris celebrat flores. Lotum. crocum: & hiacyntum. Lotus in phrigia laudatiſſima. Crocum in Cilicia. hiacynthus in græcia. Sabei populi in arabia fœlici ſunt, apud quos omne decoris & odoris genus eſt. ut Balſamus. caſia thus mirrha. cynamum. Aliud tamen habet infelicitatis ſerpentum, ſcilicet multitudinem colore rubicundo palmi longitudine, qui uulnus letale faciunt eorum metropolis eſt ſaba. Nulla eſt apud hos ambitio. Sabeum mare ferè albo uidetur colore, Inſulas habet fœliciſſimas.

Et tenero cucumis. fragiliq; cucurbita collo:
Hiſpida ponatur cinara: quæ dulcis iaccho
Potanti ueniat: nec phœbo grata canenti.
Hæc modo purpureo ſurgit glomerata corimbo
Myrtiolo modo crine uiret: deflexaq; collo
Nunc adoperta manet: nunc pinea uertice pingit
Nunc ſimilis calatho: ſpiniſq; mirantibus horret:
Pallida nonnunq̃ tortos imitatur achantos,
Mox ubi ſanguineis ſe floribus induit arbor.
Punica: quæ rutilo miteſcit tegmine grani:
Tempus haris ſatio: famoſaq; tunc coriandra
Naſcuntur gracili melanthia grata cumino:
Et bacca aſparagi ſpinoſa proſilit herba:
Et malache prono ſequitur quæ uertice ſolem:
Quæq; tuas audax imitatur nyſie uitis:
Nec metuit ſentis: nam uepribus improba ſurgens
Achrados indomitaſq; bionias alligat alnos.
Nomine cum graio ceu littera proxima primæ
Pangitur in cæra docti mucrone magiſtri.
Sic & humo pingui ferratæ cuſpidis ictu
Deprimitur folio uiridis pede candida beta.
Quin & odoratis meſſis iam floribus inſtat:
Iam uer purpureum: iam uerſicoloribus anni
Fœtibus alma parens cingi ſua tempora gaudet.
Iam phrigiæ loti gemmantia lumina promunt.

Et conuenientis oculos uiolaria ſoluunt.
Oſcitat & Leo:& ingenuo confuſa rubore
Virgineas adoperta genas roſa præſtat honores.
Celitibus:templiſq; Sabeum miſcet odorem.
Nunc uos Pegaſidum comites acheloidas oro
Menalidũq; choros Driadum:nymphasq; napeas
Quæ colitis nemus amphriſiq; & Theſſala tẽpe:
Quæ iuga Cyllenes et opaci rura Lycei:
Antraq; caſtalijs ſemper rorantia guttis:
Et quæ Sicanij flores legiſtis Haleſi
Cum cereris proles ueſtris intenta choreis
Aequoris Ætnei uernantia lilia carpſit.
Raptaq; Lethei coniunx mox facta tyranni
Syderibus triſtes umbras et tartara cœlo
Præpoſuit:ditemq; Ioui lætumq; ſaluti.
Et nunc inferno potitur proſerpina regno.

Pegaſus equus natus è ſanguine Meduſæ:q ungulis fontẽ fecit ſub Parnaſo muſis gratũ:unde muſæ Pegaſydes dicũtur. Achelous:è Pindo mõte fluit ætholiã ab acarnania diuidẽs in forma hoĩs cũ Hercule pugnauit: inde in forma tauri: cui Hercules alterũ ex cornibus exenit: & ipſe in fluuiũ mutatus eſt. Nymphæ acheloides ſunt comites muſarũ. Menalus mõs archadiæ. Amphryſus fluuius Theſſaliæ iuxta locũ Bebeidẽ: ad quem Phœbus: ut oñdit Valerius flaccus li.i. pauit armẽta regis admeti. Dryades nymphæ quærcuũ ſunt. Napeæ florũ. Tẽpe ſilua in Theſſalia. Cyllene mons archadiæ: ubi enutritus Mercurius: Cyllenius dictus ẽ. Lyceus mõs archadiæ: ubi Pan uenerabatur: & uñ lupercã: & ubi nobile delubrũ Iouis licei cõſpicatur. Aleſus fluuius: et mõs nõ lõge ab æthna: ubi proſerpina flores legit cũ alijs uirginibus. Priſco.n.tpe tres deæ ſortitæ erãt iſulã: Minerua circa imerã habitabat. Diana Syracuſis & in proxima iſula ortygia: ubi erũpit areruſa fons ex Alpheo: Proſerpina cãpos iuxta æthnã. Eã raptã pluto curru uexit p meatus ſubterraneos iuxta Syracuſas: ubi fons noie cyanes. Quare Syracuſani ſingulis annis in eo loco ut ſcribit Diodorus li.xi. Proſerpinæ ſacrificant. Æthna mons Siciliæ uicinam uertici dicũt eſſe planiciẽ cinericiã nulli peruiã: ut Strabo ait: & in medio cratherẽ profundiſſimũ uñ exhalat fumus & ignis: & exeſi pumices, hinc credunt deiecisse ſe Empedoclẽ. Sed qa ad hũc locũ pueniri nõ põt ampliantes fabulã ferreos calceos Empedocli pbuerunt. Lethæ: fluuius obliuiõis in iferno: uñ letheus tyrãnus.i. Pluto: uocat Columella has oĩs nymphas: ad quas parauit hortũ: ubi nullas ĩeſſe frondes pdicat. PHI. Syderibus triſtes umbraſſet. Emẽdo umbras & ſenſu putiore & ueriore, ſignãt.n. proſerpinã à Plutone raptã pꝑpoſuiſſe umbras ſyderibus & tartara cœlo. Nũc uer eſt gelidũ. Lego nũc uer egelidum, quæ lectio elegantior eſt & nitidior. nãq; optimo epitheto uer dicitur egelidum quaſi intepeſcens. Cõſimiliter Catullus. Iam uer egelidos refert Tepores, egelidus dicitur tepidus quaſi ſine gelu. Ouidius ge

lidum & egelidum tanquam contraria ſcitiſſime diſparauit illo uerſu, & gelidum Borean egelidumq́; notum. Seruius autumat egelidum quandoq; poni pro ualde gelido, tanquam hæc particula, è, auctiua ſit & priuatoria infrequenti tamen uſu eruditorum eſt egelidũ pro tepido. POM. Iamq́; Dio. Dione mater ueneris. Venus dea hortorum eſt. Roſa colorem habet purpureum. Purpura genus conchæ cuius ſanguine tingitur pannus eiuſdẽ nominis. Sarra: genus ēt pchæ: ſic et oſtrea capiuntur. Hæc ad Tyron et Sydona ĩ mari phœnicco: & ex eorum ſanguine tingebatur pannus: qui ſenatum à plebe diuidebat Purpurati erant conſules: Triũphantes uero purpurati auro interiecto: ſpecioſa ueſtis oſtrũ dicãtur: & ſarrana purpura tyria ſydonia phœnicia, & quia illic regnauit Agenor pater cadmi: ideo agenorea & cadmea. Coccina uero dicitur à cocco: cuius ſuccus pannum tingebat. Vſus purpuræ Romæ fuit à principio: quia Romulus primum: tum alij reges trabea purpurea uſi ſunt: ut Ply. indicat. PHI. Iam roſa niteſcit: Legas miteſcit, ne uerſus Claudicet. Nam niteſcit primam ſyllabam corripit. Ideoq; ex hac ſede exploditur. POM. Syrius ſtella eſt in lingua canis lucidiſſima. Pyrous: lapis precioſus à colore ignito dictus. Heſperus filius auroræ fuit: cuius amore propter pulchritudinem mater perdita fuit: poſtea in ſylua confragrauit. Sed Diodorus dicit Heſperum fuiſſe filium Athlantis: & aſcendiſſe montem Athlantem: neq; amplius rediſſe: ut cumq; ſit, inter ſtellas relatus: & lucifer etiam dicitur. Iris filia thaumantis fuit: qua uſa eſt Iuno ſemper nuncia. Thaumantias patronymicũ eſt. Iubar lumen eſt ut docet Varro: ponitur ſæpenumero pro aurora. Hiberia Hiſpania à fluuio Hibero: inde Hiberum mare hiſpanum in Occidente: ubi

Vos quoq; iam poſito luctu mœſtoq́; timore
Huc facili greſſu teneras aduertite plantas:
Tellurisq́; comas ſacris aptate caniſtris.
Hic nullæ inſidiæ nymphis: non ulla rapina:
Caſta fides nobis colitur: ſanctiq; penates:
Omnia plena iocis: ſecuro plena chachinno:
Plena mero: lætisq; uirent conuiuia pratis.
Nunc uer eſt gelidum: nũc eſt molliſſimus annus:
Dum phœbus tener ac tenera decumbit in herba:
Gaudet & arguto fugientis gramine fontis.
Nec rigidos potare iuuat nec ſole tepentis:
Iamq; dioneis redimitur floribus hortus.
Iam roſa miteſcit ſarrano clarior oſtro.
Nec tam nubifugo borea latonia phœbe
Purpureo radiat uultu nec ſyrius ardor
Sic micat: aut rutilus pyrous: aut ore coruſco
Heſperus eoo remeat cum lucifer ortu.
Nec tam ſydereo fulget taumantias arcu:
Quam nitidis hilares collucent fœtibus horti:

ſol occidit: effičtq; occaſu mare rubicundum. Balauſum: non multo à Narciſſo differt: eius ſam terra ſterileſcit. Balſamum: ut Cornelius celſus ait: eſt modica arbor ut quilq; ramus intumuit: ſi uim ferri adhibeas, pauent uena: fragmẽte lapidis aut teſta aperiuntur: humor in uſu medicantium eſt præcipuum monte Libano. Ex balſamo magnum uectigal colligebant. Ideo Ply. bellum cũ Hyeroſolimis fuiſſe propter balſamum ſcribit. Caſia non modo herba iucũda & odorifera: ſed etiam ad medendum neceſſaria: peregrina eſt. Olim uero Romanus ager ſinu ſuo nutriuit: ut idem Columella indicat. Vidimus in hortis noſtris florentem caſiam. Venus præeſt hortis. Flora: floribus. Bacchus odoribus. PHI. Sirpiculum: Sirpare: Verbum uetus eſt: qđ ut docet .M. Varro ſignificat alligare: unde Sirpea dicta uaſa alligata: & per diminutionem Sirpicula: quinetiam falces quædam Sirpiculæ apud ueteres nominantur à Sirpando: ideſt ab alligando: quibus utuntur in uinea alliganda: ſuper hac re copioſius quædam annotaui in commentarijs Propertianis: potes hic Sirpiculum etiam accipere pro caniſtro contexto ex Sirpis & iuncis. POM. Portunus deus portus eſt. Aliter Palemon dictus filius fuit Athamantis. Gerulus à gerendo dictus ruſticus dicitur qui gerit fructus & herbas. PHI. Lernei brachia cancri: Quæritur cur cancer cœleſtis dicatur Lerneus: cauſam explicat Higinus ſcribens: cancrum ex palude Lernea mordicus arripuiſſe pedem Herculis: cum contra Hydrã Lerneam pugnans conſtitiſſet: quapropter indignabundum Herculem eum interfeciſſe: Iunonem autem inter ſydera conſtituiſſe. POM. Cylindrus: inſtrumentum ruſticanum ad pręmendum ſolũ terræ. Ocymum:

Quare age uel iubare exorto: iam nocte ſuprema
Vel cum Phœbus equos in gurgite merſat ibero:
Sic ubi odoratas prætexit amarachus umbras
Carpite Narciſſiq; comas ſteriliſq; Balauſti.
Et tunc ne Coridonis opes deſpernat Alexis:
Formoſo Nays puero formoſior ipſa
Fer calathis uiolam: & nigro permixta liguſtro
Balſama cum Caſia nectens croceoſq; corimbos
Sparge mero Bacchi: nã Bacchus cõdit odores.
Et uos agreſtes duro qui pollice mollis
Demetitis flores: cano iam uimine textum
Sirpiculum ferrugineis cumulate Hiacyntis:
Iam roſa diſtendat contortũ ſtramina iuncũ
Preſſaq; flameola rumpatur fiſcina calta.
Mercibus ut uernis diues Portunus abundet:
Et titubante gradu multo madefactus Iaccho
Aere ſinus Gerulus plenos grauis urbe reportet.
Sed cum maturis flauebit meſſis ariſtis
Atq; diem gemino titan extenderit aſtro:

H auſerit & terris Lernei brachia cancri:
A llia cum cœpis cereale Papauer Aneto
I ungite: dumq́; uirent nexos deferte maniplos
E t celebres fortis fortunæ dicite laudes:
M ercibus exactis hilariſq́; recurrite in hortos:
T um quoq; proſciſſo riguoq́; inſperſa nouali
O cyma cōprimite et grauibus denſate Cylindris:
E xurat ſata ne reſoluti pulueris æſtus:
P aruulus aut pulex irrepens dente laceſſet:
N eu formica rapax populari ſemina poſſit.
N ec ſolum teneras audent erodere frondes:
I mplicitus conchæ Limax hirſutaq́; campe.
S ed quoniam ualido turgeſcit lurida caule
B raſſica: cumq́; tument pallentia robora betæ
M ercibus atq; olitor gaudet ſecurus adultis.
E tiam maturis quærit ſupponere falcem:
S æpe ferus duros iaculatur Iuppiter ignes
G rādine dilapidās hominūq́; boumq́; labores:
S æpe etiam grauidis irrorat peſtifer undis:
E quibus infeſta Baccho glauciſq́; ſalictis
N aſcuntur uolucres: ſerpitq́; Eruca per hortos
Quos ſuper ingrediens exurit fœmina uiſu:
Quæ capitis uiduata coma ſpoliataq́; nudo
V ertice: trunca iacent triſti conſumpta ueneno.
H æc ne ruricolæ paterentur monſtra ſalutis
I pſa nouas artes uaria experientia rerum
E t labor oſtendit miſeris: uſuſq́; magiſter
T radidit agricolis: uentos ſedare furentis
E t tempeſtatem tuſcis auertere ſacris.
H inc mala rubigo uiridis ne torreat herbas
S anguine lactantis catuli placatur & extis:
H inc caput arcadici nudum cute fertur Aſelli
T yrrhenus fixiſſe tages in limite ruris.
V tq; Iouis magni probiberet fulgura Tarcon
S æpe ſuas ſedes perānxit uitibus albis:

non facile nūc cognoſcitur: ſcritur Septembri. Transfertur Martio: ſcorpiones creat: ut Plynius ſcribit in methaphyſica ſi teſta per triduum ſupponitur. Pulex à nigrore puluis in hortis ſata rodit. Scribit remedia ad euitanda animalia quæ ſolent naſci in herbis: & ad euitandos imbres & gelicidia. Tuſcis ſacris: quia omnis uis aruſpicinæ & carminum à Thuſcis manauit. Hinc mala rubigo: rubigalia ſacra inſtituta erant ne rubigo ſtrangularet. In rubigalibus mactabatur catulus tractus ab uberibus canis. Plynius libro . xxx . mares catuli placādis numinibus hoſtiarū uice tenentur: ergo non ſolum hortorum peſtes: ſed etiam numinum iras catulis euitamus. Tages: aruſpex fuit Ethruſcus.

Thirrenia: Ethruria dicitur. Tarchon: Ethruſcorum opulentiſſimus fuit: & Aruſpex optimus. Amythaon: pater Melampodis medici unde Amythao

nius Melampus dictus: hunc edocuit Chiron filius Saturni: & Philiræ filiæ Oceani. : Palladia amurca: Pallas ut dixi oleam inuenit: unde fit oleum. Et olei ſtercus eſt amurca. PHI. Dardaniæ ueniunt artes: Quidam interpretantur phrygias à Dardano auctore Troianorum primigenio: quoniam phrygij inuenerunt mulierem menſtruatam circuire agros & hortos ad

Hinc Amythaonius: docuit quem plurima Chiron
Nocturnas crucibus uolucres ſuſpendit: & altis
Culminibus uetuit feralia carmina flere.
Sed ne dira nouas ſegetes animalia carpant.
Profuit interdum medicantem ſemina pingui
Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca:
Innataue æris nigra ſatiare fauilla.
Profuit & plantis latices infundere amaros
Marrubij: multoq; ſedi contingere ſucco.
At ſi nulla ualet medicina repellere peſtem:
Dardaniæ ueniunt artes: nudataq; plantas
Fœmina: quæ iuſtis tum demum operata iuuentæ
Legibus obſcœno manat pudibunda cruore:
Et reſcluta ſinus; reſoluto mœſta capillo
Ter circum areolas & ſepem ducitur horti.
Quæ cum luſtrauit gradiens mirabile uiſu
Non aliter q̃ decuſſa pluit arbore nimbus:
Vel teretis mali uel tectæ cortice glandis
Voluitur ad terram diſtorto corpore campe.
Sic quondam magicis ſopitum cantibus Anguem
Vellere phryxeo delapſum uidit Iolchos.

Erucas & cæteras noxias peſtes depellendas nudis pedibus capillo cinctuq; reſoluto. Ego exiſtimo Dardanias artes dici magicas à Dardano Mago: quem Apuleius in Apologia nominatim percenſet inter Magos celeberrimos. POM. Phryges inuenerunt mulierem emittentem menſtruali morbo ſanguinem debere circũdare hortos. Plynius ſic ait: negat Apollo peſtem poſſe creſcere. Quam nuda uirgo reſtringit. Iolchos: uulgata urbs eſt in Theſſalia: & patria Iaſonis qui phryxeum uellus raptum ex Colchis in patriam contulit cum dracone ſopito magica incantatione: ope & auxilio Medeæ. Medea filia Oetæ fuit & Echates ſoror. Cyrces: magica quæ draconem cuſtodientem uellus aureum ſopiuit: & Argonautis tradidit: poſt necatos filios ad Ægeum Athenarum regem iuit. Inde in Mediam hinc pulſa tandem in Italiam uenit: & conſedit in regione Marſorum: ubi Magicam artem: & ſopire ſerpentes docuit. Alij dicunt draconem fuiſſe interemptum ab Argonautis. Valerius Flaccus hanc materiam nobili & heroico carmine pluribus libris aperit.

Eruca ſalax.i.libidinoſa. Lapatum alij dixere rumicem & eius generis ſilueſtrem Oſcalidon dicunt. Aliqui Oxylapaton. Aliqui Hydrolapaton: & Hyppolapaton. Vis lapati eſt ciere urinã: & large ſumptũ uentrem ſoluit: caliginem oculorum diſcutit. Scyla nobiliſſima eſt è generibus bulborum, eius duo genera: maſculum albis folijs fœmina nigris.

Sed iam prototomos tempus decidere caules:
Et tarteſiacos paphioſq; reuellere turſos
Atq; Apio faſces & ſecto cingere porro.
Iamq; Eruca ſalax fœcundo prouenit horto:
Lubrica iam Lapathos: iã thami ſponte ureſcũt:
Et Scyla tyrſuto ſæpe nunc horrida ruſco
Prodit & aſparagi corruda ſimillima filo.
Humidaq; Andrachne ſitientes protegit antes.
Et granis atriplici conſurgit longa Phaſelus
Tũ modo dependẽs ricini modo more chylindri
Sole ſub æſtiuo gelidas per graminis umbras
Intortus cucumis: pregnanſq; Cucurbita ſerpit
Vna neq; eſt illis facies: nam ſi tibi cordi
Longior eſt gracili capitis quæ uertice pendet.
Et tenui collo ſemen lege ſiue Globoſi
Corporis: atq; utero nimium quæ uaſta tumeſcit
Ventre leges medio: ſobolem dabit illa capacem
Naryciæ picis: aut actei mellis hymeti.
Aut habilẽ lymphis Hamulã: baccho'ue lagenã:

Additur tertium genus cibis gratũ. Epimenidon uocant anguſtiore & minus aſpero folio. Ruſcus eſt ubi includitur ſemen aſparagi. Aſparagus ſemper creſcit in tyrſum: ideo dicit tyrſuto ruſco. Corruda genus eſt aſparagi. Tamus herba eſt minutis folijs.

Andrachna herba: quæ ſolet innaſci mõtibus. Antes ſulci ſunt & in uineis & in agris & in hortis.

Phaſelus et phaſeolus dicitur: ſi fuerit propior atriplici: atriplicẽ necat. Atriplex genus eſt oleris: quod ruſtici ſpinacium uocant. Sed ſpinacium proprie non eſt: à quo longe noſcitur differre. Phaſelus Siliquam quam habet oblongam: dicitur autem Phaſelus à Phaſeolo inſula maris Ægei proxima olympo: unde id legumen ad nos manauit. Late Columella ſcipſum declarat ad finem proximi uoluminis: cum loquitur de Cucumere ac Cucurbita. Pix laudatiſſima in Narycia inſula maris Ionij. Hymetus mõs in Attica regione ut dixi: ubi multæ apes. Hamula uas eſt apud apitiũ ſic lagena. De cane Erigoneo iam dixi. Hiperion ſolis pater: ſol hiperionis.

Arbores aperit fœtus: ubi herbas deſcripſit. Incipit de arboribus: & incipit à moris. Mora in Ægypto & Cypro abundantis ſucci ſunt. Trinus eis color primum albeſcunt: inde rubeſcunt: poſt nigreſcunt. Primum alba fuiſſe ſcribunt fabulæ: colorem mutauerunt ex cruore Thysbes. Prunorum genera nigra & candida: & quæ cum frugibus matureſcunt or-

deacea. Aſinina nigra ſunt, et à uilitate dicta cerina: purpurea laudatiora ab externa gente armenie ſuauiſſimi odoris. Solent & pruna adoptiua eſſe: & quæ malis inſerũtur: ut in bætica regione malina dicuntur. Quæ nucibus nuciprura: quæ amygdala amygdalina. Adduntur & in totum peregrina quæ à ciuitate ſyrie damaſco damaſcena nuncupantur. Sunt & culiclina & ſilueſtria.

T um pueros eadem fluuijs innare docebit.
L iuidus ad cucumis grauida qui naſcitur aluo.
H irtus & ut coluber nodoſo gramine tectus
V entre cubat flexo ſemper collectus in orbem:
N oxius exacuit morbos æſtatis iniquæ.
F œtibus hic ſucco: pingui quoq; ſemine fartus.
A t qui ſubtrichila manantem repit ad undam
L abentemq́; ſequens nimio tenuatur amore
C andidus: effeta tremebundior ubera porcæ:
M ollior infuſo calathis modo lacte gelato:
D ulcis erit: riguoq́; madeſcet luteus aruo
E t feret auxilium quondam mortalibus ægris.
Quom canis erigones flagrans hyperionis æſtu
A rboreos aperit fœtus: cumulataq́; moris
C andida ſanguineo manat fiſcella cruore.
T unc precox bifera deſcendit ab arbore ficus.
A rmenijſq́; & cereolis pruniſq́; damaſci
S tipantur calathi: & pomis: quæ barbara perſis
M iſerat: ut fama eſt patrijs armata uenenis
A c nunc expoſiti paruo diſcrimine læti
A mbroſios præbent ſuccos oblita nocendi:
Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
E xiguo properant miteſcere perſica malo:
T empeſtiua madent: quæ maxima gallia donat,
F rigoribus pigro ueniunt aſiatica fœtu.
A t grauis arcturi ſub ſidere parturit arbos.

De prunis nulla mentio eſt apud Catonẽ: quo magis miratur Plynius cum ante urbem conditam latinus ager hac arbore abundaret. Alij dicunt cœpiſſe poſt Catonẽ. Perſica tota aſiæ fuerunt: & à perſide tranſlata unde & nomen habent: & cum difficultate primum tranſire. Nunc ſponte proueniunt in rhodo tranſlata ab Ægypto perſicà minime fruticant, fabula eſſe uidetur ꝙ ueuenata ſint: & cum cruciatu apud perſas gigni: à Syroq; perſarum rege pro ueneno in Ægyptum tranſlata. ibiq; terra mitigata tradunt. Patrem ægypti falſo teſtantur hoc pomo Cyrum necare uoluiſſe: ut cumq; tamen eſt ut iuuat non ut peregrinis. ſed ut patrijs uti in Italia gallica quæ duracina dicuntur. Et quæ tarde ueniunt aſiatica ſunt, & precoqua: & per adoptionem dicta nuciperſica: liuia odoratiora & ſapidiora cæteris ſub arcturo matureſcunt. Arcturus exoritur nonis Septembris. Sunt & morina quæ intus moris colore ſimilia: nullius penè odoris ac ſaporis cortice piloſo: & per adoptionem facta. Alia perſicus eſt quæ ad nos nunquã

peruenit myrtis rubentibus ſimilis ſata in memphia Perſeo Alexãdri Macedonis atauo. Vnde illi nomen: qua ex re Alexander triumphans ex ægypto folia huius Perſici in coronam uictoriæ ſibi inſtituit: ut Plynius refert. In Zona artophilacis fulget ſtella una quæ arcturus dicitur. Euboeia in mari Ægeo auulſa boetiæ fuit: ubi regnauit Lycaon qui ob mactatos hoſpites in lupum uerſus eſt.

L inia calchidicis & caunis æmula chijs.
P urpureæq; chelidoniæ pinguesq; mariſcæ.
E t caliſtrutis roſeo quæ ſemine ridet
A lbaq; : quæ ſeruat flauæ cognomina ceræ.
S ciſſa lybiſca ſimul picto quoq; lydia tergo.
Quin & tardipedi ſacris iam rite ſolutis,
N ube noua ſeritur cœli pendentibus undis
Congilis: illuſtri mittit quam nurſia campo.

Inſignis montibus duobus geraſto uergẽte in Aphricam ⁊ caphareo i belleſpontū. Hic eſt urbs chalcis. In hac & in chio inſula de qua diximus naſcuntur artificio harundines: à quibus exprimitur mel: quod poſtea de coctione ſiccatum: ſit concretum: & in ſacharon tranſit. Ficorum genera hæc quæ Italia recæpit. Ficus lydia: quæ purpurea cui ſimilis: mamillana caliſtrutia ſapore potentior ſed frigidiſſima omnium. Aphricana præfertur cunctis ſuauitate: quæ à multis libiſca nominatur: ex precocibus. Tyburtinæ: ſunt & ab authoribus nominatæ. Liuia Pompeia: quæ commode ſicantur ad annuos uſus. Marſica inflatior eſt: & tumidior. Nigra eſt quæ terina ſiue rhodia dicitur in hyeme maturatur chelidonia à chelidonijs populis in britannia nominata: eſt & ſerotina duri corticis. Eſt ⁊ præcox ſiue alba ſiue nigra bifera eſt ſcilicet meſſe & uindemia. Fici ſeruntur autumno ut melius proueniant poſt uulcanalia nubibus pluuiã ſpondentibus. Tardipes: uulcanus appellatur ſcilicet claudus quia Iuppiter ira motus cœleſtes è cœlo. Expulit: Et Iunonẽ uinculis alligauit in olympo: uulcanus uoluit matri uincula ſoluere: Iuppiter iratus filium è cœlo in lemnum deiecit, ille præceps ruit et coſſam ſibi fregit: ut Valerius flaccus lib. ij. docet. PHI. Congilis: Meras nugas & mera ſomnia narrãt commentatores in enodatione huius nodi, ego omiſſa aliena inſectatione, quæ ſemper à moribus meis longe abfuit. Ita interpretor & enarro locum pulcherrimum dignumq; enarratione præcipit Columella poſt uulcanalia ſerenda eſſe rapa & napos Græcis uocabulis utens ſiquidem græce γογγύλις dicitur rapum & βουνίας napum Plutarchus

ſcribit de curio dentato: q̄ erat ἐν χύτραις ἕψων γογγυλίδας idest in ollis coquens rapa: Plynius in .xx. Scribit unum naporũ genus a græcis uocari Bunion: quod utile eſt purgationibus fœminarum & ueſicæ: Alterum genus Buniada appellant Raphano & Rapo ſimile ſeminis præclari contra uenena: ob id in antidotis utuntur illo: erant autem Vulcanalia menſe Auguſto: circa quæ optima eſt ſatio rapæ & napi: ut docet idem Columella libro .xij. Et oſtendit Plynius duodeuigeſimo uolumine. Nurſinæ gongylides idest rapæ obtinẽt primatum bonitatis ſicut Napi Amiternini maxime probãtur: Hinc illud Epigrammatiſtæ hos Amiternus ager felicibus educat hortis: Nurſinas poteris parcius eſſe pilas.

Quaq; Amiterninis defertur Bunias aruis.
Sed iam maturis nos flagitat anxius uuis
Euchius: excultosq; iubet claudamus ut hortos.
Claudimus: imperioq; tuo paremus agreſtes.
Ac metimus læti tua munera dulcis Iacche.
Inter laſciuos ſatyros: Panasq; biformes:
Brachia iactantes uetulo marcentia uino.
Et te Menalium te Bacchum teq; Lyeum:
Læneumq; patrem canimus: ſub tecta uocantes
Ferueat ut lacus ac muſto completa falerno
Exundent pingui ſpumantia dolia muſto.
Hactenus agrorum cultus Siluine docebam
Syderei uatis referens præcepta Maronis.
Qui primus ueteres auſus recludere fontis
Aſcreum cecinit Romana per oppida carmen.

POM. Amiterni populi fuere in Sabina primi & nobiliores. Silius hinc Amiterna choors. Bunias patronymicum nomen à fonte Bunio: qui eſt in agro Amiterno ſic & Bunias ficus & Nurſina ſupradicto ſeruntur tempore. Nomina Bacchi Euchios: bonus filius cum à patre quæreretur: Menalius à Menalio monte archadiæ Lyæus λυω idest ſoluo. Nam uinum mentem ſoluit: Læneus quia ληνη eſt torcular: bromius à ſonitu: Nictilius à nocte: quia bacchanalia noctu fiebant. Dionyſius quia filius Iouis & Niſæ. Niſa urbs eſt in Ægypto: ut diximus in qua natus Bacchus. Aſcra oppidum & uicus in Boetia patria Heſiodi poetæ: qui uerſus de ruſticatione compoſuit: Et paucos: Heſiodus Aſcreus dicitur: ut Virgilius idem de ſe ait. Aſcreumq; cano Romana per oppida carmen.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE